د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام دویم (دویم ټوک)

لیکوال: زبیر افغان

د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سريزه 7
نورو ته زموږ د واعظانو لار ښوونې 9
پر شرعي تفسير د كلتور اغېز 13
پرده له ميرمنو د حق اخيستلو پلمه 19
په شخړو كې راګير ولس ته! 24
په غونډو كې د قران كريم تلاوت 32
په قران د پوهېدنې اصول او تفسيري تګلاره 37
په منصوصي مسايلو د پوهاوي لپاره 40
په نصاب كې تر وخت تېر موضوعات.. 45
د انځور اخيستلو شرعي حيثيت 50
له اوسني افغان دولت سره جنګ زموږ په ګټه دی او كه تعامل؟............ 54
د تكبر مفهوم 60
د ثواب او عذاب نيمګړی تفسير 63
د جمعې او اختر خطبې 69
د دين او شريعت په تفسير كې تېروتنې 73
د ميرمنو مشري او پر ښځو د نارينه د سپرستۍ سهي تفسير 78
د نورو له عمل سره د خپلې ايډيالوژۍ پرتله 83

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب‌فهرست/

د یوه ناسم فقهي اصل سمونه...85

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟...88

صبر او توکل...93

قران کریم نثر دی که شعر؟..101

له دین او شریعته ناسم تفسیر لاملونه...107

له قبیلوي پېژندګلوي تر ملي 115

له مادیت څخه محرومه ټولنه 121

له محرم پرته د میرمنو سفر 126

مذهبي و نامذهبي 132

مومن او مسلمان څوک دي؟...137

د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟..140

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت 150

یو محور یو تعبیر 161

عاشورا په روایاتو کې 172

په اسلام کې د مرییتوب او اسارت قانون.......................................178

د مشرکینو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنیز جاج) 188

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند 200

لغوي مانا 200

اصطلاحي مانا: 201

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفهرست/

دين د انسان لپاره دی که انسان د دين؟..209

يا هم انسان وسيله دی که هدف؟ 209

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام 215

مقدس کتابونه...215

صحيفې او حديثي کتابونه 218

په دعوت کې د کتاب اغېز 220

د کتاب پيغام 221

د ديني تعبير د نړۍ والې ادارې اړتيا 223

په کومو حالاتو کې هدف وسيله توجيه کوي؟ 227

منځلاريتوب (وسطيت) 231

لغوي و اصطلاحي معنا: 231

منځلاريتوب په قران او سنت کې:...232

لنډيز: 238

د نارينه او ښځو يوځايي زدکړې..239

د حاکميت د بېلابېلو مفاهيمو توضيح...247

د قربانۍ اساسي هدف 254

د دعا اهميت او اغېز 260

د تکفير وبا...266

لغوي او شرعي مفهوم:...266

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست/ث

له شرعي اړخه د تکفیر قباحت: 267

په دې اړه د علماؤ نظرونه:.. 270

د تکفیر په اړه د اهل سنتو اصل:.. 271

اسباب يې: 273

نتيجه: 275

موږ ته له دينه د واحد تفسير اړتيا 277

د شريعت او اخلاقو اړيکه 282

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟.. 293

مراجع... 303

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

له الله سره مناسب حمد او لایق ثنا و صفت ټول د هغه متعال ذات دي او بې پایانه درود و سلام دې د هغه پر وروستي مهربانه رسول وي.

دغه کتاب زما د بېلابېلو مقالو ټولګه ده چې زیاتره یې پر دیني موضوعاتو لیکل شوې دي، ځینې که یې ټولنیزه او تاریخي محتوا ولري، بیا هم په یو نه یو ډول له دین سره اړیکه یې حتمن موجوده وي. په دې لحاض یې ګواکې ټوله محتوا له دیني موضوعاتو سره اړه لري.

دا مقالې زما د کلونو د زیار، لوست او هڅو نتیجه ده، په لیکنه کې زه د یوه خاص فکري مکتب پیروي نه کوم، نه د یوه ځانګړي فکري مکتب مقابلې او ټکولو ته مې کار ویلی. بلکې یوازې مې د خپل فکر لیدلوری لیکلی دی، هره مقاله د هغې خاصې موضوع په باب یوازې زما د فکر نمایندګي کوي، له دې هاخوا نه د یوه خاص فکري مکتب ملاتړ پکې شته او نه یې د رد په پار کښل شوې دي.

ځینې مقالې یې په تاند ویبسایټ کې خپرې شوې هم دي او زیاتره یې تر اوسه نه دي نشر شوې. د کتاب اوډنه د ځانګړې تګلارې له مخې نه ده شوې، دا پوښتنه ما له ځان سره نه ده کړې چې دغه مقاله ولې د کتاب په سر کې ده او هغه یې په اخیر کې؟ دا فکر مې هم نه دی کړی چې تر دې پلانۍ مقالې وروسته دې هغه پلانۍ راوړل شي چې د دوی ترمنځ خاص ارتباط موجود دی، داسې هیڅ نه دي شوي، بلکې څنګه چې راته اسانه وه، په هماغه بڼه مې د کتاب په بڼه اوډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرې مقالې په اخیر کې سرچینې راغلې دي او د کتاب په اخیر کې مې ټول هغه مراجع معرفي کړي دي چې ما د لیکنو مهال ور نه ګټه اخیستې ده. زه د مطالبو په پیدا کولو کې زیاتره د مکتبې شاملې له کتابونو ګټه اخلم، نو د کتابونو معرفي هم له مکتبې شاملې څخه ور کوم.

زبیر افغان

۲۷/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو ته زموږ د واعظانو لار ښوونې

زموږ د ټولنې ناصحان په خپل وعظ کې هر وخت بل ته نصيحت کوي، د خپل نصيحت په ډېره وړه برخه خپله عمل نه کوي. بل ته د خيرات توصيه کوي، خپله خيرات نه کوي، بل ته له تجسسه د ځان ساتنې توصيه کوي، خپله په ټول کلي پسې تجسس کوي، نورو ته د اخلاقياتو فضيلتونه بيانوي، خپله د بد اخلاقۍ نمونې وي.
زموږ په سيمه کې يو متل دی وايي: که ملا ويل هغه کوه او که ده کول هغه مه کوه. يا وايي: قاضي خپله بد کاري کوله او نورو ته يې لارښوونه کوله.
دا متلونه له دې امله پسې ويل شوي دي چې زموږ د ټولنې ملا، واعظ، قاضي و خطيب خلکو ته د ښو توصيه کوي، خو په خپلو ويناوو او نصيحتونو عمل نه کوي. خلک جنګو ته تشويقوي، نه خپله ورسره ځي او نه د خپلې کورنۍ کسان پکې ليږي، يوازې د بل زامن ورته مستوي.
ځانونه د رسول الله ص صلی الله عليه وسلم وارثان بولي، خو يوازې د هغې وينا په کولو کې چې دوی ته يې ګټه رسېږي. رسول الله ص ص زکات نه خوړی دوی زکات ته په لين کې ولاړ وي، رسول الله ص ص به خپله خيراتونه کول، دوی د نورو خيراتونو ته سترګې نيولې وي، رسول الله ص ص به خپله سرسايه ور کوله، دوی د نورو سرسايې په جيب کې اچوي، رسول الله ص ص به د بل مړي قرض پر خپله غاړه اخيستی، زموږ هغه که پوروړی هم وي، دوی يې د اسقاط په اخيستو او خيرات کولو، ختم کولو نور پسې وشکوي. رسول الله ص ص تر هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا مخکې خپله د قربانۍ ځای ته تلې جهاد يې کاوه، دوی يوازې نور ور ته مستوي. رسول الله ص ص د اخلاقو نمونه وه، د خلکو يې خيال ساتی حتا په لمانځه کې هم د قوم خيال ور سره و، د يوه ماشوم په ژړا يې د سهار لمونځ د ماښام د لمانځه په شان لنډ ور کړی دی، نورو ته يې توصيه کړې ده چې د امامت په وخت کې د کمزورې، اړمن او مريض خيال وساتئ. رسول الله ص ص د مړي کورنۍ سره غمرازي کړې ده، د مړي کورنۍ ته يې د خوراک ور کولو توصيه کړې ده، خو دوی د مړي پر کور ناست وي، له حلالو يې خلاص کړي.

د خپلې وينا او عمل د تضاد له امله يې اوس ويناوې او خطبې بې اغېزې شوې دي، په نه اغېز کې يې ښايي نور عوامل هم دخل ولري، اما که ټول عوامل يې شمار شي، يو به يې حتمي دغه وي.

زموږ د نصيحت تګلاره داده چې په تريو تندي، لوړ اواز او سختو کليمو نورو ته خطاب کوه، درته ناست خلک مخاطب کړه، ځينې کسان چې د واعظ تر نظر بد ورځي، ښه يې تحقير کړي، حتا داسې واعظان لا هم شته چې د مسجد په کوم کونج کې به هغه کس ناست و چې د ده به بد ځني کېدل، له منبره به يې هغه کونج ته لاس نيولی و، د لاس په اشارې به يې ويل چې دغسې او هغسې مه کوئ، دا بد کارونه دي، خلګ يې پوه کول چې دغه بد کارونه دغه سړ کوي.

خلکو ته وايي دنيا د خدای په وړاندې هيڅ حيثيت نه لري، تاسو هم ډېر وخت مه ور کوئ، پر خدای توکل وکړئ، خدای مو له لوږې نه مړه کوي. خو همدغه واعظ صاحب به د کلي د ملک تر بل هر چا ډېر لحاظ کوي، د ماړه او شتمن ډېر خيال به ساتي، دومره غوړه مالي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره کوي چې حتا ماشوم به هم په پوهېږي او تر دې اندازې به بد ښکاري چې د ده پر ځای به بل کس د ده په غوږه مالي شرمېږي.

خلك چې د هغه د وينا او عمل فاراډوکس ويني، بيا به ښه د هغه وينا تاثير پر وکړي. دا خبره سمه ده چې دنيا به خدای ته حيثيت نه لري، اما دا چېرې دي چې خلك دې ډېر وخت نه ور کوي؟ دا چېرې راغلي دي چې له لوږې انسان نه مري؟ موږ خو اوس په نړۍ کې د ميلينونه انسانان وينو چې له لوږې سره مخ دي او نړۍ وال يې لاس نيوی کوي، اول کتار کې يې موږ خپله ولاړ يو.

خدای ته د دنيا نه اهميت دا نه معنا چې موږ ته بې هم نه لري، ځکه موږ په همدې دنيا ژوندي يو. خيرات په همدې دنيا کې کوو، زکات ور کوو، حج په کوو، د بل کس لاس نيوی په کوو، لنډه دا چې دنيا او اخرت په ابادوو. خدای ورته اړتيا نه لري، ځکه ورته بې اهميته ده، هغه چې اړتيا نه لري له دې امله خدای دی، که يې زموږ په شان اړتياوې وای، بيا به خدای نه وای؛ البته زه چې يو اړمن انسان يم، اړتيا لرم، نو له دې امله دنيا ته وخت ور کوم، حيثيت راته لري، او دغه خدای امر راته کړی دی بيا په حلاله طريقه ګټلې دنيا يې خپل فضل بللې ده، نو زه څنګه دنيا ته وخت ونه کړم؟ او ما ته دې حيثيت ونه لري؟

هدف بايد يوازې د بل د اصلاح او يا پر بل نيوکه نه وي، تر هر څه لومړی انسان ته د خپل ځان اصلاح په ګټه ورځي، بل ته ښوونه او خپله د هغې مخالفت د خطيب خپل حيثيت د نورو په نظر کې کموي، له وخت او مکان سره متضادې خبرې د هغه علمي او ټولنيز حيثيت تر پوښتنې لاندې راولي، د موضوعاتو داسې تشريح چې نه د هغه وخت چاپيريال، سياق و سباق، شانزول او شانورود، د اوس وخت غوښتنې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه، کلتور، وخت او ځای او د نوي عصر چېلنجونه په نظر کې ونیول شي او نه خلکو په قانع کړای شي، تر ګټه یې تاوان څو چنده زیات دی، تر دې چې خطیب صاحب خلکو ته بیان ونه کړي، هم زموږ د ټولنې په ګټه دی، مه د دین او هم د خطیب په خپله. د وخت غوښتنه ده چې خطیبان او ویناوال مو باید په فکري او فزیکي لحاظ نور اپډیټ شي، پر همدې حال یې جام پاته کېدل د ټولنې، دین او خطیبانو په کامل زیان وینم.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي تفسير د کلتور اغېز

نوټ: دين او شرعيت په خپل اصل نازل شوي شکل ايډيالوژي نه شي بلل کېدلای، اما که انسان له هغو تفسير وکړي، بيا ايډيالوژي بلل کېږي، ځکه چې هغه اصل شکل يې نه پاتېږي، حتمن د انسان خپله مالگه لږ ور گډېږي، که نه د لمانځه کيفيت در واخلئ چې څنگه د يوه مسلمان له بل سره توپير لري، د خدای رسول به حتمن يو رقم کړی وي، خو اوس د بشري مالگې ور گډېدو کيسه دغه ځای ته رسولې ده، نو دلته د ايډيالوژی نوم په دغه معنا استعمال شوی دی.

يوه ايډيالوژي چې د يوه کلتور په غېږ کې را پيدا شي، همدلته وده وکړي او همدلته د عمل جامه ور واغوستل شي؛ د هغې تفسير که نورو ژبو ته کېږي، په بله ټولنه کې هغه وړاندې کېږي او د يو بل کلتور غوښتنې و اغېزې پر اضافه کېږي، دا به د هغې ايډيالوژي پر اصل څېره او سم تفسير حتمن داسې تاثير کوي چې له خپله مسيره او ليکې يې ممکن بل لور ته واړوي.

اسلامي دين و شريعت هم په يوه ټولنه کې نازل شوي دي، همالته د کمال پوړی ته رسېدلي او عملي بېلگه يې هم د هغې ټولنې وړاندې کېږي. دلته دوه شيان مهم دي، يو د هغې ټولنې خپل کلتور دی چې د نزول، تکميل او تعميل مهال پام ورته کېږي او بل همدغه د يوه کلتور په غېږ کې پالل شوی قانون، شريعت او ايډيالوژي که بلې ټولنې ته وړل کېږي، د هغې ټولنې کلتور همداسې خپل تاثير پر کوي، خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنې لري او اړتياوې يې شته لکه د اولې ټولنې کلتور چې خپل اغېز کړی و، غوښتنو ته يې پام شوی او اړتياوې يې پوره شوې وې.

اوس موږ له بلې ستونزې سره مخ کېږو، د اولې ټولنې له کلتور څخه موږ پردي يو، په ايډيالوژي کې د هغې ټولنې کلتوري مسايل، اړتياوې او غوښتنې په نظر کې نيول شوې دي، موږ که خپلې ټولنې ته هغه ايډيالوژي واردوو؛ لومړی به څنګه کلتوري مسايل له اصلي مسايلو سره تفکيک کوو، دويم د هغوی غوښتنې زموږ له هغو سره توپير لري، اوس به په تفسير کې خپلې غوښتنې ور ننباسو او که به د هماغو په حکايت بسنه کوو او دريم زموږ اړتياوې هم ډېرې شوې او هم ځنې بېلې دي، د غوښتنو په برخه کې له احکامو او مسايلو سره به څه ډول چلند کېږي؟

غير عرب د عربو کلتوري مسايل په اسانه نه شي بېلولای، له دې امله د شريعت په تفسير کې تر ننه هم عربي کلتوري مسايل پاته دي. په داسې حال کې چې قران کريم رسول په هغو احکامو و مسايلو کې غوره نمونه بللی دی چې د خدای له لوري يې راوړي وي(احزاب: ۲۱)، نه هغه فطري اعمال لکه خوراک، تګ، جامه اغوستل، ناسته پاسته، ولاړه، روغبړ او داسې نور اعمال چې هر انسان يې له هدايت پرته هم کولای شي.

د هغه وخت د عربي طبابت موافق چې په احاديثو کې څه لارښوونې راغلې دي، نن زموږ ځيني کسان د نبوي طب په نامه د هغو لارښونو تابعداري کوي او فکر کوي چې د شريعت طبابت تر عصري طبابت غوره دی، که څوک يې ورسره په بېلګو خبره وکړي، هغه ګمراه بولي؛ په داسې حال کې چې نه په شريعت کې د نبوي طب په نامه څه شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې د تابعدارۍ امر شوی دی، نه قران کريم د طبابت کتاب دی، د طب برخه انسان په خپله تجربه زده کولای شي، قران د هغه شي لارښوونه کوي چې انسان يې په تجربه نه شي زده کولای، له دې امله قران کريم پر هماغو مسايلو تمرکز کړی دی. نو د نبوي طب په نامه کومه پديده په شريعت کې نه وه او نه شته، اما زموږ په فهم کې تېروتنه ده.

لومړی بايد دا زده شي چې په شريعت کې موږ د رسول الله ص صلی الله عليه وسلم پيرو يو نه په کلتوري او فطري کارونو کې او نه د علم په هغه برخه کې چې په تجربه تر لاسه کېږي، لکه ساينس. قران نه د کلتور کتاب دی، نه د فطري کارونو د ښودنې او نه د ساينس. اما له دې هم انکار نه شي کېدلای چې په قران کريم او نبوي احاديثو کې د دې هر يوه د ځينو بېلگو ذکر هم شته. قران بشري ټولنې ته د يوه شرعي قانون په توگه راغلی دی هغه ټولنه چې کلتور، فطرت او ساينس يې د ژوند نه جلاکېدونکې اجزاوې وې او دي؛ له دې امله قران کريم د خلکو د پوهاوي، استدلال او قناعت په برخه کې د هره يوه يادونه کړې ده. دغه يادونه نو د دې سبب بايد نه شي چې کلتور د قران په رڼا کې تعريف شي، نه هم د دې چې فطري کارونه دې موږ ته قران کريم را زده کړي، يا دې ساينس په قران کريم کې ولټول شي.

انسان په خپله پوهه کې تر اوسه دومره کمزوری دی چې د هغه پر پوهه د چاپيريال او خپل رواني حالت اغېزو مخه نه شي نيولای او ډېری کسان د خپل علم په مټ ټولنې ته د يوې ايډيالوژۍ پر تفسير چې يې چاپيريال او رواني حالت تاثير کړی وي، په هغه نه پوهېږي او نه دا درک لري چې بشر په دغسې يوه حالت کې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې موږ په دې برخه کې ناتوانه یو یا هم د اړتیا له مخې دا کار کوو، نو باید د شریعت مسایل د ماهیت له مخې پر دوو برخو ووېشو:
یو: هغه مسایل چې عبادتي او تعبدي اړخ يې پر ټولنيز او کلتوري ډېر وي، لکه: لمونځ، اودس، روژه، حج او... د شریعت د دې مسلو په تفسير کې باید تر بشري وسه هڅه وشي د شريعت پر متن او عملي تواتر اتکا وشي.
دويم: هغه مسایل دي چې کلتوري او ټولنيز اړخ يې ډېر وي، لکه: نکاح، فاتحه يا تعزيت، د جنازې او مړي ښخولو مراسم، د خوشالۍ مراسم که څه هم اخترونه وي او... د دې مسایلو په تفسير کې دې ټولنې، د عربو کلتور او زموږ د ټولنې کلتور ته له اوله سره پام وشي، ځکه په دې برخه کې د عربو کلتور هم خپل پوره اغېز کړی دی، زموږ کلتور يې هم کوي، نو تفسير يې باید داسې وشي چې اساسي هدف پکې له منځه ولاړ نه شي، نور که شکل او بڼه يې بدله شي هم پروا نه کوي، خو باید زموږ له کلتور سره اړخ ولګوي، د شریعت اساسي هدف لاس ته راشي او ټولنيز حساسيتونه ونه پاروي. مثلن: په نکاح کې ايجاب و قبول دی، شرعي اړخ لري، لمانځل، ډلونه، دريې، ميلمستيا، خپل و ناخپل رابلل، يوه ورځ يا څو ورځې لمانځل يې کلتوري مسایل دي چې باید د شريعت له اړخه ګوتې پکې ونه وهل شي او نه پر خلکو خپلې خوښې حرامې کړل شي.
تعزيت کې هدف له نورو سره غمشريکي او هغوی ته تسليت دی، بڼه يې لازمي نه ده چې څنګه باید ور کول شي، ځکه دلته کلتور دومره ژور اغېز کړی دی چې که له هغه پېژندل شوي کلتوري ډول پرته تعزيت ور هم کړای شي، ممکن د خلکو د خپګان سبب شي. ما په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوټه، کندهار او کابل کې د خلکو د تعزیت ډولونه له نږدې لیدلي دي؛ ټول پښتانه دي، اما ډولونو یې ډېر توپیر سره در لود، که په کابل کې یو څوک دغه ټکی درک نه کړي، په لوی لاس د خلکو غټې ټولۍ ته ورشي او د کوټې له رواج سره سم تعزیت ور ته وړاندې کړي، نو امکان لري چې هم په دې تعزیتي غونډه کې د شخړې سبب شي او هم که دا کسان د خپلوۍ یا انډیوالۍ اړیکې سره ولري، پر هغو منفي تاثیر وکړي. د شریعت هدف تسلیت دی، دا که د رواج سره سم نه شي، نو د تسلیت پر ځای د لا غمجن کېدو سبب کېږي او د شریعت هدف له منځه ځي.

جنازه او مړی ښخول د کیفیت له مخې حتمن توپیر سره لري، شرعي هدف یې انسان ته درناوی، ژر ښخول دي چې بوی ونه کړي او دخلکو په وړاندې خراب نه شي څو بشري کرامت ته یې صدمه ورسېږي، دا چې څنګه یې ښخوي، د خلکو له رواج سره تعلق لري، د شریعت په نوم باید د عربي کلتور د مړي ښخولو بڼې پر ونه تپل شي.

اخترونه دوه اړخه لري، یو یې شرعي اړخ دی چې لمونځ پکې کېږي، حج پکې شته، سرسایه او قرباني لري، دا اړخ یې پر خپل ځای، له دې ماسیوا څو ورځې لمانځل یې، د اختر مبارکي ور کول، نوې جامې اغوستل، میلمستیاوې کول، له خپل رواج او کلتور سره سم اختر او نورې خوشالۍ لمانځل باید د شرعي تفسیر په نوم پر خلکو حرام نه شي، خلک پرېښودل شي چې خوشالۍ ولمانځي او انسان ته خوشالي ور کول خپله یو هدف دی چې په ګڼو بانو یې د تروړلو لپاره اګاهانه او ناآګاهانه تر مقدس چتر لاندې کار ونه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند لومړی باید په شرعي تفسیر کې د احکامو ماهیت او شکل سره تفکیک شي، د شریعت تر ډېره حده ټینګار پر ماهیت وي نه پر شکل، یوه مهمه نکته بیا دا هم ده چې احکام په خپل منځ کې هم توپیر سره لري، پر ځینو یې عبادتي صبغه غوړېدلې وي او پر نورو یې کلتوري و ټولنیزه، د تعبدي مسایلو په ماهیت او شکل کې دې لاسوهنه نه کېږي، لمونځ دې په هغه بڼه وشي چې شرعي متونو او د اسلامي امت عملي تواتر ځنګه رانقل کړی وي، اما د تعزیت په برخه کې دې یوه خاصه بڼه پر خلکو نه تحملیږي چې د تسلیت پر ځای ناست کسان درسره په مناظره اخته شي او تر تسلیت ورکولو په دې خوشاله شي چې مه یې راکوه زما د غم پر ځای جنجال مه راته جوړوه. دلته هدف ډاډ ورکول او ځان ورسره په غم کې شریک ګڼل دي، دغه هدف چې په هره بڼه تر لاسه کېږي، باید مخه یې ونه نیول شي او د شریعت په نوم د خلکو ترمنځ د شخړو او خپګان اسباب مهیا نه شي.

۱۹/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرده له میرمنو د حق اخیستلو پلمه

د پردې مسله، په عمومي ډول د مسلمانانو لپاره او په خاص ډول د پښتنو لپاره له دې امله ډېره جنجالي مسله ده چې تر ډېره حده د هغې پر تفسیر د کلتور او فرهنګ اغېز پرې وتلی دی.
له دې مسلې سره داسې چلند نه دی شوی چې یوازې شرعي متن یې په اړه څه ویلي وي، هغو ته په کتو د مسلې ماهیت بیان شي. دا کار د انسان لپاره ګران هم دی؛ ځکه انسان په خپل تفسیر کې خود مختاره نه دی، بلکې محدودیتونه لري. د وخت، ځای، ټولنې، رواج، علم زیاتوالی او کموالی، شخصي- رواني صفات، ملګري، خطرونه او اقتصادي ستونزې ټول هغه محدودیتونه دي چې د انسان پر تفسیر خپل اغېز پرېږدي.
اما که هر څومره په دې پوښو کې د پردې مسله ونغښتل شي، موږ یې په تفسیر کې بیخي ډېر افراط کړی دی. زه دلته د دې مسلې پر ماهیت خبرې نه کوم، ممکن ټولنو او وختو ته په کتو څوک پرده یوازې پړونی بولي، څوک یې د اوس وخت تور حجاب وبولي او څوک یې شنه چادري و ګڼي؛ د هر چا د پردې تفسیر ته په احترام، خو داسې باید ونه شي چې پرده له ښځو د حقونو اخیستلو بانه شي.
میرمن چې په ټولنه کې د پردې هر مجسم تفسیر غوره کوي، د هغوی خپل واک دی، اما نارینه حق نه لري چې د پردې په بانه د هغو زدکړې محدودې کړي، له کاره یې منعه کړي، په مسجد کې او عیدګاه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلمانځه ځای ورته جوړ نه کړي، بازار ته له راوتلو یې بندیز کړي او داسې نور موارد.

په دې مسله کې شرعي اړخ او کلتوري اړخ یو له بل سره غبرګ په غبرګ شوي دي. د یوې پدېدې په اړه هغه وخت نظر ورکول یا نیوکه کول ډېر سخت شي چې هم دیني جنبه ولري او هم کلتوري. زموږ د ټولنې حجاب دواړه اړخونه خپل کړي دي، هر شی که وي، نوم د پردې ور کول کېږي، اما د پردې عملي بڼه تر شرعي صبغې کلتوري هغې ته ډېره نژدې ده.

ستونزه دلته ده که د اصلاح له امله د اوسنيو چادريو بديل وغوښتل شي هم خلک اوازې ګډې کړي چې پرده نه مني. که په پرده کې د مخ پټولو مسله مطرح شي، بیا هم له ورته غبرګون سره انسان مخبېږي، په داسې حال کې چې دا له ډېره وخته د پوهانو ترمنځ اختلافي پاته شوې ده.

ستونزې به په ډېرو مواردو کې وي، هم به د دې مسلې د ماهیت په بیان کې وي، هم به د خلکو په درک کې وي، هم به د موضوع په دوه جانبي بعدونو کې وي؛ خو زما په نظر لویه ستونزه له شرعي –کلتوري یا یوازې شرعي یا هم یوازې کلتوري مسلو سره احساساتي چلند خرابه کړې ده.

شریعت د یو چا شخصي ملکیت نه دی چې بل څوک پکې د خبرې حق نه لري او نه هم کلتور شخصي ملکیت دی. شریعت هم د ټولنې لپاره دی او کلتور هم ټولنه پنځوي. ستونزه دلته را پیدا شي چې موږ له دې دواړو سره داسې چلند کوو لکه زموږ شخصي ملکیتونه چې وي؛ که یو څوک په دیني یا کلتوري مسله کې له عمومي رواجي ذهنیت څخه یو څه جلا نظر ور کړي، خلک داسې غبرګون ښيي لکه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي ګټې ته چې زیان رسېدلی وي، نه یوازې نظر به یې سخت وي، بلکې کنځل، ټاپې وهل او حتا د فزیکي زیان رسولو ګواښونه او ان ګواښ عملي کول ورسره مله وي.

د ټولنې ځېږ برخورد هم د دې سبب شوی دی چې د جنجالي موضوعاتو او مسلو په اړه عام بحثونه ونه شي، خلک نوک نیولي په دغسې مواردو کې نظر ښکاره کوي، یا یې هم په دومره پوښونو کې پټ کړي چې خلک یې ځنې را ایستلای نه شي.

د پردې پر شرعي اړخ ما تر اوسه کوم بیان/لیکنه ونه لیدل چې د دې موضوع ماهیت یې تر خپله وسه روښانه کړی وي، په دې اړه راغلي ایاتونه او حدیثونه یې یو په بل پسې راوړي، ترجمه کړي او له مجموعي نصوصو څخه چې کوم مفهوم فهمول کېږي هغه یې په روښانه ټکو خلکو ته بیان کړی یا لیکلی وي. له دې سره چې په ټولنیزو رسنیو کې د پردې خبره راشي، هر کس له دیني اړخه د پردې خبره کوي، یو هم دا نه وایي چې پرده یعنې څه؟ پرده یعنې چادري؟ تور حجاب؟ لوی پړونی؟ چې په دې کې مخ پټ وي که ښکاره؟ لاسونه او پښې یې پټې کړې وي که ښکاره وي؟ په دې خبرو سر نه خلاصوو، اما د شرعي پردې غوښتنه هر یو کوي. د ښار تر خلکو کلیوال ډېر د پردې لېوال دي، خو په عملي میدان کې دوی شنه چادري پرده بولي، که له دې پرته یوه میرمن بل شی د پردې لپاره استعمال کړي، ممکن یو کلیوال یې بې پردې وبولي.

خبره دا نه ده چې خلک زموږ په ټولنه کې د پر دې مخالف دي، هیڅا هم ښځه لڅه بهر ته نه ده را ایستلې، ان هغه کسان چې مسلمانان نه دي هم د کلتور تر اغېز لاندې دي، دغسې یو کار چې د ټولنې ټول وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نه کوي يوه وړه کتله خلك يې هم نه شي كولاى. نو بيا د پردې جنجال ولې پېښ دى؟ ښځې ولې په دغه نوم له خپلو حقونو محرومېږي؟

ستونزه زموږ په ذهنيت کې ده، د ټولنې د زياتره وګړو ذهنيت د پردې په باره کې د شنې چادرۍ دى، له دې پرته هغوى فكر كوي چې حجاب يا پرده يې نه ده مرعات کړې. كه زموږ په ټولنه کې د يوې شرعي كلتوري مسلې په تفسير کې عملي متنوعې بڼې ته اجازه ور کړل شي، زه فكر كوم نه به ستونزې په دې برخه کې پېښې شي او نه به له ميرمنو په دغه نوم د حق خوړلو بانې پاته شي؛ البته له دې سره تړلى يو بل مهم ټكى د زدكړو د مختلط نظام دى، په دې اړه به يوه بېله مقاله کې بحث وكړم، دغه نكته هم په دې برخه کې ډېر مهم رول لري.

ډېرى كليوال له خپله رواجه دفاع كوي او د زياتره ښاري ښځو تور حجاب ورته هيڅ نه ښكاري، د ښار يوه برخه خلك په ښار كې له شنو چادريو بد وړي او يو ډول يې د ښځو بې عزتي ګڼي. ځوك چې د دواړو پر ځاى پړونى وكاروي، هغه بيا بيخي حجاب نه بلل كېږي، ممكن ښاري او كليوال دواړه په بد نظر ورته وګوري.

كه داسې وشي چې هر ځوك خپل كار ته پرېښودل شي، د ښار فرهنګ ته كليوال درناوى وكړي، د كليوالې پردې بڼې ته ښاري خلك احترام وكړي، هغه ميرمنې چې پړونى كاروي، هم باپردې وبللې شي او د خلكو له توندو نظرونو سره مخ نه شي، ځوك چې مخ نه پټوي، د هغو ښځو او نارينه وو له لوري بې پردې ونه بللې شي چې خپله مخ پټوي يا هم د كور ښځې يې مخ پټولو ته مجبورې كړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نظر دغه عملي تنوعو اخر یوه بله نتیجه ښایي ولري چې د کلیوالو او ښاري خلکو د ټولو له ذوق سره برابره وي. اما اوس زغم او تنوع منل زموږ لپاره تر ټولو اړین دي.

د بې حجابۍ په پلمه ښځې له کار او زدکړو منعه کول ستونزې کموي نه، نورې یې زیاتوي. نه ښځې اوس په دې قانع کېږي او نه نوره نړۍ. زموږ ټولنه په دې توگه هم له بهره تر فشار لاندې کېږي او هم له داخله. له کاره او زدکړو ممانعت یې د یوه بل نسل سره ظلم هم دی، یوه تعلیم یافته میرمن تر نالوستې ښځې خپل ماشومان ښه تربیه کوي او که له تعلیم سره مال هم ولري، دا نور علی نور دی.

که کلیوال کلتوري ذهنیت په وروستیو کې ډېره وده کړې وي، نو حللار دې ورته پیدا کړي نه دا چې د کار او تعلیم حق له میرمنو واخیستل شي. دواړه د هغوی مسلم حقونه دي، اخلاقیات، قانون او شریعت ټول یې د هغوی حق بولي، نو په بانو حقداره وگړي له حقه محرومول به هم په دنیا کې بدې پایلې ولري او هم به یې مرتکبین په اخرت کې د الهي عذاب مستحق شي.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شخړو کې را ګیر ولس ته!

اوبه خړې کړه، ماهیانو پکې ونیسه، زموږ د پښتو یو متل دی، زما په اند به دا متل تر هغه وروسته ویل شوی او مشهوره شوی وي چې په ټولنه کې همدا عمل بار بار تکرار شوی وي چې حکومتونه، واکمنه طبقه او اشراف هر وخت غواړي تر دوی په اقتصادي، سیاسي او علمي لحاظ د کښتې طبقې خلک په ځینو وړو مسلو کې ښکېل کړي او دوی خپلو لویو اهدافو ته ځان ورسوي.

تاریخ پوه او مورخ ډاکټر مبارک علي د هند په اړه لیکنو کې بیا بیا دا یادونه کوي چې انګریزانو خپلو موخو ته د رسېدو لپاره په هند کې مسلمانان د نورو مذهبونو له پیروانو سره په شخړو اخته کړو.

د فرقو ترمنځ شخړو ته حکومتونه د همدې لپاره هوا ور کوي چې تر شا یې دوی خپل اهداف پټ کړي وي. په هند کې د نورو مذهبونو له پیروانو سره د مسلمانانو اختلاف هم د هند د مسلمانانو په تاوان شو او هم د نورو هندوستانیانو، په همدې اختلاف کې وینې توی شوې، کورونه وران شول، مذهبي ځایونه سپک شول، مقدساتو ته سپکاوی وشو، هغه انرژي چې د یو ملك د ترقۍ لپاره به کار شوې وای، هغه د ډلې او فرقې د ترقۍ لپاره وکارېده.

د پښتنو په منځ کې د لسو، شلو او سلو مذهبي و نامذهبي ډلو پیدا کول، ترمنځ یې اختلافات، مناظرې او شخړې د همدې لپاره دي چې د پښتنو لپاره حیاتي مسلو ته د هغوی ور پام نه شي، له اساسي مسلو د پام اوښتلو لپاره یې سل داسې بانې او لارې ورته پیدا کړې وي چې هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلې ته خپلې ادعاوې، وړې مسلې او موخې اساسي ښکاري، په داسې حال کې چې دا مسلې د ملت هیڅ نه شي دوا کولای؛ بلکې نور یې هم پر ستونزو اړوي.

په هیواد کې د مشرقي او جنوب د پښتنو ترمنځ سیاسي، کلتوري، ټولنيز او د ژبې د لیکدود اختلافاتو ته لمن وهل، هوا ور کول او د ولس پام ور ته را اړول د همدې لپاره وي چې ولس، د یوې ژبې خلک، د یوه ملت غړي، د یوه دين پیروان په دې مسلو کې داسې سره بند کړل شي چې بیا ترې د وتلو او دې مسلو ته د حل لار پیدا نه کړي، هغوی باید له ترقۍ پاته شي، د تعلیم پر ځای خپله انرژي دلته مصرف کړي، د دې پر ځای چې هیواد یو موټی وي، تر یوې سیاسي رهبرۍ لاندې وي، د دې هیواد وګړي د دې هیواد پر مختګ او د ملت سوکالۍ ته کار وکړي، پر ځای یې باید یو د بل پښې وکاږي، واړه مسایل لوی وښيي، واړه خلک پکې وپړسول شي، نااهله خلک په دې همدې اختلافاتو کې ځانونه مطرح کړي او خلک ناسم لوري ته رهبري کړي، که د وطن ربښتنی خادم او د ملت واقعي غمخوار ولس سم لوري ته د رهبرۍ چاره پر غاړه واخلي، نو د سیمې استخبارات، په حکومت کې واکمنې کړۍ، اشرافیان او د هغوی خادمان ټول په یوه خوله د هغه کس/ډلې د بدنامولو هڅې کوي او ملت ته یې په ناسمونو نومونو ور پېژني، دروغ پسې وایي، اوازې پسې ګډوي، تبلیغات پسې کوي او چې خلک حقیقت ته رسېږي نو یوه پېړۍ پر تېره وي، او هغه مبارز کسان ستړي شوي، له منځه وړل شوي او پیروان یې له مبارزې ستړي شوي یا منحرف شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ لپاره دا مسایل اړین او اساسي دي چې د حکومت پلانـی وزارت مشرقي وال ته ور کړل شوی دی که کندهاري وال او که د فساد پر ضد د ولس بږغ پورته کول؟

د سلفي د پنچپیري په نامه خلك نفرت رابلل، د مذهب او طریقت پـه نوم خلکو ته د نفرت درس او په مسلمانانو کې د بیلتون پیدا کولو مسلې راته حیاتي دي که په دیني، ملي او کلتوري ارزښتونو د ملت یـو مـوټی کول به زموږ په دنیا او اخرت کې په ګټه تمام شي؟

د ملا، پیر، سید، ملك، خان، سیکولر، ډیموکراټ او ملحد و بې دینـه په نوم د ولس ترمنځ د نفاق تخم کرل زموږ د ملت سـتونزې اواروي او که هر یو چې بل وزغمي، یـو بـل تـه لاس سره ور کـړي او د هیـواد او ملت د ترقۍ لپاره ګډ کار وکړي؟

زموږ په منځ کې د توخي خان، د اڅکـزو ملـك، د نورزیـانو مشرـ، د کـاکړانو بـدمعاش، د کاسـیانو زورواکـی، د الکـوزو، پـوپلزو، ترکـي، سلیمانخیلو او پلاني و پلاني قومونو په نوم ملکان، خانان، یـا اتحـاد و ټولنې د همدې پلان برخه دي، حکومتونـه او هغـه څـوك چـې د یـوه لوی قوم په توګه زموږ سمه ورځ نه په هیواد کې غواړي او نه بل ځای، هغوی موږ پر وړو وړو ډلـو سره ویشيـ. تاسـو وګـورئ چـې د پښـتنو ترمنځ څومره سیاسي، مـذهبي، فرهنګـي، قـومي او... ډلـې موجـودې دي؟

په هیواد کې چې د ولسواکۍ تمثیل کېده یا بل ځای چې د جمهوریـت په نوم ولس غولول کېږي، که هغه وخت د قومونو ترمنځ پر قومي مسلو شخړې وای، نو د اشرافو او واکمنو طبقو باك نه پـه کـاوه، کـه خـبره د مذهبي مناظرې وای، بیا هم ستونزه نه وه، اما که دې د هغوی پـر عیـب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته ور ايښې واى، بيا دې د سر خطره هم وه، د مال د خسارې وېره هم وه، زندان ته به هم بيول کېدلې او په ټولنه کې په هم لعنت لړل کېدلې.

په کندهار کې که چا ګمرک د غلا خبره کړې واى، نو بله ورځ به يې يو بل ته د شهادت مبارکۍ ور کېدې، که دې پر چارواکو د فساد خبره کړې واى، بله ورځ به ورک وې، اما په همدې کندهار کې د ملايانو ترمنځ څومره مناظرې وشوې؟ څومره اختلافات د همدې مذهبي ډلو ترمنځ وو او دي؟ د سلفي، ديوبندي، حنفي، پريلوي او صوفي په نوم څومره انسانانو يو د بل له لوري سره بدنام شول؟ ولې دې حاکمې طبقې د دې اختلافاتو د مخنيوي لپاره عملي ګام نه اخيسته، عملي ګام خو لرې خبره ده حتا د دې د حل لپاره يې پر يوه طرحه هم کار نه دى کړى.

عيني مسلمه په پاکستان کې ده؛ که په نصاب کې د خپلې ژبې لپاره څوک اواز پورته کوي، د هغه بږغ په ستوني کې بندوي، اما د قوم، سمت او مذهب په نوم فرقې بيا تر سلهاو اوښتې دي، چې په جنجالونو يې ټوله نړۍ خبره ده، که د دې اختلاف د حل غوښتنه وشي، واى د بيان ازادي ده، اما که د خپل حق غوښتنه وکړې، بيا دې وژني دلته بيا د بيان ازادۍ سر خوړلى دى.

که غواړې چې له دين څخه خلک لرې کړې، نو د مذهب په نوم ډېرې ډلې جوړې کړه، که غواړې چې خلک د يوه ملت او قوم په کچه له اساسي، حياتي او ملي مسايلو او موضوعاتو لرې وساتي، نو په وړو اختلافاتو کې يې سره اخته کړه، د قوم، سمت، ولايت، ژبې او معياري ليکدود په نوم وړې ډلې ورته جوړې کړه، دوى خپله له حياتي مسلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې وړو اختلافاتو خوشاله وي او د ولس هم اساسي شیانو ته نه پام کېږي. چارواکي دې غلاوې کوي، فساد دې کوي، قاچاق دې کوي، بازار دې مافیا په لاس کې نیولی وي، خدمات دې په هره برخه کې صفر وي، له هیواد څخه دې پانگه بل هیواد ته وړل کېږي، خیانت، دوکه، چلول او په نامناسبو لارو د نورو مال خوړل دې د خلکو کسب شوی وي، خو یو څو مزدورانو او دلالانو به د قوم او ملت پام بل لور ته اړولی وي.

زموږ ملا ته دا مسلمه ډېره مهمه ده چې خلکو ته ووایي ډېر اولادونه راوړئ د نبي امت ډېر کړئ، اما دا مسله چې ساتل به یې څنگه کېږي؟ تعلیم به یې وشي که نه؟ سمه تربیه به یې وشي که نه؟ موږ دې ټولو خلکو ته د خوراك، ښکاك توکي او نور اړین مواد چمتو کولای شو او که نه؟او که د دې هر څه لپاره نړۍ ته خواستونه کوو؟ شریعت خو وایي چې خیرات کوونکی لاس غوره دی تر اخیستونکي، موږ ولې له نړۍ سوال کوو، ولې خپله دومره باهمته نه شو چې هغوی ته یې ور کړو؟ دا هر څه زموږ له ناسمي محاسبې او د دین له غلط تعبیره را پېښ دي.

موږ ته د ټول ملت تر گټې د خپل جیب گټه مهمه ده، تر حق راته د خپل ملا د خولې خبره مهمه ده، تر بشري ارزښتونو راته د کلي او سیمې رواجونه مهم دي، له نورو سره په واك تر شراکت راته په زور د واك انحصاري کول گټور برېښي، کلتور راته په دین بدل شوی او بدلون یې راته د قران د یوه توري تبدیلي ښکاري په هیڅ توگه یې د بدیل په اړه فکر نه کوو که هر څومره مې په تاوان هم وي، په زیارت کې ناسته ښځه چې په شناخته کې میخ ټکوهي، یا له ملنگ سره په یوه خونه ننوتلې وي، زموږ لپاره د شرم خبره نه ده، که د پیر و فقیر په کوټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مو شپې او ورځې ور ایله کړې وي، غیرت مو نه را پارېږي، که د حلالې او متعې (صیغې) په نوم یې په خپله خوښه د لنډ وخت لپاره نورو ته ور کوو، پر غیرت مو داغ نه لګېږي، اما که مکتب او پوهنتون ته وته زما لپاره پېغور ده، که خپل کار وکړي، زموږ غیرت یې نه شي برداشت کولای، که یوازې بازار ته راشي د کور لپاره اړینه سودا وکړي، موږ ته بې ناموسي ښکاري چې ولې یې له خلکو سره خبرې وشې، بې پردې شوه، دین ور کړی حق او د پردې په نوم ور باندې تپل شوې رواجي چادري ته سپکاوی یې بولو، اما بل لور ته همدا غیور، مسلمان او په دنیا و اخرت کې د دوی په اند د خدای خوښ پښتانه ښځې په بدی کې ور کوي، د خور او لور حق په میراث کې نه ور کوي، د خور او لور ولور خوري، خور او لور په پیسو پر زاړه او کانه خرڅوي، پر یوه ښځه باندې یوه بله، دوې ان درې ښځې هم کوي، دلته بیا نه غیرت ودرته درېږي، نه یې د مسلمانی له امله د خدای امرونه په یاد وي او نه د دنیا او اخرت د بریا سودا د ده فکر ور خرابوي، بس چې د هوس او خواهشاتو ځپه مو په زړه کې را ولاړه شي، ټول هغه صفات په خپله وتوږو چې موږ ځان ته په خپله تراشلي وي.

موږ حقیقت ته تن نه ور کوو، هر وخت په هغو کارنامو خوشاله کېږو چې موږ نه دي کړې، خو زړه مو غواړي چې په همدې کارونو دې زموږ ستاینه وشي. که د پېغور په توګه څوک راته ووایي چې په ښځو تعلیم نه کوئ، نو هر پښتون خوا بدوي، اما که پوښتنه وشي، نو پنځه فیصده خلک هم د ښځو تعلیم ته زړه نه ښه کوي، که ورته ووایي چې پر یوه مشر نه سره را ټولېږي، د یوه ملت په توګه مو څوک پر یوه محور نه شي سره را ټولولای، ټول خپه وي، د بل دسیسې یې بولي، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمل کې د یوه ولایت اوسېدونکي هم دا نه شي ښکاره کولای چې مور سره متحد یو ، د یوې کوڅې خلک په اتحاد د خپلې کوڅې د پاکولو په اثر هم نه شي ثابتولای چې مور سره متحد یو ؛ زه پر ډېرو داسې کوڅو تېر شوی یم چې هلته جوړ شوي کورونه هر یوه له یوه لکه بیا تر څو لکو ډالرو قیمت در لود ، خو د کور مخ ته به یې د کثافاتو انبار و ؛ یو څوک چې د خپل کور مخ نه شي صفا کولای ، د خپل ښار سړک ، کوڅې او نالۍ نه شي صفا کولای ، هغه به څه د اتحاد او یووالي دعوه وکړي؟ څومره به یې خلک ورسره ومني؟

زموږ افکار تر ملي مسلو پر قومي ، سمتي ، کورنیو او د یوه کلي پر مسلو ښه کار کوي ، زما په کلي کې د مسجد له ملا سره بد نیتي وي ، د کلي له ملک سره مې اخیستې وي ، زما لپاره دا حیاتي مسله ده په هر ډول چې وي ، زه باید خپل هدف ته ورسېږم ، اما د دغه سړي لپاره دا هدف نه وي چې په زوی تعلیم وکړي ، لور دې مکتب ته ولاړه شي ، د خپل اولاد ایینده دې ور سمه کړي ، د خپل کلي خلکو ته دې مالي گټه ورسوي ، یو کلی مو له بل کلي سره په جنگ دی ، یو قوم له بل سره لاس و گریوان دی ، یو ملک د بل ملک بد وایي ، یو خان د بل په غیبت نه مړېږي ، یو ملا د بل نوم ور بدوي ، یو پیر د خپل ځان په صفت نه مړېږي ، یو تجار مو ټوله گټه ځان ته غواړي ، یو چارواکی مو د خپل راتلونکي نسل لپاره هم دغه چوکۍ غواړي ، ښځې زموږ لپاره ملکیت دي ، که زه به کور کې هر بد ور سره کوم هیڅ پروا نه لري ، اما که بل پر چادري برسیره ورته وکتل ، بیا زما غیرت پارېږي ، ما ته د ناموس بې عزتي ښکاري ، که په یوه پاکه میرمن پسې د دروغو ازاوه گډه شي چې په اخلاقي فساد کې ښکیله ده ، گرده خلک خبرې پسې-

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، څوک يې د خپل ځان او خپلې کورنۍ لپاره نه خوښوي، اما نارينه مو په ډاګه هلکان ګرځوي، له ښځو سره اړيکې ساتي، خو د همدې کس لپاره که د نکاح او رشتې بږغ وشي، هيڅوک يې هم له دوستۍ منعه نه کوي.

موږ ته تر ټولو ډېر تاوان موږ خپله رسولی دی، که واکمنه د اشرافو طبقه موږ د خپلو اهدافو لپاره کاروي، دا خو د هغوی ملامتيا ده، اما زه ولې ټول ژوند دهغوی لپاره کار وکړم؟ زموږ په وېش کې د ډېرو حکومتونو، استخباراتو، اشرافو، مافيا، زورواکو او نورو و نورو ګټې دي، ځکه نو واړه اختلافات لوی شي، مړي پر وشي، او په داسې بديو پسې واړوي چې لسګونه کلونه واخلي د يوه مړي کيسه په څو مړو پسې بدله شي او په کسات پسې کسات، د يوه انتقام ختمېږي، د بل د هغه وار وي. څه چې روان دي؛ د پښتنو لپاره په خاص ډول او د ټول ملت لپاره په عام ډول د زياترو په تاوان ده، يوه ډېره وړه ډله په دې اختلافاتو کې خپلې شخصي ګټېويني، د نورو نه شخصي ګټې پکې شته او نه د ولس لپاره په عمومي ډول ګټې لري.

۲۲/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غونډو کې د قران کريم تلاوت

د غونډو په پيل کې د قران کريم تلاوت يو معمول جوړ شوى دى، دا توپير نه کوي چې غونډه سياسي انجنډا لري که ديني، قومي و قبيلوي صبغه يې پر غالبه ده که ملي، د ستاينې لپاره جوړه ده که د څېړنې، د يو چا تلين دى که د کتابونو مخکتنه؟ بس چې هر ډول غونډه وي، د قران کريم اياتونه به پکې ويل کېږي.
دا کار که يو لور ته له رسول الله ص صلى الله عليه وسلم څخه ثابت نه دى، بل خوا يې د قران کريم اهميت را کم کړى دى، د دې پر ځاى چې خلك قران کريم په غور ولولي، پيغام ته يې متوجې شي، فکر پکې وکړي؛ دوى يې په غونډو کې وايي، تر يوه ښه قران پوه د دوى لپاره يو ښه اواز لرونکى مهم دى، تر هغه کس چې د قران کريم پيغام خلکو ته په سم ډول ورسوي، هغه کس مهم دى چې د غونډې په پيل کې د قران کريم څو اياتونه د تبرك لپاره تلاوت کړي، بيا د غونډې په اخر کې دعا وکړي؛ نور که د غونډې په جريان کې په عمومي ډول د قران کريم له لارښوونو هر څومره مخالفې خبرې وشي، په خاص ډول د هغو اياتونو له هداياتو چې د همدې غونډې په پيل کې تلاوت شي؛ هم پروا نه لري، يوازې د اياتونو تلاوت غونډې ته برکت ور کړ.
هر شى که د دې سبب شي چې د خلکو توجو د قران کريم له پيغامه بل لور ته کړي، هغه ډېر بد دى، که د عبادت په ډول وي، بدعت دى، که غير ديني وي، له بدوالي سره وسيلې ته تر هدف ډېر اهميت ور کړل شوى دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کريم يوازې الفاظ جالب نه دي، لوی کمال يې په هغه پيغام کې دی چې د بشر لپاره يې راوړی او د هغه په عملي کېدای يې له بدو ورځو ښو ورځو ته د تګ زېرى ور کړی دی.

قران کريم په ګڼو ځايونو کې خلك دې ته رابللي دي چې تاسو له فکره کار واخلئ، د قران په پيغام او اياتونو کې فکر وکړئ، يوازې د تبرك لپاره نه دی، يو کس که په سينه پسې ټوله شپه قران کريم نيولی وي، خو سهار يې په هداياتو عمل نه کوي، دې کس ته د قران کريم ګوتخنډنه ده چې عذاب به ور کول کېږي، زموږ ټولنه يوازې دې ته اړتيا نه لري چې په قران کريم تبرك تر لاسه کړي، بلکې په هغه پيغام عمل ته اړتيا لري چې د بشريت لپاره په دې کتاب کې راغلی دی.

بدمرغي او منحوسيت د انسان په اعمالو کې دی، انسان ته هر څه له خپله عمله ور پېښ دي:{قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ} [يس: 19].

ترجمه: دوی ويل: بدفالي له تاسو سره ده. يعنې ستا عمل د بدفالي او بدمرغي سبب کېږي.

موږ ته قران کريم يادونه کړې ده چې دين هغه څوك زده کولای شي چې کوښښ ورته وکړي(عنکبوت: ٦٩) او د خپل ځان حال هغه څوك بدلولای شي چې جمعي هڅې ورته وکړي(انفال: ٥٣، رعد: ١١)؛ مګر موږ د دغه پيغام عملي جنبې ته نه ګورو، يوازې د کتاب په ورقو برکت راته کافي معلومېږي. نبي عليه السلام خلك د قران کريم زدکړې ته هڅول: «إِنَّ اللهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(١)

ترجمه: يقينن الله تعالی په دې کتاب ځينې کسانو ته عزت ور کوي او نور بيا په رسوا کوي.

"اللهم علمه الكتاب" .(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: اې الله! په کتاب یې پوه کړه.

څوک په دې کتاب عزت تر لاسه کوي، څوک خوارېږي؟ قران کریم په ګڼو ځایونو کې ویلي:

{إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْراً كَبِيراً} [الإسراء: 9]

ترجمه: دغه قران په رښتیا ډېرې غورې لارې ته هدایت کوي او هغو مومنانو ته چې نیک کارونه کوي د ستر اجر زېری ور کوي.

په قران کریم کې هدایت دی، د عمل لپاره پکې احکام دي؛ که څوک په هدایت نه پوهېږي او په احکامو یې خبر نه وي، نو عمل به له کومه شي؟ دغه کس به هم په غونډه کې قران کریم وایي چې هم دی برکت تر لاسه کړي هم یې غونډه برکتمنه شي.

قران کریم د عمل کتاب دی، څوک چې عمل په وکړي هغه برکت ځنې تر لاسه کوي، څوک چې عمل نه په کوي، تلاوت یې د هغه لپاره د لا زیات وبال سبب کېږي، د یهودو په صفاتو کې الله تعالی ذکر کړي دي چې دوی د کتاب تلاوت کوي، خو عملي اړخ یې کمزوری دی:

{وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ}. [البقرة: 113]

ترجمه: او یهودو ویل، نصارا په دیني لحاظ هیڅ شی نه دي، او نصاراوو ویل، یهود په دیني لحاظ پر هیڅ شي هم نه دي، په داسې حال کې چې دوی کتاب هم تلاوت کاوه، د دوی په شان خبرې هغو هم کولې چې علم یې نه درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د یهودو او نصاراوو د اختلاف ته اشاره شوې ده چې دوی په داسې حال کې یو د بل دین او تدین ردول چې د الله کتاب یې هم تلاوت کاوه، د هغه پر پیغام یې خوږ نه نیوی، د الله کتاب چې په دې اړه څه ورته ویلي وو، هغه یې نه عملي کول، د تلاوت ترڅنګ یې په دین کې یو له بل سره اختلاف و. قران کریم وایي: د مکې مشرکانو هم د دوی په شان ویناوې کولې، هغوی هم نورو ته نسبت کاوه چې تاسو په دیني لحاظ پر هیڅ دین نه یئ، زموږ دین حق دی.

جالبه به هغه وخت وي چې دقران کریم دغه پاسنی ایت د هغې غونډې په شروع کې تلاوت شي چې یوې مذهبي فرقې د بلې مذهبي فرقې په مخالفت کې جوړه کړې وي، د ایت تر تلاوت وروسته سمدستي مناظر اسلام ووایي چې بریلوی په دیني لحاظ هیڅ شی نه دی، زموږ تګلاره ډېره قران او سنت ته نږدې ده، سلفیان هم ډېر افراطیان دي، د هغوی لار هم ناسمه ده، موږ اعتدال مرعات کړی، شیعه بیا تر دې یادو دوو ډلو ډېر ګمراهان دي، خوارج بیخي د اسلام له دایرې وتلي دي.

نن چې موږ سترې مذهبي غونډې وینو، په سر کې یې د قران کریم ایاتونه تلاوت شي، وروسته د قران کریم د پیغام رسونې په پار علماؤ ته د وینا بلنه ور کړل شي، عوام د دې لپاره ورته ناست وي چې د خدای د کتاب په پیغام پوه شي، دوی چې را ولاړ شي، همدغه کیسه ورته کوي چې موږ پر حق یو، زموږ فکري مخالفین ټول پر ناحقه دي، د شیخ القران والحدیث په القابو نازول شوی کس هم د دې پر ځای چې خلک د الله په کتاب پوه کړي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم تګلاره ورته بیان کړي، د قران کریم د زدکړې فضیلت ورته ذکر کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بدو اعمالو یې نفرت په زړونو کې پیدا کړي، په ټولنه کې یې نیکو کارونو ته وهڅوي، تعلیم ته یې تشویق کړي، زغم او صبر ته یې را وبولي، د یوه مسلمان پر بل مسلمان حقوق ورته بیان کړي، پر هر مسلمان د ناحقه ټاپو لګولو او تهمت ویلو ګنا ورته روښانه کړي، دی هم د مذهبي اختلاف لمن ونیسي، د اسلام د روح پر ځای له خپلې تګلارې د دفاع په لار کې د خپل ځان کارنامې ورته بیانوي، د خدای د عظمت پر ځای د خلکو عظمت ورته بیانوي، د دین د حقانیت پر ځای د خپل ځان حقانیت ورته بیانوي.

الله دې رحم وکړي، له موږ سره دې ټولو ته سمه لار وښيي، د ټولنې لپاره د پوهانو کار دا وي چې هغه ټولنه له انتشاره وساتي، متحده یې کړي، د ټولو اقشارو، فکري مکتبونو او ډلو لپاره مشترک ټکي پیدا کړي او پر همدې نکتو یې د متحد ساتلو په پار هڅې کوي، زموږ بدمرغي داده چې عالمانو مو د ټولنې د انتشار لپاره ملاتړلې ده، د مذهب او دین په نوم دغه انتشار به د ټولنې لپاره ډېرې بدې پایلې ولري، هیله ده خلک د قران کریم پر پیغام سره راټول کړل شي، نه دا چې د قران کریم په نوم سره وویشل شي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د طریقې په نوم اتحاد ته را وبلل شي، نه دا چې هغه طریقه د اختلاف ذریعه جوړه شي. په دې توګه به هم ټولنه خرابه شي، هم به دین بد نامه شي او هم به پوهان و عالمان خپل حیثیت پکې وبایلي.

۳۱/۱/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب صلاة المسافرین و قصرها، باب فضل من یقوم بالقران ویعلمه... ح: ۸۱۷)

(۲)رواه البخاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قران د پوهېدنې اصول او تفسیري تگلاره

په قران د پوهېدنې او د تفسیر لپاره یې ځینې ټکي باید په نظر کې ونیول شي چې له قران څخه مفهوم اخیستل او په مطلب یې پوهېدل لوستونکي ته اسانه شي.

اول: قران کریم باید په قران کریم تفسیر شي، دا ځکه چې د قران ځینې مجمل ایاتونه بېرته په قران کریم کې مفصل راغلي دي چې د تفسیر لپاره یې خپله دغه ایاتونه کافي دي.

دویم: قران کریم ته باید په خالي ذهن راشو، هیڅ مخکنی فکر و دریځ باید له ځان سره ونه لرو او د یوه فکري مکتب په پلوي به د هغه تفسیر نه کوو، قران دي یوازې په دې نیت وکتل شي چې خپله قران کریم څه وایي؟ نه دا چې له قران څخه د خپل دریځ او خپل فکري مکتب لپاره د تایید دلایل وتراشل شي.

درېیم: د قران یوه برخه دې په بله نه وهل کېږي، د هغه ایاتونه ددې لپاره نه دي چې خپله د هغه د ایاتونو ځواب په وشي، یو له بل سره ټکر وبلل شي، دواړه یا یو له عمل څخه وایستل شي، بلکې قران کریم د زمانې په یوه اوږده پړاو کې راغلی دی، چې طبعن یې احکام تدریجي دي، د یوه شي په اړه د زمانې، مکان او د ټولنې حالاتو ته په کتو بېلابېل احکام ورکول شوي دي، په دې د پوهاوي لپاره باید د هر یوه حکم د نزول وخت، تقاضا او هغه شرایط وکتل شي چې دغه حکم پکې راغی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: د قران کريم الفاظ، اصطلاحات، جملې، کنايې، اشارې، ضمني مفاهيم، استعارې او هر څه د عربي ژبې دي، که مونږ غواړو چې په مفهوم يې ځان پوه کړو، نو لومړی به عربي ژبه زدکوو، دويم به د هغه تفسير، د يوې کلمې معنا، د يوې جملې مفهوم، استعاره، کنايه او هر څه د هغه وخت په عربي، د حديثو په کتابونو، د اصحابو په اقوالو او د عربانو په اشعارو کې لټوو.

پنځم: د قران کريم اياتونه يو له بل سره تړلي دي، ربط سره لري، يو يو يې تفسيرول يا له قران کريم څخه د يوه يا نيم ايت را اخيستل او بيا يې تفسير ناسم کار دی، له قران څخه به داسې مفهوم نه اخيستل کېږي چې د اسلام له عمومي روح او د قران کريم له عمومي تګلارې سره مخالف وي، بلکې د يوه ايت په تفسير کې به د هغې موضوع اړوند د نوور اياتونو مفهوم ته پام کېږي بيا به يې تفسيروي.

شپږم: د قران کريم د ايت، جملې يا توري ګڼې معناوې کول، ناسم تفسير دی، دا سمه ده چې يو لفظ، يا جمله يا متل به د څو مفاهيمو لپاره استعمالېږي، اما هر ځای چې وکارېږي، هلته خپل ځانګړی مفهوم ور کوي، ټول هغه مفاهيم چې دی ورته کارېږي هغه په يوه مشخص ځای کې نه ترې اخيستل کېږي، په دې سره خلک د قران کريم په تفسير کې شکمن کېږي او اصل هدف ورکېږي.

اووم: تر وسه به هڅه کېږي چې د قران کريم مفاهيم په هغه ډول بيان کړل شي لکه څنګه چې يې د الفاظو، جملو او سياق و سباق غوښتنه وي، مګر که يوه قرينه راشي چې لفظ او جمله له خپل اصل مفهوم څخه اړوي او تر حقيقي يې مجازي مفهوم قران کريم او په مجموع کې د اسلام روح ته نژدې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم: قران کریم اصل او متن دی، سنت او حدیث یې تشریح کوي، نو په شرحه باید د قران قاطع احکام مات نه شي او نه زیاتوب پر وشي، یوازې د تشریح برخه کې سنت او حدیث کفایت کوي.

۲۱/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منصوصي مسايلو د پوهاوي لپاره

د يوې تاريخي قضيې لپاره اړينه ده چې د هغه وخت شرايط په پام کې ونيول شي، که موږ نن د احمد شاه بابا د وخت پر تاريخي پېښو څېړنه کوو، ملامت او سلامت پکې پيدا کوو، نو د هغه وخت له شرايطو سره سم به قضاوت کوو، د نن په عينکو کې که ورته وگورو نو د هغه وخت بيخي زيات کارونه او فيصلې به ناسمې راته ښکاره شي، له دې امله پر تاريخي پېښو د قضاوت لپاره د هغه وخت په حالاتو او شرايطوباید پوه شو، ټولنه، مکان و زمان به په نظر کې نيسو، که نه له دې پرته قضاوت به هسې د ړانده لکړه وي که هر ځای ولگېده.

شرعي نصوص هم د زمانې په يوه خاص مقطع کې راغلي دي، يوې خاصې ټولنې ته راغلي دي، چې په ځانگړو زماني و مکاني، ټولنيزو، سياسي، اقتصادي او پوځي شرايطو کې يې قرار در لود، د هغې ټولنې يو خاص کلتور و، ځانگړې ژبه يې وه، چې طبيعي خبره ده هره ژبه به د سونو کلونو تر تېرېدلو وروسته د هغه وخت له ژبې سره په هره برخه کې توپير ولري، يو متل، يوه اصطلاح، يوه قاعده او... کله له خاصو حالاتو، ځانگړي وخت، يا مشخص مکان څخه را پيدا کېږي چې د هغه حالت، وخت او مکان يا تقاضا هم يو خاص حد وي، ټول وخت نه پاتېږي، له دې امله نو په شرعي نصوصو کې چې کوم احکام راغلي دي، کومې لارښووني دي، توصيې شوې دي، ترټنې، وعيدونه او گوتڅنډنې دي، يا بل لور ته ثوابونه، ښيگڼې او نيکۍ دي، دا حتمن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت تر حالاتو، ټولنې، وخت و زمان پورې په يوه نه يو ډول اړه لري، چې پرې د پوهاوي لپاره پر دې يادو ټکو نظر ساتل اړين دی.
په دې هر څه د ښه پوهېدلو لپاره بايد موږ دغه ياد هر څه تر نظر تېر کړو، له دې سره به په عربي ژبه هم پوهېږو، ټول هغه وسيله وي علوم او ذرايع به له يادو نه باسو چې له موږ سره د شرعي متن په پوهاوي او ترې په اجتهاد کې مرسته کوي، تر دې هر څه وروسته موږ کولای شو چې له شرعي نصوصو تر ډېره حده سم او درست استنباط وکړای شو.
په دې تګلاره موږ د عمومي او خصوصي احکامو تفکيک په اسانۍ کولای شو، اوږد مهالي او لنډ مهالي احکام پېژندلای شو، د فرضو، واجبو، سنتو او مستحبو توپير کولای شو، فرد ته متوجې اوامر له هغو جلا کولای شو چې ټولنې ته متوجې وي، په حکمت او فلسفه يې ځانونه پوه کولای شو، د وخت او حالاتو سره سمون ور کولای شو، د مکان او ټولنې له غوښتنو سره سم تفسير کولای شو چې نه به بې منطقه ښکاري، نه به يې معقوليت ختم شوی وي، نه به د دين او شريعت له عمومي روح څخه لرې شوی وي او نه به يې د ټولنې خلکو ته ستونزې را ولاړې کړې وي.

يو مثال:

په بخاري او مسلم کې يوحديث دی چې د جامې له ځړولو څخه منعه کوي: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا أَسْفَلَ مِنَ الكَعْبَيْنِ مِنَ الإِزَارِ فَفِي النَّارِ».(۱)

ترجمه: له رسول الله ص صلی الله عليه وسلم څخه نقل دی چې ده ويل: لنګ چې تر بجلکو کښته شي هغه به په اور کې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه روایت د پوهاوي لپاره اړینه ده چې د هغه وخت ټولنه مطالعه کړو، د شان ورود په اړه یې فکر وکړو، حکمت یې وګورو او د دې موضوع ټول روایات هم تر نظر تېر کړو.

که ددې روایت الفاظ وګورو، نو یو ډول نیوکه دا پر کېږي چې که انسان ته وعید وای، نو باید د «ما» پر ځای یې «من» ویلي وای چې ما غیر ذوي العقولو ته کارېږي او من ذوي العقولو ته استعمالېږي، نو که جامه په اور کې اچوي، د دې وعید نو انسان ته ولې وشي؟

دویم دا چې عربانو پخوا د تکبر له مخې یوه غټه جامه د شا له لورې ځروله، په دغسې احادیثو کې زیاتره هماغې د تکبر ځړول شوې جامې ته اشاره ده.

درېیم دا چې په نورو حدیثونو کې له غه کاره په هغه صورت کې منعه شوې ده چې د تکبر په نیت وي، په یوه حدیث کې دي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَرًا».(۲)

له ابو هریره رض روایت دی چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم ویل: د قیامت په ورځ الله تعالی هغه کس ته نظر نه کوي چې د تکبر له مخې لنګ ځړوي.

د امام بخاري رحمه الله نظر هم دغه دی چې که څوک د تکبر له مخې جامه ځړوي، هغه تر دې وعید لاندې دی، ځکه یې باب کې د خیلاء یادونه کړې ده.

د هغې قاعدې له مخې چې د قران کریم ځینې ایاتونه د قران کریم په نورو ایاتونو تفسیرېږي او د حدیثو دا هم دغه ډول، نو د مخکې مجمل حدیث حکمت په دې وروستي حدیث کې ذکر شوی دی چې که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکبر له مخې دا کار څوک کوي، نو د خدای له قهر سره به مخ شي، اوس خبره روښانه شوه چې د جامو له ځړولو او څکولو ولې منعه شوې ده؟

لنډیز:

دا یو مثال و، چې ما غوښتل د خپلې خبرې لپاره یې د سند په توګه وړاندې کړم، په قران کریم او خصوصن په حدیثونو د ځان پوهاوي لپاره اړینه ده چې یاد کړي ټکي ټول په نظر کې ونیول شي.
په قران کریم که د استوی علی العرش، الهي معیت، ساق، ید الله، وجه الله او دې ته ورته نور موضوعات دي چې که د تفسیر په اړه یې دغه تګلاره په نظر کې نیول شوې وای، نو هغه اختلافات او بېلابېل افراطي دریځونه به نه رامنځته کېدلای چې اوس یې په کتابونه کې لولو، د خلکو ویناوې یې په اړه اورو او پر همدې اختلافاتو د یو بل د تکفیر شاهدان یو.
عیني مسله د حدیثو هم ده؛ که سم روایاتو یې له ناسمو بېل شوي وای، د تفسیر او تعبیر لپاره یې منطقي، معقوله، قران کریم ته نژدې، د دین له روح سره سمون لرونکې تګلاره غوره شوې وای، نو د دې اختلافاتو او ټاپو لګولو شاهدان به نه وای، اوس هم وخت لرو چې په دې اړه فکر وکړو، سمه تګلاره تعقیب کړو، نه یوازې د اختلافاتو د حل لپاره؛ بلکې د الهي کتاب د سم تفسیر او نبوي احادیثو د ښه تعبیر لپاره هم دا کار اړین دی، په دې سره به د اختلافاتو او تکفیرولو لړۍ یو څه سلو شي او خلک به د ارام سا واخلي.
۲۱/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچينې:

(۱)صحيح البخاري، كتاب اللباس، باب ما اسفل من الكعبـين فهـو في النار، ح: ۵۷۸۷)

(۲)(بخاري، كتاب اللباس، باب من جر ثوبه من الخيلاء، ح: ۵۷۸۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات

زمـوږ د مدسـو او پوهنتـون پـه نصـابونو کـې لا هـم داسـې مضـامین تدریسېږي چې په نړۍ کې مصداق نه لـري او د مصـداق د پیـدا کولـو لپاره یې څو سوه کاله شا ته تګ کوو؛ یا هم داسې مواد دي چې ځای یې تر هغه ښه بدیل نیولی دی، لکه مسواک ته بـرس، پـه خـاورو لاس مینځلو ته صابون، د استنجا د ډبرو یـا لوټـو پـر ځـای تشـناب کاغـذ او داسې نور.

په شرعي متن کې د موضوعاتو دوه بعده دي، یوه یې له دې امله ذکـر شوې ده چې ورته اړتیا وه، تر دې ښه بـدیل وجـود نـه در لـود یـا هـم یوازې د انساني ټولنې اړتیا وه، لکه د مسـواک بـدیل نـه وو او د غـلام یادولو یوازې اړتیا وه ځکه ټولنه کې لویه فیصدي وه، مجبورن باید یوه حللاره ورته پیدا شوې وای. بل خوا د موضوعاتو اروایي و تعبُدي بعـد دی چې د انسان له نفس او د خدای له عبادت سره تړلی دی.

نو کوم موضوعات چـې تعبـدي او اروایـي اړخ لـري، لکـه: لمـونځ او ماثوره دعاوې و اذکار، دا مواد تر وخت نه تېرېږي هر وخـت پـه ټولنـه کې ورته اړتیا شته او باید تدریس شي. بل لور ته هغـه موضـوعات دي چې یا یې بدیل وجود نه در لود، لکه: مسواک، په لوټو یا تیږو استنجا، په خاورو د لاس یا لوښي مینځل، دا هغه شیان دي چې پـه تېـر وخـت کې یې ښه بدیل وجود نه در لود. اوس باید پـه کتـاب کـې د مسـواک ځای برس او کریم ونیسي او که مسواک یاد شي په څنګ کـې د بـرس او کریمو یادونه هم وشي، دا به ښه وي. همـدا شـان تـر لوټـو او ډبـرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشناب کاغذ ډېر ښه دی، باید د ډبرو و لوټو پر ځای نور کاغذ یاد شي او هم د لاسونو و لوښو په مینځلو کې د خاورو ځای شامپو و صابون ونیسي.

د فقهې په کتابونو کې راغلي دي چې تر استنجا وروسته به لاسونه پر دېوال مښي یا که په لوښي کې سپي وخټل هغه به په خاوره وهي، دلته هدف د لوښي او لاس پاکوالی دی، نو که له خاورې پرته دا هدف یو بل شي په ډېر ښه ډول ترسره کاوه، بیا به هم خاورې یادوو؟ په حدیث کې یې ځکه یادونه شوې وه چې شامپو نه وه، که شامپو وای، حتمن به یې یادونه کړې وه او خاوره به چا څه کوله؟

بل اړخ د غلامانو د موضوع دی، غلام د عربي جاهلي ټولنې لا ینفک جز و؛ که په شرعي متن کې د هغوی د ستونزو په اړه هدایت نه وای ور کړل شوی هم د هغه خت ټولنه په زحمت اخته کېده. د غلام یادونه د دې لپاره نه وه چې خلك د غلام نیولو ته وهڅوي، بلکې هدف په ټولنه کې د شته غلامانو ختمول وو؛ ځکه به یې په هر شي کې د یوه غلام د ازادولو توصیه کوله. اوس چې په نړۍ کې د غلامانو هغه پخوانی ډول ختم شوی دی، نور باید بحث ور باندې ونه کړو، خپل وخت په داسې بحثونو کې تېر نه کړو چې هغه ګټه نه لري او د تاریخ برخه ګرځېدلي دي.

د بشري اړتیا له مخې په شرعي متن کې د خلافت یا امارت یادونه هم شوې ده. عربو د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په وخت کې ټولمنلی نظام نه در لود، هغوی قبیلې وې او هرې قبیلې ځان ته واکمني او پاچاهي پر یوه موټي ځمکه کوله. رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پوهېده چې پر عربو د یوه نظام په نه شتون کې دوی بیا په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځي جګړو سره اخته کېږي، له دې امله يې د يوه نظام بنياد کېښود، په حديثونو کې يې د همدې اړتيا له مخې يادونه هم راغلې ده. اوس چې خلافت وجود نه لري، نو په نصاف کې د خلافت په اړه بحث لوستونکو ته څه ګټه لري؟

بايد پر دې بحث وشي چې د اوس وخت اړتيا څه ده؟ نړۍ نوره د خلافت دورې ته نه ستنېږي، په اسلامي دنيا کې د ملتونو وېش ته په کتو نور تر يوه خلافت او يوه واکداره لاندې د دې ګڼو ملتونو را يوځای کول شوني نه برېښي، تر دې دا ښه ده چې ملتونه پر خپل ځای ومنل شي، د يوه خلافت پر ځای د ګڼو ملتونو يوه اتحاديه رامنځته شي، د خلافت تر موضوع دا هم نوې ده، هم اوسمهال ممکنه ده او اسلامي نړۍ تر بل هر چا ډېره اړتيا هم ورته لري.

زموږ غلطي دا ده چې د يوه عيني شي له منځه وړلو باندې انرژي مصرفوو، د يوه تېر شي راوړلو ته کار کوو، اما دا نه شو کولای چې له عينيت سره د ټکر پر ځای بايد تعامل وکړو، له نويو حالاتو او شرايطو سره بايد مخ شو او حللار ورته وباسو. موږ ته اوس هم نړۍ د کفر او اسلام ترمنځ وېشلې ښکاري، فکر کوو چې زموږ اسلامي ورونه او اسلامي امت به له موږ سره مرسته وکړي، لاس به راکړي، د نامسلمانو همکاري به ايله کړي، اما عملن داسې هيڅ نه تر سترګو کېږي بلکې بالعکس خبره ده. نړۍ اوس پر ملتونو وېشل شوې ده، د پخوا په شان ديني هويتونه اوس په نړۍ کې مهم نه دي، ملي هويت سرې کرښې دي، نو تش په خيالونو کې خپل ملي هويت د ديني هويت په جذبه کې قرباني کول، د ځان غلول دي نور په عيني شرايطو کې هيڅ بدلون نه راولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ دا نه سنجوو چې زما مبارزه په نړۍ کې شرایط بدلولای شي که نه؟ که ټوله نړۍ کې ملي هویتونه وي، لا هم موږ دا درک نه لرو چې نور د پښتوا په شان نړۍ پر دیني هویتونو وېشل له امکانه وتلې خبره ده، اوس تر دې هویت خلکو ته ملي هویت مهم دی او د خپلو ملي ګټو په رڼا کې خپلې سیاسي، کلتوري، نظامي، اقتصادي او ډیپلوماټیکې اړیکې تنظیموي.

بشر له پیله تر اوسه ورو – ورو د تکامل پړاونه وهي؛ دلته تکامل په هغه ډول نه یادوم چې ډاروین یې یادونه کوي، بلکې له تکامله مې هدف له وروسته پاتیوالي او غیر عصریتوب څخه چټکوالي او عصریتوب ته د نړۍ کړندی سفر، موخه ده.

حج ته پښتوا خلک د کاروان په شکل تلو، میقات ته په رسېدو به یې احرام تړی، په دې کې به میاشتې لګېدلې، اما نن په الوتکه کې په ډېر چټک، خوندي او اسانه ډول حاجیان وړل کېږي.

جنګ کې اسان، تورې، غشي، نېزې او ډالونه کارېدل، اما نن طیارې، توپونه، ټانګان، موټر، وړې او غټې وسلې کارېږي.

د کښت په برخه کې همدومره بدلون راغلی، د تعلیم په برخه کې هم، د صنعت برخه بیخي حیرانونکې ده، د ژوند ډولونه بدل شوي دي، لنډه دا چې په هره برخه کې ژور بدلون راغلی دی او دا هر څه د تکامل په نتیجه کې راغلي دي.

حتا هغه ډلې/اشخاص چې په یو ډول هم تکامل نه مني، د هغوی په نظریاتو کې هم له ورایه تکامل جوت دی. د طالبانو په تېره دوره کې ټلویزیون ته اجازه نه وه، اوس شته، عکس بند و، اوس اخیستل کېږي، ښځې له کاره بندې وې، اوس ان د ټلویزیون پر پرده راښکاره کېږي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په حکومت کې کار ورسره کوي. دا د هغوی په نظریاتو او عمل کې ښکاره او محسوس تکامل دی.

د مدرسو اوسنی درسي نصاب بيخي تر وخت تېر دی. مواد يې هم ټول زاړه دي، حتا د عربي د زدکړې په برخه کې هم بيخي ډېر کمزوری دی او هيڅا ته د عربي د زدکړې توان نه لري. فقهي برخه يې همداسې، د تفسير، حديثو، اصولو التفسير، حديث او فقه، تاريخ، اخلاقياتو، جديدو معاملاتو، نړۍ والو اړيکو، د سياسي نظام ترکيب او بالاخره له ټولنې او نظام سره د تعامل او برخورد برخه يې هم په صفر کې ضرب ده.

د پوهنتون برخه هم تر مدرسې ښه نه ده، دلته هم د نړۍ د پوهنتوني نصاب په کچه خورا زياتې نيمګړتياوې شته، هم نصاب کمی لري، هم يې استادان لري، هم شاګردان، هم چاپيريال لوړو زدکړو ته نه دی جوړ او هم يې وسايل کم دي.

د مکتب او مدرسې له اولې ورځې موږ خپلو ماشومانو ته غير ضروري، تر وخت تېر او تر سويه لوړ مواد وايو، ور زدکوو او ويلو ته يې مجبوره کوو.

زموږ په دې برخه کې ډېرو سمونو، زياتونو، کمونو، سکنېلو، اخيستلو، غورځولو، بدلولو او اصلاح کولو ته اړتيا ده.

۲۲/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځور اخیستلو شرعي حیثیت

انځور اخیستل هم یوه اختلافي موضوع ده، په دې اړه ګڼ کتابونه د بېلابېلو فکري مکتبونو ته منسوبو کسانو لیکلي دي. د کم کیف له یو څه اختلاف سره زیاتره یې په دې اند دي چې له اړتیا پرته انځور ناروا دی.

زما په اند که د دې موضوع ټول احادیث سره یو ځای شي، مطلق یې د مقید په رڼا کې وکتل شي، د حدیث شان ورود تر نظر تېر شي، که د حکم خپل خاص مورد وي، په نظر کې ورسره نیول شي، د واقعې په اړه راغلي احادیث که مطلق راغلي وي که مقید، شوې پېښه د هغه تفسیر وګڼل شي او په همدې رڼا کې دغه روایت شوي ټول احادیث تفسیر شي، هیڅ یو یې له نورو مجرد او بېل تفسیر نه شي، یوازې یو حدیث یې د حکم اخیستلو لپاره کافي ونه ګڼل شي، په دې توګه اختلاف هم له منځه ځي، که بیخي ورک نه شي کمېږي حتمن، د نصوصو سم، منطقي او معقول تفسیر به هم وړاندې شي چې نه به واقعیت له نظره لوېدلی وي، نه به نصوص مجرد تفسیر شوي وي، نه به شانزول او شان ورود له پامه اچول شوی وي او نه به یو نص په بل وهل شوی او ترمنځ به یې ټکر ته په لوی لاس زمینه برابره شوې وي.

تر دې وضاحت وروسته زه د انځور اخیستلو په اړه هغه روایت راوړم چې شان ورود یې خپله پکې ذکر شوی دی او د حکم حیثیت یې هم ځنې معلومېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ، وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْحَبَشَةِ فِيهَا تَصَاوِيرُ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أُولَئِكَ، إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ، فَمَاتَ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكِ الصُّوَرَ، أُولَئِكِ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».(١)

ژباړه: له عائشي رضي الله عنها څخه روايت دی چې ام حبيبې رض او ام سلمې رض رسول الله ص صلی الله عليه وسلم ته کليسا ذکر کړه چې دوی په حبشه کې ليدلې وه، په هغې کې تصويران وو، رسول الله ص ص ورته وويل: د هغوی چې به نيک سړی وفات شو، دوی به يې پر قبر عباتخانه جوړه کړه، د هغه انځور به يې پکې نقش کړ، نو دا به د قيامت په ورځ د الله په خوا کې ډېر بدترين کسان وګڼل شي.

دغه حديث د انځور هغه علت په ډاګه کوي چې ولې حرام شوی دی، شان ورود يې روښانه کوي چې دغه حکم تر چيشي ور کول شوی دی او دا هم روښانه کوي چې ايا دغه حکم خاص دی که عام؟

هر هغه تصوير چې خلك يې عبادت کوي، يا د تقدس تر حده ورته احترام لري، دغه انځور هر وخت حرام دی. له انځور څخه منعه د همدې لپاره وه چې خلکو يوازې د هغه کسانو انځورونه ساتل يا يې اخيستل چې تقدس يې ورته در لود، رسول الله ص ص يې علت بيان کړ، چې دغه انځورونه د هغو نيکانو خلکو وو، چې له دوی سره يوځای يې ژوند کاوه، کله چې به مړه شوو، خلکو يې د ياد تازه کولو په پار انځورنه جوړول، بيا به همدا انځور وروسته نسل ته پاته شو، هغوی به د خپلو پلرونو هدف ورك کړ، فکر يې کاوه چې هغوی يې عبادت کاوه، نو دوی به يې هم عبادت پيل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کور کې د انځور د نه ساتلو عامل همدعه کېدلای شي چې ايينده د عبادت وسيله نه شي، حتا دومره سختي پر شوې ده چې مطلق انځورونه يې بند کړي دي، يعنې يو ځای حکم له علت پرته ذکر شوی دی، يا ممکن رسول الله ص ص مطلق حکم ور کړی وي، يا ښايي له راويانو څخه مطلق روايت شوی وي هغوی يې علت او شان ورود نه وي روايت کړی.

له انځور څخه که هدف د خلکو گمراه کول وي، مثلن: يا د خدايي عبادت پر ځای، خلك د هغه عبادت هم پيل کړي يا يې همدومره احترام وکړي، يا هم دا فکر خلکو ته ور کړل شي چې انسان هم کولای شي چې د خدای په شان مخلوق جوړ کړي، نو د انسان انځور وباسي او په دې توگه د خلکو په اذهانو کې د خدايي عظمت د کمولو شيطاني هڅه کوي، له دې امله هغو کسانو ته هم گوتڅنډنه شوې ده چې په دې هدف انځور سازي کوي، روايت کې راغلي دي:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مُتَسَتِّرَةٌ بِقِرَامٍ فِيهِ صُورَةٌ، فَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ، ثُمَّ تَنَاوَلَ السِّتْرَ فَهَتَكَهُ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بِخَلْقِ اللهِ».(۲)

ژباړه: له عائشې رض روايت دی، دې ويل: رسول الله ص ص ما ته راغی، ما د نري ټوکر يوه پرده ځړولې وه چې پر هغې انځور جوړ شوی و، د ده د مخ رنگ سره واوښت، بيا يې پرده څيرې کړه، وې ويل: د قيامت په ورځ هغو کسانو ته سخت عذاب ور کول کيږي چې له الهي تخليق سره مشابهت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه حدیث روښانه کړه چې له الهي تخلیق سره مشابهت کول، د الهي تخلیق له عظمت څخه د مخلوق غافله کول دغسې حرام دي لکه څوک چې د خدای له عبادته خلک ګرځوي.

اوس خبره صفا شوه، د انځور د حرمت دوه اساسي عوامل دي چې دواړه یې له شرک څخه د اسلامي ایمان د ساتلو لپاره دي. که نن هم څوک د عبادت لپاره انځور ځړوي، لکه ځینو کسانو د پیرانو عکسونه په موټر یا رکشه کې ځړولي وي چې بیا یې موټر له اوښتلو بچ شي یا هم غلا نه شي یا دې ته ورته، دا حرام او مشرکانه عمل دی، یا دا هدف ولري چې د خدای له تخلیق سره مشابه تخلیق کوي، د دې لپاره چې د الهي تخلیق له امله چې د خدای کوم عظمت د مخلوق په ذهن کې دی، هغه ته صدمه ورسوي، نو دا شیطاني عمل دی چې خلک د مخلوق له خالقه ګمراه کوي، الله به یې سخته سزا ور کړي.

که د انځور په اخیستلو کې دا دوه علته وجود ونه لري، یا هم دومره ورته اړتیا وي لکه د نن زمانې په ډیجټل نړۍ کې، نو بیا انځور اخیستل حرام نه دي، بلکې په ټولنه کې د امن، استقرار او مجرمانو د نیولو لپاره اړین دي، د کاروباري چاپیریال د خوندیوب لپاره لازمه ده چې ډیجټل وسایل وکارول شي چې د معاملاتو په برخه کې ډاډ رامنځته شي؛ نو نه یوازې انځورونه حرام نه دي، بلکې اړین دي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب المساجد و مواضع الصلاة، باب النهي عن بناء المسجد علی القبور واتخاذ الصور فیها... ح: ۵۲۸)

(۲)(صحیح مسلم، کتاب اللباس والزینه، باب لا تدخل الملائکه بیتا فیه کلب و لا صور، ح: ۲۱۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اوسني افغان دولت سره جنګ زموږ په ګټه دی او که تعامل؟

په هیواد کې د نظام تر سقوط وروسته ډېری کسان چې یا په خارج کې دي یا هم یې په تېر نظام کې کار کاوه په دې فکر دي چې باید د اوسني دولت خلاف وسله وال مقاومت وشي او دا زموږ د هیواد په ګټه دی، دوی د دې لپاره مبارزه هم کوي، په ټولنیزو رسنیو کې د دې لپاره فعالیت هم کېږي او که یو ځای یو غلچکی برید شوی وي، نو دوی ورته هوا هم ور کوي.

خو جنګ د دوکان یوه سودا نه ده چې که ګټه یې کړې وي هم تر یوه کوره به محدوده پاته شي او که زیان یې وکړ هم تر هغه کوره به منحصره وي، جنګ یوه ټولنیزه پدېده ده چې تخریب، زیان او ورانی یې نه یوازې د هغې سیمې اوسېدونکو ته رسېږي بلکې له هغې سیمې لرې پراته قومونه یې هم له تاثیراتو خوندي نه پاتېږي. نو د یوه داسې کار لپاره ډېر فکر په کار دی، په ډېره سنجېده ګي باید په دې اړه خبرې وشي، خلکو ته مشوره ور کړل شي او دې فعالیت ته لاس ور واچول شي، اما موږ که له یوه جنګه ځانونه خلاصوو، بل ته لاس ور اچوو.

د دغه جنګ شرعي اړخ څنګه دی؟ ایا په شریعت کې د یوه برحاله نظام خلاف یوې ډلې ته د جنګ کولو اجازه ور کړل شوې ده؟ د جنګ لپاره په شریعت کې کوم شرایط دي چې په بشپړولو یې د جنګ لپاره شرعي سند تر لاسه کېدلای شي؟

په دې لنډه لیکنه کې د اوسني دولت خلاف د جنګ پر شرعي او عقلي اړخونو لنډ بحث کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په دې لیکنه کې د شریعت له اړخه د جنګ لپاره ټول شرایط نه لیکم، البته دا یادونه کوم چې شریعت د یوه کار د قبولیت لپاره حتمن شرطونه ایښي دي، حتا که هغه فردي عمل هم وي، مثلن: لمونځ دی، که بې وخته لمونځ وشي، نو قبولیت نه لري، که بې اودسه وشي هم یې نه لري، داسې نور شرایط، نو د فردي او ټولنیز عمل ترمنځ د ځمکې او اسمان هومره فرق دی، د جهاد لپاره اساسي او مهم شرط د نظام وجود دی، یو نظام کولای شي چې د جنګ اعلان وکړي، ملت د جهاد لپاره وپاروي او خپل دښمن ورته مشخص کړي، له دې پرته هیڅ ډله او ګوند نه شي کولای چې د جنګ شرعي اجازه نامه تر لاسه کړي. دا چې په هیواد کې د طالبانو تحریک په زور سیاسي واک نیولی دی، نو اوس یې پر خلاف نورې ډلې ټپلې د جنګ تابیا نیسي۔ جنګ ته خلك را بولي او یا یې عملن په دې میدان کې اقدامات کړي دي، دا کارونه یې له شرعي اړخه هیڅ جواز نه لري، ځکه دوی دولت نه دي، پر یوه لویشت ځمکه واك نه لري، د مالي تمویل سرچینې نه لري، دوی د بل تر حاکمیت لاندې ساحه کې اوسي، په مالي برخه کې یې نور دولتونه تمویلوي چې هغوی بیا په دې کې خپلې ګټې لري، هیڅوك هم د خدای لپاره کار نه کوي، هر نظام چې د یوه برحاله دولت خلاف مقاومتیانو ته مالي کومك ور کوي، ځای ور کوي، په رواني جنګ کې د هغوی مټ پیاوړی کوي، تر څنګ یې حتمن خپل اهداف لري چې په دې اړودوړ کې خپل ټاکلي اهداف تر لاسه کوي. په دې برخه کې د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم عملي سنت زموږ لپاره د لارې مشال دی چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په مکه کې جهاد نه دی کړی خو مدینه کې یې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د دې ملاتړ نه کوم چې طالبانو په زور د واک په تر لاسه کولو ښه کار وکړ، زه هغه وخت هم د دې ملاتړی وم چې له سیاسي جوړجاړي سره طالبانو د هغه وخت د برحاله نظام برخه شوي وای، اما دا چې اوس طالبان راغلي دي، د هیواد سیاسي واګې یې په لاس کې دي، نو د دوی خلاف مقاومت به هماغه پایلې ولري لکه د تېر نظام خلاف چې د طالبانو مقاومت در لودې یا د کمونستې د دولت تر ړنګولو وروسته چې د مجاهدینو مقاومت در لودې.

د نیابتي جنګ اول لوی تاوان دا وي چې د هغه دولت لپاره بدیل نه لري، دا اوس موږ طالبان وینو چې د تېر فاسد او مات وګړوب نظام بدیل نه شي کېدلای، د هغه نظام تشه نه شي ډکولای، مجاهدینو د کمونستانو د دولت تشه ډکه نه کړه، نو که بله ډله د یوه برحاله دولت خلاف مقاومت کوي، موږ یې باید لومړی پر دې فکر وکړو چې ایا ته یې بدیل کېدلای شي؟ عقلن دا محاله ده چې د یوه دولت خلا دې یوه ډله ډکه کړي، موږ یې هم تجربه کړې ده او هم عقلن دا کار محاله دی.

دویم لوی تاوان یې دادی چې د نږدې هیوادونو لاسوهنې ته لار جوړوي، دغه ډله چې نه د خپلې سرپنا ځای لري او نه د مالي تمویل لپاره مالي سرچینې، نو حتمي خبره ده چې هم به د بل نظام تر چتر لاندې اوسي او هم به یې مالي ملاتړ نور نظامونه کوي، دا کار هغوی د ثواب لپاره نه کوي، د خپلو ګټو لپاره یې کوي او پر دې ډله خپل شرایط مني، چې دا کار یې هم زموږ د ملت او هیواد په زیان دی او هم د هغې ډلې د راتلونکي واک او قدرت لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم زیان یې دادی چې د برحاله نظام توجو له خدمت، فساد سره لـه مبارزې، د خپلو کسانو له اصلاح، د ولـس د ستونزو لـه حـل کولـو او نورو مهمو چارو څخه یوازې د ځان دفاع او د جنـګ پـر ګټلـو شي، جنګ فساد ته لار جوړه کـړي، نـا اهـل کسـان پـر واک راشي، تعلـیم لرونکي او شتمن له هیواده وتښتي، د شیانو نرخونـه لـوړ شي ځکـه د ګنټرول لپاره یې څوک نه وي او واکمن کسان په جنګ اخته وي، مافیا په دې لړ کې نور هم هڅه کوي چې جنګ خونړی کړي څو دوی پـه خړو اوبو کې ماهیان ونیسي.

د اوسني نظام خلاف وسله وال مقاومت څلورم دا زیـان لـري چـې تـر سقوط وروسته یې یا داعش بدیل کېږي یا هم هغه خارجي افغانان چې له نورو مفسدینو او جنګسالارانو سره یې د تېر نظام ملا ور ماته کـړه، د طالبانو په نسبت هم داعش د ملت او هیواد په تاوان دی او هم خارجي افغانان، داعش ځکه زموږ په زیان دي چې یو خو به هیواد د نړۍ والـو جنګیالیو لپاره پټنځی شي، له دې ځایه بـه مـوږ د نـړۍ پـه شر واړوي، زموږ له کلتور او دود سره نا اشنا دي، افراطیت یې د نورو ډلو په نسبت اوج ته رسېدلی چې زموږ د هیواد تاریخي اثـار بـه لـه منځـه یـوسي، د خلکو کلتور ته به سپکاوی وکړي، د معتدل تدین پر ځـای بـه افراطـي تدین ته ښه په خرپ کار وکړي چې د راتلونکو نسلونو ژوند به مـو هـم ور خراب کړي.

خارجي افغانان هم د وطن له دې امله په تاوان دي چې هغوی له هیواد سره مینه نه لري، دوی دلته له خطرونو سره ځکه راغلي وي چـې خپـل جیب ډکوي، په اروپا او امریکا کې د خپـل ښـه ژونـد لپـاره دلتـه ډالـر ګټي، ځیني یې د هغو هیوادونو د استخباراتو کسـان وي چـې دلتـه پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی لاس شر غواړي، نو تر ګټې یې موږ ته تاوان ډېر دی، البته په دې افغانان کې به یې وړه سلنه پر وطن او ملت مین کسان هم وي چې هغوی ترې مستثنا دي.

زموږ په اند موږ بیخي ډېره جنګي تجربه لرو، ګټه مو نه ده کړې، که د طالبانو پخوانی نظام پاته وای، تر اوسه به دوی له حکومتداري سره شناخته شوي وای، یو نسل به یې په ښارونو کې را لوی شوی وای چې هم به له ښاري فرهنګ سره بلد وای، هم به یې تعلیم کړی وای، هم به له حکومتداري سره په تعامل کې را ستر شوي وای نه له حکومت سره په جنګ کې؛ په دې توګه به طالبانو له اوس سره توپیر در لودی، نه به دومره ورانی کېدلای، نه به وژنې، نه افراطیت دومره وده کولای او نه به ملت دومره خوږ وای، د دې ټولو اشتباهاتو یوه برخه د طالبانو او یوه برخه یې د نړۍ والو وې چې موږ یې تر دې ځایه را ورسولو، نور باید د سوټې زور ازمویل ایله کړو، کړې تجربې زموږ د کړوسیانو لپاره لا کافي دي، نور د تعامل وخت دی، راځئ له طالبانو سره تعامل وکړو، که دوی هر څومره هم سختدریځ دي، توند دي، د واړه کار په وړاندې یې غبرګون سریع او توند وي، بیا هم زموږ تعامل به هغوی اړ کړي چې په ایینده کې نرم شي، د هر عمل په وړاندې نامناسب، چټک او توند عکس العمل ښکاره نه کړي، حکومتولي هغوی خپله حتمن نرمښت، له خلکو او نړۍ سره تعامل ته را بولي او په لنډ وخت کې به یې شاهدان شئ، د بل هیواد د استخباراتي سازمانو تر سختو شرطونو منلو زموږ لپاره دا ډېره اسانه ده چې له طالبانو سره تعامل وکړو، خطا یې ور په ګوته کړو، هلته د کادرونو رامنځته شوې خلا په خپله ډکه کړو، نورو هیوادونو ته د مداخلې چانس ور نه کړو، په دې سره به هم نظام وساتو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم به هیواد او ملت وساتو، هم به طالب تعامل ته اخیر اړ شي او هم به له نړۍ سره اړیکې ورغوو او د هغوی باور به تر لاسه کړو، که موږ هره ورځ یو نظام چپه کوو او بل واک ته رسوو، نو نه به ملت راباندې را ټول شي نه به نړۍ باور وکړي او په لوی لاس به د هیواد ټوله شته گاونډیو هیوادونو ته مفت ور کړو او اخیر کې به د هیواد شته جغرافیه هم د نورو ترمنځ تقسیم شي او موږ به ردې سترگې ورته گورو لکه د احمد شاه بابا د لمسیانو جنگونو چې همدا پایلې در لودې.

۲۰/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکبر مفهوم

زموږ خلك د تکبر په مفهوم او مصداق خبر نه دي، لـه دې وجـې کـه دې ښه جامه اغوستې وه، متکبر دې بولي، که دې ویښتان پاک او غوړ کړو، متکبر دې ګڼي، که ښه موټر دې در لود، متکبر یـې، کـه دې پـه کاچوغه خوراك وکړ، متکبر یې، که د په خوراکي شیانو کـې یـو شـی خوښ نه و، متکبر یې. زما په یاد دې چې مور ته بـه مـې ویـل، پلانـی شی زه نه خورم، زما نه دی خوښ؛ دې به ویل: دومره تکبر کوه، چـې ځان خواروې، دومره مه کوه چې جهان خواروې.

تکبر عربي توری دی، د لغت له مخې لویي ته وایي، تکبر فلان، یعنې استکبر، معنا ځان یې لوړ وښـود، د شریعـت لـه مخـې چـې کـوم ډول تکبر حرام ګڼل شوی دی، د هغه په اړه یوه نبوي حدیث کې راغلي:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَـدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ» قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً، قَالَ: «إِنَّ اللهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض له رسول الله ص ص څخه روایت کړی، ده ویل: د چا په زړه کې چې یوه ذره تکبر وي، هغه جنـت تـه نـه شي تلای. یو کس ویل: سړی دا خوښـوي چـې جامـه یـې ښایسـته وي او څپې یې ښکلې وي،(دا تکـبر دی؟) ده ویـل: اللـه ښـکلی دی ښـکلا خوښوي، تکبر له حقه انکار او د خلکو سپک ګڼل دی.

حدیث خبره روښانه کړه، څوك چې په حق له پوهاوي سره د هغه اتباع نه کوي، حتمن متکبر دی، څوك چې خپل ځان پر خلکو لـوړ بـولي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلك تحقيروي، ريشخند په وهي، ځان ورته ډېر اوچت او نورو تـه ورتـه پست ښكاري، هغه متكبر دى.

د شريعت له مخې دغه تكبر حرام دى، خلـك سـپك گڼـل، لـه حقـه انكار كول، د يوه انسان په هر فعل او كړنه چې د نورو سپكاوى كيږي، خلك تحقيريږي او دى ځان لوړ بولي، هغه تكبر دى او حـرام دى. دا نو د ټولنو تر رواجه تعلق لري، عربانو د اصحابو په زمانه كـې د اوږدې جامې كولې، پر جامو برسېره يې غټه كپړه اغوسته چې پر ځمكه به يـې كشوله، په دې توگه يې ځان د ټولنې مسكينو كسانو ته ډېر مصرفـي ور ښودى، دا د تكبر له امله هغوى كول، ځكه نـو رسـول اللـه ص ص تـر بجلكو كښته جامه حرامه كړه، هدف اصلن تكبر دى، په قران كريـم كې راغلي دي چې له يو چا سره كه خبرې كوې، نو څنگ مه ور گرځـوه، د رسول الله ص ص په اړه راغلي دي چې هغه به مخامخ له يو چـا سره خبرې كولې، په حديث كې راغلي چې په وريـن تنـدي خـبرې كـول، ملاقات كول صدقه ده، دا ټول د تكبر د مخنيوي لپاره دي.

زموږ په ټولنه كې يو وخت خلكو د پايڅو د كښته كولو پر ځاى به يـې دومره پورته كړې وې چې له گونډو سره به يې درولې وې، ټول خلـك پوهېدل چې دغه كسان د نورو سپكاوى كـوي، پـر مـازي خـبره بـه لـه خلكو سره اخته كېدل، په خلكو پسې به يې نارې وهلې، له څارا راغلي خلك به يې څارايان بلل او سپكاوى به يې كاوه، خولۍ يې چپه پر سر كولې او پټو به يې يوه پيڅكه پر ځمكه څكېده او بله به يې پـر اوږه را اړولې وه، دغه كسان طالبانو د خپل حكومت مهال بند كـړو، د طالبـانو تر واك وروسته په كندهار كې د حكومت له لوري هم بند شـوو او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کې به کله ناکله د يـوه مشـهور کـس د تلـين پـر وخـت را ښـکاره کېدل.

يو بل ډول تکبر زموږ په ټولنه کې ډېر رواج دی چې خلکو تـه خـبرې کوي، ورته گوري نه، مخ يې بل لور تـه اړولـی وي، بيـا خـبرې ورسره کوي، دا يو ډول سپکاوی دی، که يو شی در کوي، نو په لاس کې يې د درکولو پر ځای در غورځوي، د چا چې احترام کېږي، هغه ته شی په غورځولو نه ور کوي، څوک چې تر نظر سپک ورځي، هغه ته يـې پـه ور غورځولو ور کوي.

په کاچوغه خوراك، ښې جامې اغوستل، ښې څپلې، ښايسـته خـولۍ، ښه ويښتان، بهترين موټر يا دې ته ورته شيان د تکبر په ټاپه بايـد حـرام نه شي، البته که څوك په موټر کې سپرېږي او پـر لار د نـورو خلکـو د ناستې پر ځای يا د تلو پـر وخـت پـر خلکـو دوړې پـه کـوي، دا بيـا د خلکو سپکاوی دی، پر انسان دوړې کول، هغـه تـه اذيـت دی او دغـه موټر يې واقعن د تکبر نښه ده چې د خلکو سپکاوی د خپـل مـوټر پـه وسيله کوي. له دې ماسيوا دغه شيان د خدای نعمتونه دي چې اللـه پـر خپل بنده د خپل ور کړي نعمت اثر ليـدل خوښـوي، نـو بايـد اثـر يـې معلوم شي .

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچينه:

(۱)(صحيح مسلم، كتاب الايمان، باب تحريم الكبر و بيانه، ح: 91)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ثواب او عذاب نیمګړی تفسیر

د دیني تفسیر له زاویې زموږ د ثواب او عذاب تفسیر خورا ډېرې نیمګړتیاوې لري. زموږ واعظین د وینا لپاره مناسب کسان نه دي، نه یې د وینا طرز د ویناوال دی نه یې معلومات د دې دي چې د وینا پر سټېج/منبر دې ودرېږي، نه د وخت او حالاتو موافق موضوع انتخابولای شي، نه د ثواب او عذاب په بیان کې انډول ساتلای شي او د ګڼو نورو ستونزو ترڅنګ د ثواب او عذاب تفسیر یې له بې انډولۍ سره سخت نیمګړی هم وي.

نیمګړتیا یې دا وي چې د ثواب او عذاب په اړه راغلي نصوص یو د بل تر څنګ نه ږدي، د دې نصوصو په تفسیر کې د دین اوشریعت عمومي محتوا ته پام نه کوي، د اسلام اساسي پیغام له نظره وباسي او که د ثواب په اړه یوه جمله په درست ایت یا حدیث کې راغلې وي یا د عذاب، دوی یې سیاق و سباق نه ورسره ګوري، بس د همدې یوې جملې مفهوم بیان کړي او پسې ټاپه یې کړي. که دغه کار دې وکړ جنت ته ولاړې او که دې هغه کار وکړ، بېرته راووتې دوزخ ته ولاړې!!!

خطیب صاحب مبارکه! دغه ایت یا حدیث یوازې یوه کړۍ ده؛ یوه کړۍ له درست ځنځیر پرته بې معنا ده، کړۍ خپل ښه کار هغه وخت کوي چې له نورو کړیو سره وتړل شي، نو پوره ځنځیر ځنې جوړېږي او خورا ډېر کارونه ترسره کولای شي.

دغه هر ایت او حدیث به هم وړل کېږي، له خپل ځنځیر سره به یوځای کېږي؛ لکه یوه کړۍ چې د تړلو لپاره کار نه شي ور کولای، همدغه ډول یو ایت یا حدیث د جنت او دوزخ په پرېکړو کې هم کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي کولای. په شریعت کې اصولي او اساسي موارد باید له جزي او فرعي مواردو څخه بېل کړل شي. له جزیاتو او فروعاتو سره تړلي نصوص په یوازې سر نه تفسیرېږي، که یې تفسیر کړي ناسم تفسیر به یې وړاندې کوي. د شریعت اصول به هر ویناوال و خطیب ته معلوم وي، که د فروعاتو یا جزیاتو خبرې کوي هیڅ نص به داسې نه تفسیروي چې له اصولي موضوعاتو سره ټکر وي، زموږ د یناوالو یوه لویه غلطي همدا ده چې خلک یې په وړو شیانو خوشاله کړي وي، بیا نو د بل حق دی نه ګڼي لکه تنزیهي مکروه. بل لور ته یې د ټلویزیون پر کتلو دومره سخت عذاب بیان کړی وي چې د خلکو یې هیلې ور مړې کړې وي خو د اخلاقیاتو، انسانیت او په ورین تندي له خلکو سره مخامختوب به یې نه وي ور ښودلی. تسبیح ویل د یوه سړي شخصي-کار دی، اما په معامله کې ناغېړي یې ټولنې ته زیان دی، تر تسبیح زدکولو لومړی د بل حق ور ښودل او ګنا یې بیانول اړین دي، عینن د ټي وي او اخلاقیاتو مسله ده؛ که یو څوک ټي وي ګوري خپل کار یې دی ټولنې ته یې زیان نه دی رسولی، په خپل کور کې په خپل مصرف یې له خلکو پټ ګوري، اما د بده اخلاقه او بد خویه انسان خو ټولنې او ځان دواړو ته غبرګ تاوان رسېږي.

د جنت اسباب دي که د دوزخ دا یو له بل سره قوي یا نسبتن ناقوي ارتباط لري؛ که یو څوک لمونځ کوي خو د یتیم حق نه ور کوي، دا ښه سړی دی؟ که یو څوک غل وي، خو پایځې یې تر نیمایي پنډۍ پورته کړې وي، دا جنتي دی؟ یو څوک نفلي روژې نیسي، اما په کور کې یوه خبره سمه نه کوي، تل یې سوټی په لاس کې وي او خپل کورنیان ډبوي، دا بزرګ دی؟ بل سړی په جګه غاړه حج ته روان دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حجه چې راشي له کور سره مسجد جوړ کړي، کله ناکله د یوه گاونډي کره یو خیرات هم ور لیږي، خو پیسې او گټه یې ټوله د قاچاقو ده؛ دا د جنت مستحق دی؟!

یوه بله ستونزه په ټولنه کې د لومړیتوب د نه رعایت ده، همدغه د ثواب او عذاب وېناوال چې له یوې خبرې سره یې د جنت کیلي په لاس کې وي، له بلې سره یې د دوزخ هغه تیاره درته نیولې وي، دا نه فهموي چې اخلاقیات مهم دي که دغه د جنت او دوزخ کیلیانې؟ معاملات لومړیتوب لري که سبحان الله خلکو ته ورښودل؟ له قتل او غلا خلک رامنعه کول د ټولنې په خیر دی که له ټې وي کتلو؟ د کرکیټ بدي خلکو ته بیانول ډېر اړین دي که د یوه ملت د عامه شتمنیو د ورانولو، غلا و چور د بدۍ بیان؟

د اختر او جمعې خطبې تر ډېره حده سیاسي بڼه لري، رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پکې د سیاست او ادارې په اړه خبرې کولې، د وخت امیر او امیرانو به دا کار کاوه، ورو – ورو د امیرانو چارې زیاتې شوې، یو څه یې اعمال هم داسې شول چې خلکو یې تر شا لمونځ کول نه خوښول او بل یې پوهه هم دومره نه شوه پاتې چې خلکو ته بیان وکړي؛ نو منبر له سیاسته ازاد شو او د ناسیاسي اشخاصو لاس ته ورغی چې د امیرانو تر ستونزو یې ډېرې ستونزې وزیږولې. اوس یې حل دادی چې خطیب باید د دولت له لوري معرفي شي، تنخوا او منفک کېدل یې په دولت اړه لري، د بیان لپاره به یا لیکلې خطبې ور کوي یا به حدود و چوکاټ ورته ټاکي چې له دې حدودو به د خپلې وینا مهال نه وزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ بدمرغي داده چې دولتونه مو پر هغه ځای نظارت نه کوي چې د ټولنې د خرابۍ او د ښه والي اساسي مرکز دی؛ پر يوه سنتي مذهبي ټولنه د منبر او مسجد اغېز دومره زيات دی چې بل هيڅ شی ورسره پرتله کېدلای نه شي. د مسجد امام او د منبر خطيب که د يوې ټولنې په خير کار وکړي، هغه ټولنه به نيکمرغه کړي او که يې بدبختۍ ته لاس واچاوه، بدمرغه کوي يې. دومره مهم ځای بې څارنې او ارزونې ايله کول نه بشري اخلاق ايجابوي، نه قانون او نه هم شريعت.

حالات، ځای، وخت، نظام او ټولنه د خپلو گټو او زيانونو لوری بدلوي را بدلوي، مثلن: کله يوه ټولنه بشري قوې ته اړتيا لري او کله يې تر اړتيا زياته وي؛ که دولت او ټولنه ورته اړتيا لري بايد خلک دې ته وهڅول شي چې اولادونه ډېر کړي او که په سرخوږي ورته بدلېږي، بيا دې د کمولو توصيه ورته وکړي.

د اولاد زياتولو مطلقې توصيې زموږ ټولنې ته په زيان هم تمامېږي، د زيات اولاد راوړلو په اړه راغلي احاديث دوی نه دي کتلي چې دا په کومو شرايطو کې ويل شوي دي؟ داسې خو امکان نه لري چې رسول الله ص صلی الله عليه وسلم دې له ټولنې سره تړلې دومره مهمه موضوع له هر ډول ارتباط، مخکې او وروسته کلام پرته ويلې وي؛ نو د دې وينا نوره برخه چېرې ده؟ ولې يې کړې ده؟ په دې اړه نور نصوص څه وايي او اصحابو کرامو په نبوي دوران کې له دې موضوع سره څه ډول چلند کړی دی؟ د دې حديث سند په کوم حال کې دی؟ ايا دا خبره په همدې سند تر رسول الله ص صلی الله عليه وسلم پورې رسېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل اړخ یې دادی چې اوس زموږ د ټولنې په خیر د زیاتوب توصیه ده که د کمي؟ حالات کوم ډول توصیه ایجابوي؟ دولت او ټولنه د دې لپاره څه کوي؟ که ټولنه او نظام دې د زیاتو کسانو بوج نه شي پورته کولای، د تعلیم غم یې نه خوړل کیږي، خوراک ورته نه رسیږي، کار یې نه پیدا کیږي، د یوې ګولۍ لپاره یا نړۍ والو ته زارۍ کوو چې موږ له لوږې مرو، کومک راسره وکړئ یا هم د کډوالو سیلابونه نورو هیوادونو ته روان وي، دا اولاد چې ډېر شي مور و پلار، ټولنې، وطن، نظام، دین، شریعت او بالاخره په قیامت کې به یې رسول الله ص صلی ته څه ګټه ورسیږي او هغه به یې په کومه کارنامه ویاړ وکړي؟ د نورو امتونو په نسبت خو یوازې ډېرښت د ویاړ لپاره کافي نه دی، که ډېر وي او قاتلان وي، غله وي، خدای ناترسه وي، له دینه لرې وي، بد اخلاقه وي، بې تعلیمه و تربیې وي، کار نه لري، ژوند یې په فقر تېر شوی وي، جنت ته د تلو لپاره ورسره هیڅ نه وي، خو د دوزخ لپاره یې ښه ډېره تیاري کړې وي؛ په دې امت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د نورو امتونو مخ ته ویاړ وکړي که به د امت پر حال افسوس؟!

د یوه ملا بیان یو چا په را واورېدی، خلکو ته وایي، که څلوېښتو یا سلو کسانو د یوه مړي په جنازه کې ګډون وکړ، الله یې بخښي.

دا له حدیثو او په مجموع کې له شریعت او دین څخه ناسم فهم دی. پر یوه انسان که د بل انسان حق وي، یا یې قتلونه کړي وي، غلا و فساد یې کړی وي، جامعې ته یې ضرر رسولی وي، چې دوه میلیارده انسانان یې د ښه والي شاهدي ور کړي، هم نه بخښل کیږي. لومړی به د خلکو حسابونه تصفیه کیږي، بیا به وروسته د الله او د هغه ترمنځ معامله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتېږي، چې که یې بخښي هم د هغه خپله بنده دی او که یې نه بخښي هم یې خپل مخلوق دی.

اولاد ډېر کړئ! ثواب وګټئ که بند یې کړئ ګنهګار به شئ؛ نور د ټولني ظرفیت په پام کې نه نیسي-. حالات نه سنجوي، د نصوصو روایت او درایت ته نه ګوري، د تعلیم، خوراک، جامې، کار، روزنې، ګټې او بالاخره دنیا کې د بري اسباب او د اخرت د بریا اسباب یې نه سنجوي، راوړل یې پر دوی دي نور دې پر لار خدای برابر کړي، په داسې حال کې چې د هدایت، ګمراهۍ، ګټې وټې، زیان، تعلیم، روزنې او هر څه په اړه د خدای اصولو بیخي واضح دي، تر دومره وضاحت وروسته د خپل اولاد روزي، تعلیم، کار، اخلاق، ګټه وټه، په دنیا ا اخرت کې برى د الله لور ته حواله کول د هغه له دینه ناخبري ده، زموږ خلک دغې ناخبرۍ ته د توکل نوم ورکوي په داسې حال کې چې د خدای په دین کې د دغه توکل یوه نمونه او یوه لارښونه هم نه شته.

۲۵/۲/۲۰۲۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې او اختر خطبې

د جمعې او اختر لمنځونه خلکو ته د پیغام رسولو بهترین فرصتونه دي، د مسلمانانو زیاتره کسان یوه ځای ته را ټولیږي، نارې، پسپسکې او د توجو اړولو شیان نه وي؛ ویناوال په خلاص مټ خپله خبره تر ناستو کسانو رسولای شي.

خطبه عربي لفظ دی، د خاء په پېښ د بیان معنا ور کوي او د خاء په زیر ښځې ته د مرکې په معنا دی.(۱)

بیان د دې لپاره کیږي چې خلکو ته دنیوي یا دیني پیغام ورسول شي، د یوه هیواد چارواکي ستیج یا ټلویزیون ته د همدې لپاره راځي چې ملت ته خپل پیغام ورسوي، خطیب د همدې لپاره منبر ته پورته کیږي چې خلکو ته بیان وکړي، خلکو ته د پیغام په رسولو خپل دیني مسوولیت ادا کړي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د همدې لپاره خطبې ور کړې دي، د هغه ناست مخاطبین عرب وو؛ د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم بله ژبه نه وه زده، له دې امله هغه په عربي بیان کاوه. رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په یوه خطبه کې خپل ټول پیغامونو خلکو ته نه رسول، بلکې اسلام تدریج ته پام کړی دی، نو لنډه خطبه یې ویله، په حدیث کې د نبوي خطبو په اړه راغلي دي:

«إِنَّ طُولَ صَلاَةِ الرَّجُلِ، وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ، مَئِنَّةٌ مِنْ فِقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلاَةَ، وَاقْصُرُوا الْخُطْبَةَ».(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: د يو کس اوږد لمونځ او لنډه خطبه د هغه د پوهې نښه ده، نـو لمونځ اوږد کړئ او خطبه لنډه کړئ.

زموږ په ټولنه کې ولې خطيبان يوځل پـه پښـتو خـبرې کـوي او بيـا پـه عربي خطبه وايي؟

دا نه يوازې د خطبې له ماهيـت څخـه نـاخبري ښـيي، بلکـې د خطبـې اساسي هدف په دې ورکېږي چې خلك پښتو بيان ته نه راځـي، ځکـه ډېر اوږد وي، کله چې عـربي شروع شي خلـك را پيـل شي او لمـونځ وکړي بېرته ځي، دلته خلك له ثوابـه هـم محـروم شـول، لـه بيانـه هـم محروم شول، د خطبې هدف هم له منځه ولاړ او خلـك پـه دې اوږدو اوږدو بيانو ستړي شول او په دې سره زموږ خطيبانو تر ماهيت د شـکل يوه برخه غوره کړه، په داسې حال کې چې د رسول الله ص صـلی اللـه عليه وسلم خطبه به لنډه وه، د دوی خطبه اوږده ده، ځکه يوځل پښـتو وايي بيا عربي، د پښتو بيـان يـې ډېـر اوږد او خسته کـوونکی وي، پـه دويم قدم کې هغه لمونځ اوږد ور کاوه، دوی لمونځ پـه انـا اعطينـا ور کوي، هغه به په روښانه ټکو خپله خبره تر خلکو رسوله، زموږ خطيبـان عربي وايي خلك نه په پوهېږي.

دلته ګڼې تېروتنې کېږي، خلك په شکل پسې مښتي دي، خـو ماهيـت يې هېر کړی دی. خطبې اوږدې دي، خلك خسته کوي، د دوو خطبو له امله خلك پر وخت مسجد تـه نـه راځـي، د عـربي د خطبـې مهـال راځي چې په عربي دوی نه پوهېږي، نو پيغام هغوی ته نه رسېږي او په دې توګه هم د وختي راتګ له ثوابه محروم شول او هم له دې چـې لـه بيانه به يې يو څه ديني زدکړه کوله، هغه هم پر ودربده. يوه بله تېروتنـه په عربي خطبه کې دا ده چې يو خطيب پـه خپـل ټـول ژونـد کـې يـوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي خطبه وايي، هغه هم له کتابه وايي، نو رسول الله ص صلی الله علیه وسلم که خطبه په عربي ورکوله، نه یې له کتاب ویله او نه یې ټول ژوند یوه خطبه ویله، دوی دا په کوم ایت یا حدیث کې موندلي دي؟

که په رښتیا د نبوي خطبې تابعداري کوي، نو هرې جمعې ته دې نوې عربي خطبه تیاروي، لنډه به یې وایي، د خطبې مهال به یو لرګی هم په لاس کې نیسي، په پښتو به خطبه نه وايي، خطبه یې باید تر لمانځه اوږده نه وي او له کتابه دې نه وايي؛ بلکې له خپل حافظې دې ووايي. دا نبوي خطبې شکل دی.

خطیبانو ته دا واک ور کول چې د بیان لپاره موضوع او د بیان مواد دې په خپله تیاروي، په لوی لاس له دین او شریعته د ناسم تفسیر لار جوړ وي. ځکه ټول خطیبان د دې وړتیا نه لري چې له وخت سره سمه موضوع وټاکي او بیا دې د هغې په اړه ټول مواد یو ځای کړي، بیا دې مجموعي یو مهفوم ځنې واخلي چې د شریعت له اساساتو او عمومي اهدافو سره ټکر نه وي، له دې امله نو اړینه ده چې یا خطبیانو ته تیارې خطبې ور کړل شي، یا دې په اړه کتابونه ولیکل شي چې په معیار پوره وي، خطیبان دې اړ شي چې یوازې له همدې کتابونو خطبې ووايي، څو د ناسم تفسیر مخه ونیول شي او له دې زاویې د را پیښېدونکو ستونزو، نیوکو او پوښتنو مخه ونیول شي.

که غواړې چې هدف پسې ولاړ شي، تر شکل ماهیت مهم وګڼي، لکه د سرسایې په اړه چې یې همدا تګلاره غوره کړې ده؛ نو بیا خطبه په پښتو، دري، اردو یا بله ژبه چې د دوی مخاطبین په پوهېږي، ووايي، خطبې ته دې تیاري وکړي چې خبرې یې لنډې، واضحې، پیغام رسونکې او پر خلکو نه بوجېدونکې وي، عربي خطبه نه قران کریم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبري کړې ده او نه حدیثو، عربي دې پرېږدي او ځای یې پښتو یا د بلې ژبې بیان نیسي، خلکو ته دې د هغوی په ژبه خبرې وشي چې هم ثواب شي هم خورما. خلک به دین زده کړي، وختي به راشي، وخت به یې نه ضایع کیږي، خسته کیږي به نه او دوی به خپل مسوولیت ادا کړي، پیغام به ډېرو کسانو ته ورسوي او په عملي توګه به خلکو ته درس ور کړي چې شریعت کې تر شکل ماهیت مهم دی.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچیني:

(۱)(معجم اللغة العربیة المعاصره: ۱۶۴۳، لفظ خ طا ب ماده)
(۲)(مسلم، کتاب الجمعه، باب تخفیف الصلاة والخطبه، ح: 869)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دین او شریعت په تفسیر کې تېروتنې

د دین او شریعت ترمنځ شته توپیر ته نه پام، د هر یوه داسې بېل تعریف چې په دیني و شرعي متن کې له هر یوه سره د تړلو مسلو او موضوعاتو ربط جوت شي او پر خلکو شته ګډوډي او ختلاط ختم شي؛ نه شتون او ګڼ نور لاملونه د دې سبب شوي دي چې د دواړو په تفسیر کې ستونزې ایجاد او د تېروتنو سبب شي. پر لاملونو به یې په یوه بله مقاله کې بحث وکړم، دلته له دواړو په تفسیر کې پر تېروتنو بحث کوم.

د دین او شریعت بېلوالي ته په قران او سنت کې ګوته نیول شوې ده، په قران کریم وایي:

{إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ} [الأنبياء: 92].

ترجمه: دغه ستاسو یو امت دی او زه مو رب یم زما عبادت کوئ.

په دغه الفاظو ایت په سورت المومنون(ایت: ۵۲) کې هم شته، دواړه ځایه د ګڼو نبیانو تر کیسو وروسته راغلی دی، هدف یې په ملت سره د ټولو نبیانو مشترک دین ته اشاره ده چې د ټولو الهي پیغمبرانو دین یو دی. همداشان د شریعت جلاوالي ته هم قران کریم ګوتې نیولې ده:

{لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً} [المائدة: 48].

ترجمه: موږ ستاسو هر امت ته ځانګړی شریعت او تګلاره در کړې او که د الله خوښه وای ټول به یې په شریعت کې هم یو امت کړي وئ.

په دې اړه صحیح مسلم کې یو حدیث روایت شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ مِنْ عَلَّاتٍ، وَأُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ.(۱)

ترجمه: نبیان پلرني ورونه چې مندې یې ګنې دي او دین یې یو دی.

د نبیانو د یوه دین یادونه د حدیث په متن کې هم شوې ده، خو د شرایعو بېلوالي ته یې د ګڼو مندو په لفظ اشاره وکړه. له دې څخه موږ ته جوتېږي چې دین یو اسماني دین دی، البته شرایع د وخت، ځای، ټولنې او اړتیا له مخې له یوه بل سره توپیر لري.

دغو نصوصو ته په پام د دین او شریعت ترمنځ توپیر او د هر یوه بېل تعریف هم اسانه کېږي، د نبیانو ترمنځ مشترک ټکي دین دی او اختلافي یې شریعت دي، یا په بل عبارت پر خدای ایمان، د هغه تعظیم، د کتاب، نبي، فرشتو او اخرت باور دین دی، دغه ټکي د نبیانو ترمنځ مشترک هم دي؛ اما شریعت ورځني مسایل دي چې لویه برخه یې لنډمهالي هم وي.

د دین او شریعت دغه توپیر او تعریف ته په کتو زموږ لپاره ډېرې ستونزې چې سوء تفاهم ایجاد کړې وې، په خپله حلېږي. یوه اساسي ستونزه د ژوند د ټولو چارو دیني و شرعي حل و چې خلکو به یې استدلال له قران کریم څخه کاوه. خلک وایي؛ الله تعالی په قران کریم کې ویلي چې دین مو بشپړ کړی دی، که د هرې مسلې حل پکې نه وي، بیا بشپړ نه دی. دا چې په ژوند کې ډېری داسې مسایل شته چې مسلماني ټولنې یې هم د وضعي قوانینو جوړولو ته له دې امله اړې شوې دي چې په دین کې یې حل نه و؛ زموږ لپاره د سرخوږي سبب نه شي کېدلای؛ ځکه قران کریم د دین په اړه د تکمیل یادونه کړې ده شریعت یې نه دی ښودلی.

یوه لویه غلط فهمي د دین او شریعت په تفسیر کې دغه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خبره مې بيخي پر ډېرو منبرونو او سټېجونو اورېدلې ده چې د ټولـو ستونزو حل يوازې په دين کې دی، دغه ناسم قضـاوت لـه دې املـه را پيدا وو چې د دين او شريعت پولې نه وې سره بېلې شوې.

په همدې اساس اسماني دين ته د جمعـې صـيغه اديـان کـارول لـه دې حقيقت څخه د ناخبرۍ علامه ده، البته د شريعت په اړه د جمعې صيغه پروا نه کوي، همدا شان موسوي دين، عيسـوي ديـن او محمـدي ديـن اصطلاحات کارول هم مناسب کار نه دی، خو د شريعت په اړه کـولای شي چې دغه اصطلاحات وکاروي.

د دين او شريعت لـه گـډوالي يـوه بلـه تېروتنـه دا هـم را پېښـه وه چـې پخواني اديان/دين منسوخ شوي دي، پـه داسـې حـال کـې چـې قـران کريم يې د نسخې پر ځای د تاييد خبره کوي، دغه لوړ اياتونه د همدې خبرې روښانه لاسوند دی. د تېرو نبيانو دين ته يې په مفرده اسم اشاره، اشاره وکړه او هغه يې زموږ دين وباله، نو که د تېرو نبيـانو ديـن منسـوخ وای، بيا يې زموږ لپاره څنگه په قران کريم کې دين بالی؟ دغه خبره که د شريعت پـه اړه وشي، مصـداق بـه يـې ځکـه سم وي چې شرايـع د ټـولنې، وخـت، ځـای او ضرورت لـه مخـې تغييـر کـوي؛ نـو زمـوږ د شريعت وخت له نورو پخوانيو شريعتونو سره فرق لري، ټولنه يـې جـلا ده، ځای يې بدل دی او اړتيـاوې يـې بېلـې دي، لـه دې املـه پخـواني اسماني شرايع يې د ټولو له ځواب ويلو عاجز دي، نو بايد نوي احکـام نازل شي، که څه هم د تېرو شريعتونو ځينې احکام به يې هـم د تعميـل وړ بللي وي.

يوه بله تېروتنه په مسلمانانو کې يو پر بل د کفـر او بطـلان ټـاپې دي، د دين او شريعت نه جلاوالي دا وهم را پيدا کړی دی چې څوک ځينـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي کارونه په يوه ډول وکړي نور يې په بل ډول، يا هم له ځينو شرعي احکامو مخالفت واقع شي؛ نور مسلمانان د کفر او الحاد ټاپو ته زور ور کړي. په داسې حال کې چې د شريعت له ځينو چارو مخالفت د کفر او گمراهۍ سبب نه کيږي؛ پر دين ټول مسلمانانو سره متفق دي، مخالفت هر وخت په شرعي امورو کې وي او د شرعي امورو مخالفت د کفر تر بريده څوك نه رسوي، بيا هغه څوك چې د يوه اجتهاد او لاسوند پر بنسټ يو کار کوي، يو اصل رامنځته کوي، ځينې احکام له نورو بل ډول تفسيروي يا هم ځينې احکام له عمله ايستل کيږي، لکه د حج لپاره ميقاتونه، د غلامۍ پای، د اس، تورې او غشي- پر ځای د ټانگ، طيارې او مرميو استعمال او...

په مسلمانانو کې داسې هيڅ ډله نه شته چې د شريعت له ټولو احکامو دې منکره وي، هره ډله د شرعي احکامو ځينې عملي نمونې لري؛ له ځينو د مخ اړونې او په ځينو کې له نورو سره د مخالفت لپاره بيا هره ډله خپل شرعي دلايل هم لري چې له همدې امله يې يا مخ ځنې اړولی يا هم له نورو سره په تفسير کې د نظر اختلاف لري چې خطا و ناخطا يې بيل بحث دی.

د دې وضاحت په رڼا کې زما په اند تر مخالفو ټکو د مسلمانانو ترمنځ مشترك ټکي زيات دي، ټول مسلمانان په اصولو کې سره متحد دي، يو الله، يو کتاب، پر قيامت ايمان، د رسولانو او فرشتو باور، د تيرو نبيانو او رسولانو پر حقانيت ايمان راوړل، يوې قبلې ته لمونځ کول، ديني چارې دي چې ټولو مسلمانان يې په اتحاد او اتفاق مني او عمل په کوي. پاته شوه د شريعت احکام، په دې احکامو کې هم هيڅ ډلې ټول معطل کړي نه دي؛ هره ډله يې يوه برخه عملي کوي او له بلې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو دلایلو پر بنا اعراض کوي چې د هیڅا د کفر سبب نه شي کېدلای.

له شرعي متنه د ګڼو تفسیرو امکان یوه فطري ځانګړتیا ده چې د ګټو ترڅنګ نقصان هم لري. ګټې یې دادي چې وختونه، ځایونه، ټولنې او اړتیاوې د تنوع تقاضا کوي؛ که بشر له یو مقدس متن څخه د متنوعو غوښتنو لپاره د متنوعو ځوابونو توان ونه لري، نو ژوند به له ستونزو سره مخ شي، له دې امله بشر ته دا ځانګړتیا ور کول شوې ده چې یو بشر له یوه متن څخه خپلو اړتیاوو ته په کتو ګڼ تفسیرونه کولای شي څو خپلو اړتیاوو ته پرې ځواب تر لاسه کړي او نقصان یې دادی چې د همدې همعقیده، هم ایمانه، هم دینه، هم شریعته او هم مقصده انسانانو ترمنځ د نظر اختلاف تر فزیکي شخړو ورسیږي، یو د بل په مقابل کې ودریږي، بشري خواخوږي ختمه شي، د مشترکاتو پر ځای اختلافاتو ته لمن وهل کیږي، د زغم ځای تنګ نظري ونیسي-، د رحم ځای بې رحمۍ ته پاته شي، د دین او شریعت د کلي او انساني اهدافو پر ځای جزي او استثنائي احکامو باندې تمرکز زیات شي؛ په نتیجه کې یې د مسلمانانو ټولنه دړې وړې شي، اخلاقیات پایماله شي، د مقدساتو تقدس ته زیان خپله مسلمانان ورسوي، د خپل هیبت جنازه په خپلو لاسونو واخلي، پر خپل حق دین د ناحقوالي دلایل همدوی دښمنانو ته په لاس ور کړي، لنډه دا چې له وړې او نه خبرې څخه خبر جوړه کړي او د ستر زیان سبب یې کړي.

۸/۲/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائل عیسی علیه السلام، ح: ۲۳٦٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرمنو مشري او پر ښځو د نارینه د سرپرستۍ سهي تفسیر

په نر واکه او نر سالاره ټولنه کې د مقدسو متنو سره دا ظلم کېږي چې د نرانو د مطلق افضلیت او نر سالارۍ تفسیر ځنې کېږي او له ښځو سره دا تېرى کېږي چې د هغوى د واک کمولو او تر نارینه د کم ښودلو لپاره يې په مقابل کې له مقدس متن څخه ګټه اخیستل کېږي.

د قران کریم له دې لاندې ایت سره په تفسیر کې همدغه ظلم شوى دى، هم يې د ایت تفسیر له سیاق و سباق سره په ټکر کې کړى دى او هم يې د دې ایت مفهوم داسې اخیستى چې د قران کریم نور موارد يې په نظر کې نه دي نیول شوي، له ښځو څخه د خپل ځان د واک اخیستلو لپاره يې یوه ښه وسیله دغه ایت هم دى چې نرواکه ټولنه ور څخه اسفاده کوي او یو بل حدیث دى چې ددې مقالې پر وروستیو برخه کې به زه بحث پر وکړم. ایت دادى:

{الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ} [النساء: 34].

ژباړه: نارینه د ښځو ساتونکي او له دې امله په مالي چارو کې سرپرستان دي چې الله د دوى ځینو ته پر نورو غوراوى ور کړى او چې دوى له خپلو مالونو نفقه کوي.

په دغه ایت کې د قوامون له توري څخه دا فهم اخیستل شوى چې نارینه پر ښځو واکداران دي، په داسې حال کې چې قوام دلته په یوه خاص سیاق و سباق کې ذکر شوى دى چې د مطلق واکدار مفهوم ترې اخیستل بې انصافي ده ، قوام د لغت په کتابو کې دغسې معنا شوى دى:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متولٍّ للأمور، حسن القيام بها "قـوَّام عـلى ممتلكـات- {الرِّجَـالُ قَوَّامُـونَ عَلَى النِّسَاءِ}: يقومون بالنَّفقة عليهنَّ والذّبّ عنهنّ-.(١)

ژباړه: د چارو سـمبالونکی، د چـارو ښـه تـرسره کـوونکی، د ملکيتونـو چارسمبالی، نارينه پر ښځو قوامين دی يعنې نفقـه يـې ور کـوي او لـه دوی څخه دفاع کوي.

د ايت په دغه ځای کې د قوامون توری خپل مفهوم لري چې عمـومي سرپرستي نه ده ځنې مراد، لکه د لغتو کتاب چې وايي نفقه ور کـوي او حفاظـت يـې کـوي، مېـړه د ښـځې پـه نفقـه مـامور دی او د سـاتنې مسووليت يې هم لري.

په دغه ايت کې هر نارينه او هره ښـځه هـدف نـه ده، يعنـې عمـومن د ټولنې نارينه د ټولنې پر ښځو سپرستان نه دي، نه د ټولنې ښځو ته نفقـه ور کوي، په دغه ايت او تر دې وروسته ايت کې د مېړه او ماينې پـه اړه بحث شوی دی، قران کريم دلته د نفقې او مال يادونه کـړې ده چـې د قوامون مفهوم په دغه ځای او جمله کـې د مـالي سپرسـتی او حفاظـت دی نه عمومي او هم د مېړه او ماينه بحث دی نـه د هـر نارينـه او هـرې ښځې. قران کريم قوامين الفاظ دوه ځايه نور هم ويلي دي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ} [النساء: 135].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره ښه عادل شاهدان شئ.

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ} [المائدة: 8].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره انصاف کوونکي غوره شاهدان شئ.

په دغو اياتونو کې قوام لفظ هغه مفهوم نه لري چې په هغه لوړ ايت کې يې ور کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه ازاد انسان دی، د ازادۍ حق لري، قران کريم د نارينه ملکيت نه ده کرځولې، نر سالاره ټولنه خپله پر هغوی ولکه کوي او د هغوی حقوق په يوه او بله پلمه نه ور کوي. د قران کريم په همدې بحث کې راغلي چې که مېړه او ښځه اختلاف ولري، نو د نارينه او ښځې له کورنۍ دې دوه پرېکړه کوونکې وټاکل شي هغوی دې منصفانه پرېکړه وکړي، که په سر کې مور ښځه د نارينه ملکيت کړو، واک يې نارينه ته ور کړو، سلطه د هغه پر چلېږي، هغه يې د هرې چارې سرپرست شي او دا حکم د ټولنې د ټولو ښځو لپاره د ټولو نارينه وو ته عمومي شي، نو بيا دلته ښځې ته دا واک ور کول چې د خپل ځان د حق غوښتنې لپاره دې خپل حکم له کورنۍ وټاکي او له خپله مېړه دې حقوق تر لاسه کړي، د بحث سر او پای نه سره لګيږي، په سر کې يې ملکيت وه، هيڅ واک يې نه و او په اخېر کې يې ازادي ور کړه حتا له خپل مېړه سره لا د خپلو حقونو پر سر جنجال کولای شي او د خپل ځان په اړه خپله واک لري.

په ايت کې ذکر شوی فضيلت په عمومي ډول د نارينه پر ښځو نه دی، بلکې دلته هدف هغه مالي فضيلت دی چې يو مېړه يې پر ميرمن لري، ځکه د ميرمنې د نفقه پر مېړه لازمه ده، همدغه فضيلت ته اشاره ده؛ که دغسې تفسير ونه شي، بيا نو ډېرې ښځې شته چې پر ډېرو نارينه وو بهترې دي، لکه مريم عليها السلام، نبوي ميرمنې، صحابيات رضي الله عنهن او داسې نورې. زما په نظر دغه ايت بايد له خپل سياق و سباق سره سم تفسير شي او مفهوم يې بايد د قران کريم د نورو اياتونو له مفهوم او عمومي و کلي مفاهيمو سره ټکر را نه وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم د همدې ایت په اړه زما دغه نظر دی چې دلته مې درسره شریک کړ. پاته شوه د ښځو د مشرۍ مسله؛ په دې کې یو حدیث راغلی چې د هرې ټولنې او فکر خلك ور څخه د خپل فکر او رواج سره سم تفسیر کوي. لومړی به دغه حدیث راوړم:

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّامَ الجَمَلِ، بَعْدَ مَا كِدْتُ أَنْ أَلْحَقَ بِأَصْحَابِ الجَمَلِ فَأُقَاتِلَ مَعَهُمْ، قَالَ: لَمَّا بَلَغَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ فَارِسَ، قَدْ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى، قَالَ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمُ امْرَأَةً».(۲)

ژباړه: له ابو بکره رض روایت دی، ده ویل: د جمل د جنګ په ورځو کې هغه حدیث ګټه راته وکړه چې ما له رسول الله ص صلی الله علیه وسلم څخه اورېدلی و؛ تر هغه وروسته چې نږدې وه د جمل د جنګیالیو په ډله کې ور ګډ شم له هغوی سره یوځای جګړه وکړم. ده ویل: رسول الله ص ص ته چې دا خبر ورسېد فارسیانو د کسرا لور ته خپله پاچاهي ور کړې ده، نو ده وویل: هغه قوم(فارسیان) چې خپلې چارې یې یوې ښځې ته ور له غاړې کړې دي، هیڅکله به بریالي نه شي.

دغه حدیث په خپله دغه بڼه بیخي واضح دی، نور حدیثونه چې له دې مفصل حدیث څخه کم شوي وي، یا دا کیسه ټوله پکې نه وي، باید چې د دغه حدیث په رڼا کې له هغو څخه مفهوم واخیستل شي. دلته د حدیث وروستۍ جمله د مخکې کیسې په رڼا کې ویل شوې ده. رسول الله ص ص د فارسیانو او رومیانو حالات څارل، د فارسیانو خپل منځي اختلافات، د کسرا مرګ او تر دې هر څه وړاندې د عربو له لوري په یوه جګړه (ذي قار) کې فارسیانو ته ماتې ټول هغه اسباب وو چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص ص يې په رڼا کې دغه جمله ويلې ده، دا يو شرعي حکم نه دی، دا يوه وړاندوينه ده، د يوه هيواد سياسي، نظامي او ټولنيز حالات چې يو ځېرك مشر- تر نظر لاندې ونيسي-، هغه يې په اړه وړاندوينه کولای شي؛ رسول الله ص ص يوه دقيقه وړاندوينه وکړه، فارسيانو يوه داسې مشره ټاکلې وه چې نه يې تجربه درلوده او نه د هيواد له حالاتو څخه باخبره وه، د مشرانو او نظامي مسوولينو د نه جوړجاړي له امله هغوی اړ شول چې يوه ښځه د واکمنې په توګه ومني که څه هم د هغه وخت شرايط د دې ميرمنې د مشرۍ لپاره مناسب نه وو.

د دې حديث په کوم ځای کې يادونه شوې ده چې دا يو شرعي حکم دی، دلته خو واضح بيان شوي چې د فارسيانو د خبر په تر لاسه کولو رسول الله ص ص دغسې يوه خبره وکړه، دا خو يې نه دي ويلي چې شرعن دا کار حرام دی، قران کريم د سبا د ملکې يادونه کړې ده، نه قران کريم يادونه کړې ده چې د ښځې واکمنول ناسم کار دی او نه رسول الله ص ص ويلي دي، له دې ټولو ور هاخوا نن په نړۍ کې د ډېرو ملکونو مشرانې ښځې دي؛ هغوی د خپل هيواد بريالی مديريت کوي، هيواد يې د ښځې په مشرۍ کې ترقي کړې ده، نو که دا حديث عمومي شرعي حکم شي؛ بيا به له واقعيت سره ټکر راوړي، د حديث الفاظ او شان ورود يې د حکم له عمومي کولو او شرعي کولو سره سمون نه لري.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (3/ 1877)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحیح البخاري، کتاب المغازي، باب کتاب البني ص الی کسری و قیصر، ح: ۴۴۲۵)

د نورو له عمل سره د خپلې ایډیالوژۍ پرتله

یو ملګري مې یوه ورځ د میلاد النبي په غونډه کې بیان کاوه، د رسول الله ص صلی علیه وسلم د جنګو له مړو او زخمیانو سره یې د اول او دویم نړۍ والو جنګو د مړو او زخمیانو پرتله کوله. ما بیا بل وخت ورته وویل چې په دې دواړو جنګو کې مسلمانان هم ورسره ګډ وو، دویم دا چې که د بل د امتي او خپل د نبي پرتله سره کوو، نو بیا عیسی علیه السلام هیڅ جنګ نه دی کړی، او که د نورو د عمل او خپلې ایدیالوژۍ پرتله سره کوئ، نو بیا یوځل زموږ اعمال هم د هغوی له ایډیالوژۍ سره پرتله کړئ.

د پوهنتون او مدرسې د درسونو مهال به هم هر وخت استادانو د رسول الله ص ص عمل یا هم د اسلام نظریه بیانول او بیا به یې د نورو مذهبونو د پیروانو له عمل سره پرتله کوله، په دې ډول به یې د خپل ځان اوچتوالی ثابت کړ.

اصلن باید د د بل مذهب له نظریاتو سره د اسلامي نظریې پرتله وشي، د عمل او نظریې ترمنځ هر وخت توپیر موجود وي. یو انسان چې څه وایي، په خوله د خپلې کړې وینا په نیمایي که عمل هم وکړي، نو نړۍ به ګل ګلزار وي.

پرېکړه د عمل له مخې کېږي یوازې وینا کفایت نه کوي، که موږ د نورو اعمالو محاسبه کوو، باید د مسلمانانو له عمل سره یې محاسبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو، کـه د هغـوی نظریـات را اخلـو، نـو د اسـلام نظریـه بایـد د هغـو ترڅنګ ورسره کښېږدو.

دا ناسمه تګلاره ده چې له خپلې نظریې سره د بل عمل مقایسه کوو. په دې توګه به موږ خپل خلک په ناسم فکر اخته کړي او غلطفهمـي کـې وي، سم فکر نه شي کولای. د انصاف غوښتنه دا ده چې عمل له عمل سره او نظریه له نظریې سره مقایسه شي.

په دې ډول موږ خلک له ناسم فکره را باسو او یو څوک د واقعیـت پـه درک کولو خپله تګلاره ټاکي. یو څوک که دې په پټو سترګو یو ځـای ته روان کړی وي، نو هر ځای چې یې واقعیت درک کـړ، همالتـه دې ایله کوي او بل په نه پوهاوي کـې هغـه ډول خـدمت نـه کېـږي لکـه د پوهاوی او حقیقت تر درک وروسته چې یې څوک کوي.

موږ که واقعیتونه د خلکو مخ ته کښـېنږدو، سـبا یـې زمـوږ مخـالف پـه ناسم ډول خلکو ته بیانوي، بیا چې کله حقیقت راڅي دروغو به میـدان لاښ کړی وي.

زموږ یوه وېره دا ده چې ځینې نسبتن مشکل ځایونه که خلکـو تـه بیـان شي، نو سـتونزې بـه پیـدا کـړي. امـا دا حـل نـه دی، خلـک اخیـر پـه خبرېږي، حل یې دادی چې باید خبر شي، خو په حقیقي بڼه یې نه په مسخه شوې بڼه یې.

زموږ مخالف کس که د اسلام ایډیالوژي معرفي کـړي، حـتمن بـه یـې مسخه کړي او که موږ خپله د حقیقي بڼې ښکارولو تـه کـار وواېـو، نـو هم به خلک نه شکمن کېږي او هم به مو حقیقت روښانه کړی وي.

۱۲/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوه ناسم فقهي اصل سمونه

د تېرو پوهانو هر څه ته په تقليدي انداز کتل د دې سبب کېږي چې له هغوی شوې تېروتنې همداسې په کتابونو کې پاته شي؛ نه يوازې به پاته وي، بلکې خلک به يې په نورو کتابونو کې نقل کوي او د زدکړې په پار به په مدرسو او پوهنتونو کې تدريسېږي هم. له دې امله اړينه ده چې هر کار يې له شرعي، اخلاقي او قانوني ليد لوري اورزول شي، که پر معيار پوره وي، منل يې ښه دي او که پوره نه وي، رد يا اصلاح يې اړينه ده.

له دې امله زه د يوه فقهي اصل ناسموالی ته متوجيه شوی يم، دغه اصل چې له کوم ايت څخه اخيستل شوی دی، د هغه ايت له ټول مضمون او بيان سره پوره سمون نه لري. په اصولو الفقه کې دغه اصل داسې بيانېږي:

الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ.(۱)

ترجمه: اړتيا شرعي ممنوعات روا کوي.

په داسې حال کې چې د روايښت خبره يې په قران کريم کې نه ده راغلې، لومړی به د قران کريم دغه ايت تر نظر تېر کړو:

{إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَلاَ إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ترجمه: يقينن پر تاسو مړګه، وينې، د خنزير غوښه او هغه څه چې د الله له نوم پرته ذبح شي، نو که څوک مجبور شو، چې نه تر وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې شروع کوونکی او نه تېرى کوونکى وي، پر هغه ګنا نه شته ځکه الله بخښونکی مهربانه دی.

دغه مطلب يې د مائدې په ۳، د انعام په ۱۴۵ او د نحل په ۱۱۵ اياتونو کې بيا بيان کړی دی چې ګنا نه لري ځکه الله بخښونکی مهربانه دی، او په قران کريم الله تعالی دا هم ويلي چې په دين کې سختي نه شته(حج: ۷۸)، له دې امله نو د سختې لوږې يا اړتيا په صورت کې که له دې حرامو استفاده وشي، ګنا نه لري او نه الله تعالی سزا ور کوي؛ اما دا خبره په قران کريم کې نه شته چې حرمت يې ختم شوی دی، حرمت يې پر خپل حال پاته دی، يوازې ګنا نه لري او د ايت په غور کتل زموږ يوې بلې نکتې ته هم ور پام کوي چې هغه تر وخت مخکې پيل او تر اندازې زياته استفاده ده، که يې حرمت ختم وای، بايد دغه نکتې پکې نه وای.

د دې مثال داسې دی لکه لمانځه ته د اودس لازمي کول، اما که اوبه نه وې، ځای يې تميم نيسي، دا مطلب يې ځوک نه اخلي چې د اودس لزوميت ختم شو، يا هم په سفر کې د څلور رکعتيز لمانځه دوه کول، په دې سره ځوک ادعا نه شي کولای چې د څلورو رکعتونو فرضيت ختميږي، فرض پر خپل ځای دی، که همدغه مسافر بېرته خپل کور ته ستون شي، څلور رکعته لمونځ به کوي.

د فقهاؤ په اصل کې دا خبره شته چې اړتيا حرام حلالوي، په داسې حال کې چې حلالوي يې نه، اما که يې موږ وکړو پر دې مو سزا نه شته البته حرمت يې پر خپل حال پاته دی. دغه اساني الله تعالی ځکه کړې ده چې بخښونکی دی، مهربانه ذات دی، له خپلو بندګانو څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی تر توان لوړ احکام نه غواړي، له دې امله د یوه محظور کار په کولو هم مواخذه نه کوي.

له دې امله باید اصل داسې وای چې الضرورات ترفع اثم المحظورات، یعنې اړتیا دشرعي ممنوعاتو گنا ختموي، که څوك د اړتیا له امله حرامو ته نژدې شي، گنا نه لري نه یې الله تعالی سزا ور کوي.

همدې اصل ته په کتو ځینو کسانو د حرامو وېش کړی دی، یو هغه حرام دي چې دایمي او مطلق حرام دي او بل هغه دي چې مطلق نه وي، په داسې حال کې چې د شریعت په چوکاټ کې دایمي او موقتې حرام نه شته، یو شی چې په قطع الثبوته او قطع الدلالته نصوصو ثابت شي، هغه تل حرام دی حرمت یې وخت ناوخته نه ختمیږي.

۱۲/۲/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)الموافقات: الطرف الاول: في الاجتهاد: ۹۹/۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟

د بشر ښېګڼه د قانون او شريعت لپاره معيار دی، په همدې اساس شريعت ځينې وختونه د انسان لپاره د حرام شويو شيانو د استعمال اجازه ور کړې ده؛ لکه: د مړزګې او خوګ غوښه خوړل. (بقره: ۱۷۳)
همدې معيار ته په کتو رسول الله ص صلی الله عليه وسلم په مدينه کې د سپيانو د وژلو امر ور کړی و(۱)، کله چې د هغوی خطر کم شو، بېرته رسول الله صلی الله د سپيانو د وژلو تګلاره بدله کړه (۲)، دا نن هم که په ښارونو کې د سپيانو خطر زيات شي حکومتونه د سپيانو د وژلو لپاره لاس په کار کېږي.
قانون هم دغه معيار په نظر کې نيولی دی، په ځينو هيوادونو کې د اونۍ دوې ورځې د څارويو ذبح کول ممنوع دي، دا منعه د شريعت له اړخه نه ده، بلکې حکومت دا کار د انسانانو د ګټې لپاره کړی دی. پر چپ لاس يا راسته لاس د موټر او نورو وسايلو د چلولو امر شريعت نه دی کړی، خو انسانانو ته د اساني او د بشري زيان د مخنيوي لپاره قانون پر خلکو دا جبري کړې ده چې پر چپه يا راسته لاس به ځي، څو نورو انسانان د دوی له خطر څخه محفوظ وي.
ځينې کارونه د شريعت او قانون دواړو له اړخه حرام او ممنوع بلل شوي وي؛ لکه نشيي توګي، د بشريت د ګټې لپاره دغه کار هم شوی دی، نشه نه يوازې د انسان فزيکي وجود ته زيان رسوي، بلکې روحانيت او د ده اقتصاد هم د هغه له زيانه خوندي نه دي. له دې امله بايد په شريعت او قانون کې ممنوع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ځینې وختونه نشیي توکو ته انسان اړتیا هم لري؛ لکه د ناروغ د نشې لپاره، دا چې معیار د انسان ګټې دي، له دې امله دومره مقدار نشیي مواد چې د همدې لپاره کفایت کوي، باید شرعن او د قانون له مخې یې کرل او تجارت جواز تر لاسه کړي. د دې لپاره چې عام نه شي، انساني ټولنې ته په زیان وانه وړي، باید د معلوم مقدار د تر لاسه کولو لپاره یې دولتونه لاس په کار شي، مثلن: د جرمني د درمل جوړولو یوه کمپنۍ لس ټنه تاریاکو ته اړتیا لري، د افغانستان له دولت سره په دې اړه خپله موضوع شریکوي چې په قانوني ډول موږ ته دومره مقدار تاریاك راکړئ موږ یې په درملو کې استعمالوو. د افغانستان دولت له هغوی څخه د کمیت او کیفیت په اړه پوره معلومات اخلي او بیا د خپل هیواد بزګرانو ته د ټاکلي مقدار او کیفیت په نظر کې نیولو سره امر کوي چې په دغه ولایت کې دې پر دومره جریمه ځمکه تاریاك وکرل شي، یا دې په دومره ولایتونو کې دومره ځمکه د دې لپاره ځانګړې شي، کله چې تاریاك رسېږي، د دولت تر نظارت لاندې هغه محصول اخیستل کېږي، تر پروسیس وروسته د شوي قرارداد له مخې د جرمني کمپنۍ ته سپارل کېږي، په دې ډول یې هم زیان ټولنې ته کمېږي، هم یې ولس او حکومت دواړو ته مالي ګټه رسېږي او هم د درملو د کمپنۍ اړتیا پوره کېږي چې دا درمل ممکن زموږ د هیواد روغتیا پالانو ته هم په ښه ور شي او د نورو هیوادونو ډاکټرانو ته هم.

په دې کار کې دوه شیان په نظر کې نیول شوي دي، د شریعت د حرمت امر او بل خوا د انسان اړتیا. د شریعت امر ته په درناوي، په عمومي ډول د نشیي موادو کرل او راکړه ورکړه ممنوع اعلان شوې ده او انساني اړتیا ته په کتو، بیا یوه خاصه اندازه تاریاك له دې امره مستثنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلل شوي دي. په دې توگه هم د شریعت امر ته غاړه کېښودل شوه او هم د قانون. شریعت دغه توکي ځکه حرام کړي چې انسان ته زیان لري او قانون یوې خاصې اندازې ته ځکه جواز ورکړی چې بشري ټولنه ورته اړتیا لري؛ دا شو د دواړو امرونو ته د ټولنې د احترام عملي نمونه.

د یوه هیواد صادرات او واردات که په نظر کې ونیول شي، شرعًا د صادراتو او وارداتو په اړه ځانگړی امر نه شته، اما که د یوه هیواد دولت تصمیم نیسي چې زموږ هیواد ته دې لبنیات نه واردېږي، ځکه زموږ د لبنیاتو خاوندان په خپله پانگونه کې زیان کوي، یا د چرگ غوښې له دې امله ممنوع کړي چې د خپل هیواد د فارمونو غوښه خرڅه شي، دا د وخت او ټولنې حالاتو ته په کتو د دولت تصمیم دی چې قانوني بڼه لري اما منصوصي شرعي نه ده.

د وخت او حالاتو په اساس دولت د مالیې د لوړولو او کښته کولو تصمیم هم نیسي، همدا شان د ځینو شیانو مالیه معافولای هم شي، ځینې وختونه پر یوه خاص شي ټیکس لوړ کړي څو یې هیواد ته د زیاتو راتلو مخنیوی وکړي، دولت یو وخت د ځینو شیانو ممنوع کول او بل وخت یې جواز ورکول، د ټولنې حالاتو ته په کتو کوي، چې د قانون غوښتنه ده، دې ته قانوني ممنوع ویلای شو، خو منصوصي حرام نه دي.

له هیوادونو څخه د معلوم مقدار حاجیانو منل د سعودي د دولت غوښتنه ده، په قران کریم کې راغلي دي چې تاسو حج ته د تلو وس لرئ، حج وکړئ. اما که زموږ په وطن کې دوه لکه کسان په یوه کال حج کول غواړي، دولت یې خپلو امکاناتو او د سعودي له دولت سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون ته په کتو نه شي کولای چې حج ته یې بوزي، له دې امله به هغوی انتظار کوي. دا شریعت کې نه دي راغلي، اما د سعودي دولت خپل وس ته ګوري، هغوی هر کال د معلوم مقدار حاجیانو خدمت کولای شي، تر دې مقدار زیاتوب د حاجیانو د ځاني زیان سبب کیږي چې له امله یې هیوادونو باندې معلوم مقدار حاجیانو ایښي څو یې دوی خدمت ته رسیدګي وکړي او د بشري زیان مخه هم ونیسي. دا قانوني ممنوع دی شریعت یې په اړه هیڅ نه دي ویلي.

د خپل دولت له هغو تګلارو باید ولس ملاتړ وکړي چې د ټولنې په زیان نه وي، دا که د منعې وي یا جواز، ځکه د قران کریم امر دی چې د خپلو امیرانو (نظام) اطاعت وکړئ (نساء: ۵۹) او رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم د نظام د اطاعت امر کړی دی.(۳)

له دې پاس ښېلګو معلومیږي چې نه د هر شي د هر بعد په اړه شریعت هدایت کړی دی او نه قانون په ټولو شرعي منصوصي مسلو کې ګوتې وهي. مقدس قانون د ځینو شیانو په اړه د حرام او حلال حدود ټاکلي دي او ځینې نور یې د انسانانو خوښې ته ایله کړي دي. په یوه حدیث کې دي:

فَمَا أَحَلَّ فَهُوَ حَلاَلٌ، وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ ".(۴)

ترجمه: هغه چې الله حلال کړي هغه حلال دي او چې حرام کړي یې دي هغه حرام دي، له کوم شي چې یې خاموشي غوره کړې هغه معاف دی.

یعنې کول یې ګنا نه لري بلکې الله تعالی د انسان خوښې ته پرې ایښی دی.

۲۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچيني:

١)مسلم، كتاب السلام، باب قتل الحيات وغيرها، ح: ٢٢٣٣)

٢)ابن ماجه، كتاب الصيد، باب قتل الكـلاب الا كلـب الصـيد والـزرع، ح: ٣٢٠٠)

٣)(صحيح مسلم، كتاب الامـارة، بـاب وجـوب اطاعـة الامـراء في غيـر معصية... ح: ١٨٣٥)

۴)ابوداؤد، كتاب الاطعمه، باب ما لم يذكر تحريمه، ح: ٣٨٠٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبر او توکل

صبر په لغت کې منعې ته وايي، لغت پوهان وايي: صَبرَ نَفْسَه: ثبَّتها، حبسها وضبطها.(۱)

ژباړه: د صبر نفسه معنا ده ځان يې ټينګ کړ، بند يې کړ او کنټرول يې کړ.

عربي ويکيپيډيا وايي چې هو الوقوف على البلاء بحسن الادب. يعنې غم په ښه ډول تېرول، چې نه انسان په ټولنه کې خپل حيثيت د دوو پيسو کړي او نه داسې شي چې بيخي په غم غمجن نه شي. ويکيپيډيا وايي، د صبر درې ډوله دي، صبر پر عبادت، صبر له ګنا او پر غم صبر دی، تر ټولو بهتر يې له ګنا صبر دی.

يو حديث چې امام بخاري نقل کړی دی، يوې ښځې له قبر سره ژړل، رسول الله ص ورته ويل: له الله وډار شه، صبر وکړه. دې ورته ويل: له ما لرې شه. هغه يې نه دی پېژندلی، بيا چې خبره شوه، کور ته يې ورغله عذر يې وړاندې کړی، رسول الله ص ص ورته وويل: صبر د غم په اول وخت کې وي.(۲)

له دې حديث څخه معلومېږي چې دغې ښځې د خپل عرف او اسلامي هداياتو موافق کار نه وو کړی، ځکه رسول الله ص ورته د صبر وويل.

ويکيپيډيا د ابو ميمون په نوم له يوه کس څخه نقل کړی چې صبر شرطونه لري: دا بايد معلومه کړي چې څنګه صبر وکړي؟ د چا لپاره صبر وکړي؟ له صبر څخه هدف څه دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که انسان باور ولري او د غم په وخت کې یې خپلوان و ملګري ورته راشي، نو دا د صبر کولو ښه طریقه ده، صبر به د خدای لپاره کوي، هدف به یې ورڅخه اخروي ثواب او په دنیا کې ښه بدله وي. که یو انسان له دې پرته د صبر توصیه کوي، نو هغه اصلن صبر نه پېژني. په حدیث کې هر ځای راغلي دي چې فاصبر واحتسب، یعنې د ثواب په نیت صبر وکړه.

صبر او توکل په خپل ذات کې ډېر مهم دي، زموږ په ټولنه کې هر څوك د همدې دواړو توصیې نورو ته کوي، د غم او ستونزو په وخت کې صبر او توکل هر څوك درته وړاندیزوي.

صبر او توکل په شرعي متونو کې هم یاد شوي دي، متوکل او صابر د الله خوښ بندګان دي، الله تعالی ډېر ځای د صبر او توکل امر هم کړی دی.

ستونزه له صبر او توکل څخه زموږ په فهم کې ده؛ موږ توکل او صبر ناسم فهمولي دي، له دې دواړو مو خلکو ته داسې فکر ور کړی دی چې له هر ډول اسبابو لاس اخیستل او یوازې له مادي اسبابو پرته د خدای په تمه ناسته توکل دی، همدا شان صبر له هر نوعه وسایلو او اسبابو پرته د هر څومره غم په وخت کې زړه ته ګونډې ور کول دي چې هیڅ اه او اوه به نه کوي، بلکې لاس تر زنې به ناست وي، نه به د صبر اسباب برابروي او نه د توکل، همدغه کس صابر او متوکل ګڼل کېږي.

دې ډول فهم زموږ په ټولنه کې ستونزې جوړې کړې دي، ښه مې په یاد دي چې د عبد الله ذاکري صاحب په نامه یو دیني عالم او پیر و، هغه سخت ناروغ شو، زامنو یې ډاکټر ته بیوی، دی نه ورسره تلی، کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بې هوښه شو، نو زامنو یې روغتون ته یو وړې، هغه دا کار له صبر او توکل سره ټکر بالی.

دا فکر د شریعت له سرچینو نه دی تر لاسه شوی، پر دې باندې د نورو شیانو اغېز شوی دی او د اصل شرعي توکل او صبر مفهوم یې داغداره کړی دی. قران کریم خلکو ته امر نه دی کړی چې د الهي توکل په نیت کور کېنه او الله به په همدې توکل تاته خوراک در کړي، نه یې دا ویلي دي چې که دې پلار ومړ، ته اوښکه مه تویوه، غم مه کوه، دا الهي پرېکړه وه.

که د قران کریم ایاتونه وکتل شي نو د صبر او توکل ډېرې لارښوونې پکې شته، الله د صابرانو مل دی، مومنان دې پر الله توکل وکړي، دغه ډول ایاتونه په قران کریم کې تکرار شوي دي. د انفال سورت په ٦٥ او ٦٦ ایاتونو کې د صبر په اړه راغلي دي چې که ستاسو شل صابر کسان وي، پر دوه سوه دښمنانو غلبه موندلای شي، او د ٦٦ په اخر کې وایي الله تعالی د صابرانو مل دی.

دا ایت موږ ته دا وایي چې تاسو له وسایلو پرته جنګ ته ورځئ شئ، په تش لاس د دښمن مقابله وکړئ او صبر وکړئ الله له صابرانو سره دی؟ که هر چا ته دا خبره د دې ایت په استناد وشي، نو هغه به یې نه یوازې رد کړي، بلکې تمسخر به یې هم کړي.

د انفال په ۴٦ ایت کې الله تعالی وایي تاسو د الله او رسول اطاعت کوئ، ترخپل منځ شخړې مه کوئ چې ناکامه به شئ او هیبت به مو ختم شي، بیا یې د صبر امر کړی دی او صابرانو ته یې د خپلې ملتیا ډاډ ور کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د ایت اولې برخې ته وکتل شي، الله تعالی د صبر اسباب بیان کړي دي، صبر څنګه وکړي؟ دوی باید سره متحد شي، خپلمنځي شخړې یې د دې سبب نه شي چې اخر اتحاد یې مات او دښمن ته په ګونډو شي، هیبت و رعب یې له منځه ولاړ شي، که په دې لار کې تاسو ته سختي راځي پر هغو صبر وکړئ، ځکه دلته دوه انتخابه دي، یو یې د همدې سترو اهدافو لپاره استقامت دی او بل یې په بې صبري تر دې تېرېدل دي. د اتحاد په شتون کې که سختي وي پر هغو صبر په کار دی، د سترو اهدافو لپاره باید د مسلمانانو صف متحد وساتل شي، دلته اسباب راغلي دي بیا د صبر توصیه ده.

د بقرې په ۲۴۹ ایت کې دي چې د طالوت ډلې د جالوت لښکر مات کړ، بیا یې ویلي چې الله د صابرانو مل دی. هغوی څنګه جالوت مات کړ؟ په تش لاس یې جنګ ورسره وکړ او مات یې کړ؟ نه؛ اسباب به دې په لاس کې وي، بیا که سختي راتله پر هغې به صبر کوې، نو دا صبر دی.

د بقرې ۱۵۳ ایت د صبر په اړه ډېر جالب دی، دلته الله تعالی وایي تاسو په صبر او لمانځه مرسته وغواړئ، یقینن الله تعالی د صابرانو مل دی. خلک له دې ځایه فکر کوي چې صبر تر اسبابو لوړ دی، صبر باید له اسبابو اوچت وي نو صبر دی که نه صبر نه دی اسباب دي. اصلن په نړۍ کې هر څه د اسبابو شا ته دي، که ذهني ارامي وي، د دې لپاره هم ګڼ اسباب شته، یو مومن کس یې د خدای په عبادت کې لټوي، یو بل کس یې ممکن میلې ته په وتلو کې وغواړي، نور بیا په نورو شیانو کې. دا ایت موږ د نورو په رڼا کې ګورو، قران د هیڅ شي لپاره له اسبابو پرته امر نه دی کړی، د رزق په اړه الله ژمنه کړې ده، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسبابو تر کارونې وروسته، همدا شان یې د صبر لپاره طریقه داده چې شته وسایل به پر کار اچوې، که تر دې وروسته سختي وي د هغې په وړاندې استقامت صبر دی، هیڅ کار په دنیا کې له ستونزو خالي نه وي، نو که ذهني ارامي غواړې، هغه به عبادت کوې، تر دې وروسته به صبر هم کوې، د خدای په لار کې به سختي وي، ذهن به ګډوډ وي، په دې هر څه تر پوهېدلو وروسته چې ته صبر وکړې، ذهني ارامي به تر لاسه کړې. صبر په تمرین زیاتېږي، همدا شان له صابرانو سره ناسته پاسته هم د صبر پر پیدا کولو او زیاتولو اغېز کوي، که په دې اړه مطالعه وشي هم ګټوره تمامېږي.

صبر د وقوع او محل په اعتبار دوې نوعې لري: بدني او رواني، دواړه د اختیار او اضطرار له مخې دوې نوعې لري چې ټولې څلور شوې. اول: بدني اختیاري: لکه سخت کارونو باندې صبر کول. دوهم: بدني اضطراري: پر مرض، زخم او درد صبر. دریم: رواني اختیاري: له هغه کاره ځان ساتل چې د عقل او شرعې له مخې یې کول ښه نه وي. څلورم: رواني اضطراري: د معشوق او محبوب ترمنځ چې یې کوم شی بېلتون راولي، نو دی په ډېر تکلیف صبر وکړي.

توکل په لغت کې ور کول، باور او اعتماد دی او شرعي معنا یې الله ته د چارو د نتیجې سپارل دي. عربي ویکیپیډیا وایي: والتوکل مقرون بالسعي والحركة، وعند مبادئ الأمور، و في سائر الاحوال، ولا يتحقق معناه بغير عمل، فمن اراد الرزق او النجاح بذل الجهد متوكلا على الله.

ژباړه: توکل له هڅې او حرکت سره یوځای وي، د کارونو په پیل او ټولو حالاتو کې وي، له عمل او کار پرته توکل معنا نه لري؛ که څوک روزي او بریا غواړي، پر الله له توکل سره به خپل ټول وس کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له توکل سره د صبر معامله شوې ده، د توکل په اړه هم د قران کریم مفهوم له اسبابو لوړ ګڼل شوی دی، یعنې له هیڅ سبب پرته باید پر خدای توکل وشي، زما په اند دا مفهوم یې د قران کریم په هیڅ ایت کې نه دی ذکر شوی، لومړی به ځینې ایاتونه وګورو چې په څنګه سیاق و سباق کې یې د توکل یادونه کړې ده:

{إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ } [الأنفال: 49].

ترجمه: هغه وخت چې منافقانو او هغو کسانو چې په زړونو کې مرض و، ویل: دغه کسان په خپل دین باتېږي او څوک چې پر الله توکل وکړي، نو الله غالبه د حکمت خاوند ذات دی.

{فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا () وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا } [الطلاق: 2، 3].

ترجمه: کله چې دوی خپلې نېټې ته ورسېږي، نو یا یې له قانون سره سمې وساتئ یا یې له قانون سره سمې خوشې کړئ، ستاسو دوه عادلان کسان شاهدان کړئ او د الله لپاره شاهدي ور کړئ، څوک که پر الله او قیامت ایمان لري دا د هغوی لپاره نصیحت دی او که څوک الهي تقوا غوره کړي هغه به د خلاصون لار ورته ومومي او له هغه ځایه به روزي ور کړي چې دی یې محاسبه نه وي کړې، او څوک چې پر الله توکل وکړي، هغه ورته کافي دی بېشکه الله خپلې چارې بشپړوي یقینن هغه د هر شي لپاره اندازه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دوو ایاتو کې که وکتل شي نو توکل له اسبابو پورته نه وي، دلته یې توکل تر هغه وروسته یاد کړی دی چې د یوې ټولنیز موضوع د حل لپاره یې ګڼې لارښوونې وکړې، د بالقوه جنجال د مخنیوي لپاره یې هدایات ور کړل، تر هغه وروسته یې د خلاصون او روزي یادونه وکړه، ایا له دې دا فکر اخیستلای شو چې خلاصون او روزي به له هر ډول اسبابو لوړه وي؟ د ایت په اخر کې راغلي دي چې د هر شي لپاره خپله اندازه ده، هر شی د اصولو په پام کې نیولو سره یا له منځه ځي یا را منځته کیږي، قدر دلته د قوانینو هغه مجموعه ده چې الله تعالی د کایناتو لپاره ټاکلي دي.

په لومړي ایت کې راغلي چې منافقانو مسلمانانو خطا وتلي بلل، بیا الله وایي: څوک چې پر الله توکل وکړي هغه غالبه د حکمت خاوند ذات دی. دلته پوښتنه دا ده چې اصحابو د دې منافقانو او نورو دښمنانو مقابله څنګه وکړه؟ توکل یې پر الله تعالی څنګه کړی و؟ اسباب یې وو او که له اسبابو پرته یې دا هر څه وکړل؟ همدا یوه پوښتنه د توکل په اړه زموږ سره شته مفهوم بدلوي او اصل مفهوم یې موږ ته په لاس راکوي. رسول الله ص ص له خپلو اصحابو سره متوکلین وو، خو هغوی اسباب کار کړې دي، دا سمه ده چې الله له هر ډول سبب پرته یو کار کولای شي، مګر دا دینا الله تعالی پر دې اصولو ودان کړې ده چې د هر شي تر شا یو سبب وي، الله تعالی د اسبابو امر کړی دی، کار و عمل پر انسان دی او نتیجه پایله یې د الهي قوانینو له لورې کیږي. یعنې انسان به کار کوي، د نتیجې په اړه به یې له پیله پر الله توکل کړی وي.

له دې سره موافق په یوه حدیث کې هم راغلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْقِلُهَا وَأَتَوَكَّلُ، أَوْ أُطْلِقُهَا وَأَتَوَكَّلُ؟ قَالَ: «اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ».(۳)

ترجمه: یو کس وویل: د الله رسوله! اوښه وتړم بیا توکل وکړم او که ایله یې پرېږدم او توکل وکړم؟ ده ویل: ګونډه یې وتړه او توکل وکړه.

په دې حدیث کې په ډاګه شوه چې توکل تر اسبابو وروسته کېږي، توکل ستا ذهني ډاډ دی، ستا باور دی، له خدای سره ستا رابطه ده، چې اسباب دې په لاس کې وي، دماغ دې ارام وي، زړه دې ډاډه وي، نو وران کارونه انسان رغولای شي، او که زړه دې مات او دماغ دې ګډوډ وي، نو روغ کارونه له سړي وران شي؛ توکل د انسان په عمل کې دومره مهم دخل لري. دا هغه څه دي چې ما د نصوصو تر کتلو وروسته د توکل په اړه له قران او نبوي احادیثو څخه فهمولو دي.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (2/ 1263)

(۲)بخاري، کتاب الجنائز، باب زيارة القبور، ح: ۱۲۸۳)

(3) (ترمذي، ابواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب، ح: ۲۵۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم نثر دی که شعر؟

د قران کریم د ژبې په اړه زه د مدرسې له وخته ګنګس وم، د بلاغت په کتابونو کې راغلي و چې د خدای کتاب معجز دی، له دې امله هغه نه نثر بلل کیږي او نه شعر، بلکې له دې دواړو ما ورا دی، دغه یې د اعجاز نکته بلله.

دغه ګنګسیت تر ډېره وخته را سره پاته و او بیا هغه وخت ختم شو چې په قران کریم کې مې فکر وکړ، د قران کریم په هغو ایاتو کې مې سوچ کاوه چې قران په عربي ژبه بولي، د عربي ژبې واضح کلام یې ګڼي؛ نو زما پوښتنه حل شوه.

د عربي کلام دوې نوعې دي: یوه یې نثر یادیږي او بله یې شعر، قران له دې دواړو ماسیوا بلل، د قران کریم اعجاز نه دی، بلکې پر قران کریم د خلکو نیوکو ته لار پرانیستل دي. په دې ځای کې باید یادونه وکړم چې ځینو کسانو د دریمې نوعې خبره هم کړې ده، اما که سم فکر وشي، هغه یا د نثر برخه ده یا د شعر، که د شعر اصول یې مرعات کړي وي، شعر دی او که دا نه وي بیا نثر دی. د نیمه نثر او نیمه شعر په اصطلاح دریمه نوعه د واقعیت له مخې سهي نه ده که څه هم دا اصطلاح ځینو کسانو ورته رامنځته کړې ده.

الله تعالی خپل کتابونه انسانانو ته را لیږلي دي، که انسان د هغه په کتاب پوه نه شي، پیغام یې درک نه کړي، بیا یې رالیږل هیڅ معنا نه لري. دا خبره هر مسلمان درک کولای شي چې الله تعالی له نثر او شعر پرته هم داسې کلام ایجادولای شي چې د یوه صدق به نه پر کیږي، اما په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلام به موږ نه پوهېږو ، دلته هدف د یوه داسې معجز کلام اثبات نه دی چې انسان نه په پوهېږي ، یا د خدای دا وړتیا خلکو ته روښانه شي چې الله تعالی داسې له انساني انواعو بېل په بله نوعه کلام هم پنځولای شي ؛ هو! دا کار الله کولای شي ، اما که له هغه کلام څخه د انسان پوهاوی او په یوه پیغام خبرېدل هدف نه وای ، بیا به دغه ډول یو کلام راغلی وای ، خو دلته هدف د انسان پوهاوی دی. قران کریم معجر کلام دی ، خو داسې معجر نه دی چې د کلام له دواړو نوعو وتلی دی ، بلکې منثور مجعز کلام دی ، خلك یې پېژني چې نثر دی ، اما د هغه په شان پرمحتوا له بلاغت و فصاحته ډك د بشریت د ګټې لپاره پیغام لرونکی کلام عربانو نه شوای پنځولای ، په همدغه ځای کې یې معجز و او دی.

له دې امله باید داسې یو کتاب ورته راشي چې د انسان تر درك لوړ نه وي ، په هغه ژبه وي چې انسان په پوهېږي ، د ژبې ټول پېژندل شوي اصول یې مرعات کړي وي ، خلکو ته یې په املا او انشاء کې ستونزې نه وي ، چې انساني پوهي ته خنډونه ایجاد کړي. نه یې عقل له فهمه عاجز شي او نه بشري توان د هغه د عملي کولو یا د مفهوم په اخیستلو کې بشر ته منفي ځواب ور کړي.

قران کریم د کلام په دوو نوعو کې کوم یو دی؟ شعر دی که نثر؟ که د قران کریم ایاتونه تلاوت شي په ډېر روښانه ډول ځنې ثابتېږي چې قران کریم منثور کلام دی ، د شعر تعریف د هغه پر ایاتونو نه شي صادق کېدلای او ورسره د قران شعر بلل او د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم شاعر ګڼل قران کریم رد کړي دي ؛ اما د منثور کلام ځانګړتیاوې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ته به سوال پیدا وو چې که قران کریم د کلام له دغو دوو نوعو وزي، نو بیا څه شی دی او کوم نوم باید ور کړل شي؟ تر اوسه خو له شعر او نثر پرته د انسان په ژبه کې بله نوعه کلام نه دی راغلی، که د خدای کتاب له دې دواړو ماورا وګڼو بیا به هغې نوعې ته چې قران د کلامي نوعې هماغه ډول دی، څه نوم به ور کوو تر اوسه خو موږ بله نوعه نه ده پېژندلې؟!

جالبه داده چې قران کریم په خپل متن کې هیڅ ځای دا خبره نه ده کړې چې له نثر او شعر پرته د کلام یوه بله نوعه ده، اما انسانانو چې د خدای د کتاب ستروالي ته کتلي، هڅه یې کړې ده چې د انساني کلام له انواعو یې بېل کړي، لکه څنګه چې د دغه کتاب رالېږونکی خالق دی، له بشري ټولنې بهر او لوړ دی، باید کلام یې هم زموږ د کلام له پېژندل شویو انواعو بېل او جلا وي.

خو دې ته فکر نه دی شوی چې دا ادعا یې نه د قران کریم له ایاتونو سره سر خوري او نه هغه هدف بیا تر لاسه کېږي چې دا کتاب یې د تر لاسه کولو لپاره راغلی دی. قران کریم وایي: په څرګنده عربي ژبه نازل شوی دی(شعراء: ۱۹۵) که قران کریم په عربي ژبه وي، باید هغه اصول، ګرامر، اصطلاحات، متلونه، انشاء او املا یې مرعات کړي چې په عربي کې شته، څو عرب په دې کتاب پوه شي، که دا هیڅ مرعات نه شي د قران کریم دغه ادعا چې په واضحه عربي ژبه دی، ناسمه ثابتېږي (العیاذ بالله).

دویمه موخه خلکو ته لار ښوونه او هدایت دی، قران کریم ادعا کوي چې دا کتاب بهترینې لارې ته هدایت کوي(الاسراء: ۹)، که په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب کې هدایت موجود وي، خو خلک یې له فهمولو عاجزه شي، بیا د دې هدایت رالیږل څه معنا لري؟

له دې امله باید په پرېکنده توګه هغه خبره مردوده وګڼل شي چې قران کریم د کلام له پېژندل شویو انواعو څخه باسي، قران کریم د عربي ژبې منثور کلام دی، په خپل جوړښت کې یې د بلاغت او فصاحت اصولو ته پوره پاملرنه شوې چې عربان یې هم جوړښت ته ګوته په غاښ پاتېږي. پیغام یې له نن څخه نژدې څوارلس نیمه سوه کاله وړاندې یوې غیر متمدنې قبایلي ټولنې ته راغلی دی، چې نن هم د یو معتدل مقدس قانون بڼه لري او لا هم یو نیم میلیارد انسانانو ته هدایت کوي او د شرعي قانون کار ور کوي.

یوه مهمه نکته دا هم ده چې د قران کریم چیلنج په هغه پیغام کې دی چې بشر ته یې د رب له لوري راغلی او دغه پیغام چې کومو الفاظو ادا شوی دی؛ نه یوازې د کلام په الفاظو کې؛ ځکه په الفاظو کې یې د بلاغت او فصاحت په چیلنج یوازې د عربي ژبې څو مخصوص کسان پوهېږي، له دوی ماسیوا نه امي عرب په پوهېږي او نه غیر عرب وګړي، اما پیغام ټول درک کولای شي او اساسي هدف هم د کتابونو له رالیږلو څخه پیغام وي چې په بشري ټولنه کې خلک له تیارو رڼا ته راولي نه الفاظ چې یوازې د یوه قوم له ژبې سره اړه لري.

دا سمه ده چې قران کریم په منثور کلام کې معجز دی، که یو څوک د قران کریم په شان ایاتونه یا سورتونه نه شي جوړولای دا معنا نه لري چې قران کریم منثور نه دی، که قران کریم د شعر او نثر له دوو نوعو بیله بله نوعه شي نو هغو انسانانو ته چې له دې دوو انواعو پرته بله د کلام نوعه نه پېژني چیلنج ور کول معنا نه لري. ځکه چیلنج په هغه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ور کول کېږي چې هغه په پوهېږي، زده یې وي، پېژني یې، اما له دې سره د هغه په شان کار نه شي کولای، قران کریم په واضحه منثوره عربي لیکل شوی دی، اما له دې سره د بلاغت او فصاحت وروستۍ نکتې ته رسېدلی دی چې په دغه برخه کې یې هم عرب چیلنج کړي وو. ځینو کسانو د قران کریم چیلنج د دې دلیل بللی دی چې هغه نه منثور کلام دی او نه منظوم، اما دا خبره سمه نه ده. د شعریت خبره یې قران کریم هم رد کړې ده، خو د نثر په برخه کې قران کریم هیڅ نه دي ویلي، ځکه داسې یو منثور کلام دی چې عرب یې پېژني، که یې پېژندل ورته له وسه وتلي وای، بیا نه چیلنج ګڼه در لوده او نه انسان په مکلف و.

قران کریم وایي چې هر قوم ته رسول د هغوی په ژبه د دې لپاره ورغی چې هغوی په پیغام ښه پوه کړي(ابراهیم: ۴)، عرب له شعر او نثر پرته په ژبه کې بله نوعه نه لري، که قران کریم له دې دواړو نوعو بېل وي، یوه درېیمه نوعه وي، چې نوم هم نه لري، نو عرب به څنګه په پوه شي؟ د قران کریم دغه ادعا چې د دوی په ژبه دی او د ښه پوهاوي له امله په دغه ژبه دی، نو دا خو بیا العیاذ بالله ناسمه ثابته شوه؟ که په عربي ژبه وي، ګونګ هم نه وي روښانه وي، راغلی هم د دې لپاره وي چې خلك په پوه شي او بیا یې فکر کولو ته هم رابللي دي چې تاسو په دې قران کې فکر نه کوئ(نساء: ۸۲، محمد: ۲۴)، که قران کریم له نثر او شعر پرته یوه درېیمه نوعه وای، د دغو ډول ایاتونو په ځواب کې ولې عربانو نه ویل چې موږ نه په پوهېږو؟ د روښانه عربي دعوه یې ولې نه ور ردوله چې نه روښانه دی او نه زموږ په پېژندل شویو انواعو کې پر یوه نازل شوی دی؟ د هغه وخت د عربانو چوپوالی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ثابتوي چې قران کریم په متعرفه منثوره عربي ژبه نازل شوی، ټول ګرامري اصولو یې مرعات کړي، د بلاغت وروستۍ نکتې ته رسېدلی، پیغام یې د بشر لپاره د دنیا او اخرت ګټې لري او په دې هر څه عربان پوهېدل.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دين او شريعته ناسم تفسير لاملونه

په دې مقاله کې به هڅه وکړم چې له دين او شريعته د ناسم تفسير ځينې لاملونه په گوته کړم. زما کوښښ دادی چې ټول يې په گوته کړم، خو ممکن ځينې يې له ما هېر وي، يا مې ور پام نه شي، يا زموږ په سيمه کې نه وي، له دې امله مې ځينې لاملونه وويل.

کمعلمي

انساني ټولنې هر وخت له جهالت څخه رنځ وړی دی، کمعلم د بدبختيو سبب کېږي. انسان چې نه پوهېده د طبيعت له جبره به رنځېدی، د طبيعت جبر ته يې د عبادت سر ټيټ کړ، بيا چې له طبيعي افتونو سره د مقابلې يو څه توان يې په ځان کې وليد، دغه عبادت يې ايله کړ، خو اوس په عادت بدل شوی و، بيا يې هم بدلول او د خلکو پوهاوی اسانه کار نه و، ان په انساني ټولنو کې تر اوسه هم دغه ډول عبادتونه شته.

کمعلمه هم ځان ته زيان رسوي او هم نورو ته، هم مفاهيم خرابوي او هم ارزښتونه، د خپل نه پوهاوي له امله تر ماهيت شکل ورته مهم وي، تر کلي مفهوم جزي ورته ارزښت لري، تر هدف يې وسيله ټينگه نيولې وي، تر انسان د هغه لپاره د ده د نيمگړي علم نيمگړی ديني و شرعي تفسير ډېر د اهميت وړ وي.

د کمعلمۍ د مرض زيان دادی چې مريض په خپله ناروغي اعتراف نه کوي، له دې امله يې تداوي هم نه کېږي، د خپل کمعلم او کم فهم له امله به په خپله فتوا خلکو ته زيان رسوي، فتوا به يې هم د شرعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو په رڼا کې سهي نه وي، تعبير به يې هم زوړ وي، د فتوا مکان او زمان به يې هم خطا کړي وي، ټولنې ته د ګټې فکر به هم نه کوي، بس لکه د ړانده لکړه چې هر ځای ولګېده، هماغه به يې ځای وي.

ناسم اقتصادي وضعيت

اقتصاد د ژوند ډېر مهم جز دی، ښه اقتصاد د انسان پر فزيکي وجود او رواني دواړو ښه تاثير کوي او خراب اقتصاد دواړه خرابوي. ښه اقتصاد د يوې ښې، امن لرونکې، سوکالې او پر مختګ تللې ټولنې ضمانت ور کوي او خراب يې د خرابۍ. د ښې ټولنې غړي به له شريعته د سوکاله ژوند، خوشالې ټولنې، ښې دنيا و غوره اخرت تعبير وکړي او د خرابې ټولنې غړي به د دنيا او اخرت د خرابوالي تفسير وړاندې کړي.

په فردي لحاظ څوک چې مسکين وي د بل تر احسان لاندې وي، هغه د حق خبره نه شي کولای، هغه خبره کوي چې پر ده احسان کوونکی په خوشاله شي. له دين او شريعته تفسير د هغه د ښو او ښېګڼو ګرو وي، په خپلو ښو يې هرې خوا ته سر ور پېچلای شي.

که څوک بل ته اړتيا ونه لري، هغه شرعي اساسات او انساني نيمرغي په نظر کې نيسي، بيا خپل تفسير وړاندې کوي. د هغه د تفسير د يو چا د شتو تر احسان لاندې نه وي، بلکې پر خپلو معيارونو ولاړ او متکي وي، که خطا هم شي خپل معيار، اصول، تګلاره، ماخذ و مرجع يې معلومه وي، اما هغه څوک چې د بل په خوښه تفسير کوي، د هغه نه ماخذ معلومېږي نه يې مرجع، نه يې اصل پر اصل پاتېږي او نه يې فرعه پر فرعې، نه معيار معلوم وي او نه تفسيري تګلاره، بس هر څه تر يوه احسان جار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مجموع کې د انسان شخصیت د هغه پر تفسیر تاثیر لري، پښتانه وايي؛ څوک چې په ځان کې څه ویني، هغه په جهان کې هم ویني، تفسیر د هر انسان د شخصیت هنداره ده، که فقیره، متشدده، ظالمه، خشونتگره او وروسته پاتې ټولنه وه، تعبیر به یې هم له دې ټولو شیانو ډک وي، که سوکاله، امن پسنده، عادله، له زورزیاتي لرې او پرمختګ خوښونکې ټولنه وه، په دیني وشرعي تفسیر کې به یې هم دا هر څه له ورایه ځرګند وي.

د دین له ژبې پردیتوب

یو غټ مشکل زموږ د عجمو لپاره د دین له ژبې لرېوالی او حتا پردیتوب دی. زموږ هغه مرکزونه چې د دین لور ته منسوب دي، د عربي په زدکړه کې دومره کمزوري دي چې حتا تر لس کاله زدکړو وروسته هم یو کس نه شي کولای چې په عربي ژبه خبرې وکړي. د کراچي د یوه غټ شیخ مولانا سلیم الله خان رحمه الله په اړه یوه شاګرد یې مولوي عبد الحکیم صاحب راته خبره کوله چې عربي یې په خوله نه شوای ویلای، یوه بل طالب چې په ابن عباس مدرسه کې یې عربي کورس ویلی و، د هغه ترجماني کوله او بل لور ته همدې شیخ د کشف الباري په نوم د بخاري یوه اردو شرحه لیکلې ده.

د یوې ژبې زدکړه له هغې په ترجمه او تفسیر کې ډېره مهم ده، د هغې ژبې اصطلاحات، محاوره، متلونه، امثال او نور ټول د دې ژبې تر زدکړې تعلق لري. پښتانه د یوه سخي سړي په اړه وايي چې پلانی ډېر ښه سترخوان لري، هدف یې د ښکلي او غټ سترخوان در لودل نه دي، پښتون د دې جملې په اوربدلې کې ستونزه نه لري، خو غیر پښتون حتمن له مشکل سره مخېږي. زما یو دري ژبی ملګری و، د هېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ځای به یې ویل، له یاده مې ولاړې، ما به بیا ورته ویل چې هېر مې شو، ده اصلن خپله دري را ترجمه کوله چې از یادم رفت، خو په پښتو کې یې خوند نه کاوه.

د ژبې په اړه موږ له خورا غټ مشکل سره مخ یو، زموږ همدا ستونزه ده چې د قران وجهه، رضاه، ذاته، یده، نفسه، ساق، یداه او دې ته ورته نور قراني الفاظو کې موږ اختلاف لرو، حتا د گمراه، بدعت او نورو گنو تاپو ته د همدې الفاظو پر تعبیر سره رسېدلي، په داسې حال کې چې دا الفاظ له خپل سیاق و سباق سره روښانه مفهوم ور کوي او هیڅ اړتیا نه شته چې د ناسم مفهوم په اخیستلو اختلافات جوړ کړو او پر خلکو تاپې ولگوو.

زموږ د مذهبي طبقې یوازې دا مشکل نه دی چې عربي یې نه ده زده، د هغې زمانې له ټولنیز، سیاسي، اقتصادي، نظامي حالت سره شناخت نه لري چې دین پکې نازل شوی دی، بلکې خپله ژبه یې هم نه ده زده، د عربي داسې ترجمه کوي چې ولاکه د عوامو خلکو سر په خلاص شي چې دا اوس څه وایي؟ یوه ملا د سبحانه وبحمده ترجمه داسې کوله: ده لره پاکي ده متلبس دده له حمد سره. په دې پښتو زه ولاکه پوهېدم چې دا اوس څنگه ترجمه ده، نو عوام به څه پوه شي؟

یو بل مشکل دادی چې دوی په مدرسو کې زدکړې کوي، کار نه لري، تجارت نه کوي، په حکومت کې وظیفه نه لري، د کور په چارو کې گډون نه کوي، په دې توگه له کار روزگار، ټولنې، بازار، له خلکو سره له اختلاط او لنډه دا چې د عیني شرایطو له درک کولو بیخي گوښه وي، دوی په مدرسه کې یو څه وایي او دلته په ټولنه کې بل څه موجود دي، دوی چې را بهر شي تعبیر یې یو لور ته زوړ وي، بل خوا د ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له عیني شرایطو سره سمون نه لري، د خپلې ژبې د نه زدکړې او نه شناخت له امله یې په بیان او لیکلو کې ګټې ستونزې وي او د عربي د سمې نه زدکړې له امله د اصل مفهوم په درک کې ګټې ستونزې ایجادوي.

د دین د نزول له زماني لرېوالی

یوه بله ستونزه داده چې د دین د نزول ډېره زمانه شوې ده، په هغو شیانو کې چې نن موږ پکې اختلاف لرو، د اصحابو په زمانه کې یې چا پوښتنه هم نه ده کړې. هغوی پوهېدل چې د وجهه رضاه او ذاته و نفسه څخه څه هدف دي؟ موږ چې په عربي بلد نه یو، تر مفهوم یې ټکي په ټکي معنا خوند راکوي او دا وېره را سره وي چې که لفظ په لفظ یې ترجمه نه کړم، ګنهګاره به شم، نو ګټې ترجمې وکړو او بیا په دې سره هم ځان را څخه کې ورک شي او هم جهان، اختلافاتو ته لار جوړه کړو او د دین د سم تعبیر په لار کې خنډونه ایجاد کړو.

د زمانې په دې اوږد واټن کې ډېر امکان شته چې پر اصل مفاهیمو د خلکو د ډېرو تعبیرونو له امله دوړې پرېوتلې وي، ځینې مثالونه، اصطلاحات او جملې له خپل اصل مسیر څخه لرې وړل شوي وي، پر ځینو بیا د مذهب او فرقې ټاپې لګېدلې وي چې بل تعبیر کول یې په هغه سیمه کې مطلق ناروا وي او د خپل اصل په اړه یې معلومات له نشت سره برابر دي.

د دین او شریعت د چارو له نورو څخه نه بېلوالی

دا هم یو سرخوږی دی چې د دین او شریعت چارې له نورو څخه نه دي بېلې شوې. که په حدیث یا ایت کې هر څه راغلي وي، بس خلک یې د دین او شریعت احکام، مسایل، اداب او هدایات بولي. خو که

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کريم ته وکتل شي يا هم د رسول الله ص ص اصل سنتو او کره احاديثو ته، نو په ايت يا حديث کې د هر شي يادونه د هغه د دين پر جز ګڼلو دلالت نه کوي. حتمي نه ده چې زه دې د نس درد ولرم، نو دې د علاج لپاره له عسلو ګټه واخلم، ممکن زه ګولۍ وخورم، زه ډاکټر ته ولاړ شم، شونې ده زه مې د مور په لاس جوړه شوې کپه وخورم، يا هم هيڅ ونه کم، خپله جوړ شي. خو بل لور ته ځينې کسان د نبوي طب په نوم پر خلکو دا تحميلوي چې که دې نس درد کوي، نو رسول الله ص ص يو کس ته د عسلو ورکولو امر کړی دی، بايد عسل وخوړل شي؟!

دلته دا سره ګډه وډه ده چې نبي د ډاکټرۍ او طبابت لپاره راغلی دی که د ديني او شرعي چارو لپاره؟ هغه يو روحاني لار ښود و، که طبيب هم و؟ دا کرښې بايد واضحې او څرګندې شي چې کوم شيان دين او شريعت دي او کوم يې له دين او شريعت سره کار نه لري، په شرعي متن کې د هغو يادونه يوازې يو اتفاقي امر دی، نور د هغو شيانو په اړه خلک له خپل وخت سره سم عمل کولای شي.

تنګنظري او مذهبي تعصبونه

فرقه پالنې هم د دين ناسم تعبير ته لار اواره کړې ده. خلک د دې غم نه دي اخيستي چې له دينه سم تفسير وشي، خو د دې غم ورسره دی چې زما له مذهب، فرقې او عقيدې سره برابر تفسير بايد وشي. دلته ستونزه دا پيښيږي چې د مذهب او ډلې بنسټ خو يوه انسان ايښی دی چې اصول، تعبير او تګلاره يې د هر وخت له حالاتو سره سر نه خوري، نه د يوه مذهب لمن دومره غوړېدلای شي چې د درست دين او شريعت تعبير دې وکړای شي، خو ديني او شرعي متن د دې وړتيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري چې د نړۍ په هر گوټ کې د هر وخت له حالاتو سره ځان عيار کړي او داسې تعبير يې په نوي ډول وشي چې خلکو ته ستونزې ايجاد نه بلکې اوارې کړې. که د مذهب زاړه اصول د نوي وخت لپاره کار نه ور کوي، نو دې نوي شي، د زړو پر ځای دې نوي اصول وضع شي، پر زړه تگلاره دې بيا غور وشي، سمونې، ايسته کونې او نوي ابتکارات دې وشي چې له دين و شريعت څخه د نوي تعبير او تفسير لپاره لار جوړه کړي.

د ټولنې او محيط تاثيرات(پر کلتور د مذهب او پر مذهب د کلتور اغېزې)

يو مهم لامل يې پر انسان د خپل چاپيريال او ټولنې تاثير دی چې خلك له يوه مسير څخه بل ته برابروي. دلته ځو مسايل دي چې يوه بل ته سره په غېږ ورغلي دي. يو پر ديني و شرعي متن د عربو د کلتور اغېز دی چې طبيعي خبره ده پر موږ هم تاثير لري، بل زموږ د خپل کلتور اغېز دی چې يو انسان يې له تاثيره وتلای نه شي، کله چې له داسې متن څخه تعبير کېږي چې هغه د خپلې ټولنې تر کلتوري فشار لاندې تکامل ته رسېدلی وي، بيا يوې داسې ټولنې ته تفسيرېږي چې د هغې تاثير به يې پر تفسير حتمن وي، نو دلته خبره ډېره پېچلې کېږي او د هر چا د وس کار نه دی چې د دې معضلې د حل لپاره داسې انساني او شرعي معيارونه وضع کړي چې د بشر او دين و شريعت دواړو ارزښتونو ته يې تفسير ژمن پاته شي.

له دې امله نو په اوس وخت کې د تفسير لپاره د يوې ټولنې اړتيا ده چې په هيواد کې له دينه د تعبير او تفسير چارې به مخته وړي. هغوی ته به واک ور کول کېږي چې نور کسان به ستاسو په ادرس ستاسو ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او متحد و همږغی تفسیر خپروي. په دې توګه به د ګڼو تفسیرو مخه ونیول شي، اختلافت به حل شي او بل لور ته چې خلک دیني مسلو ته اړتیا لري دا غوښته به هم پوره شي او دا تګلاره اوس یوازې زموږ لپاره نه، بلکې د هر اسلام هیواد لپاره اړینه ده چې د خپلو اړتیاو په رڼا کې داسې تفسیر وکړي چې هم د ټولنې غوښتنې پر نظر کې ونیول شي او هم دیني تفسیر جام او ولاړ پاته نه شي.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قبیلوي پېژندګلوي تر ملي

دوکتور جواد علي په خپل کتاب المفصل في تاریخ العرب قبل الاسلام کې لیکي چې په عربو کې ځکه قبیلوي پېژندګلوي مهمه وه چې هغوی د ځان د حفاظت ذریعه بلله، هغوی ته دا پېژندګلوي د هغوی هویت وه، ځکه دوی یو حکومت نه درلود چې د هغوی له حقوقو یې دفاع کړې وای، نو دوی د دفاع یوازینۍ وسیله همدا قبیله وه، له دې امله یې خپل نسبونه یادول، د پلار او نیکه په کړنو به یې فخر کاوه، د ده په وینا چې غیر عربو ته دا کار ځکه دومره مهم نه وو چې هغوی حکومتونه درلودل، خلکو ته وطن او دولت مهم وو، د هغوی د اواز اورېدلو لپاره دولتي محکمې موجودې وې، پوځ وو، پولیسي-اداري وې، هغوی به د یوه نظام تر چتر لاندې را ټول وو، نو دوی د یوې قبیلې پر ځای په خپل پوځ، وطن، ملت او نظام نازېدل، فخر یې په کاوه، فارسیانو فارس درلود، رومیانو روم درلود، همدا لامل وو چې هغوی ته د انسابو یادول، یا قبیلوي پېژندګلوي مهمه نه وه.(۱)

د عربو دغه حالت قران کریم هم یاد کړی دی:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} [الحجرات: 13].

ژباړه: اې انسانانو! تاسو مو له نارينه او ښځې پیدا کړې يئ او خیلونه و قبیلې مو د دې لپاره کړي يئ چې سره وپېژنئ، یقینن الله تعالی ته ستاسو متقیان غوره دي، بېشکه الله ډېر پوه او خبرداره دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ټول پوهېږو چې قران کریم د عربو هغې ټولنې ته نازل شوی دی چې خلکو ته یې قبیلوي او د خیلونو پېژندګلوي څکه مهمه وه چې نظام یې نه در لود، قبیلوي ژوند یې وو، خلکو د خپلو قبیلو د ګټو لپاره کار کاوه، قران دا یادونه ورته وکړه چې پر قبیلو او خیلونو د انسانانو جلا کول د معرفت لپاره دي لکه تاسو چې دا کار کړی دی، اما الله ته ځوك د قبیلې له مخې نه نږدې کېږي، که یو ځوك غواړي چې الله تعالی ته نږدې شي، نو تقوا دې وکړي، په تقوا کې هم یو هغه تقوا ته چې زموږ په نظر وي، یا که یو څه نور سپین ووایم زموږ د پښتنو په نظر تقوا وي، هغوی خو ملنګ چې په کال یې غسل نه وي کړی، ترانګې کالي یې اغوستي وي، تل فقر کوي، هم متقي او د خدای دوست ورته ښکاري، یو هغه تقوا ته چې الله تعالی ته مقبوله ده، الله د علیم او خبیر صفات د همدې لپاره ذکر کړي دي چې زه پوهېږم څوك متقي دی او څوك یوازې د متقي پېښې کوي، الله تعالی د یو چا په هویت نه خطا کېږي، لکه څنګه چې هویت مهم نه دی همدا ډول یې جنسیت هم ورته مهم نه دی، ځینې نارینه له دې امله خدای ته نږدې بولي چې نارینه دی، ښځه د خپل جنسیت له امله د دې وړ نه بولي، قران کریم په دې عمومي الفاظو کې دا ډول فکرونه مردود وګڼل.

د قران کریم له نزول څخه ډېر کم وخت تېر شوی و، چې عربانو قبیلوي ژوند ایله کړ او د یوه نظام تر چتر لاندې سره را غونډ شول، یوه لویه امپراتوري یې جوړه کړه، د قبیلو پخوانی رواج ورو ورو کمزوری شو، خبره اول د عرب و ناعرب شوه، په دې منځ کې د مسلمان او نامسلمان خبره هم یادېده، نړۍ له قبیلوي پېژندګلوي څخه مذهبي او قومي پېژندګلوي ته ورسېده، عربو ځانونه غوره بلل، نورو یې د خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانو پـه نسبت عجمیـان بلـل، فارسـیانو د خپلـې لـویې امپراتـورۍ او لرغوندي کلتور له امله ځانونه تر عربو هم بر بلـل، مسـلمانانو تـه خپـل دین حق معلومېده، په مقابل کې یې یهودو او نصاراوو خپـل دیـن ښـه باله، هندو ته خپل دین ښه ښکارېدی او داسې نور هم.

دغه وضعیت نـورو انسـانانو هـم تجربـه کـړی دی، پـه هـره ټولنـه کـې حکومتونه تر دغسې حالاتو وروسته جوړ شوي دي، نو دې حالـت تـه په راتلو نړۍ له یوه حالته بل ته ولاړه، چې تر پخوا یې بیا هم ډېر توپیر ونه کړ، د عربو د برترۍ لپاره د ډېرو عجمیانو ککرۍ له تنو بېلـې شـوې او د عربو د مغلوبیت لپاره ډېرو عجمیانو خپل ځانونه قربان کړل، بیا هم وینې توی شوې، ښه په لویه پیمانه، د بشر لپاره اساسي هدف ته بیا هم ونه رسېدل، که د قبیلې د ساتنې په پـار ځینـو انسـانانو د نـورو عزتونـه، مالونه او شته لوټل هم بد کار و، او که د مذهب او قوم په نـوم وي هـم بد کار دی، د همدې سلسلې په لړ کې د قوم او دیني هویت ځای ملي هویت ته پاته شو، په مـلي هویـت کـې بیـا هـم لکـه د قـوم او مـذهب هویت چې ډېر شمېر کسان یې په چوکاټ کې راځي، نوره ګټه نه لري، هماغه د قران کریم خبره ده چې یوازې پېژندنه ده، یـو افغـان دی، بـل ایرانی، بل پاکستانی، بل چینایي، بل هندوستانی او داسې نور.

هغه اساسي هدف چې د قران کریم پـه یـوه مختصره جملـه کـې ذکـر شوی دی چې کتاب انزلناه الیک لـه تخـرج النـاس مـن الظلـمات الـی النور، بیا هم تر لاسه نه شو او لا هـم ورک دی، اوس د مـلي هویـت د ساتنې لپاره مبارزې کېږي، یو انسان بل انسان وژني، ملي هویت هـم د ښه انسانتوب نښه نه ده، یو څوک لـه دې املـه ښـه انسـان نـه دی چـې عربستانی دی، یا ایرانی دی، یا افغان دی، بلکې د ښـه انسـان د ثبـوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره نور معیارونه شته، خدای ته د نژدېکت لپاره معیارونه شریعت بیان کړي دي، که پر هغه معیار څوک پوره نه وي، نه ملي هویت د هغه د ښه انسانیت لپاره کفایت کوي او نه قوم، نسب او مذهب.

هغه مهال به د قبیلې پر ملکي سره شخړه وه، یوه قبیله به له بلې سره د مالونو د څرځای پر سر، ښکر په ښکر وه، تر دې وړو شیانو وروسته کله چې انسانان یو څه پوه شول، نو د وړو شیانو پر ځای یې غټ را پیدا کړل، د هغو پر سر یې شخړه پیل کړه، تر بل هر شي د انسان لپاره لوی خطر له واک او دولت څخه ور پېښ شوی دی، د واک لپاره انسان هره وسیله کار کړې ده چې واک ته ورسېږي او د مال د تر لاسه کولو لپاره هم انسان له هیڅ وسیلې لاس نه دی اخیستی، خبره ورو ورو ِغټېده، ان چې د نن ملي هویتونو ته ودرېده، د یوه کس، یوې ډلې، یوه درست قوم ان ملت به له دې امله بد ویل کېږي چې د هغوی هویت به له ده څخه بېل وي، نه عقل دا راته وایي چې د انسانیت معیار ملي هویتونه کېدلای شي، نه دین راته وایي، نه په قانون کې شته او نه اخلاقیات دا راهنمایي کوي.

خبره که د پرون ده که د نن ده، هماغه کیسه ده چې تنې ډېرې سر یې یو دی، پرون که د قبایلو پر څرځای سره جنګ و، نو چې زیات کسان سره په شخړه شوي وي، زر او دوه زره به وو، اما نن په میلینو خلک تر څرځای پر یو څه غټه موضوع د نورو همدومره کسانو په مقابل کې درېږي، په لکاوو وژل کېږي، که پرون په زرهاوو مړه کېدل، موضوع یې وړه وه، نن په لکاوو دي، اما موضوع یې یو څه غټه ده. ملي مسایل او سیمه ییز مسایل د حکومتونو او واکداره طبقو له لوري د دې لپاره کښته او پورته کېږي چې خلک په خطا کړي، غلول شروع دي، که نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې پرته چې خلك په وغلول شي، يو د بل په مقابل کې استعمال شي، ملي مسايل حل کېدلای شي. په دې مسلو کې يې دومره فکر بند شي چې خپل تعليم ځنې هېر شي، خپل شخصي مسايل يې هېر شي، د سيمې په کچه ستونزې هېرې کړي، د ټول انسانيت په کچه دښمن (طبيعت) ځنې هېر شي، بس هغه دښمن ته يې سترګې وي او انرژي مصرفوي چې واکمنه طبقه يې ورته معرفي کوي. دوی هر وخت له اساسي مسلو د خلکو پام جزي او غير اساسي مسلو ته اړوي، هغه دومره وپړسوي چې خلکو ته غټ ښکاري، اما په اصل کې هغه دومره واړه مسايل وي، چې اصلن په فکر بندولو نه ارزي، دا خو څه کوې چې وخت، پيسې او انرژي ورته ولګول شي.

انسان وږی د همدې انسان له لاسه دی، دې ته خلك نه متوجې کيږي چې د ځمکې دومره منابع چا غلا کړې دي چې ميليونونه انسانان وږي دي؟ انسان د انسان له لاسه بې کاره دی، د انسان له لاسه بې تعليمه دی، د انسان له لاسه لڅ دی، په ستونزو کې راګير دی، طبيعي افتونو په مخه کړی دی، حتا هغه يو د استقرار ځای چې د ټول بشر راتلونکی ورسره تړلی دی لکه ځمکه، هغه هم د دوی له لاسه د ضياع لور ته خپل مزل لنډوي، زه نه وايم چې ملي مسايل دې هېر شي، په سيمه ييزه کچه مسايل دې نه حليږي، اما د سونه کلونو خشونت اميزه حل پر ځای سوله ييز او لنډ حل هم لري، واړه مسايل دې پړسول کيږي نه، انسان دې د انسانيت د بقا لپاره کار وکړي، د انسانيت پر استعدادونو دې کړی نه تاوېږي چې يوازې به د دې لپاره کار کوي او بس.

مسايل که هر څومره د جنجال او خشونت لور ته وړل کيږي، عينن همدومره شونتيا يې د سوله ييزتوب لور ته هم شته، که څومره پړسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، بالکل همدومره احتمال د کمېدو هم لري، که څومره غزول کېږي، دا امکان يې هيڅ وخت نهردېږي چې په لنډ وخت کې دې حل شي؛ مګر ولې داسې نه کېږي؟ ځکه نه غواړي، په لوی لاس دا کار کېږي، هغه ادارې چې په بې ځايه، بې وخته او غير اړينو موضوعاتو د انسانانو مصروفول غواړي، که خپل دغه شته امکاناتو د انسانيت په ګټه د مسايلو لپاره ولګوي، ايا بيا به هم دومره انسانان له ستونزو او مشکلاتو سره لاس او ګرېوان وي؟ د نړۍ ډېره سرمايه لس فيصده خلکو اخيستې ده او پاتې کسان د هغوی د غلامانو رول ادا کوي، ايا هغوی غواړي چې د دې نيوي فيصده خلکو دي همدې مهم ټکي ته ور پام شي؟ دا خبره که د ټولې نړۍ په ګټه صحت لري، د يوه هيواد په اړه يې هم لري، په يوه هيواد کې هم لويه برخه خلک فقيران وي، وړه برخه خلک سرمايه لري، هغوی واک هم لري، پيسې هم لري، په دې دوو شيانو هغوی د يوه بسته ملت په برخليک هر وخت لوبې کوي. دا نن د هيواد حالاتو ته وګورئ، ګراني چا جوړه کړې ده؟ د تېر دولت خلاف وسله والو مخالفينو ته چا پيسې ور کولې؟ نن د دولت خلاف مخالفينو ته څوک وسلې او پيسې ور کوي؟ دغه کيسه د امريکا په نظام کې هم شته، هلته هم د شتمنو او واکدارو څو ډلې دي، چې کله يوه غالبه شي د نړۍ لپاره يو ډول نقشه جوړه کړي او کله بله غالبه شي، پر هغه پخوانۍ چليپا را کش کړي، نوې ورانـدې کړي، ترمنځ يې انسانان د هغوی تر پښو لاندې دل کېږي او هغوی خپل ساتېرۍ پر کوي.

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچينه:

(۱)(ياد تاريخ: الفصل الحادي عشر: انساب العرب، دويم ټوک ۱۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مادیت څخه محرومه ټولنه

څېړنې ښيي چې مادي محرومیت په انسان کې د کمترۍ احساس پیدا کوي.

مادي محرومیت نه یوازې د انسان پر روان منفي اثر کوي، بلکې پر فزیکي وجود یې هم منفي تاثیرات لري. دا هم ثابته ده چې یوازې پر فرد یې اغېزې منفي نه وي، پر ټولنه هم بد اثر کوي؛ ځکه ټولنه له افرادو جوړه ده، که افراد په فزیکي او ذهني لحاظ روغ نه وي، هغه ټولنه به هم د فزیکي جوړښت له مخې او هم له رواني پلوه نورماله نه وي.

یو انسان/ټولنه چې د نورو په مقابل کې د کمترۍ احساس وکړي، بیا د خیال غېږې ته پنا وړي. د انسان په دماغ کې د تخیل برخه هم د انسان لپاره نعمت دی او هم منفي اړخ لري. د کمترۍ په وخت کې د تخیل نړۍ موږ ته کاذب ډاډ راکوي، موږ له خپل شاوخوا ناخبره له ځان سره خوشاله یو، ما/موږ له ځان سره دنګې مانۍ جوړې کړې وي، شانداره ښارونه مو وي، ښه ژوند لرم/لرو، هغه کسان چې زه یې په وړاندې د کمترۍ احساس کوم، هغوی مې/مو همدې حالت ته اړ کړي وي؛ خو د عینیت په نړۍ کې بیا هر څه د دې برعکس وي. په انسانانو کې یوه برخه یې د مادي نړۍ پر بدلون او اسبابو فکر نه کوي، بس دی د خیال په نړۍ کې ځان ته کاذب ډاډ چمتو کوي، چې د تخیل د ذهني برخې یو منفي اړخ دغه هم دی.

د مادیت په نړۍ کې هر څه په مادي اسبابو اړه لري، د هر پر مختګ تر شا مادي اسباب وي، کله چې دې اسبابو ته لاس رسی ونه لرو، بیا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمترۍ احساس را کې پیدا کېږي او څومره چې زمانه پر تېرېږي، موږ له دې اسبابو محروم پاتېږو، د کمترۍ ګراف هم ورسره لوړېږي.
په دې مرض اخته کسان یا پوچې ادعاوې کوي، یا د خیال په نړۍ کې ژوند کوي، یا له مادي محرومیت څخه پیدا شوی بحران په تشو وعظونو کابو کوي، زموږ د ټولنې د تشو ادعاوو یو لامل همدا دی.
هغه ټولنې چې حال یې خراب او ایینده تیاره ویني، هغوی په ماضي کې ژوند کولو باندې خوښ وي، د شخص حالت هم له ټولنې بېل نه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د افغانانو حالت د دې خبرې ژوندی مثال دی. مسلمانان چې د غربیانو د مادیت په وړاندې د کمترۍ په احساس اخته دي، څو ډوله عکس العملونه یې پارولي دي:
اول: له مادیت څخه کرکه په روحانیت خوشاله کېدل؛ په وروسته پاته او د کمترۍ په مرض اخته ټولنې او اشخاص له مادیت څخه ظاهرن کرکه کوي او د روحانیت لور ته پر پاملرنه ډېر فوکس کوي. د دغه تمرکز عامل یې هم په اصل کې له مادیت څخه محرومیت وي؛ محرومیت په بشر کې د ګڼو ستونزو لامل کېږي، د هغه پر روان تاثیر کوي، د هغه پر فزیکي وجود یې اغېزې جوتې وي، د هغه کردار او ګفتار یې اغېزمن کړي وي، له نورو سره پر چلند یې اثرات ثابت وي او... لنډه دا چې محرومیت د بشر د ژوند هر اړخ متاثره کوي.
د روحانیونو دغه ډله بیا له مادي محرومیت څخه ټولنې ته ور پېښ بحران په وعظونو او نصیحتونو کابو کوي؛ په ژوند کې دواړه مهم دي او خپل رول لري، اما له مادیت څخه را پېښه ستونزه په روحانیت له منځه وړل، یا د مادیت اثرات په روحانیت ختمول، د ځان خطا ایستل دي. زموږ ټولنه د دې ښه مثال دی، یو څوک چې په جومات کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمونځ کوي، خو تر راوتلو وروسته د لمونځ کوونکو بوټ غلا کوي، په حرم شریف کې د حاجي همایني وهي، د جومات په محراب کې خپله جنسي تنده سړوي، د جومات له منبره خپله کرکه او غسه ښکاروي، عقده سړوي او په وینا کې یې مادي محرومیت له ورایه ځرګندیږي.

ځان غلطول هم د ځان په تاوان دي او ټولنه خطا ایستل هم د ټولنې په زیان، زموږ د ټولنې روحانین دواړه کاره کوي، د ځان له غولولو سره ټولنه هم غولوي؛ دا سمه ده چې مادیات هم د بشر لپاره منفي او مثبت اړخونه لري او بل دا چې منفي او مثبت تر ټولنو توپیر هم کوي، یو شی چې موږ ته منفي جنبه لري، ممکن په بله ټولنه کې مثبت اړخ ولري؛ له دې هر څه سره له مادیاتو د انسان چاره هم نه شته. بل لور ته دغه واعظین دې ته فکر نه کوي چې زموږ په ټولنه کې له دې محرومیت څخه څومره بدۍ را پیدا شوې دي؟ خپل عیب ته پام نه کوي، د بل یوه عیب ته یې ګوته نیولې وي. په ټولنه کې د هر شي د ګټې او زیان اړخونه به سنجول کیږي، که یې ګټه زیاته وي، ټولنه باید ورته تشویق شي او زیاته ګټه یې خپله پر واړه نقصان پرده غوړوي.

یو بل عیب مو دادی چې د مادیت په نړۍ کې هره راغلې نوې پدیده موږ ته تر هغو له روحانیت سره په ټکر کې ښکاري چې اخیر زموږ خپل شخصي ژوند او د کورنۍ ماحول مو ځنې متاثره شي بیا موږ ورته تسلیمیږو. لکه: راډیو، ټلیفون، ټلویزیون، بانک...

دویم: ماضي ته پنا وړل؛ که یوه ټولنه یا شخص شانداره او د یادولو وړ ماضي ولري، نو د حال او ایینده د خرابېدو په صورت کې هغه د خپلې ماضي ډېره یادونه کوي، دغه یادونه به یې هم له مبالغې او زیاتوبه خالي نه وي، په حال کې د هرې نوې پدېدې په اړه به یې عکس العمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماضي ته تګ او مبالغه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د مذهبي قِشر تمرکز پر دې دواړو برخو زيات دی.

دريیم: په خيالونو کې ډوبېدل؛ ځينې کسان مې ليدلي چې د نورو په وړاندې د کمترۍ احساس کوي، دی نور څه نه شي کولای، نو خيالي دنيا ځان ته جوړه کړي. تخيل د هر انسان د دماغ يوه فعاله برخه ده، چې هر انسان په بېلابېلو وختونو کې ور څخه ګټه اخلي. شاعران وايي؛ د هر شاعر د تخيل قوه چې څومره پياوړې وي، د هغه شعر ډېر ښه وي. شعر او شاعري بيا په محرومو ټولنو کې ډېره غوړېږي، ځکه دوی له شعر پرته هم د تخيل پر قوه فشار راوړي، په همدې موډ کې يې ځينې وګړي د شعر په ژبه د خيال د نړۍ يوه وړه برخه موږ ته بيان کړي، چې موږ ورته لاسونه خوځوو، چکچکې ورته کوو او هی و هوی مو جوړ کړی، دا په حقيقت کې هيڅ نه بدلوي، يوازې څو شېبې نور خلک هم خيال پلوه کړي. په خيالونو کې يو څوک هغه وخت زيات ډوب وي چې فارغه وي، يو مصروف کس/ټولنه د خيالونو لپاره زيات وخت نه لري، له دې امله يې د تخيل پر ځای پر ماديـاتو نظر وي.

څلورم: د محروميت پر اسبابو فکر کول؛ ځينې وختونه اړتياوې انسان د بدلون او تغيير اسبابو ته متوجې کوي. دغه ډله محروميت د تقدير پرېکړه نه بولي، چې لاس تر زنې ورته کېني؛ بلکې هغوی د نور پرمختګ ګوري، چې تر شا يې مادي اسباب پيدا کوي، له دې امله دوی هم د خپل ځان/ټولنې هغه نيمګړتياوې پيدا کوي چې په مادي دنيا کې يې د دوی د پرمختګ مخه نيولې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند کې دا ډېره مهمه ده چې یو څوک په خپله نیمګړتیا پوه شي؛ هغه يې پر عامل فکر کوي، کله چې يې عامل پیدا کړي، د ایسته کولو لارې چارې يې لټوي. په مادي دنیا کې ټول تغییرات د مادیاتو په وسیله ممکن دي؛ له دې پرته د بل شي په تمه کېناستل او د تغییر تمه کول د اوبو پر سر لیکې کښل دي چې هیڅ نتیجه به ونه لري.

۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له محرم پرته د میرمنو سفر

د حدیثو په کتابونو کې له محرم پرته د میرمنو د سفر په اړه ممانعت راغلی دی، یوه حدیث کې دي چې که میرمن د یوې ورځې او شپې سفر کوي باید محرم ورسره وي، په بل کې دوې ورځې او په بل کې درې ورځې او شپې راغلي دي. مناسبه ده چې لومړی په دې اړه راغلي احادیث تر نظر تېر کړو، بیا به یې پر مفهوم او احکامو بحث وکړم:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لاَ يَحِلُّ لاِمْرَأَةٍ، تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، تُسَافِرُ مَسِيرَةَ ثَلاَثِ لَيَالٍ، إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن عمر رض له رسول الله ص ص څخه روایت کړی، چې ده ویل: یوه میرمن چې پر الله او اخرت ایمان لري، له محرم پرته د درو شپو سفر کول ورته جواز نه لري.

«لاَ تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ يَوْمَيْنِ مِنَ الدَّهْرِ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا، أَوْ زَوْجُهَا».(۲)

دوې ورځې به یوه میرمن سفر نه کوي، مګر چې محرم یا مېړه یې ورسره وي.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ تُسَافِرِ امْرَأَةٌ فَوْقَ ثَلاَثِ لَيَالٍ إِلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۳)

ژباړه: له ابو سعید الخدري رض روایت دی چې رسول الله ص ص وویل: ښځه تر درې ورځې اضافه یوازې له محرم سره سفر کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لاَ يَحِـلُّ لاِمْـرَأَةٍ مُسْـلِمَةٍ تُسَـافِرُ مَسِـيرَةَ لَيْلَـةٍ إِلاَّ وَمَعَهَـا رَجُـلٌ ذُو حُرْمَـةٍ مِنْهَا».(۴)

ژباړه: يوې مسلمانې ښځې ته روا نه ده چې د يوې شپې په اندازه لـه محرم پرته سفر وکړي.

دا ډول ګڼ روايات شته چې ښځې يې د محرم له وجود پرته لـه سفره منعه کړې دي.

«لاَ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ، وَلاَ تُسَافِرِ الْمَـرْأَةُ إِلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۵)

ژباړه: يو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نـه يـوازې کېږي او نه دې يوه ميرمن له محرم پرته سفر کوي.

دلته بيا د هر ډول سفر ممانعت راغلـی دی. پـه دې حـديثو د پوهېـدلو لپاره که يوځل د عربي نړۍ د هغه وخت حـالاتو تـه وکتـل شي، نـو دا لارښونې پر ځای معلومېږي، د رسول الله ص ص پـه ژونـد کـې عـربي جزيره ناامنه وه، خو د يوه قوي دولت بنسټ چـې رسـول اللـه ص ص کېښود، د اصحابو په شان د قوي عزم او پياوړې ارادې خاوندان خلک يې ورته وروزل؛ نو باوري شو چې دغه جزيره به يو وخت امن کېـږي، اما تر هغو چې امن شوې نه وي، د ميرمنو لپاره همدغه حکم دی چـې لـه محـرم سره يوځـای بـه سـفر کـوي، څـو لـه شـوکمارو، غلـو، لار شکونکو، د قومي بديو د خاوندانو، جګـړه مـارو او نـورو بـدو خلکـو لاس ورته ونه رسېږي، خو که امن شي نو رسول الله ص ص يې پـه اړه داسې هم ويلي دي:

قَالَ «فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ، لَتَرَيَنَّ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الحِيرَةِ، حَتَّى تَطُوفَ بِالكَعْبَةِ لاَ تَخَافُ أَحَدًا إِلاَّ اللَّهَ.(۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ص ويل: که ته ژوندی پاته شوې، نو يوه ښځه به ووينې چې د حيره له ښاره به په سفر روانېږي؛ څو پر کعبه طواف وکړي، له الله ماسيوا به د بل چا وېره نه وي ورسره.

په دغه حديث کې رسول الله ص ص يادونه وکړه چې د عراق له حيره ښاره به يوه ميرمن کعبې ته ځي، عربي جزيره به داسې امن شوې وي چې دغه ميرمن به تر کعبې ځان رسوي، طواف به کوي، پر ټوله لار به يوازې د الله وېره ورسره وي، نور به هيڅوك د هغې د ډارولو هڅه نه شي کولای او دا به په پوره امن او ډاډ خپل سفر کولای شي.

په تهذيب الکمال کې امام مزي(مړينه: ۷۴۲) وايي چې عدي بن حاتم رض د دغه حديث راوي، په اوومه هجري د شعبان په مياشت کې مسلمان شوی دی.

د دې حديث له متن او د راوي له اسلام منلو څخه يې ښکاري چې د ښځو په اړه د رسول الله ص ص په پاسنيو احکامو کې يې دغه وروستنی دی، دويمه خبر داده چې عدي رض ته وايي، که ته ژوندی پاته شوې، نو له حيرې به يوه ښځه کعبې ته سفر کوي، په داسې حال کې چې حيره د دې خبرې کولو مهال د فارسيانو د لاسپوڅو تر واك لاندې وه، نو دا معنا لري چې که وېره موجوده نه وي، ميرمنو ته پر لار خطر نه متوجې کېږي، هغوی کولای شي چې له محرم پرته هم سفر وکړي.

پاس راوړل شوي احاديث يوه ورځ يوه شپه، دوې ورځې دوې شپې درې ورځې درې شپې او يا هم تر درې ورځو او شپو اضافه وخت په ګوته کوي، له دې معلومېږي چې لومړی د ښځې سفر کول بيخي ممنوع و، بيا چې حالات يو څه ښه شوو، بيا د يوې ورځې يا شپې په اندازه اجازه ور کړل شوه، کله چې زياتې سيمې د مسلمانانو په کنټرول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې راتلې، د غلو، دښمنانو، مشرکانو، لار وهونکو او نورو خطرونو شتون کم شو، رسول الله ص ص ښځو ته د زیات سفر اجازه ور کوله، اخیر یې درو یا تر درو اضافه ورځو ته جواز اوږد کړی دی، په اخیر کې یې ویلې چې ان که له حیرې څخه تر کعبې سفر وکړي، لار امنه وي، ستونزې ورته پېښې نه شي، نو باک نه لري، شرعن د هغې د سفر مخه یې څوک نه شي نیولای.

لکه په دې حدیثونو کې چې له وخت او مکان سره سم بېلابېل احکام او هدایات ور کړل شوي دي، همدغه ډول نور وختونه او ځایونه هم د جلا جلا احکامو غوښتنه کوي. له دې امله فقهاء کرام وایي چې احکام د زمانې او مکان په تغییر سره تغییرېږي.

اوس حالا تر پخوا ډېر بدل شوي دي، هغه پخوانی خطر نه شته، ښځې په الوتکه، اورګاډي، موټر او نورو وسایلو کې ښه په امن سفر کولای شي؛ نو اړتیا نه شته چې له ښځې سره دې حتمي محرم ملګری وي. ښځې دندې لري، زدکړې کوي، تجارت لري، د قربیانو کره ځي او سل نورې اړتیاوې لري؛ په نوره دنیا کې یوه میرمن هره ورځ له یوه ښاره بل ته په خپل کار پسې ځي، نو که مېړه یا بل محرم له هغې سره تګ راتګ کوي، تر واده به یې پر ډلو ډېر ولاړې شي، لازمه ده چې د وخت، ځای، ټولنې او نړۍ عیني شرایط درک شي او د احکامو په په جاري کولو او فتوا ور کولو کې تجدید نظر وشي، نه دا چې د نوې عصر لپاره چې غوښتنې، حالات او وسایل یې ټول نوي دي، انسانان او افکار یې نوي دي، خو احکام دې هماغه د زرو کلونو وړاندې احکام ورته بسنه وکړي او هماعه دې له هر ډول تغییر او تبدیل پرته پر عملي او پلي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه مهمه نکته دا هم ده چې په درې ورځې موده کې يوه ميرمن پر ټوله نړۍ را گرځېدلای شي او بېرته خپل کور ته هم راتلای شي. نو که درې ورځې وخت په حديث کې جواز لري، بيا خو پر ټوله نړۍ د گرځېدلو جواز هم لري؟ هغه ميرمن چې هر سهار له يوه ښاره بل ته په کار پسې ځي، ماښام بېرته خپل کور ته راستنېږي، هغه خو د همدې حديثو له مخې هيڅ ډول ممانعت نه لري، ځکه په حديث کې يوه ورځ، يوه شپه وروستی کم وخت ذکر شوی دی چې بايد له دې په اضافه وخت کې دې ميرمن له ځان سره محرم ملگری کوي، نو دا چې يوه ورځ هم نه لگېږي، بيا خو تر دې حکم لاندې نه شي راتلای، په داسې حال کې چې هغه به هره ورځ د پخوا په نسبت د څو ورځو او شپو سفر هره ورځ کوي.

که په سفر کې له محرم پرته د نورو غير محرم کسانو وجود ددې لامل بلل کېږي چې بايد محرم ورسره وي، نو دا خو موږ ته ثابته ده چې د افغانستان او پاکستان هيڅ کور داسې نه شته چې په هغه کې دې دوه ورونه يوځای ژوند نه سره کوي، لېور د ورېندارې څه دی؟ حديث کې يې مرگ بللی دی، نو که لېور له ورېندارې دورمره لرې او غير محرم وي، بيا نو په يوه کور کې د لېور وجود هم بايد داسې عامل وبلل شي چې خلک کورونه سره جلا کړي او حديث کې بايد ددې لارښوونه راغلې وای، ځکه د رسول الله ص ص په زمانه کې هم خلک يوځای اوسېدل، که د ورېندار په شتون کې غير محرم لېور په کور کې شرعي ستونزه نه پېښوي، نو د نورو انسانانو شتون يې ولې پېښه کړي؟

د نصوصو له گڼوالي سره په دې موضوع کې د مذاهبو ترمنځ اختلاف شته، که د اوس وخت حالاتو ته وکتل شي، نو زموږ د ټولنې مذهبي واکمني طبقې ته د مالکيانو مذهب هم يوه غوره نمونه ده چې په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهب عمل وکړي او د ټولنې ښځو ته اجازه ور کړي چې سفر وکړي او د سفر مهال ستونزې ورته ایجاد نه شي.

دوی باید د جبري احکامو چې له وخت، مکان او ټولنې سره سمون نه لري، په ورکولو نه د دین څېره مسخه کړي او نه خپل ځانونه بدنام کړي، جبري احکام به یو څه وخت خلک عملي کړي، خو په وړاندې یې عکس العمل هم حتمي دی، دلته دوه زیانه موږ ته رسېږي، یو دین ورسره بدنامېږي او بل د ټولنې وګړي له ستونزو سره مخ‌ېږي، دریم تاوان یې دوی ته دی چې ښايي په وړاندې یې ملت او نړۍ تونند غبرګون څرګند کړي چې که نور نه وي، هغوی له مالي او ډیپلوماتیکو ستونزو سره مخ کړي.

یا خو باید له نویو حالاتو سره نوي احکام ور کړل شي یا هم د نصوصو دغه ډول تعبیر وشي چې ښځو د کار، زدکړو، وتلو او سفر مهال ستونزې ایجاد نه کړي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(۲)(تېره حواله)

(۳)(تېره حواله)

(۴)(تېره حواله)

(۵)(تېره حواله)

(۶)(بخاري، کتاب المناقب، باب علامات النبوة في الاسلام، ح: ۳۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي و نامذهبي

زما د عمر هغه برخه چې په څه نه پوهېدم د مهاجرو په يوه کمپ کې تېره شوه، بيا وطن ته کډه شوو، هلته مې په کليوال چاپېريال کې د مذهبي نامذهبي، مقلد و غير مقلد الفاظ نه اورېدل، يوازې د کلي ملا صاحب چې قاعده راته ويله، نو د امام صاحب د مذهب پيروان يې کړو، مور ته يې په خوله دا راکول چې د چا په مذهب يې؟ د امام صاحب!

تر دې وروسته پاکستان ته ولاړم، هلته له ورتلو سره سم د ديوبند، بريلوي، پنجپيري او سلفي له نومونو سره اشنا شوم، مور په خپل وطن کې يوازې دا پېژندل چې د امام صاحب په مذهب يو، نور نه پوهېدلو چې په مذهب کې هم مذهبونه او ډلې شته.

زمور د عوامو ډېری کړنې د بريلويانو خوا ته نژدې وې، خو کوټې په راتلو زمور ناسته پاسته له ديوبنديانو سره شوه، نو د بريلي پر ځای مو د ديوبندي فکري بهير ملګري شو.

هغه ادرسونه چې ديني علوم پکې تدريسېږي، هلته د نومونو خبره ډېره مطرح ده، بريلی په ديوبندي مدرسه کې درس نه وايي، نه ديوبندی په سلفي مدرسه کې تعليم کوي، هر فکري مکتب ځان ته تعليمي مراکز لري او هلته د خپل مسلک په وسله ځوانان سمبالوي.

له بده مرغه په دې اختلافاتو کې عوام هم ور ننوتي دي، دوی هم پر دې نومونو سره وېشل شوي دي. په داسې حال کې چې عوام د يوه مذهب په اصولو او فروعو خبر نه دي، نو دوی د هيچا په مذهب هم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، دوی یوازې د هغه مفتي په مذهب دي چې دوی فتوا ځنې غواړي او هغه فتوا ور کوي.

دا خبره یوازې پر هغو عوامو نه پاتېږي چې په عمومي ډول عوام بلل کېږي، بلکې ډېری هغه کسان چې له دیني مرکزونو ځانونه فارغ بولي هم په دې فهرست کې حسابېږي. دوی هم د مذهب په اصولو خبر نه دي، نه یې فروع په دقت پېژندلي دي، بس چې هر چا یو څه ویلي، دوی په پټو سترګو منلي دي. نو دوی هم ګواکې د هیچا په مذهب نه دي، د هغه چا په مذهب دي چې دوی ترې د مسلې په توضیح کې استفاده کړې ده.

مذهبي و نامذهبي اصطلاح اصولن باید د ډېرو کمو کسانو لپاره وکارېږي، د مذهب په کره و ناکره، صحیح و سقیم چې څوک نه پوهېږي هغه به څه مذهبي وي؟ هغه چې د مذهب اصول له فروعو نه شي جلاکولای هغه به څنګه یوه مذهب ته پابند پاته شي؟ علمي خلا دلته لوی زیان رسولی دی، ځینې شیان دومره ناحقه پړسول شوي دي چې هغسې باید نه وای. د مذهبي او نامذهبي نومونه باید هغو پوهانو ته کار شي چې یوه ډله یې د یوه فکري مکتب په ټولو اړخونو تر پوهاوي وروسته هغه د ځان لپاره یو مسلك غوره کړي او نامذهبي هغه عالمان دي چې یوه خاص مسلك ته پابند نه پاتېږي، بلکې حکمت د مومن ورکه بولي چې هر ځای یې ومومي اخلي یې. دغه دواړه ډلې له قران او سنت څخه د خپلو دریځونو لپاره دلایل لري چې زه نور پر دې بحث نه کوم.

زما په نظر هغه کسان چې دغې کچې ته نه وي رسېدلي او ځانونه غیر مذهبي بولي، هغوی اصلن خطا کړل شوي دي. دا سمه ده چې هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

به د امام صاحب په مذهب نه وي، د شافعي صاحب په مذهب به نه وي، اما د خپل جومات د امام په مذهب دي، لکه د امام صاحب د مذهب پیرو چې د امام صاحب مذهبي نه دی، بلکې د خپل کلي و جومات امام چې څه ورته غوره وګڼل دی یې هم غوره بولي، نو دی به د چا په مذهب وي؟ اصولن خو د هیچا په مذهب نه دی، نه د کلي د ملا په مذهب دی او نه د امام صاحب ځکه د کلي زیاتره ملایان خو یې معینه تګلاره نه لري او نه د خپل مذهب په اصولو په هغه ډول پوهیږي چې باید یو مذهبي کس په وپوهیږي او نه د امام صاحب په مذهب بلل کیږي، وجه یې داده چې د هغه د مذهب اصول هم نه ور معلومیږي، نو دې کسانو ته له دې امله د حنفي مذهب پیروان ووایو چې دوی ځانونه ورته منسوبوي، نور که اصولن دا نوم پر تصدیق کیږي یا نه، هغه بیل بحث دی، بیا تر یوه حده سره لګیږي.

همداشان هغه کسان چې په بازار کې د رومیانو ریږی چلوي او ځان ته د مجتهد نوم غوره کوي، هغه هم اصولن مذهبي دی؛ ځکه دی نه په قران کریم پوهیږي او نه په حدیثو، نه په فقه پوهیږي او نه یې په اصولو، نه یې عربي ژبه لړ زده او نه ډیره، نو مجتهد څنګه شي؟ غیر مقلد څنګه شي؟ نامذهبي یې څنګه وبولو؟ د اصولو له مخې هغه هیڅ مذهبي نه دی او د هر چا په مذهب هم دی. وجه یې داده چې دوی له هر چا پوښتنه کوي، نو هر یوه چې فتوا ور کړه تر یوه حده د هغه په مذهب دی او هیڅ مذهبي له دې امله نه دی چې که د هغې خلاف فتوا یې پیدا کړه بیا هغه بله ایله کوي، او بلې ته ټوپ اخلي، نو هیڅ مذهبي نه دی، یعنې هغه ښایي یوه ورځ هم پر یوه موقف تېره نه کړي، بلکې تبدیل یې کړي، له دې امله نو هیڅ مذهبي نه دی. اما که د هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولې خبره ومنو، چې ځانونه غير مقلد او نامذهبي بولي، نو سمه ده تر يوه حده به دا خبره د هغوی د ادعا له امله ورسره ومنو.

يوه ستونزه چې علمي خلا رامنځته کړې ده، هغه د عوامو ترمنځ د مذهبي نامذهبي په نوم وېش دی، اصولن بايد عوام په دې اختلافاتو کې نه وای راغلي، که هر فکري مکتب ته منسوب هم وای، دومره کش بايد نه وای ور کول شوی چې يو د بل مسجد ته نه ورځي، يو د بل لمونځ سهي نه بولي، يو له بل سره کار وبار نه کوي، يو له بل سره دوستي نه کوي، يو پر بل بد نومونه ږدي.

له شرعي متن څخه د هر چا تعبير سوچه د خدای او د رسول شريعت نه پاتېږي، هر څوک چې تعبير ځنې وکړي، هغه د حق و ناحق شتونتيا لري، نو سل سلنه ځان حق او نور ناحق بلل، په مسلمانانو کې د يوه فکري مکتب حق هم نه جوړېږي. له دې امله بايد عوام او خواص ټول تعامل سره وکړي، هر څوک په دې هڅه کې شی چې که په حقه خبره زه پوه شوم، ټولنيز او کورني مشکلاتو ستونزې نه ايجادوي، هغه به منم. ځکه د دوی ترمنځ په شرعي فرعي مسلو کې اختلاف دی، هيڅوک د خدای د وجود په اړه اختلاف نه لري، د هيڅ نبي په اړه اختلاف نه لري، د کتابونو په اړه يې نه لري، د اخرت و حساب و کتاب په اړه يې نه لري، عبادات ټول مني، يوازې د کيفيت اختلاف يې پاتېږي، په دې وجه بايد تعامل سره وکړي، اتحاد وساتي، اختلاف پرېږدي، دغه انرژي چې په وړو ډلو يا انفرادي توګه يې يو د بل په مقابل کې لګوي، هغه دې د ټولې ټولنې او هيوادونو د ښېګڼو لپاره ولګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: په یوه کوڅه کې سلفي، دیوبندي، بریلوي، پنچپیري، مماتي او حیاتي ټول اوسي، که دوی تر خپل منځ د مناظرو او د حق و ناحق د ټاپو پر ځای ټولنیزو ښېګڼو ته توجو وکړي دا به تر هغه اولني کار هم په دنیا او هم په اخرت کې ورته غوره وي. لومړی کار دی الله دی چې معلومه کړي څوک حق دی او څوک ناحق، دین هم د هغه دی، سزا یې هم هغه ور کوي، حساب یې هم د ځان مسوولیت بللی دی، موږ ته یې دا حق نه دی راکړی، موږ ته چې څه راپاته دي په هغو عمل دی، بس خلاص. اما که دا کسان خپله کوڅه پاکه وساتي، دا هم دنیا شي هم دین، د نظافت امر په شریعت کې هم شوی دی او انساني مزاج یې هم غوښتنه کوي، که د یوې ډلې مړی وشي، ټول یې تجهیز او تکفین ته راشي دا به تر دې ښه وي چې هره ډله خپل کار وکړي. یوه جومات کې لمنځونه به یې تر دې غوره وي چې په څو مسجدونو کې لمنځونه وکړي، یو بل ته د ګټې هڅې به یې تر دې غوره وي چې یو بل ته د زیان لپاره کوښښونه وکړي.

زما په نظر دغه اختلافات ټول فرعي او لفظي جنجالونه دي، که په واقعیت یې څوک ځان خبر کړي، د ګټې او زیان پرتله یې وکړي، حتمن دې نتیجې ته رسېږي، چې نه یې په وړه کچه یوې کوڅې ته خیر رسېږي، نه درست هیواد ته او نه ټول امت ته؛ بلکې اختلافات هم د کوڅې په زیان دي، هم د هیواد او هم د ټول امت. له دې هر څه سره د دین او شریعت بدنامي هم پکې نغښتې ده. موږ په خپلو اختلافاتو نه یوازې ځانونه بدناموو، وطن ته زیان رسوو، د اسلامي امت وحدت و اتحاد ختموو؛ بلکې دین او شریعت دواړه هم مسلمانو او هم نامسلمانو ته بدناموو چې په دنیا او اخرت کې به یې مسوولیت ټول موږ ته متوجې وي.

۲۰/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومن او مسلمان څوک دي؟

د مسلمانۍ او مومنتوب ادعاوې به ډېرې اورو، ظاهرن خلک د مسلمانۍ ښکارندويي هم کوي، ږيره ايله کول، جومات ته په ځغاسته تګ، پايڅې لوړې ساتل، په خبرو کې ځان د خدای دين ته نژدې بلل او ځينې نور رياکارانه کړنې موږ مشاهده کوو، البته که د مسلمانۍ او مومنتوب غوښتنو ته ځير شو، د اخلاقياتو په چوکاټ کې د دې خلکو کړنې راولو، نو ډېرى اعمال به يې نه له مسلمانۍ سره سر خوري او نه به اخلاقي جواز لري.

د مسلمان او مومن د پېژندنې لپاره به هغه تعريف راوړم چې په حديث کې راغلی دی:

تَدْرُونَ مَنِ الْمُسْلِمُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ "، قَالَ: " تَدْرُونَ مَنِ الْمُؤْمِنُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ أَمِنَهُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ.(۱)

ژباړه: تاسو پوهېږئ مسلمان څوک دی؟ دوی ويل: الله او رسول يې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دی چې مسلمانان يې د ژبې او لاس له زيانه خوندي وي، بيا يې ويل: تاسو پوهېږئ چې مومن څوک دی؟ دوی ويول: الله او رسول يې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دی چې مومنان يې پر خپلو ځانو او مالونو امنتدار وګڼي.

اوس پوه شوو چې د دين له مخې مسلمان او مومن څوک دي؟ که موږ له ځان سره دغه معيار وساتو، په خپله ټولنه کې به څو مسلمانان او مومنان پر دغه معيار پوره وخېژي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلی الله علیه وسلم ټولنیز اعمال د مسلمانۍ او مومنتوب لپاره د پېژندګلوي معیار وبلل، که یو څوک په خپل شخصي ژوند کې ټول لمنځونه په جومات باندې کوي، حتا تهجد هم کوي، د قران کریم تلاوت هم نه ایله کوي، اما خپل ګاونډی ځنې په تکلیف وي، دا ښه مسلمان دی؟ د دغه تعریف له مخې هغه په ښو مسلمانانو یا تقوادارانو کې شمارل کېږي؟ که له همدې کس څخه خپل نژدې همسایه ډار لري چې زما مال غلا نه کړي، د کاروبار شریک یې پر خپل مال امین نه بولي، د کور د یوه دېوال شریک یې خپل ناموس ځنې خوندي نه ګڼي، د دې مومن د ډېرو لمنځونو، تلاوتونو، د شپې د تهجد، اذکارو او نورو شخصي اعمالو ټولنې ته څه ګټه رسېږي؟ هغه په دې سره دین ته ګټه رسولې ده که تاوان؟ خلک به د هغه له امله نور کسان چې له شخصي اعمالو سره ټولنیزو ته هم پام کوي، هم بدناموي، نه یوازې دغه دوه رنګه اعمال یې دین ته ګټه نه لري، بلکې هغه ته شخصن هم تاوان کوي، ځکه هغه څوک چې د الله یو امر مني او بل یې صرف نظر کوي، په قران کریم سخته ګوتځنډنه ورته شوې ده، قران کریم ورته وايي تاسو د کتاب پر یوه برخه ایمان لرئ او له بلې انکار کوئ؟(بقره: ۸۵) دغه اعمال الله تعالی د یهودو ګڼلي، له دې امله نو دغه کار یې هم د ټولنې په زیان دی، هم د دین په تاوان دی او هم خپله د هغه شخص.

قران کریم که د یو قوم د هلاکت کیسه کړې ده، نو د هغوی ټولنیز بد اعمال یې د دې سبب ګڼلي دي، نه فردي اعمال، د یوه فرد اعمال تر هغه پورې منحصر پاتېږي، اما ټولنیز اعمال یې نورو ته سرایت کوي، خلک ځنې زیانمنېږي، د معاشرې په تاوان تمامېږي، له دې امله نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د مسلمانۍ او مومنتوب معیار ټولنیزې کړنې وګڼلې.

د یو شخص بډیره که وي که نه، ټولنې ته یې څه زیان رسېږي؟ اما که دوکه باز وي، خلکو ته زیان رسوي، یو څوک که د قران کریم تلاوت کوي که نه؟ زموږ یې په څه، ځان ته ګټه رسوي، خو که شیطان وي، ټولنې ته نقصان رسوي، پایڅې لوړې ساتي که ټیټې، خلکو ته یې څه؟ اما که غل وي، یا د بل میرمنو ته په بد نظر ګوري، خلک ځنې په تکلفېږي. نور ټولنیز او فردي اعمال دې پر همدغو قیاس شي!

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسند احمد، مسند عبد الله بن عمرو بن العاص، ح: ۶۹۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟

حد، د حدود مفرد دی. لغت کې مانع ته وايي، د بدايع ليکوال وايي، پيردار ته هم ځکه حدّاد ويل کيږي چې خلګ له دخوله منعه کوي. د ليکوال په وينا چې حد هم انسانان د ګناوو له ارتکابه ډاروي. ليکوال يې شرعي تعريف داسې کوي: ټاکل شوی لازمي عقوبت دی چې يوازې د خدای حق دی، د تعزير او قصاص برخلاف ځکه تعزير ټاکلی نه دی او قصاص د بنده حق دی.(۱)

د (۲۰۱۸/ د جون/ ۲۸) تاريخ ماښام د بي بي سي راديو راپور ور کړ چې طالبانو د هيواد په مغرب زون کې پر يوه ميرمن د زنا حد جاري کړی چې ويډيو يې ټولنيزو رسينو ته راوتلې او ناسته ميرمن په درو وهل کيږي.

دلته غواړم دوې خبرې راوسپړم. يوه دا چې په شريعت کې هدف د حد جاري کول دي او که اصلي موخه له حد څخه بل څه ده؟ دويمه دا چې ايا طالبانو غوندې يوه ډله واک لري چې شرعي حدود نافذ کړي؟

د لومړۍ خبرې په اړه د قران کريم دوه اياتونه را اخلم:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ (۲)

ژباړه: او د غله و غلې لاسونه ور پرېکړئ، د دوی د عمل سزا او د خدای له لوري عبرت.

په دې ايت کې د (نکالا) نکره لفظ ثابته کړه چې له حد څخه هدف د خلکو عبرت دی او اصلي موخه د جرايمو مخنيوی دی. ځکه له نن

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه (۱۴۵۰) کاله پخوا د یوه سیستم لـه لارې لـه جرایمـو د مخینـوي چاره نه شوای عملي کېدای، نو لازمه وه چې که پر یو چا جـرم ثابـت شي او د تردید هیڅ عوامل یې نه وي، په ایینده کې د عبرت پـه خـاطر هغه کس ته سزا ور کوله کېده چې ټولنه په دې ډول له جرایمو خوندي شي.

یو بل ایت کې هم وایي:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَـةَ جَلْـدَةٍ وَلَا تَأْخُـذْكُمْ بِهِـمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُـونَ بِاللَّـهِ وَالْيَـوْمِ الْآخِـرِ وَلْيَشْـهَدْ عَـذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۳)

ژباړه: زانیه او زاني هر یو سل درې ووهئ، د الهـي دیـن لـه مخـې پـر دوی نرمي مه کوئ که رښتیا پر الله او اخرت باور لرئ او د دوی عذاب ته دې د مومنانو یوه ډله حاضره شي.

له دې ایتونو څخه څو خبرې ثابتې شوې؛ غل او زاني هغه چا ته ویل کېږي چې دواړو دا دواړه کارونه کړي وي؛ یانې سـل فیصـده بـاور بـه موجود وي چې دې کسانو دا جرمونه کړي دي، کله چې موږ په ټولنـه کې یو چا ته غل وایو، نو تر هغو یې غل نه بولو چې پر دې کار یې ونه وینو، د شریعت په برخه کې نور هم احتیاط اړین دی. ځکه دلته د یـو چا عزت او ځان له خطر سره مخېږي، له دې امله چې سـل سـلنه بـاور موجود نه شي تر هغو هیڅوک هم د حد جـاري کولـو شرعـي واک نـه لري.

په لومړي ایت کې د (نکالا) او په دویم ایت کې دا امر چې د مومنانو یوه ډله دې د هغوی حد ته حـاضره شي دا جوتـوي چـې حـد خپلـه د هغه مجرم او نورو انسانانو د عـبرت لپـاره یـوه وسیله ده. د مومنـانو لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاضري څخه دا هم فهمېږي چې یوازې مومنان دي ورته راشي څکه هغوی پر دې حد باور لري، نو د هغوی د عبرت سبب کېږي او د طائفة له توري معلومېږي چې د دې کار لپاره به ځانګړي اعلانونه نه کېږي، بلکې د مسلمانانو یوه ډله به راځي او په پر ټلویزیون یې نشرول یا هم ویډیوګانې تر ثبتول، ناسم کار دی. څکه ټلویزیون او ویډیو یوازې تر ځانګړې ډلې پورې محدود نه پاتېږي او نه د مسلمان و نامسلمان قید پکې ځاییږي. نامسلمان چې کله دا کار له لرې څخه ګوري، نو د دین په اړه ناسمه انګېرنه ترې اخلي او د مسلمانانو په اړه هم بد تصور ور سره پیدا کېږي. له دې امله باید پر رسنیو د حدودو ویډیو رانه شي.

د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل د منعې موجب هم کېدای شي. مثلن: یو څوک د وچ مجبوریت له مخې غلا کوي، ایا دا کس چې د ځان د ژوندي پاتېدای یا د کورني مجبوریت له مخې یې غلا کړې ده، دا هم د حد لایق دی او باید حد پرې جاري شي؟ یو څوک د چا د فشار له امله یو جرم کوي، ایا دا هم د حد وړ دی؟ یو څوک په بدني لحاظ کمزوری دی، د حد د زغملو وړتیا نه لري، که حد پر جاري شي نو د هغه ژوند له خطر سره مخېږي، ایا بیا به هم حد جاري کېږي؟

قران کریم د انسان ژغورنې په خاطر د حرامي غوښې د خوړلو اجازه ور کړې ده، نو که څوک د مجبوریت له مخې غلا وکړي، د حد وړ نه دی. یا هم د فشار له امله څوک یو داسې جرم وکړي چې باید حد پرې جاري شي، خو د فشار له امله قران کریم د کفر ویلو اجازه هم ور کړې، نوکه په جبر جرم ته اړویستل شي حد بیا هم نه شته یا که څوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوری وي، د حد زغم نه لري، نو هم حد بايد پرې جاري نـه شي. ځکه يو خو انسان پکې وژل کېږي او دا کار شرعـن روا نـه دی، بـل دا چې که زيان زيات وي او ګټه کمه، بيا فقهي اصل دا دی چـې د زيـان مخه نيول لومړيتوب لـري. حـد هـم د شريعـت غوښتنه ده او د انسـان ژوند ساتل هم، نو انسان تر حد مهم دی، د دې کس لپاره بـه د وخـت علماء اوقاضيان د نغدي جبيرې يا بلې سزا وړانديز کوي، اما حـد بايـد پرې جاري نه شي.

د جرايمو مخنيوی نن په سيستم ډېر ښه کېدای شي. يعنې کله چې په ټولنه کې څوك وږی نه وی، ټولنيز عوامل يې جرم ته نـه هڅـوي، تـر دې وروسته بيا سيستم ورته جوړ شي چې تر جرم مخکې هغـه کـس د سيستم له مخې يا رسوا شي او يا د نيولو لوی خطر ورسره وي او بيا تر جرم وروسته هغه په ټولنه کې انزوا ته ټېل وهل شي چې په دولتي ادارو او خصوصي سکتور کې ورته کاري فرصـتونه کمېږي، دا ټـول د هغـه سيستم برخه دي چې نن يې د جرايمو په راکمولو کـې ډېـر مهـم رول لوبولی دی. پوښتنه دا ده چې که هدف د جرم مخنيوی وي، نو بيـا تـر حدودو بايد پر سيستم ډېر ټينګـار وشي او تـر وسـه انسـان لـه جسـمي خسارې څخه وسـاتل شي. خـدای هـم د جـرم مخنيـوی غـواړي نـه د انساني بدن خساره. له دې امله اړينه ده چې لومړی په خارج کـې هغـه عوامل له منځه يووړل شي چې د جرم هڅونکي وي. مثلا: د فقر په لـه منځه وړلو کې پـوره هڅـې وشي. کلـه چـې ټولنـه د غربـت لـه کرښـې راووزي، بيا خلګ لېوني نه دي چې په لوی لاس غـلا وکـړي او ځـان هم ټولنې او هم خدای ته مجرم کړي.

د قران کريم څو اياتونه د دې پاس خبرو ځواب وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (۴)

ژباړه: او الله پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي.

دا ایت په قران کې پنځه واره تکرار شوی دی. له دې څخه معلومېږي چې الله پر دې موضوع ډېر ټینګار کړی دی او په هیڅ صورت هم د بنده زورولو ته اجازه نه ور کوي.

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (۵)

ژباړه: که چا یو کس د بل له بدلې پرته قتل کړ او یا یې په ځمکه کې فساد وکړ، ګواکې ګرده انسانیت یې قتل کړ او که چا یو نفس ژوندی کړ، نو ګواکې ټول انسانیت یې ژوندی کړ.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ (۶)

ژباړه: که چا تر ایمان وروسته له الله انکار وکړ، مګر هغه چې اړ ایستل شي او زړه یې په ایمان ډاډه وي.

الله تعالی پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي، ډېر مهربان دی، له دې امله یې په ټولنه کې د جرمونو د مخنیوي قانون جوړ کړی، کله چې انسان یو داسې سیستم رامنځته کوي چې جرم بیخي له منځ یوسي یا یې ګراف را کم کړي نو ایا د خدای به دا خوښ نه وي؟ اصلي موخه تر لاسه شوه چې په انساني ټولنه کې د جرم مخنیوی وو، په دې سره هم ټولنه خوندي شوه او هم د شریعت موخه تر لاسه شوه. په حدودو کې داسې هم کېږي چې بې ګنا کس پکې ومري، بیا په اوس وخت کې چې یوه ډله دا کار کوي او هیڅ ډول د جرم ثابتونې وسایل په لاس کې نه لري، امکانات یې نه شته، قاضي یې لازمې زدکړې نه لري، تورن ته په محکمه کې د ځان سپینونې اجازه نه ور کوله کېږي، په دې صورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه خدای د حد امر کړی دی او نه عقل اجازه ور کوي. دا مهال که هر څوک حدود جاري کوي یوازې دین او مسلمانان بدناموي نور یې هیڅ لاسته راوړنه نه شته. په وروستي ایت کې ثابته شوې ده چې انسان تر ایمان مهم دی، که ایمان مهم وای، نو خدای چا ته اجازه نه ور کوله چې په ظاهره کفر وکړي. له دې جوتیږي چې تر وسه باید د جرم په ورکولو کې انساني جمعي هڅې وشي چې لویه برخه یې باید په بهر نړۍ کې د هغو عواملو له منځه وړل وي چې انسانان یې له امله جرمونو ته اړ کیږي. تر دې وروسته دولتي سیستمونه دي چې خلګ له جرمه بندوي او که تر دې هر څه وروسته ثابته شي چې جرم یې کړی دی، دې سزا ور کړله شي.

امام بخاري یو روایت نقل کړی چې یو کس په روژه کې له خپلې ښځې سره جماع وکړه. تر دې وروسته رسول الله ص ته راغلی، خپل حال یې بیان کړ. هغه د ٦٠ روژو ورته وویل، ده ویل په وس مې نه دي، هغه د غلام د ازادي ورته ویل، ده بیا هم د کمزوري اقتصاد یادونه وکړه، هغه د ٦٠ مسکینانو د خوراک ورته وویل، ده بیا هم ناتواني وښوده. تر دې وروسته رسول الله ص هغه ته له ځانه خورما ورکړه او پر مسکینانو یې د وېش ورته وویل، خو هغه د خپل وږي اهل یادونه وکړه، رسول الله ص ورته وویل، خپل کور ته یې ور وړه.(٧)

له دې روایته معلومه شوه چې د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل رول لري چې په بېلابېلو ډولونو ممکن رامخې ته شي او له امله یې حد یا بیخي له منځه یووړل شي یا یې بڼه بدله کړای شي.

د غله او زاني له الفاظو ثابتیږي چې هغه مهال به حد جاري کیږي چې یو څوک زاني او غل وبلل شي. د شک له مخې چا ته دا نوم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ور کول کېدای. شریعت کې شک حرام بلل شوی، ان گومان یې گنا بللې ده او په ټولنیز ژوند کې بیا شکونه شخړې را پیدا کوي. یعنې نه شریعت شک ته اجازه ورکوي او نه ټولنه. نو معلومه شوه چې سل سلنه به یو څوک غل یا زاني بلل کیږي او بیا به حد جاري کیږي.

د طالبانو غونډې یوه ډله په کومو امکاناتو یو کس مجرم ثابتوي؟ قاضي یې د یوې ونې لاندې، د غره په یوه لمن کې هغه ثبوتونه له کومه کوي چې له امله یې یو کس سل سلنه مجرم ثابت کړي اوبیا شرعي حد پر جاري کړي؟ د زنا لپاره یوازې دا ثبوت بس نه دی چې له یو پردي کس سره ښځه یوازې ولیدل شي، یا له یوه کس سره میرمن وتښتي، یا یې پلار او بل قریب راولي او د زنا تور پرې پورې کړي. دا یو هم د شریعت له مخې د حد ثابتونې شواهد نه شي بلل کېدای.

د ټولو فقهاؤ پر دې اتفاق دی چې حدود جاري کول د امام کار دی. امام قرطبي په خپل تفسیر کې د بقرې د قصاص تر ایت لاندې کاږي:

الرَّابِعَةُ- لَا خِلَافَ أَنَّ الْقِصَاصَ فِي الْقَتْلِ لا يقيمه إلا أولو الْأَمْرِ، فُرِضَ عَلَيْهِمُ النُّهُوضُ بِالْقِصَاصِ وَإِقَامَةُ الْحُدُودِ وَغَيْرُ ذَلِكَ، لِأَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ خَاطَبَ جَمِيعَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْقِصَاصِ، ثُمَّ لَا يَتَهَيَّأُ لِلْمُؤْمِنِينَ جَمِيعًا أَنْ يَجْتَمِعُوا عَلَى الْقِصَاصِ، فَأَقَامُوا السُّلْطَانَ مَقَامَ أنفسهم فِي إِقَامَةِ الْقِصَاصِ وَغَيْرِهِ مِنَ الْحُدُودِ. (۷)

ژباړه: څلورمه مسله، په دې کې هیڅ اختلاف نه شته چې د قتل قصاص یوازې امیر اخیستی شي، پر دوی د قصاص، حدودو او نورو اقامه فرض شوې ده، ځکه الله ټولو مومنانو ته د قصاص خطاب کړی دی، د قصاص لپاره د ټولو مومنانو راغونډول ممکن نه دي، نو د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو پر ځای د قصاص او حدودو په اقامة کې سلطان ځای ناستی شو.

امام قرطبي د بقرې له (۱۷۸) ایت څخه دا حکم استنباط کړی وو چې حدود د امام کار دی. که ډلې ټپلې دا کار وکړي نو ګڼې بدې ترې پیښیږي. په ټولنه کې انتشار جوړیږي، مجرم ته د سپیناوي وخت نه ور کول کیږي، وکیل نه شي نیول کېدای، د قاضي او محکمې معلوم ادرس نه شته، قاضیان هغه علمي وړتیاوي نه لري چې نن د یوه قاضي لپاره اړینې دي، د جرم ثابتونې هغه ډول امکانات چې یو دولت یې لري ډلې یې نه لري، له دې امله ډېر امکان شته چې بې ګنا کسان تر حدودو لاندې ونیول شي، په دې سره به هم د هغه حیثیت ته زیان ورسیږي او هم به له شریعت څخه مخالفت شوی وي، دا ډلې هغه شبهې او ګڼ منعه کونکي عوامل نه مرعاتوي چې فقهاؤ د حدودو د نفاذ لپاره اړین بللي دي. د حدودو ثابتونه نن ډېره سخته ده. طالبان زیاتره د زنا په تور کسان محکمه کوي، په داسې حال کې چې دا جرم دوی ته ثابتول که ناممکن نه دی، نو بیخي ډېر سخت خو دي؛ ځکه خلك په خپله اقرار نه کوي او شاهدان به یې په داسې حالت کې سره ویني لکه ستن او سپڼسی، دا هیڅ امکان هم نه لري، د یو چا اقرار هغه مهال د شریعت له مخې د منلو وړ دی چې خپله راشي او دا کار وکړي، نه دا چې بل یې محکمې ته راوړي او بیا محکمه له هغه اقرار واخلي. رسول الله ص ماعز اسلمي ته څو واري وویل چې زنا به دې نه وي کړې، بلکې مچه به دې اخیستې وي او په غیږ کې به دې نیولې وي. له دې ښکاري چې هغه تر وسه د حد له اقامې ځان ساته، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د وخت ډلې کوښښ کوي چې یو څوك حد ته برابر کړي. له دې امله رسول الله ص امت ته داسې لارښوونې کړې:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلَّا سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ " (8)

ژباړه: ابوهریرة رض له رسول الله ص روایت کړی چې ده ویل: یو بنده د بل بنده (عیب) په دنیا کې نه پټوي، مګر الله به دی په قیامت کې مستور کړي.

په دې اړه په مسند احمد کې له عبد الله بن عمر او هم له عقبه بن عامر څخه روایات نقل شوي.

له دې روایاتو دا ثابتیږي چې که یو څوك په ټولنه کې کوم ناسم کار وکړي، نو لازمي نه ده چې محکمې ته خبره یووړله شي؛ بلکې که ټولنیز فساد یې نه زیږاوه، ښه او افضله خبره دا ده چې پرده پرې وغوړوله شي. رسول الله ص یو بل حدیث کې هم دا توصیله کړې ده:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ»

ژباړه: له عبد الله بن عمرو بن العاص څخه روایت دی چې رسول الله ص وویل: تر خپل منځ مو حدود معافوئ، که ماته د یوه حد خبر ورسیږي بیا واجبیږي.(۱۰)

امام ابو یعلی په خپل مسند کې یو روایت نقل کړی چې د یوه حد مهال اصحاب له رسول الله ص پوښتنه کوي:

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا عَفَوْتَ عَنْهُ؟ قَالَ: «ذَاكَ سُلْطَانُ سَوْءٍ الَّذِي يَعْفُو عَنِ الْحُدُودِ، وَلَكِنْ تَعَافَوْا بَيْنَكُمْ» (۱۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: دوی وویل: ای د الله رسوله! ته دی نه معافوې؟ ده وویل: هغه به ډېر بد سلطان وي چې له حدودو معافي کوي، لاکن تر خپل منځ حدود سره معافوئ.

له دې روایاتو معلومه شوه چې د یو مسلمان عیب باید وساتل شي، دوهمه خبره دا ثابته شوه چې حدود د امام کار دی. ځکه نو رسول الله ص ته په راتلو حد واجبېده نه دا چې هر کس به دا کار کاوه. په دې وروستي حدیث کې رسول الله ص د سلطان یادونه کړې ده، ځکه حد د هغه مسوولیت دی، هغه به تر ټولو شواهدو وروسته دا کار کوي؛ د رسول الله ص لوړه خبر همده ته متوجې ده.

سرچینې:

(۱)بدائع الصنائع في ترتیب الشرائع، کتاب الحدود: ۷/ ۳۳، د ابو بکر علاء الدین الکاساني لیکنه، د دار الکتب العلمیة دویم چاپ)

(۲)المائده: ۳۸) (۳)النور: ۲) (۴)ال عمران: ۱۸۲) (۵)المائده: ۳۲)(٦)النحل: ۱۰٦)

(۷)تفسیر قرطبي(الجامع لاحکام القران) د بقرې (۱۷۸) ایت تفسیر: ۲/ ۲۴۵)

(8)صحیح مسلم, کتاب البر والصلة والاداب، باب بشارة من ستر الله عیبة في الدنیا، بان یُستر علیه في الاخرة: ۲۵۹۰)

(۹)ابوداؤد کتاب الحدود، باب العفو عن الحدود مالم تبلغ السلطان: ۴۳۷٦)

(۱۰)(ابوداؤد، کتاب الحدود باب العفو عن الحدود ما لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷٦)

(۱۱)مسند ابي یعلي، مسند علي ابن ابي طالب: ۳۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت

سود ته په عربي کې (ربا) وايي، د المعجم الوسیط لیکوال وايي: د لغت له مخې ربا زیاتوب ده، شریعت کې (فضل خال عن عوض شرط لاحد المتعاقدین) له بدیل پرته هغه زیاتوب دی چې په طرفینو کې پر یوه شرط کېږي. په اقتصاد کې سود دادی چې پوروړی به د د خاصو شرطونو له امله تر اخیستې اندازې زیات مبلغ ادا کوي.(۱)

د زیاتوب په معنا قران کریم کې هم استعمال لري: ویربي الصدقات، معنا صدقې زیاتوي، بل ځای وايي: وما آتیتم من ربا لیربو في اموال الناس فلا یربو عند الله. یعنې تاسو سود د دې لپاره ور کوئ چې له خلکو زیات مالونه په تر لاسه کړئ خو د الله په خوا کې نه زیاتېږي.

لسان العرب کې راغلي چې ابو اسحاق ویل: دفع الانسان الشيء لیعوض ما هو اکثر منه، یعنې انسان یو شی ور کوي ددې لپاره چې بدل کې یې تر هغه زیات تر لاسه کړي. لسان العرب کې دا هم راغلي: كـلُّ قَرْض يُؤْخَذُ بِهِ أَكثرُ مِنْهُ أَو تُجَرُّ بِهِ مَنْفَعة فَحَرَامٌ. هر پور چې زیادت پرې واخیستل شي یا هم د بلې ګټې ذریعه شي حرام یا سود دی.(۲)

د سود د نوعیت په اړه خورا زیات اختلاف موجود دی. د سود یو شکل د ډېرو علماؤ ترمنځ متفق علیه دی چې پر پور له پوروړي څخه زیاتوب دی، په نورو ټولو ډولونو کې یې خورا زیات اختلاف دی. حتا عمر فاروق ته یو قول منسوب دی چې هغه بیخي ویلي رسول الله ص مړ شو او موږ ته یې د سود پوره مفهوم روښانه نه کړ، ځکه په دې اړه خورا متعارض احادیث راغلي دي. دا پوره تاریخي ثبوت لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکیانو تر اسلام مخکې سود کاوه، رسول الله ص د حجة الوداع په خطبه کې یادونه هم وکړه چې زه لومړی د خپل تره سود حراموم، له دې امله ابن عباس د خپل ځان په اړه ویلي هم دي چې سود موږ کاوه او ډول یې هم تر نورو موږ ته ښه معلوم دی.

زما په اند پر پور د زیاتوب په اړه قران کریم هم وضاحت کړی دی چې فقهاء ورته ربا النسیئه وایي، قران وایي:

{یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ کُنْتُمْ مُؤْمِنِینَ () فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَکُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِکُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ () وَإِنْ کَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَیْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} [البقرة: 278 - 280]

ژباړه: ای مومنانو! له الله وډار شئ او که رښتیا مومنان یاست نور سود ایله کړئ، که مو دا کار ونه کړ نو د الله او رسول له لوري درته د جنګ اعلان دی او که مو توبه وکړه بیا تاسو ته یوازې خپل راس المال دی نه به تاسو ظلم کوئ او نه به پر تاسو ظلم کیږي، که پوروړی تنګ لاسی وي نو د اسانۍ تر وخته دې وخت ور کول شي او که صدقه وکړئ بیخي درته غوره ده البته که پوهیږئ.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې دلته همدا د پور پر سر زیاتوب غوښتل کېده چې الله منعه کړ او د مال خاوند ته یې یوازې د راس المال اجازه ورکړه چې په دې ډول به نه د مال پر خاوند ظلم کیږي او نه به پوروړی تر ظلم لاندې کیږي.

یو بل ځای هم وایي:

{یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَا تَأْکُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُونَ} [آل عمران: 130]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ای مومنانو! په چندونو سود مه خورئ، له الله وډار شئ ګوندي بریالي شئ.

له دې ایته هم معلومیږي چې هغوی پر راس المال خورا ډیر زیاتوب کاوه چې د ټولنې یوه طبقه یې بیخي استئصال کوله، له دې امله الله منعه کړل چې دا کار د انسانیت او اسلامیت خلاف دی.

ابن کثیر تر دې ایت وروسته کاږي:

يَقُولُ تَعَالَى نَاهِيًا عِبَادَهُ الْمُؤْمِنِينَ عَنْ تَعَاطِي الرِّبَا وَأَكْلِهِ أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً، كَمَا كَانُوا يَقُولُونَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ -إِذَا حَلَّ أَجَلُ الدَّيْنِ: إِمَّا أَنْ يَقْضِي وَإِمَّا أَنْ يُرْبِي، فَإِنْ قَضَاهُ وَإِلَّا زَادَهُ فِي الْمُدَّةِ وَزَادَهُ الْآخَرُ فِي الْقَدْرِ، وَهَكَذَا كُلُّ عَامٍ، فَرُبَّمَا تَضَاعَفَ الْقَلِيلُ حَتَّى يَصِيرَ كَثِيراً مُضَاعَفًا.وَأَمَرَ تَعَالَى عِبَادَهُ بِالتَّقْوَى لَعَلَّهُمْ يُفْلِحُونَ فِي الْأُولَى وَالْأُخْرَى.(3)

ژباړه: الله تعالی خپل مومن بندګان په چندونو د سود له اخیستلو او خوړولو منعه کوي، کله چې به د پور وخت راغی نو دوی په جاهلیت کې ورته ویل، یا به پور پرې کوي یا به زیاتوب مني ، که به یې ادا کړ (خو ښه) که نه د مال خاوند به موده وغزوله او پوروړي به په مال کې زیاتوب ومانه، دا به هر کال همداسې کېدل، ډیر ځله به لږ مال څو چندونو ته ورسېد. نو الله تعالی خپل بندګان په تقوا امر کړل چې دنیا و اخرت کې بریالي شي.

زه چې څومره پوهیږم په دې ایاتونو کې یوازې د پور ربا(ربا نسیئه) یاده شوې ده هغه ربا چې دوی ربا الفضل ورته وایي قران کې هیڅ ځای نه ده یاده شوې وې. د ربا الفضل په اړه لومړی څو روایات را اخلم او بیا یې د متن په اړه خپل ملحوظات شریکوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الذّهب بالذّهب، إلا مثلاً بمثل، ولا تَشفوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا الوَرِق بالورِق إلا مِثْلاً بِمِثْلٍ، ولا تَشفُّوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا منها غائباً بناجز). والمقصود بالنّاجز أي الحاضر، وبالغائب أي ما هو مؤجّل(۴).

ژباړه: ابو سعید خدري رض روایت کړی چې رسول الله ص وویل: سره په سرو مه ور کوئ مګر مثل په مثل، ځینې یې پر نورو مه زیاتوئ، سپین په سپینو مه ور کوئ مګر مثل په مثل او ځینې پر نور مه زیاتوئ او مه یې هم غایب په حاضر بدلوئ. له ناجز څخه هدف حاضر او له غایب څخه موخه ایینده ادا کېدونکی دی.

وعن عثمان بن عفان رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الدّينار بالدّينارين، ولا الدّرهم بالدّرهمين).(۵)

ژباړه: عثمان بن عفان رض روایت کړی چې رسول الله ص ص ویل: یو دینار په دوه دیناره او یو درهم په دوه درهمه مه پلورئ.

عن عبادة بن الصّامت رضي الله عنه قال: قال رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم: (الذّهب بالذّهب، والفضّة بالفضّة، والبرّ بالبرّ، والشّعير بالشّعير، والتّمر بالتّمر، والملح بالملح، مثلاً بمثل، سواءً بسواء، يداً بيد، فإذا اختلفت هذه الأصناف فبيعوا كيف شئتم، إذا كان يداً بيد).(٦)

ژباړه: عباده بن صامت رض ویل چې رسول الله ص ص وویل: سره په سرو، سپین په سپینو، غنم په غنمو، اوربشې په اوربشو، خورما په خورما او مالګه په مالکه مثل په مثل، برابر او لاس په لاس(خرڅ کړئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د دې اصناف سره تغییر شي بیا چې مو خوښه وي هغه ډول یې خرڅ کړئ مگر لاس په لاس.

د دې حدیثونو په اړه څو پوښتنې را پورته کېږي:

۱/ سره په سرو یا سپین په سپینو یا هم دینار په دوه دیناره یا هم درهم په دوه درهمه که د جنس له مخې تفاوت سره ولري، نو بیا خو یو په خپل ذات کې لوړ قیمت لري او بل ټیټ؛ نو بیا یې مثل په مثل بدلول یوه ته زیان او بل ته گټه لري او که دواړه د یوه جنس یې یو پر بل په خپل ذات کې غوراوی ونه لري، نو بیا د یوه درهم په بل بدلول، د یوه دینار په بل اخیستل یا هم سپین و سره څه گټه لري؟ دا خو داسې مثال لري لکه نن چې یوه افغان یا هم یو ډالر په عیني همداسې بله افغانۍ یا هم ډالر بدل کړي، نو په دې کې سود د چیشي ده او گټه یې څه ده؟ اجناس یا هم درهم و دینار خو د دې لپاره بدلیږي چې د سودا او لاس پر لاس کېدا یې یو بل ته گټه ورسېږي، که نه دا لاس پر لاس کېدا یې بې معنا ده!

۲/ په حدیث کې د دې شپږو شیانو یادونه ولې شوې ده؟ د سودا لپاره خو تر دې ډېر زیات نور شیان هم وو، ولې یې یوازې دا څو شیان یاد کړي، ایا دا خو به د یوه اوږده بیان یوه ټوټه نه وي چې په سیاق و سباق کې یې ددې په اړه کومه بله یادونه شوې وي چې هغه دلته نه ده را اخیستل شوې او د مفهوم گونگوالی له همدې نیمگړي بیان څخه رامنځته شوی دی؟ د حدیثو په نقل او افهام کې دا ډول تېروتنې خورا زیاتې شوې دي چې مفاهیمو ته یې خورا لویه صدمه رسولې ده.

۳/ خورما او دا نور یاد شیان که سره ورته وي او هیڅ ښه والی په خپل ذات کې نه لري، نو بیا یې لاس په لاس او مثل په مثل بدلول څه گټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او که توپير ولري نو بيا خو به يـو جـم ښـه وي او بـل کمـزوري او حتمي خبره ده چې د ښه پـه مقابـل کـې بـه کمـزورې زيـات ور کـول کېږي، دلته ځنګه خبره ګونګه شوې ده او دا نه ده روښـانه شـوې چـې هدف يې څه دی؟ يو ډول خورما او دا ياد شيان يې هدف دي کـه هـر ډول وي خو مازې به يې جنس سره يو وي او زياتوب پکې حرام دی؟ که زه عجوه خورما ولرم او له بل سره يې پـه يـوه کيلـو بـل ډول خورمـا بدلوم، نو حتمي خبره ده چې هره خورما که ښه وي هغـه کمـزورې بـه يې په مقابل کې زياته ور کوله کېږي ځکه قيمت يې هم د يوې زيـات او د بلې دا کم دی، نو د عيني جنس په بدلولو کې به يې ولې توپير نـه کېږي؟ او که بيا يو ډول وي؛ نو په بدلولو کې يې ګټـه جـانبينو تـه څـه ده؟

۴/ زما په ګومان له دې حديثونو څخه چې کوم مفهوم په عمومي ډول اخيستل شوی دی دا نه د عقل پر تول پوره دی او نه د قران له بيان سره اړخ لګوي، له دې امله حتمي خبره ده چې له دې حديثونو هغه مفهوم واخلو چې هم يې عقـل منـي هـم قـران تـه نـژدې وي او هـم يـې نـور حديث تاييد وکړي، د ابن عباس په يوه روايت کې داسې راغلي:

عن أبي صالح قال: سمعت أبا سعيد الخـدري رضي اللـه عنـه يقـول: (الدّينار بالدّينار، والدّرهم بالدّرهم، مثلاً بمثل، فمن زاد أو اسـتزاد فقـد أربى، فقلت له: إنّ ابن عباس يقول غير هذا، فقال: لقد لقيت ابن عباس فقلت له: أرأيت هذا الذي تقول، أشيء سمعته من رسول الله ص صلىّ الله عليه وسلّم، أو وجدته في كتاب الله عزّ وجلّ؟ فقال: لم أسمعه مـن رسول الله ص صلىّ الله عليه وسلّم، ولم أجـده في كتـاب اللـه، ولكـن

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدّثني أسامة بن زيد أنّ النّبي - صلىّ الله عليه وسلّم - قال: الرّبا في النّسيئة) (٧).

ژباړه: ابو صالح ويل له ابو سعيد خدري رض مي واورېدل ويل يې: دينار به په دينار او درهم به په درهم وي، مثل په مثل، كه چا زيادت وكړ يا يې زياتوب طلب كړ نو سود يې وكړ. ما ورته وويل چې ابن عباس رض بل ډول بيان كوي، نو له ابن عباس سره مخ سوم، ورته ومې ويل: ته خبر يې چې دغه څه وايي؟ ايا داسې شى تا له رسول الله ص اورېدلى يا دې هم د الله په كتاب كې ليدلى دى؟ ده ويل: ما نه له رسول الله ص داسې څه اورېدلي او نه مې د الله په كتاب كې ليدلي دي، مگر ماته اسامه بن زيدرض حديث بيان كړ چې رسول الله ص ويل: سود په نسيئه كې دى.

د ابن عباس رض حديث روښانه كړه چې د عباده رض په حديث كې ياد شوي شيان هم د نسيئې ربا برخه دي، په دې معنا چې په دې شيانو كې هم زياتوب كول سود دى. يو كس څخه نن يو درهم اخلي سبا دوه ور كوي، دا د ناچارۍ په وخت كې يو كار دى چې تير وخت هم خلكو كړى دى او نن هم له ناچارۍ پنا ور وړي؛ مگر الله پر انسانانو د مهربانۍ له مخې دا كار حرام كړ او امر يې وكړ چې صدقه يا قرض بايد ور كول شي چې انسان د نن اړتيا په پوره كړي او سبا ته تر پورو هم لاندې نه شي. همداشان خورما او ياد نور شيان ټول په همدې بڼه ياد شوي دي؛ په حديث كې دغه شپږ شيان ښايي له دې امله ذكر شوي وي چې زيات تبادله كيدل او د هغه وخت مشهور خوراكي يا د زياتې اړتيا توكي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیرو حدیثو لپاره همدا یوه تشریح داسې ده چې هم یې له قران کریم سره سمون راولي او هم له دې حدیث سره، هم یې عقل مني او هم تر نیوکو لاندې نه راځي. ابن عباس رض د مکې دی او اسامه رض هم په مکه کې اوسېدلی دی، هغوی د مکې په حالاتو تر بل غیر مکي ښه خبر دي، نو د دوی خبره نسبت بل ته د منلو وړ ده. د قران د ایت په تشریح کې همدا د ابن عباس رض فکر ښه خوند کوي او د عباده بن صامت رض حدیث بیخي ور سره ټکر دی.

بیه یا سودا اصلا داسې وي چې یا یو جنس په بل ور کول کیږي او یا هم د جنس په مقابل کې کرنسۍ استعمالیږي یا هم یوه کرنسۍ په بله بدلیږي، نو که یو څوک زر افغانۍ را اخلي بیرته له بل څخه د همدې زر افغانۍ لوټ غواړي دا نه سودا ده او نه ګټه لري! خو که یو څوک سل ډالر واخلي په مقابل کې یې افغانۍ ور کړي نو دا هم ګټه لري او هم دا نن په بازار کې رواج ده. د دې لپاره چې د ربا فضل په اړه راغلي روایات هم له ځمکنیو حقایقو سره ولګیږي او هم یې د قران سمه تشریح کړې وې او هم د نیوکو مخه بنده شي همدا تشریح ورته کافي ده چې دا هم د ربا نسیئې په اړه دي؛ ځکه د نصوصو تشریح ته دا قاعده ده چې ګونګ او متشابه نصوص به په محکمو او واضحو نصوصو تفسیریږي، دا چې د عباده رض یا عثمان رض حدیثونه څو داسې عمده ستونزې لري چې بل ډول یې حل ممکن نه وو، له قران سره د نه توافق له امله یې ځینې کسان ردوي، له حدیثو سره د تصادم له کبله هم بعضي کسان پاملرنه نه ورته کوي، نور بیا دعقل له نګا ورته ګوري او هغوی د عقل پر تول پوره نه خېژي، له دې امله اړینه ده چې داسې تعبیر یې پیدا شي چې هم عقلي نیوکې باندې ونه شي او هم یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قران و حدیث سره تصادم ختم شي. موږ تر خپله وسه دلته هڅه وکړه چې همدا تعارض ختم کړو او په عیني حال کې حدیثو ته هم یو داسې تعبیر ومومو چې د عقل خاوندانو ته د منلو ترڅنګ په عملي و عیني ژوند کې د پیښېدو وړ وي. مثلن: عجوه خورما په عیني همدې خورما څوک نه بدلوي، مګر داسې کیږي چې نن یې له تا په پور واخلي او سبا عینن همدومره خورما درته راوړي، مګر که څوک په دې کې ظلم وکړي او د یوې کیلو پر ځای سبا دوه کیلو وغواړي دا حرام او سود دی. همدا شان یوه توله سره یا سپین نن غواړي سبا همدومره بیرته درکوي خو که تر دې اضافه طلب کړي بیا سود دی او دارنګه دا پاته تول شیان او بل هر شی هم پر دې قیاس کېدای شي.

یوه ستونزه د همدې روایاتو په مفهوم کې وه چې ظاهرا نه له عقل سره لګېدل او نه قران یا نورو حدیثونو سره. دویم مشکل په دې کې دی چې سود څو ډولونه لري؟ زما په اند همدا یوه نوعه سود او بل هر شی چې د همدې نسیئه سود په تعریف کې داخلیږي هغه هم سود دی که څه هم نن وجود ونه لري خو یو مهال په بله بڼه را پیدا شي. سود دومره پیچلی کول چې د بیې ډولونو ته هم شامل شي اصلي مصداق یې له خلګو څخه ورک شي هم خلګ سرګردانه کول دي او هم د نصوصو سهي تعبیر نه کیږي.

بله ستونزه د ځینو کارونو په اړه ده چې ایا سود دي که نه؟ مثلن: د یوه کس موټرسایکل دی، که نغدې روپې ور کړل شي دیرش زره افغانۍ غواړي او که د درو میاشتو پور وي، بیا څلویښت زره غواړي. ایا دا کار سود دی که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند دا سود نه دی، دا د کاروبار یو ډول دی. دلته زیادت له عوض پرته نه دی، بلکې جنس ته یې دوه قیمته ټاکلي دي او هر څوک چې په خپله خوښه ترې اخلي وړای یې شي. د دې او قرض ترمنځ باید شته توپیر له پامه ونه باسو. دلته د جنس قیمت دی، زیادت د دې جنس د هغې استفادې په مقابل کې غواړي چې په دې وخت کې یې دا مشتري ترې اخلي او د دې بل سړي مال یې له کاروباره بند کړی دی چې باید عوض یې ور کړي. دا د سودا یو ډول دی او هلته قرض وي، کله چې د خدای لپاره قرض ور کړل شي او بیا د پوروړي په خپل وخت کې اداینه په وس کې نه وي نو د زړسوي وړ دی نه د دې چې نور هم تر پښو لاندې شي.

یو بل ډول سودا اوس هم رواج ده او فقهاؤ هم بحث پر کړی دی. یو کس بل ته جنس ور کوي خو قیمت یې لوړ ورته ښيي، بیرته همدا مال ځای پر ځای ځینې اخلي په کښته بیه، ایا دا سود دی که نه؟

زما په گومان دلته دوه صورته دي؛ یو دا چې دا مال خپله د مال مالك بیرته واخلي بل دا چې دا مهال بل کس ته په ارزانه نرخ ور کړي. که مالك د بادامو من په پنځه سوه افغانۍ لومړی پر یو کس خرڅ کړي خو بیرته یې همدا من له هغه په درې سوه افغانۍ رانیوی، نو دا سود ته نژدې یو صورت دی؛ ځکه که د مال قیمت پنځه افغانۍ وي نو بیا یې مالك ولې په درې سوه رانیسي او که درې سوه وي نو پر هغه یې ولې په پنځه سوه شمار کړی دی؟ دلته اصلن جنس نه ور کول کیږي خبره ټوله د نغدو پیسو ده، کله چې پیسې ور کړي نو هغه خپل حاجت په پوره کوي نو تر دې سودا قرض ښه دی. که یو څوك د یوې میاشتې لپاره همدا معامله کوي نو که نن هغه د مال رانیولو پیسې نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جنس په لوړ قیمت د دې لپاره اخلي چې بیرته یې په ټیټ قیمت د دې لپاره خرڅ کړي چې پیسې لاس ته راوړي نو ارو مرو د هغه جنس ته اړتیا نه ده بلکې پیسې غواړي خو دا چې مخامخ د سود غوښتنه نه شي کولای، نو دا یې یو ډول یا یو بل شکل ورته ټاکلی دی.

2018/11/13

سرچینې:

(۱)(المعجم الوسیط، باب الراء: ۳۲۶/۱)

(۲)(لسان العرب، فصل الراء المهمله: ۳۰۴/۱۴)

(3) (تفسير ابن كثير ت سلامة (2/ 117)

(۴)بخاري، کتاب البیوع، باب بیع الفضة بالفضة، ح: ۲۱۷۷)

(۵)مسلم، کتاب المساقات، باب الربا، ح: ۱۵۸۵)

(٦)مسلم، کتاب المساقات، باب الصرف وبیع الذهب بالورق نقدا، ح: ۱۵۸۷)

(۷)مسلم، کتاب المساقات، باب بیع الطعام مثلا بمثل، ح: ۱۵۹٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو محور يو تعبير

په قران كريم كې الهي وينا ده:
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا .(١)
ژباړه: او ټول د الله پر رسۍ منګولې ښخې كړئ او اختلاف مه كوئ.

له دې ايت څخه معلومه شوه چې اختلاف ناسم او اتفاق د خداى تعالى موخه ده. اما دا چې قران كريم يو جاري متن دى، د يوه كس تعبير د خپل محيط، غوښتنو، علم، رواني و مالي حالت، زمان او مكان ته په كتو له بل څخه توپير لري، له دې امله له دين او شريعت څخه د انسانانو تعبيرونه هم توپير لري. په مسلمانانو كې ګڼ مذاهب د دې ادعا ژوندي ثبتونه دي. يعنې اختلاف يوه طبيعي پديده ده؛ تر يوه حده ګټې هم لري، اما كله بيا په زيان اوړي. له دين څخه په يوه خاصه جغرافيه كې، د يوه ملت ترمنځ چې زياتره كسان يې د يوه مسلك پيروان هم وي، اختلاف او ګڼ تعبيرونه په تېره بيا هغه چې ټولنيزي شخړې ور سره تړلې وي او په ټولنه كې د حساسيتونو د را پورته كولو سبب كېږي؛ د ګټې پر ځاى زيان لري.

د يوې زمانې شرايط له بلې سره توپير لري، حتمي خبره ده چې له دين څخه انساني تعبير به هم فرق كوي. د يوه چاپيريال اغېز له بل سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرق کوي؛ ديني و شرعي تعبير هم ور سره هممهاله بدلېږي، د يوې ټولنې غوښتنې د بلې معاشرې له تقاضاؤ څخه جلا وي، له دې امله چې انساني علم د خپل کلتور، ټولنې او محيط له محدوديت څخه ځان تر اوسه نه دی خلاص کړی؛ د شريعت او دين له متن څخه تعبير يې هم د دې اجباري شرايطو تر سيوري لاندې کېږي او پسې غوړېږي.

اوس که ټولنه همداسې خپل طبيعي مسير ته ايله کړله شي؛ نو د عقل او مشاهدې له مخې جامعه ورو- ورو انتشار ته نژدې کېږي؛ ځکه هر کس چې له بل سره په رنګ، قد، ظاهري جوړښت کې څومره توپير لري همدومره توپير د فکر، علم، رواني حالت، تحليل و تجزيې، بشري تجربې، د زمان و مکان اجباري حالاتو او د کورنۍ و ټولنې د توپيري شرايطو او... له مخې هم لري.

دا ياد ټکي هغه حقيقتونه دي چې نن به څوك انکار ترې ونه کړي. دا ټول شيان له يوه متن، د يوه کس له شخصيت، له وينا، د يوې پيښې له مشاهدې او نورو څخه د يوه کس تعبير له بله بېلوي. عيني همدا معامله د دين اوشريعت له متونو سره هم کېږي او هم شوې ده؛ موږ د دې هر څه شاهدان يو. زموږ په هيواد کې دا نن پر يوه وخت د دين او شريعت له ادرسه ځينې شيان د يوه، دوو يا بسته ډلې له لوري ناروا دي او بل لور ته بيا همداسې کسان او ډلې شته چې عيني همدا شيان روا بولي. په يوه ټولنه کې خلګ د دې کسانو د مختلفو تعبيرونو له امله په دوه کې حيران شي. له دې امله په يوه هيواد کې د ملت او وطن دواړه په ګټه د پوهانو اختلاف نه؛ بلکي د نن غوښتنه اتحاد دی.اوس مهمه دا ده چې له دې حالت سره څه بايد وشي، څنګه دا روان وضعيت کابو کړای شي او حللار يې څه کېدای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند نن زموږ ملي، بشري او شرعي اړتیا دا ده چې په ټول هیواد کې له دین او شریعت سره د ټړلو مسلو په اړه تعبیر یو محوره شي. دا کار غیر شرعي نه دی، بلکې زموږ د بشري اړتیا له مخې عیني شریعت دی. فقهي قاعده ده("الحاجة تنزل منزلة الضرورة، عامة كانت أو خاصة")(۲) یعنې حاجت د ضرورت ځای ناستی دی، عام او خاص یې توپیر نه لري. د ضرورت مهال بیا د ممنوعه شیانو استعمال ته جواز ور کول کیږي. (۳)

یو محوره تعبیر په څه معنا؟ زما هدف دا دی چې د ټول هیواد په کچه دې یوه داسې اداره جوړه شي چې له دینپوهانو رانیولې بیا تر ټولنپوهانو، تاریخپوهانو، روانپوهانو، اقتصاد پوهانو، د نړۍ والو اړیکو تر سپیشلستانو، سیاست پوهانو او... ټول پکې را غونډ وي او د هرې مسلې په اړه تر هر اړخیز بحث وروسته یوه فیصله وشي او هغه په ټول هیواد کې له هر ډول تبعیض، تعصب او توپیري چلند پرته عملي شي.

دا کار څوک کولای شي؟ دا کار یوازې دولت کولای شي او نن یې د ټولنیز امن، سیاسي استقرار، له انتشاره د مخنیوي، اقتصادي ګټو، ملي مسایلو او له دین، هیواد او ملت څخه د دفاع په خاطر دنده ده چې دا ډول یو محور جوړ کړي او ټول هیواد یې د عامه پوهاوي له لارې په ارزښت پوه کړل شي او خلګ د دیني، ملي، قانوني او بشري و اخلاقي مسوولیت له مخې دې ته وهڅول شي چې ټولي پوښتنې دې ادارې ته وړاندي کړي او په ټول هیواد کې یوازې د همدې ادارې له لوري ور کول شوې فتواوې د عمل وړ وبللې شي.

د دې کار ګټې به څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټې يې ښې ډېرې دي، خو زه يې دلته يوازې څو ځانګړې فايدې ذکر کوم. لکه مخکې مې چې وويل، د يوه ځای شرايط نسبت بل ځای او هيواد ته فرق کوي، د يوه قوم کلتور او عادات و عرف له بله جلا وي، له دې امله شرعي تعبير هم ور سره بدلېږي. که موږ په هيواد کې د شريعت له حساسې او اساسي پديدې سره همدغسې برخورد وکړو لکه د هغه ارزښت او اغيز ته په کتو چې ور سره مناسب دی، نو کولای شو چې هيواد ته د را واردېدونکو شرعي تعبيرونو مخه ونيسو. خو لوستونکي به دا پوښتنه دلته کوي چې ولې يې بايد مخه ونيسو؟ ايا دا کار مخينه هم لري؟ ځواب يې د يوه فقهي عالم په دې الفاظو کې دی:

وكثيرٌ من فتاوَى الفُقهاء بُنيَتْ على مُراعَاة الزَّمانِ الَّذي كانو فيه، والبَلَد الَّذي عاشُوا فيهِ، فلا تصلحُ تعديَةُ ما أَثَّر فيه العُرفُ من الفتاوى والأحكامِ إلى غيرِ أهلِ العُرفِ الَّذي أثَّر فيها، إنَّما تُعتبرُ خاصَّةً بذلكَ الزَّمانِ أو المكانِ، ويُراعَى العُرفُ المستجدُّ في تطبيقِ الأحكامِ على ما يُناسبُهُ. (۴)

د فقهاؤ ډېرې فتواوې د هغې زمانې زېږنده دي چې دوی پکې وې او د هغه ښار(حالت په نظر کې نيول) شوی چې دوی پکې اوسې. نو هغه فتواوې او احکام چې کلتور(عرف) پکې اغيز کړی وي؛ د دې وړ نه دي چې د دې اغيزناک کلتور له اهل څخه يې دې بل قوم ته يوووړلې شي؛ بلکې دا يوازې په هغه زمانه او مکان کې د اعتبار وړ دي او د احکامو په تطبيق کې چې څنګه مناسبه بلل شوې د هماغه موجود کلتور رعايت شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: زموږ په ټولنه کې ديني ارزښتونه خلك د خپل سر په بيه پالي؛ که موږ خپلو خلګو ته شرعي ارزښتونه داسې ور وپيژنو چې د زمانې له غوښتنو، د مکان له تقاضاؤ، د کلتور له مسايلو او خلکو له محيط سره د تصادم پر ځای توافق راشي، نو ايا دا تعبير به شريعت ته نږدې، د خدای تعالی خوښ، د ملت او هيواد په ګټه او که هغه تعبير چې نه زموږ شرايطو ته پکې پام شوی وي، نه زموږ غوښتنې ور معلومې وي، نه زموږ له کلتوره خبر وي، نه زموږ ملت او ولس د دې تعبير غوښتنه ځنې کړې؟ بلکې هغه تعبير يو پردی دی، په دې معنا چې زموږ لپاره نه دی شوی، بلکې د هغه لوړی هدف، بل هيواد، بل ملت، د بل ګټې، د بل کلتور او د بل ملت شرايط وو؛ نو بناء زموږ هيڅ په پام کې هلته نه دي نيول شوي، له دې امله دلته په راواردولو يې زموږ ملت او هيواد يوازې زيان ويني.

په واردېدونکي تعبير کې يو ټکی دا هم دی چې زموږ له هيواده د زدکړو لپاره کسان يوه هيواد ته نه ځي چې ټول زدکونکي په يو رنګه شرايطو، محيط، مکان، غوښتنو او د يوه مذهب له تګلارې سره سمه زدکړه وکړي، بلکې د تحصيل په موخه زموږ هيوادوال بېلابېلو هيوادونو ته ځي چې د هر هيواد ديني تګلاره جلا ده، سياسي غوښتنې بېل دي، کلتوري، محيطي او معاشرتي مسايل توپير کوي، ان نن ځينې مسلمان هيوادونه يو د بل په مقابل کې ولاړ دي او دې شخړو د دين او شريعت پر تعبير هم ژور اغېز کړی. زموږ زده کونکي چې کله راستنېږي، د هغوی پوره اغېز ورباندې وي او دلته په ټولنه کې کوښښ کوي چې هغه څه خلکو ته ور زدکړي او تر يوه حده يې عملي کړي چې د خپلو تحصيلاتو په دوره کې يې په بل هيواد کې زده کړي وي، نتيجه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې انتشار، یو د بل تکفیر، نه زغم، شخړې، اختلاف، د ولسونو ترمنځ بې اتفاقي، د تاریخي اثارو له منځه وړل، کلتوري و عنعنوي مسایل په لخته وهل، د خپل هیواد او ملت شرایط په پام کې نه نیول، زمان و مکان له پامه اچول، تر خپل ملت، هیواد او پوهانو د بل هیواد، ملت او پوهانو ته درناوی در لودل او حتا جنګونو و وژنو پورې خبره ورسېده؛ دا ټول د راواربېدونکي شرعي تعبیر نتیجه ده چې موږ یې نن شاهدان یو.

د عباداتو، حلال و حرام او ثواب و عذاب په برخه کې به ولس په دې توګه له ذهني ګډوډۍ او اختلاف څخه وساتل شي؛ ځکه د هرې مسلې او پدېدې په اړه به یوه فتوا وي، د مسلې او پدېدې هر اړخ، حساسیت او ارزښت به په نظر کې نیول شوی وي او یوازې د یوه عالم فتوا به نه وي، د هیواد په کچه به جید علماء را ټول وي، په شرایطو پوره او وړ کسان به وي، ور سره جوخت به د نورو اړوندو علومو متخصصین هم ناست وي چې د مسلې او یوې پدېدې پر ټولو اړخونو رڼا واچوي او تر متفقه رایو یا اکثریت رایو وروسته له باوري دلایلو سره ور کول شي. د دې فتوا د اوږمهالي توب او لنډمهالي والي واک به هم له دې ادارې سره وي او ټولي دولتي و نادولتي ادارې به د دې ادارې د فتوا په عملي کولو مکلف وي(۵).په دې توګه به ولس ته یوه معتبره دیني مرجع په لاس ور شي، خلګ به له اختلافه وساتل شي، د عباداتو، حلالو، حرامو، نیکۍ او بدۍ بریدونه به د ټولو لپاره یو ډول وټاکل شي.

د هیوادوالو د مالي زیان مخنیوی به وشي؛ ځکه اوس زموږ ملت په یوه وخت کې د ګڼو هیوادونو تر اغېز لاندې دی او د یوه شرعي تعبیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه ټول ملت سره یوه خوله نه دی. له دې امله هر ځوک چې د کـوم هیواد تر اغېز لاندې وي هغوی خپل کسان او هغه ځوک چې خبره یې پر چلېږي د زده کړو او فتوا لپاره د هغه هیواد مدرسو او ادارو تـه لېږي چې په دې سره زموږ له هیواده پانګه وزي او د نورو پـه هیوادونـو کـې مصرفېږي. د دې زده کونکو که احصایه وشي او مصارفو تـه یـې دقیـق حساب وشي، نو زما په اند میلینونه ډالر به مو هر کال له هیواد څخه بهر ته وزي او دا زموږ د ملت لپاره په اوسنیو شرایطو کې یوه نـه جبرانېـدونکي ضایعه ده.

په هیواد کې د ظرفیتونو کچه ور سره لوړېږي؛ که موږ په شعوري توګه دې کار ته ملا وتړو، په هیوادوالو کې مو پر خپلو ځانو او خپلـو علـماؤ باور زیاتېږي او خلک به مو د خپلو ظرفیتونو پـر لوړولـو فکـر وکـړي. موږ ته به دیني رهبران د خپل هیواد وي، زمـوږ د ولـس دینـي ایـډیال کسان به مو خپل وي، ظرفیتونه به مو خپل وي او هر هنر او کمال بـه د دې هیواد او ملت له منځه وي او د دې هیواد و ملت لپاره به په مصرف رسېږي.

خلکو ته به په پوښتنه کې او علـماؤ تـه بـه یـې ځـواب ور کولـو کـې اساني وي؛ یو لورته به پوښتونکي په خپله ژبه له خپلو علماؤ څخـه لـه هر ډول ډار او خوف پرته مسلې پوښتي او بل لور ته بـه یـې د محیطـي شرایطو تشریح، د زمـان و مکـان محـدودیتونو بیـان، د کلتـوري مسـلو توضیح او نورو دې ته ورته ټکو بیان ته اړتیا نه وي، ځکه علماء به هـم د دې ځای وي او په دې ټولو شیانو به پوهېږي. په دې توګه به د علماؤ پوهاوی او بیا د علماؤ له لوري د ولـس پوهـاوي کـې د پـام وړ اسـاني رامنځته کېږي چې دا مهال ورته سخته اړتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار کولای شي چې زموږ هيواد او ملت تر شرعي پوښښ لاندې د نورو له فرهنګي او اخلاقي يرغلونو څخه خوندي کړي؛ ځکه موږ به د هغوی وارداتو ته اړتيا نه لرو په هيواد کې دننه به خپل تعبير د خپلو ظرفيتونو په مټ پوره کولای شو. په دې توګه به وتوانيږو چې د نورو له فرهنګي او اخلاقي يرغلونو ځان هيواد او ملت خوندي کړو.

ولس به له روحي شکنجې خلاص شوی وي؛ عوامو ته د يوه شي په اړه مختلف نظرونه د هغوی د اذيت سبب کيږي، کله يو ملا ورته وايي، دا حرام دي، بل بيا ورته وايي، نه روا دي. عوام د دين په اړه شکمن شي، ذهنن زوريږي او له ملايانو په خپلو منځو کې شکايتونه لري. که په هيواد کې د فتوا او ديني تعبير لپاره يو محور جوړ شي او هر څه له دې يوې لارې نشر شي، نو عوام به له دې لوی امتحان او مشکل څخه ساتل شوي وي.

د علماؤ حيثيت ته دې حالت سخته صدمه ورسوله؛ که په هيواد کې دا کار يوه اداره پر غاړه واخلي او د ملت و دولت دواړو مرسته ورسره وي، نو د علماؤ حيثيت به ور سره وساتل شي او په ټولنه کې به د هغوی په اړه د منفي نظر کچه کمه شي.

دا اداره به د نويو ظرفيتونو د توليد يوه ښه ذريعه وي؛ له دې لارې به تجربه شوي، روزل شوي او په هره برخه کې مالوم شوي وړ کسان ټولنې او دولت ته وړاندې کيږي. د امامت لپاره به له دې ځايه په شرايطو پوره کسان ټاکل کيږي. د خطابت او ويناؤ لپاره به له دې ادرسه اهل کسان معرفي کيږي او د شرايطو له پوره کېدا سره به د هغوی ټوله ماضي له ادارې سره ثبت وي، په ټولنه کې د ور سپارل شوي کار په اړه به يې څوک انديښنه نه لري ځکه هغه له وخته د همدې ملي ادارې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیږ کې پالل شوی، د همدې ملت او هیواد د خدمت لپاره او خپلو خلگو ته د الهي پیغام رسولو په خاطر؛ ځکه به نو ملت او دولت دواړه پر دې کسانو د دندو په ور کړه کې باور کوي او هغوی به هم په پوره صداقت، ایمانداري او مسوولیت وظیفه مخته وړي.

دین به له بدنامۍ وساتل شي؛ دلته دا اوس هم داسې شرعي تعبیرونه وجود لري چې یو بل سره ردوي، تر خپل منځ سره ټکر دي؛ ان له دې امله جگړې رامنځته کېږي، په دې سره بیا ځینې کسان پر دین نیوکې کوي او په نړۍ واله کچه هم سوالونه پیدا شوي دي چې ولې د یوه دین او یوه هیواد و ملت وگړي د یوه بل په وړاندې د جنگ میدان ته شوه کېږي؟! که موږ هر چا ته اجازه ور نه کړو، نو اختلاف کمېږي او تر ډېره بریده د شخړو مخه نیول کېږي او دا نیوکې به هم تر ډېره حده کمې شي.

له دینه د خلکو د بې زارۍ گراف هم ور سره کمېږي؛ د کابل په صدارت څلور لارې کې چې چاودنه وشوه، زیات ملکي کسان یې شهیدان کړل او میرمنې و ښځې هم پکې وې؛ تر دې وروسته یوه ویډیو پر رسنیو راغله چې یو کس له دینه د بې زارۍ اعلان کوي، سبب یې همدا خشونت بولي، دی فکر کوي چې اسلام د همدې کارونو اجازه ور کړې او همدا امر کوي؛ دا نو یوازې یوه پېښه نه ده؛ بلکې که ټولنیزې رسنۍ تعقیب شي، نو ډېر کسان به پیدا شي چې پر دین به همدا نیوکه په مستقیم یا نامستقیم ډول کوي. دا خبرې تر عوامو او هر قشر پورې رسېږي او په ټولنه کې له دینه د انکار گراف هم ور سره لوړېږي او یو ډول تشنج او شخړو ته لار هوارېږي. ځینې کسان بیا د خپلو مخالفینو په وړاندې له دې تور څخه کار اخلي او خبره د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر کسانو وژلو ته رسېږي. لکه په کابل کې فرخنده او په پېښور کې مشال خان. که تعبیر او فتوا له یوه محوره شي، نو داګراف به په لنډ وخت کې ور سره را کم شي.

پر وخت به خلکو ته د پوښتنو ځوابونه په شرعي قانع کونکو دلایلو ور کول کېږي؛ د معقولیت و منطقیت معیار ته به پکې پام کېږي او له مسلو سره به احساساتي چلند نه کېږي. د مسلو په ځواب کې به د یوه مسلك د حتمي حق ثابتونې پر ځای به د حق و حقیقت پله درنه وي او ځمکني حقایق به په پام کې نیول کېږي، د یوه فردي تمایل پر ځای به د یوه جمعي شعور نمایندګي کوي. د یوه فرد په توګه به یې له نتایجو او حساسیتونو بې تفاوته نه وي، بلکې له پیله به د فتوا حساسیت او پایلې په پام کې نیول کېږي.

پر روانو حالاتو د کابو کولو ښه تګلاره زما په اند همدا ده چې د شرعي تعبیر یوه مرجع رامنځته کړل شي او په دې توګه به یې دولت د کنټرول، مدیریت کولو او په شرعي برخي کې ور څخه د خدمت اخیستلو زمینه هم اسانه کړې وي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۳)

(۲) القواعد الفقهیه وتطبیقاتها في المذاهب الاربعة، القاعده: ۵۲، مخ: ۳۵۵/ ج: ۱، د محمد مصطفی الزحیلي لیکنه)

(۳)(الفتح القدیر، کتاب الصلح، مخ: ۴۰۹، ج: ۸، د علامه ابن الهمام تالیف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)تیسر علم اصول الفقه، الدلیل السابع العرف: ۱/ ۲۱۳ ، د عبد الله بن یوسف الجدیع لیکنه)

(۵)شرعي احکامو کې اوږدمهالي او لنډ مهالي د خلکو د حالاتو موافق رامنځته کیږي. یوه حدیث کې دي چې رسول الله ص خلك هدیرو ته له تلو منعه کړل، څه مهال وروسته یې بیا اجازه ور کړه. ځکه د حالاتو غوښتنه همدا وه.(سنن الترمذي، ابواب الجنائز، باب ما جاء في زیارة القبور: ۱۰۵۴) د مکې مکرمې له هغه ډول جوړېدا څخه هم رسول الله ص مخ واړاوه چې لومړي ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه. لامل یې د مکیانو نوي مسلمانیدل بلل چې هسي نه پر خلکو یې ورانی او بیا نوی تعمیر منفي اغیز وکړي. (صحیح مسلم، کتاب الحج، باب نقض الکعبة وبنائها: ۱۳۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاشورا په روایاتو کې

د عاشورا روژې، فضایل، وختونه او شمېر یې هغه څه دي چې د اهل سنتو او شیعه ډلې ترمنځ پکې زښت زیات اختلاف شته، تر دې هم ورهاخوا خپله د اهل سنتو ترمنځ هم ټول مذهبونه او دیني فکري مکتبونه سره په یوه خوله نه دي. څوك یوه د لسم روژه نیسي-، څوك نهم او لسم دواړې، یو شمېر یې لسم او یولسم نیسي، البته داسې څوك لا هم شته چې یوه مخکې او یوه وروسته ترې نیسي.

په دې اړه تر دومره ستر اختلاف وروسته انسان فکر کوي چې کوم لوری غوره کړم او د کومو دلایلو له مخې؟ په دې مقاله کې هڅه کوم چې د موضوع اړوند ټول صحیح الاسناده روایات راړوم، یو د بل تر څنگ یې کښېږدم، د درایت او روایت په اصولو یې وتلم.

د روایاتو له مخې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نیوله، ځکه په دې ورځ مشرکانو هم روژه نیوله او د کعبې غلاف یې هم بدلاوه.

خو بل لور ته وایي چې رسول الله ص مدینې ته راغی نو یهودو روژه نیوله له پوښتنې وروسته ورته جوته شوه چې دا ورځ د موسی ع د بري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ ده له دې امله دوی روژه نیسي، نو رسول الله ص ص هم روژه کړه او خلکو ته یې د روژې امر وکړ.

په مسلم کې له عائشې رض څخه روایت دی:

أَنَّ قُرَيْشًا كَانَتْ تَصُومُ عَاشُورَاءَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصِيَامِهِ.(١)

ژباړه: قریشو په جاهلیت کې د عاشورا روژه نیوله بیا یې رسول الله ص هم د نیولو امر وکړ.

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نیوله او هم یې خلکو ته امر کړی و، خو بل لورته بیا وایي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ صِيَامًا، يَوْمَ عَاشُورَاءَ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي تَصُومُونَهُ؟» فَقَالُوا: هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ، أَنْجَى اللهُ فِيهِ مُوسَى وَقَوْمَهُ، وَغَرَّقَ فِرْعَوْنَ وَقَوْمَهُ، فَصَامَهُ مُوسَى شُكْرًا، فَنَحْنُ نَصُومُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَنَحْنُ أَحَقُّ وَأَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ فَصَامَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ».(٢)

ژباړه: ابن عباس رض وایي رسول الله ص چې مدینې ته راغی یهود یې ولیدل د عاشورا د ورځې روژه نیسي.، وې ویل: په دې ورځ روژه ولې نیسئ؟ دوی ویل: دا ډېره ستره ورځ ده، دا هغه ورځ ده چې الله بني اسرایلو او موسی ع ته نجات ورکړ او فرعون و دده قوم یې غرق کړو. نو موسی علیه السلام د منني په پار روژه ونیوله، موږ هم روژه نیسو؛ رسول الله ص وویل: زه تر تاسو موسی ع ته نږدې یم، دی وایي؛ رسول الله ص روژه کړه او امر یې هم په وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مدینه کې د دې روژې امر کړی دی او هم یې خپله روژه کړه.

البته په دې اړه له ابن عباس رض څخه بیا داسې روایت دی:

حِينَ صَامَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ يَوْمٌ تُعَظِّمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَإِذَا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ إِنْ شَاءَ اللهُ صُمْنَا الْيَوْمَ التَّاسِعَ» قَالَ: فَلَمْ يَأْتِ الْعَامُ الْمُقْبِلُ، حَتَّى تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.(۳)

ژباړه: کله چې رسول الله ص د عاشورا روژه ونیوله او امر یې هم په وکړ، اصحابو وویل: دالله رسوله! یهود او نصارا د دې ورځې درناوی کوي؟ نو رسول الله ص وویل: راتلونکی کال به د نهم روژه هم ورسره نیسو. راوی وایي: تر راتلونکی کال وړاندې رسول الله ص ومړ.

له دې څو خبرې ښکاري: رسول الله ص روژه کړه خلکو ته یې امر هم وکړ، البته په دې خبر نه دی، چې یهود هم د دې ورځې درناوی کوي، کله چې خبر شو، نو دمخالفت له وجې یې د نهم روژې امر هم وکړ، په داسې حال کې چې مخکې وویل شول، رسول الله ص له یهودو پوښتنه وکړه، دوی ځواب ور کړ او تر دې وروسته رسول الله ص روژه کړه. یعنې د روژې سبب له موسی علیه السلام سره موافقت و، ځکه هغه په دې ورځ روژه نیوله، دا یې د الله شکر ادا کاوه، یهودو همدا سنت ژوندی وساته، نو د نهم روژه خو د موسی له سنتو مخالفت دئ، هغه مخالفت څه ګټه لري چې د نبي سنت پکې ترک شي؟ یو بل ټکی دا هم دی چې عبادت خو د الله لپاره وي، نه د دې لپاره چې د یو قوم مخالفت پکې وشي، نو د نهم روژه ولې اضافه شوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله پوښتنه دا ده چې نصاراؤ ولـې روژه نیولـه؟ او همدارنګـه مشرکانو ولې نیوله؟ رسول الله ص په مکه کـې روژه کـړه او کـه پـه مدینـه کـې؟ لاندې روایت بیا بالعکس خبره کوي:

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْـهُ، قَـالَ: كَـانَ أَهْـلُ خَيْـبَرَ يَصُـومُونَ يَـوْمَ عَاشُورَاءَ، يَتَّخِذُونَهُ عِيدًا وَيُلْبِسُونَ نِسَـاءَهُمْ فِيـهِ حُلِيَّهُمْ وَشَـارَتَهُمْ، فَقَـالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَصُومُوهُ أَنْتُمْ».(۴)

ژباړه: ابو موسی ویل: د خیبر خلکو(یهودو) د عاشورا روژه نیولـه، دا ورځ یې اختر کوله خپلو ښځو ته یې ګېڼې ور کولې او ښې جـامې یـې په اغوستلې، نو رسول الله ص وویل: تاسو یې هم روژه کړئ.

ښه! د یوې موضوع اړوند دا روایات څنګه سره تطبیق کړو؟ پـه مکـه کې یې د روژې پیل وکړ، که مدینې ته چې راغـی؟ د خیبر تـر پېښـې وروسته او که مخکې یې روژه نیوله؟ خو د یهودو په دې کار بیخي خبر نه وو تر خبرېدا رووسته یې د مخالفـت امـر وکـړ؟ دا څنګـه ممکنـه ده چې رسول الله ص دي اته کاله په مدینه کې وي، خیـبر یـې هـم فتحـه کړ، په مدینه کې یې هم درې ځلې له یهودو سره سترې جګړې وکړې، بندیان یې هم ترې ونیول، البته په دې پېښه چې یهـود د عاشـورا روژه نیسي او د دې روځې درناوی کوي، په نهم کال خبر شـو او راتلـونکی کال په عمل کې د هغوی تر مخالفت مخکې ومړ؟ دا پېښې دومـره یـوه له بلې سره تعارض لري چې د عقل خاوند ورته حیرانېږي، که یـې هـره یوه ومنو، نو نور روایات مو رد کـړل. د نصـارا او مشرکانوله دې روژې سره څه کار وو؟ د دوی د هرې ډلې نبي بېـل و، مشرکانو د ابراهیمـي ملت دعوه کوله او نصارا وو د عیسوي، نـو دا ورځ او روژه یـې د څـه لپاره وه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

روايات دا خبره هم کوي چې د عاشورا روژه اصحابو په ماشومانو هم نيولې، ان هغه کسانو هم روژه کړې ده چې د ورځې له پيله يې روژه ما ته کړې وه، خو وروسته د روژې امر ورته شوی دی:

عن الرُّبيع بنت معوِّذ رضي اللَّه عنها قالت: "أرسل رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم غداة عاشوراء إلى قرى الأنصار التي حول المدينة : من كان أصبح صائماً فليتم صومه، ومن كان مفطراً فليتم بقية يومه، فكنّا بعد ذلك نصومه، ونصوِّمه صبياننا الصغار، ونذهب إلى المسجد، فنجعل لهم اللعبة من العهن، فإذا بكى أحدهم أعطيناها إياه، حتى يكون الإفطار" .

وفي رواية: " فإذا سألونا الطعام أعطيناهم اللعبة تلهيهم، حتى يتموا صومهم". (٥)

ژباړه: ربيع رض وايي رسول الله ص د عاشورا په سهار د مدينې شاوخوا د انصارو کليو ته استازی ولېږه چې که د چا له سهاره روژه وي، پسې پوره دې کړي او که چا ماته کړې وي؛ نو پاته ورځ دې بشپړه کړي، نو موږ تر دې وروسته روژې نيولې او په خپلو وړو ماشومانو مو هم نيولې، جومات ته به تلو له وړی به مو د لوبو شی ورته جوړ کړ، چې کله به يې ژړل موږ به هغه ورکاوه تر روژه ماتي مو همداسي کول. په بل روايت کې دي چی کله به يې خوراک طلب کړ موږ به دلوبو شی ور کړ چې مشغول به يې کړل، څو به يې روژه بشپړه کړه.

په دې روايت کې يوه بله خبره هم د حيرانتيا وړ ده، د عاشورا په ورځ يې دا کار ولې وکړ، ولې يې وختي په دې اړه اعلان نه کاوه؟ ان دومره لازمه يې ګڼلې چې ماشومانو نيولې؟ که فرض هم وای، خو ماشوم ترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص و؛ نو دلته بیا د ماشوم روژه څه معنا؟ د هغه کس روژه څه ګڼه چې لوږې یې ما ته کړې؟ د روژې خپل وخت او خپله طریقه ده، چې هغه مرعات نه شي نو بیا یې ګڼه څه ده؟

د پام وړ یوه نکته دا هم ده چې محرم د هغه کال د میاشتې نوم دی چې د رسول الله ص له هجرته وروسته یې موږ په هجري قمري یاد وو او د یهودو سنه یا تاریخ شمسي دی، که فرضن د محرم لسمه د شمسي کال له هغې ورځې سره برابره شوې هم وي چې موسی ع پکې نجات موند؛ لکن هر کال بیا داسې نه کیږي، ځکه قمري او شمسي-کلونه توپیر سره لري.

هرات- افغانستان

۲۰۱۵

سرچینې:

(۱)بخاري، کتاب الصوم، باب وجوب صوم رمضان، ح: ۱۸۹۳)

(بخاري، کتاب الصیام، باب صوم یوم عاشوراء، ح: ۱۱۳۰)

(۳)(تېره حواله)

(۴)(تېره حواله)

(۵)بخاري، کتاب الصوم، باب صوم صبیان، ح: ۱۹۶۰، مسلم: ۱۱۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مریبتوب او اسارت قانون

لیکوال: عبد الغفور پېروز او زبیر افغان

په بشري تاریخ کې دین د یوې ټولنېزې پدېدې په توګه ژور ځواک درلودلی او احکام یې د تقدس له امله زیاترو ته د منلو وړ دي، همدا وجه ده چې ګڼو ډلو او اشخاصو تر بل هر شي دین د خپلو شخصي ـ ټولنیزو، سیاسي، نظامي او مالي چارو لپاره ډېر کارولی چې له دې څخه اسلام هم مستثنا نه دی.

ټول پوهېږو چې د اسلام کره، خوندي او د باور وړ سرچینه قران دی، له دې پرته احادیث، تاریخي روایات، اسلامي فقه، نبوي سېرت، تفسیر، د سترو مسلمانانو ژوند لیکونه او په ټوله کې د اسلامي نړۍ سیاسي، علمي، نظامي، ټولنیز، اقتصادي او... تاریخ هغه سرچینې دي چې پکې د مسلمانانو د ژوند د بېلا-بېلو اړخونو په اړه کره او ناکره مالومات موندلای شو خو د دې ځمکې پر سر د الله وروستی قانون، حجت او رالېږل شوی کتاب قران دی. د ابراهیمي ملت دوام بیا یوه بېله لړۍ ده چې د زمانې په اوږدو کې راپاتې دیني احکام چې ترمیم ته یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیتا نه درلوده هماغسې پلي شوي او یا پکې د خلکو بدلونونه او تحریفونه اصلاح شوي هغه اصل شکل یې پلی شوی دی، خو په هر حال دا مهال د اسلام کره سرچینه قران دی، احادیث د دې معتبر متن د تشریح کار ورکوي.

په لرغوني تاریخ کې مربوټ اړوندې ریښې لري او د اسلام د ظهور پر مهال په عربو کې هم ښه په درز موجود وو. د مرییانو او مینځو د ترلاسه کولو بېلابېلې سرچینې وې، جنګي بندیان، له کوره تښتول شوې او د اقتصادي بوج له امله پلورل شوي ماشومان، په بدو کې ورکول شوي افراد او بالاخره د پور له امله راوستل شوي پوروړي دا ټولې هغه سرچینې وې چې په تېر تاریخ کې ورڅخه مرییان او مینځې تر لاسه کېدې چې دې کار د ټولنې په اقتصادي او ټولنیزو برخو کې ژور تاثیرات درلودل او د هغه وخت د ژوند یوه نه بېلېدونکې برخه وه.

کله چې په عربي جزیره کې رسول الله ص ته د نبوت او رسالت چاره وسپارل شوه هغه مهال عربي ټولنه له دیني، ټولنیز، اخلاقي، سیاسي او مالي پلوه په سخت بحران اخته وه، هیڅ ډول مرکزي نظام وجود نه درلود، کورنیو جګړو هر څه ویجاړ کړي وو، د خلګو عزت، مال او ناموس نه وو خوندي، بې دریغه قتلونه روان وو، هیچا د امن احساس نه کاوه او عرب د اوږدې ګډودۍ له امله د ځناورتوب په دوره کې وو، یوازې مکه له دې امله یو څه په امن وه چې د هغه وخت د دیني فکر پر بنسټ یې دیني تقدس درلود او اوسېدونکو ته یې په درنه سترګه کتل کېدل. سوداګري، کرکیله، مالداري او چور چپاول د عربي ټولنې مهمې اقتصادي سرچینې وې چې په دې ټولو کې مربټوب هم غوښنه ونډه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو او په مجموع کې د ټول انسانيت دا حالت د رحم او زړه‌سوي وړ و، له دې حالته د را ايستلو لپاره الله تعالی خپل رسول له خپل باوري کتاب او حجت سره را ولېږه.

قران د حالاتو له غوښتنې سره سم لږ- لږ نازلېده، مرييان يا مينځې نيول د عربو مخکنی رواج و، کله چې د مسلمانانو او دښمنانو ترمنځ يې جګړې وشوې او په دې کې مسلمانانو له خپلو دښمنانو څخه اسيران ونيول، نو دلته د جنګي بنديانو مسله رامنځ ته شوه چې اوس به څه ور سره کېږي؟ قران د محمد په سورت کې مسلمانانو ته په دې اړه داسې لار ښوونه وکړه:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا. (محمد: ۴)

ژباړه: نو چې کله له کافرانو سره مخ شئ د غاړو وهل دي، ان چې دوی مو ښه وځپل بيا ټينګ تړل(ستاسو دنده ده) وروسته يا احسان پرې وکړئ او يا ترې فديه واخلئ څو چې جنګي وضعيت ختمېږي.

په جګړه کې نيول شوي خلك جنګي اسيران دي چې په اړه يې قران واضحې لارښوونې وکړې، دا حکم دومره ښکاره دی چې په هيڅ ډول سترګې نه شي څنې پټېدای.

رسول الله ص اړ وو چې د بنديانو په اړه به د قران همدا حکم منې، هغه هم خپله دا کار څو ځايه وکړ او هم يې خپلو ملګرو ته امر کړی و. د بدر له بنديانو فديه واخيستل شوه، د مکې تر فتحې وروسته جنګي بنديان ټول معاف شول، ثمامه د بنو حنيفه مشر تر بند وروسته له څه شرط او قيد پرته ايله کړل شو، د حنين په جنګ کې نيول شوي کسان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسيرانو په توگه اصحابو ته وسپارل شول چې ساتنه يې وکړي او ګڼې نورې بېلګې.

د قران له پورتني ايت او د رسول الله ص له کړنلارې ثابتېږي چې په اسلام کې د چا غلام يا مينځه کول جواز نه لري. اسلام خلکو ته د هر مذهب ازادي ور کړې ده. که يو څوک د دين پر سر نور نه زوروي، نو د خپلې عقيدې او دين پالنې په برخه کې هر دين پال ازاد او هيڅوک يې د مخ نيوي حق نه لري.

په جګړو کې د نارينه او ښځو غلامي هم د جاهلي عربو رواج و او هم ور سره د شاوخوا پروتو عجمو. د اسلام راتګ دا کړۍ ماتې کړې، پر خلکو لګېدلي بنديزونه يې لرې کړل، د مذهب په نوم يې د هر چا پر زورونه بنديز ولګاوه. قران خلك د الله بندګان وبلل ان رسول يې هم د الله بنده بللی دی، له دې ښکاري چې انساني بندګي او هم غلامي نوره بايد ختمه شي.

قران د نور په سوره کې دا موضوع داسې روښانه کړې:

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ.(نور: ۳۳)

او ستاسو تر لاس لاندې کسانو که مکاتبه وغوښتنه نو مکاتبه(د بدلې په مقابل کې ازادي) ور سره وکړئ که مو ټولنې ته غوره ګڼل او له هغه ماله کومك ور سره وکړئ چې الله در کړی دی.

دې ايت د مريیتوب لړۍ ته د پای ټکی کېښود، اسلام له پيله د مريي نيولو تعليم نه دی ور کړی؛ بلکې د مريي يادونه ځکه شوې ده چې له پخوا څخه موجود و خو اوس يې د هغو د ازادۍ امر هم وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخواني رواج له مخې خلکو له مينځو سره تر نکاح مخکې هم جنسي اړیکې نیولای شوای او مینځې د همدې لپاره کارېدې، ان دا یو داسې رواج او دیني چاره جوړه شوې وه چې هیچا یې پر خلاف اقدام نه شوای کولای. البته قران د ښځو، غلامانو او مينځو په اړه عمومي لارښوونه وکړه:

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ.(النور: ۳۲)

ژباړه: او ستاسو بې ودو (نارينه وي که ښځه) ته نکاح ور وکړئ همدارنګه مو نیکو غلامانو او مینځو ته هم.

له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې څوك جماع نه شي کولای او که یې وکړي نو ګنا بلل کېږي، دا ځکه چې قران له ازادو ښځو سره د نکاح امر کړی دی، نو که د ازادو ښځو سره تر نکاح مخکې جماع د دې امر له امله روایښت نه لري عيني همدغه امر الله د غلامانو او مینځو په اړه هم کړی دی، باید له مینځې سره هم تر نکاح مخکې جماع ونه شي او که یې څوك وکړي هغه ډول ګنا بلل کېږي لکه له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې جماع.

یو مهم اړخ دلته دا هم دی چې که له مینځې سره د مینځیتوب له امله تر نکاح مخکې هم جماع روا وي نو عيني همدا معامله باید د مسلمانې ښځې له لوري له هغو غلامانو سره هم وشي چې دوی ته په برخه ورغلي وي؛ مسلمانه ښځه باید له نکاح پرته له خپل مريي سره جماع وکړي، خو په مسلمانانو کې تر ننه هم څوك دې حکم ته په دې ډول نه دي تیار شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته له سړي سره دا پوښتنه پیدا کیږي چې قران خپلو پیروانو ته امر کړی چې جنګي بندیان یا د احسان له مخې ازاد کړي او یا فدیه ځنې واخلي، نو بیا له مینځې سره د نکاح دا احکام د څه لپاره وو؟

له دې حقیقت څخه څوك سترګې نه شي پټولای چې د رسول الله ص په وخت کې زیات شمیر غلامان او مریيان له پخوا څخه موجود وو، د قران دا وروستی حکم د همدې موجودو مریيانو او مینځو لپاره وو نه دا چې ایینده دې نور هم ونیول شي. یعنې په ټولنه کې دا خلك وو، لازمي خبره ده چې قران یې باید یو حل وړاندې کړی وای، نو الله امر وکړ چې پخوانی رواج مات دی، له دوی سره به هم نکاح کیږي څو د ټولنې د فساد مخ نیوی وشي او هم د دوی نفسي غوښتنو ته سم عادلانه ځواب ویل شوی وي.

البته قران یو دم د دې ټولو د ازادۍ امر ځکه ونه کړ چې اسلام خپل پیروان یو دم له زیات فشار سره نه مخ کول، د هر دود او رواج په وړاندې یې تګلاره سوله ییزه او سوله غوښتونکې وه، که یې یوځل امر کړی وای نو ممکنه وه چې یوشمیر کسانو مخالفت کړی وای او په ټولنه کې یو ډول بې نظمي را پیدا شوې وای چې قران هیڅکله هم دا حالت نه غوښتی.

د غلامانو او مینځو په قضیه کې خلکو ته ناسم فهم د قران له یو شمیر ایاتو او هغو روایاتو ور ولاړ شوی چې یا خو ناسم تعبیر شوی او یا هم له اره ناسم دي. قران یو ځای وایي:

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ () إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيرُ مَلُومِينَ. (المومنون: ۵، ۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او هغه چې خپل فرجونه ساتي مگر له خپلو ښځو او هغه چې د دوی راسته لاسونه يې مالکان دي بې شکه دوی(په دې کې) ملامت نه دي.

خلك فكر كوي چې له ښځو سره د مينځو يوځاى يادول دا ثابتوي چې له نكاح پرته جماع روا وي څكه ښځې تر نكاح وروسته ښځه بلل كيږي او مينځه خو داسې نه ده، بلكې په جگړه کې تر نيولو وروسته هغه مينځه ده او جماع هم وروسته روا شوه. خو دا فكر ناسم دى، د قران يو شمېر مجمل اياتونه خپله قران تشريح كوي، قران بل ځاى وايي:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا. (النساء: ۳)

ژباړه: که له دې ويريدئ چې د يتيمو په اړه به انصاف ونه کړئ نو له ښځو (يتيمو) چې مو کومې خوښې شي په نکاح يې کړئ، دوې، درې او څلور، بيا که ډاريدئ چې عدل به ونه کړئ نو يوه ده او يا ستاسو وينځه دا نژدې ده چې تاسو به تيرى نه کوئ.

که دې ايت ته ځير شو نو ښکاره امر يې کړى چې د يتيمانو په اړه بايد احتياط وکړو، که د بې انصافۍ ويره وي، دوې، يا درې او يا څلور دې په نکاح شي، البته که د دې ويره وه چې عدل به نه شئ کولاى نو بيا يوه ځني وکړئ او يا له مينځې سره نکاح وکړئ. تر مينځې مخکې (فواحدة) لفظ راغلى چې يوه ښځه تري هدف ده او بيا(ماملکت ايمانکم) راغلى چې مينځه ښيي، نو که د مينځې جماع بې نکاح روا وي بيا خو د يوې يتيمې ښځې جماع هم بې نکاح شوه څکه له دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د نکاح امر خو همدلته لنډ نه دی شوی، که تر دې مخکې امـر تـه ځو نو بیا دواړه تر هغه حکم لاندې دي.

له پاس ایت سره یوه لویه بې عدالتي دا هم شوې چې خلکـو لـه دې څخه مطلق دا حکم اخیستی چې قران هر چا ته له یو شمېر ښځو سره د نکاح جواز ور کړی. په داسې حال کې قران دلته د تعدد ازواج موضوع نه څېړي، بلکې له یتیمو نجونو سره د بې انصافۍ مخنیوی کوي. د قران له مخې هغه څوک د بلې ښځې جواز لري چې له داسې حالت سره مخ شي لکه قران چې بیان کړی، نه دا چې هر څوک، هـر وخـت، لـه هـر ډول ښځې سره نکاح کولای شي. یو مهم ټکی دا هـم دی چـې کـه د ښځو ترمنځ عدالت نه شي کولای بیا خو په مطلق ډول بلـه ښـځه ورتـه حرامه ده، که څه هم له یاد حالت سره مخ هم وي.

د النساء سورې له دې ایت سره هم تېری شوی:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلاَّ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ.

(نساء: ۲۴)

ژباړه: او مېړه داره ښځې(درباندې حرامې دي) مگر ستاسو مینځې پـر تاسو د الله حکم دی.

له دې ایت څخه داسې تعبیر شوی چې گواکې مېـړه لرونکـې ښـځې حرامې دي البته نه هغه مېړه لرونکې چې مینځې وي، بلکې مینځـه کـه مېړه هم ولري له نکاح پرته جماع ورسره روا ده.

دا تعبیر ډېر کمزوری، له عقله لرې او له قران سره متصـادم دی، قـران دا نه دي ویلي چې له مینځې سره تر نکاح مخکـې هـم جـماع روا ده، بلکې مینځه چې په عربو کې تر اسلام مخکې هم موجودې وې نو حل لار یې دا په گوته شوه چې مینځه که څه هم مېړه یې په روم، فـارس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا بل ځای کې وي البته دا وس ترې ګوښه کړل شوې ده نو لـه دې سره چې مېړه لرونکې ده؛ خو د ټولنې د اصلاح په خاطر یې نکاح روا ده نه دا چې تر نکاح مخکې جماع.

ځکه دلته بحث د نکاح شروع دئ، له د ۲۲ نمبر ایت څخه همدا موضوع پیل شوې چې دا حرامه ده مه یې نکاح کوئ او هغه حرامه ده، نو په دې ضمن کې یې مینځه هغه مهال بېله کړه چې مېړه داره ښځه یې حرامه کړه؛ ستونزه به دا پاتېده چې مینځه مېړه لري، خو دلته نه شته، نو که نکاح یې ونه شي ښایي چې د ټولنې د فساد سبب شي، د همدې شر د دفعې په خاطر یې له مېړه لرلو سره نکاح روا کړه، نه تر نکاح مخکې جماع.

د مربیانو او مینځو په اړه راویانو دې ته په پام نه دی کړی دا روایات یې ټول له قران، نبوي سنتو او احادیثو سره په ټکر کې دي، قران کې الهي وینا ده:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ [البقرة 190]

ژباړه: د الله په لار کې له هغو سره وجنګېږئ چې له تاسو سره جنګېږي او تېری مه کوئ بېشکه الله تیریګر نه خوښوي.

د قراني اصل له مخې به هغه چا سره جګړه کېږي، نیول کېږي به او ان وژل کېږي به چې له مسلمانانو سره جنګ کوي، ښځه، ماشوم، بوډا، عابد او دې ته ورته نور له لومړي سره ازاد دي او هیڅ مسلمان حق نه لري چې یا مالي تاوان ور ورسوي، یا یې بندي کړي او یا یې هم ووژني. د قران یو بل عام قانون دا هم دی: وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى.(فاطر: ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او یو بارونکي د بل بار نه شي وړلای.

دا د لمر په شان ښکاره اصل دی چې کوم څوک گنا وکړي هغه ته به یې سزا ور کوله کېږي، یعنې له هغه چا پرته چې په جگړه کې گډون لري یا هم مالي مرستې ور سره کوي نور څوک دي نه ازارېږي. یوه روایت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: «وُجِدَتِ امْرَأَةٌ مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ تِلْكَ الْمَغَازِي، فَنَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ».(۱)

ژباړه: ابن عمر رضی الله عنه وايي: په يوه غزا کې کومه مړه ښځه وموندله شوه، نو رسول الله ص د ښځو او ماشومانو له وژلو منعه وکړه.

ددې ټولو قراني ایاتونو، نبوي حدیثونو، د اسلام عمومي روح او انساني عقل ته په پام ویلای شو چې د غلام نیولو په اړه راغلي روایات نه قراني ماخذ لري، نه د رسول الله ص له سنتو او اخلاقو سره اړخ لگوي، نه د اسلام عمومي لار ښوونې داسې دي او نه انساني فطرت و عقل داسې وايي.

د غلام نیولو په اړه راغلي ټول روایات پر قران، الله، رسول او اصحابو د اسلام د دښمنان او هغو امیرانو و حکمرانانو له لورې تړل شوې افتراوې او دروغ دي چې یا د اسلام بدنامول غواړي او یا د دې روایاتو پر بنسټ یې ځان ته جواز پیدا کاوه چې مینځې ونیسي- او د گاونډي ملکونو سیمې یې د جهاد په نوم د همدې هدف لپاره لاندې کولې.

کندهار- افغانستان

۲۰۱۶

سرچینه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(1)مسلم، کتاب الجهاد والسير، باب تحريم قتل النساء والصبيان في الحرب، ح: ۱۷۴۴)

د مشرکينو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنيز جاج)

د کافرانو او مشرکانو د ماشومانو په اړه دا پوښتنه را سره ده چې دوی به په جنت کې وي که په دوزخ؟ که يې معلومات راکړئ!

حافظ محمد اسحاق روحاني

روحاني صاحب!

دوزخ او جنت ور کول د الله له لوري په انساني اعمالو پورې اړه لري، که انسان ناوړه اعمال وکړي، نو الله د دوزخ سزا ور کوي او که ښه اعمال وکړي نو الله يې په بدل کې جنت ور کوي.

همدې اصولو ته قران کريم داسې اشاره کړې:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ(ال عمران: ۱۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: په هغه ورځ چې ځینې مخونه سپین او ځینې مخونه تور وي، نو هغو ته به چې مخونه یې توري وي (وویل شي) ایا تر ایمان وروسته مو کفر کړی؟ نو د خپل کفر له امله عذاب وڅکئ.

یو بل ځای وایي:

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ.

(ال عمران: ۱۰۷)

ژباړه: مګر هغه چې مخونه یې سپین وي، نو دوی به په تل پاتي الهي رحمت کې وي.

د عذاب په اړه یې د انسان عمل ته د انعام سورې په (۳۰) نمبر ایت کې بیا هم اشاره کړې، د همدې سورې په (۹۳) ایت کې بیا هم همدا خبره ده او د اعراف په (۳۹) کې هم، بلکې که د قران کریم دا ډول ایاتونه وشمېرو نو ګڼ ځایونه به یې ومومو.

خو بل لورته د جنت په اړه هم داسې اصول ږدي، د اعراف په (۴۳) ایت کې یې جنت د انساني اعمالو پایله بللې، په النحل (۳۲) کې بیا هم داسې په ګوته کوي، د السجدې په (۱۹) ایت کې یې بیا هم جنت د اعمالو نتېجه ګڼلی.

نو دې عمومي اصولو ته په کتلو ویلای شو چې د مشرکانو او کافرانو ماشامان به دوزخ ته نه ځي، ځکه هغوئ هغه اعمال نه دي کړي چې الله یې د هغو د سزا په توګه جهنم ور کړي.

الله وایي:

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً (الاسراء: ۱۵)

ژباړه: او موږ عذاب ور کوونکي نه یو څو یو رسول ونه لېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر دلته پوښتنه پیدا کېږي چې که دوی د دوزخیانو اعمال نه دي کړي، نو د جنتیانو اعمل خو یې هم نه دي کړي، بیا یې ولې جنت ته داخلوي؟ د دې پوښتنې په ځواب کې باید ووایو چې د الله رحمت پر قهر غالب دی.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَمَّا قَضَى اللَّهُ الخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ العَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي.(۱)

ژباړه: له ابو هریرة رضی الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: کله چې الله د مخلوق پرېکړه وکړه له ده سره پر عرش لوړ کتاب کې یې ولیکل: بې شکه رحمت مي پر غضب غالب دی.

د بخاری په یوبل روایت کې دي چې رحمت مي تر غضب وړاندې دی. دې احادیثو او د قرآن کریم هغو آیتونو ته چې هر ځای یې د الله د رحیم، رحمن، روف، غفار او عمومي فضل، احسان، نعمت او پېروزینې صفات ذکر کړي، په پام ویلای شو چې الله خپلو بندګانو ته د عمل نه کولو پر مهال هم جنت ورکوي، خو دوزخ تر هغو نه ورکوي چې ناروا اعمال او د شریعت خلاف کړنې یې د عمل په ډګر کې تر سره کړې نه وي.

په یو بل حدیث کې دي:

«جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا، وَأَنْزَلَ فِي الأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا، فَمِنْ ذَلِكَ الجُزْءِ يَتَرَاحَمُ الخَلْقُ، حَتَّى تَرْفَعَ الفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا، خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ.(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله رحمت پر سلو برخو ویشلی، نهه نیوي یې له ځان سره ساتلې او یوه یې ځمکې ته نازله کړې، د همدې په وسیله مخلوق پر یو بل رحم کوي، ان اس له خپل بچي سَوَهْ پورته کوي چې خوږ یې نه کړي.

مگر د کفارو د ماشومانو په اړه څو روایات شته چې د خلکو په ذهنونو کې یې شکوک رامنځ ته کړي، له هغو داسې ښکاري چې دوی به دوزخ ته ځي. لومړی به دا روایاتو راوړم:

سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَرَارِيِّ المُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ».(۳)

ژباړه: له رسول الله ص د مشرکانو د ماشومانو په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل: الله په هغه ښه پوهیږي چې دوی به یې کوي.

په دې روایت کې رسول الله ص توقف وکړ، نه یې د دوی د جنت په اړه خبره روښانه کړه او نه د جهنم په اړه، بلکې وایي: الله ښه په خبر دی.

د دې ترجمې لپاره موږ دوه دلایل نور هم وړاندې کولای شو چې دلته خبره د الله علم ته سپارل شوې ده، نه دا چې الله دوی ته د ائنده اعمالو په سبب سزا ور کوي، یو روایت یې په بخاري کې په داسې الفاظو راغلی چې مسله ښه روښانه کوي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ إِذْ خَلَقَهُمْ».(۴)

ژباړه: ابن عباس رض وایي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د مشرکینو د اولاد په اړه پوښتنه وشوه، نو ده وویل: الله په هغه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي ځکه الله پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د معجم کبیر الفاظ دي، د بخاري په روایت کې یوازې دومره خلاف دی چې علت (اذ خلقهم) یې مخکې ذکر کړی.

نو له دې الفاظو په ډاګه کیږي چې دا مهال له رسول الله ص سره د دې مسلې په اړه ځواب نه و، له دې امله یې توقف کړی او خبره یې الله ته سپارلې.

له دې روایت څخه ابن عباس رض خپله هم دا مفهوم اخیستی:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَأَنَا أَقُولُ: أَوْلَادُ الْمُسْلِمِينَ مَعَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ مَعَ الْمُشْرِكِينَ، حَتَّى حَدَّثَنِي فُلَانٌ، عَنْ فُلَانٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سُئِلَ عَنْهُمْ، فَقَالَ: " اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ "، قَالَ: فَلَقِيتُ الرَّجُلَ فَأَخْبَرَنِي، فَأَمْسَكْتُ عَنْ قَوْلِي.(۵)

ژباړه: ابن عباس رضی الله عنه وایي: پر ما داسې وخت راغلی چې ویل به مې: د مسلمانانو اولادونه به له مسلمانانو سره وي او د مشرکانو اولادونه به له مشرکانو سره وي، ان چې ما ته فلانی له فلانی حدیث بیان کړ چې له رسول الله ص د دوی په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل:الله په هغه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي، ده ویل: بیا زه له یو کس سره مخ شوم هغه ما ته خبر راکړ نو زه له خپلې وینا منعه شوم.

په دې روایت کې مو ولیدل چې کله ابن عباس رضی الله عنه ته دا روایت ورسېد نو ده هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په څېر توقف وکړ او له خپل مخکيني هغه دریځ څخه چې د مشرکانو اولادونه یې په جهنم کې بلل، تېر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اړه یو بل روایت له خدیجې رضی الله عنها څخه هم نقل دی چې د اسلام له عمومي قوانینو سره اړخ نه لګوي:

قُلْتُ: فَأَيْنَ أَطْفَالِي قَبْلَكَ؟ قَالَ: «فِي النَّارِ».(٦)

ژباړه: ما(خدیجې) وویل: نو تر تا مخکې زما ماشومان به چیري وي؟ رسول الله ص وویل: په اور کې.

لکن دا روایت صحیح نه دی، له خدیجې رضی الله عنها څخه چې څوک نقل کوي هغه عبد الله بن الحارث نومی راوي دی چې له خدیجې سره ملاقات نه لري، له دې امله ذهبي روایت مرسل بللی، او الباني ورته منقطع ویلي.(٧)

عَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا نُصِيبُ فِي الْبَيَاتِ مِنْ ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: «هُمْ مِنْهُمْ».(٨)

ژباړه: مصعب بن جثامه وایي ما وویل: اې د الله رسوله! زموږ څخه په شپه کې له قصد پرته د مشرکانو اولادونه وژل کیږي؟ ده وویل: دوی له هغوی څخه دي.

دا روایت یو شمیر کسان له عمومي ضوابطو، قراني ایاتونو او حدیثي لاسوندونو سره متصادم ګڼي، خو که د دې روایت ټولې طریقې وګورو نو هیڅ تضاد نه شته، د دې روایت نور متنونه په دې ډول دي:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِيلَ لَهُ: لَوْ أَنَّ خَيْلًا أَغَارَتْ مِنَ اللَّيْلِ، فَأَصَابَتْ مِنْ أَبْنَاءِ الْمُشْرِكِينَ؟ قَالَ: «هُمْ مِنْ آبَائِهِمْ».(٩)

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وویل شول: که سپاره په شپه کې برید وکړي، نو د مشرکانو زامنو ته زیان رسوي؟ ده وویل: دوی له هغوی څخه دي.

په بل کې داسې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يُبَيَّتُونَ فَيُصِيبُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ "(١٠)

ژباړه: دوی د شپې برید کوي نو د مشرکانو ښځو او اولادونو ته زیان رسوي.

له دې ټولو روایاتو او طریقو څخه یې جوتیږي چې دا پوښتنه یې تر قیامت او عذابه اړه نه لري، بلکې مجاهدینو له رسول الله ص څخه پوښتنه کړې چې یو لورته په جګړه کې د ماشومانو له وژلو منعه شوې او بل لور ته یې موږ په شپه کې توپیر نه شو کولای چې ماشوم دی، ښځه ده او که جنګیالی مشرک؟

نو رسول الله ص ورته روښانه کړه چې په شپه کې د جګړې پر مهال یې حکم یو دی، که ووژل شي نو مجاهدین نه پرې نیول کېږي او نه هم تر نیوکې لاندې راتلای شي ځکه دا حالت جګړه ییز وي او په دې اضطراري حالت کې که په نافهمي ماشوم ووژل شي نو پر اصحابو یې ګنا نه شته.

عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَتْ: دُعِيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَنَازَةِ صَبِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ طُوبَى لِهَذَا، عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ لَمْ يَعْمَلِ السُّوءَ وَلَمْ يُدْرِكْهُ، قَالَ: «أَوَ غَيْرَ ذَلِكَ، يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللهَ خَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلًا، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ، وَخَلَقَ لِلنَّارِ أَهْلًا، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ».(١١)

ژباړه: عائشه رضی الله عنها وایي: رسول الله ص د انصارو د یوه ماشوم جنازې ته وبلل شو ما وویل: اې د الله رسوله! دغه ته خوښي ده، د جنت له مرغیو یوه مرغۍ ده، نه یې بدي کړې او نه یې بیخي موندلې. ده وویل: او یا له دې پرته، اې عائشې! بې شکه الله جنت ته اهل پیدا کړی، په داسې حال کې یې ورته پیدا کړي چې هغوی لا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلرونو په شاګانو کې وو او اور ته يې اهل پيدا کړی، په داسې حال کې يې ورته پيدا کړي چې هغوی لا د پلرونو په ملاګانو کې وو.

دا روايت هم په دې اړه شکونه را ټوکوي، يو شمېر کسان له همدې په استناد پر نورو کره رواياتو نيوکه کوي، ځينې يې بيا له هغو کره رواياتو سره ټکر بولي، په داسې حال کې چې دا روايت د اصولو له مخې د هغو نورو په پرتله ډېر کمزوری او ان د ټکر په تعريف کې بيخې داخلېدای نه شي.

د دې روايت په سند کې دوه روايان دي چې يو شمېر محدثينو کمزوري ګڼلي، يو يې طلحه بن يحيى او بل يې علاء بن المسيب دي، د لومړي په اړه پوهان وايي:

قال على ابن المدينى ، عن يحيى بن سعيد القطان : لم يكن بالقوى ، و عمرو بن عثمان أحب إلى منه .و قال البخارى : منكر الحديث . و ذكره ابن حبان فى كتاب " الثقات " ، و قال :كان يخطىء .

ژباړه: علي بن المديني د يحيى په حواله ويل: پياوړی نه وو او عمرو بن عثمان تر ده ما ته خوښ وو. بخاری ويل: منکر الحديث دئ. ابن حبان په کتاب الثقات کې راوړی او ويلي چې خطا کېدی.

حافظ د تهذيب التهذيب په 5 / 28 کې ويلي:

بقية كلام أحمد : بريد له أحاديث مناكير ، و طلحة إنما أنكر عليه حديث عصفور من عصافير الجنة .

و قال يعقوب بن شيبة أيضا : لا بأس به ، فى حديثه لين .

و قال الساجى : صدوق ، لم يكن بالقوى .

ژباړه: حافظ په تهذيب کې ويلي:(امام احمد يو ځای تاييد کړی او دلته يې پاتې خبرې نقل شوې) بريده(چي بل راوي دئ) مناکير

(c) ketabton.com: The Digital Library

احاديث لري او د طلحه د عصفور من عصافير الجنه روايت منكر بلل شوی.

يعقوب بن شيبه ويلي: باك پرې نه شته خو په حديثو كې يې ضعف شته، ساجي ويلي: رښتنی دئ، خو پياوړی نه و.

د دويم راوي په اړه هم دې ته ورته نيوكې شوې، ازدي وايي په ځينو رواياتو كې تېروتی، نو پر داسې سندونو به څرنگه باور وشي چې هم يې متن منكر وي، له قران او حديثو سره اړخ نه لگوي او هم يې په سند كې كمزوري راويان وي، په داسې حال كې چې موږ د دې مسلې د حل لپاره هم په قران كې دلايل لرو او هم يې د حل په اړه له رسول الله ص څخه مرفوع كره احاديث راغلي چې دا مسله يې له كوم مشكل او ستونزې پرته په ډېر غوره ډول حل كړې ده؟

په العلل و معرفة الرجال كې هم امام احمد دا روايت منكر بللی.(١٢)

په ترمذي او مسند احمد كې هم له ابو سعيد خدري څخه مرفوع روايت نقل شوی چې وايي رسول الله ص وويل:

أَلَاَ إِنَّ بَنِي آدَمَ خُلِقُوا عَلَى طَبَقَاتٍ شَتَّى.

ژباړه: خبردار! بې شكه د ادم زامن پر بېلا بېلو طبقو پيدا شوي.

وروسته دوې داسې جملې وايي:

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيمُوتُ كَافِراً.

ژباړه: او ځيني كافر زيږي، كافر ژوند كوي او پر كفر مري.

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيمُوتُ مُؤْمِنًا.(١٣)

ژباړه: او ځينې يې كافر زيږي، په كفر كې ژوند كوي او مومن مري.

خو دا روايت سخت ضعيف دی، په مسند كې محقق او څېړندوی شعيب الارنووط پرې داسې كاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

إسناده ضعيف، لضعف علي بن زيد: وهو ابن جُدْعان.

ژباړه: سند يې د علي بن زيد بن جدعان له وجې ضعيف دی.

يو بل روايت چې په مسند احمد او نورو کې نقل شوی وايي د قيامت په ورځ څلور کسان ازمويل کيږي:

رَجُلٌ أَصَمُّ لاَ يَسْمَعُ شَيْئًا، وَرَجُلٌ أَحْمَقُ، وَرَجُلٌ هَرَمٌ، وَرَجُلٌ مَاتَ فِي فَتْرَةٍ.

ژباړه: کوڼ چې هيڅ نه اوري، بې عقل، ډېر بوډا او هغه سړی چې (د انبياؤ) د فترت په زمانه کې وي.

هرم هغه بوډا دی چې د ډېر بوډاتوب له امله يې عقل له منځه تللی وي او فترت د انبياؤ ترمنځ هغه زمانه ده چې ور پسې نبي لا نه وي راغلی.

دا څلور واړه کسان به الله ته عذرونه وړاندي کړي، د روايت اخير کې داسې الفاظ دي:

فَيُرْسِلُ إِلَيْهِمْ أَنْ ادْخُلُوا النَّارَ.(۱۴)

ژباړه: نو دوې ته به پغام ولېږل شي چې اور ته داخل شئ.

بيا وايي که ور داخل شوي وای؛ نو په يخني او سلامتي کې به وو.

البته دا روايت هم ضعيف دی، قتاده راوي يې مدلس دی او په عن يې نقل کړی، همدارنګه يې له خپل استاد احنف بن قيس څخه اوريدنه نه ده ثابته، په يو بل سند کې يې د عطيه په نوم راوي ضعيف دی.

څېړونکی شعيب الارنووط پرې ليکي:

هذا إسناد ضعيف لانقطاعه، قتادة: وهو ابن دعامة السدوسي مدلس وقد عنعن، ثم إن سماعه من الأحنف بن قيس مستبعد، لأنه ولد في

(c) ketabton.com: The Digital Library

البصرة سنة (60هـ) على أحد الأقوال، وتوفي الأحنف سنة (67هـ) على أصح الأقوال.

ژباړه: دا سند د انقطاع له وجې ضعیف دی، قتاده بن دعامه السدوسي مدلس دی او روایت یې په (عن) کړی، له احنفه یې اورېدنه هم سمه نه ښکاري، ځکه دی له یو قول سره سم په بصره کې د (۶۰ هـ) پر مهال زېږېدلی او له کره روایت سره سم احنف په (۶۷هـ) کې مړ شوی.

له کفارو د پیدا شویو ماشومانو د دوزخي کېدو په اړه پورتني یاد شوي روایات یا ضعیف او کمزوري دي او یا یې مطلب داسې بیان شوی چې د حدیث له اصلي محتوا سره اړخ نه لګوي.

لاندې به هغه احادیث راوړو چې ښیي د کفارو ماشومان به جنت ته ځي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ.(۱۵)

ژباړه: له ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې ویل یې رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: هر ماشوم پر فطرت پیدا کېږي، نو مور وپلار یې یا یهودي، یا نصراني او یا اور لمانځونکی کړي.

بخاري په باب تعبیر الرؤیا بعد الصبح کې یو بل رویت هم راوړی چې رسول الله ص د شپې د یوه اوږده خوب یادونه وکړه د دې په ترڅ کې یې وویل چې ما یو شیخ ولید چې شا و خوا یې هغه ماشومان وو چې پر فطرت مړه شوي، مسلمانو ورته وویل: اې د الله رسوله!

وَأَوْلاَدُ المُشْرِكِينَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَأَوْلاَدُ المُشْرِكِينَ.(۱۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د مشرکانو اولادونه هم؟ نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: د مشرکانو اولادونه هم.(یعني دوی هم له ابراهیم علیه السلام سره وو)

په لنډو ویلای شو چې د قرآن کریم د عمومي اصولو او څرګندو نبوي احادیثو له مخې به د کفارو ماشومان جنت ته ځي، ځکه الله پر خپل مخلوق مهربان دی، احسان پرې کوي او فضل یې د خپلو سننو یوه نه بېلېدونکې برخه ده. پاتې شول د هغوی د دوزخي کېدو په اړه راغلي روایات نو ټول یې مجروح، کُوټه او د حدیثي اصولو خلاف دي.

۲۰۱۳م

سرچینې:

(۱)(بخاري، کتاب بدء الخلق، باب ما جاء فی قول الله تعالی: وهو الذی یبدأ الخلق... ح: ۳۱۹۴)

(۲)(بخاري، کتاب الادب، باب جعل الله الرحمة مائة جزء ح: ۶۰۰۰)

(۳)(بخاري، کتاب الجنائز باب ما قیل فی اولاد المشرکین ح: ۱۳۸۴)

(۴)(بخاری ح: ۱۳۸۳)

(۵)(مسند احمد ح: ۲۰۶۹۷)

(٦)(معجم کبیر ح:۲۷)

(۷)(سلسله الضعیفه)

(۸)(مسلم، کتاب الجهاد والسیر، باب جواز قتل النساء والصبیان في البیات من غیر تعمد، ح: ۱۷)

(۹)(تېره حواله)

(10)(تېره حواله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱)مسلم، کتاب القدر، باب معنی کل مولود یولد علی الفطرة...ح: ۲۶۶۲)

(۱۲)(العلل ۱۳۸۰، ۲/ ۱۱)

(۱۳)(مسند احمد مسند ابی سعید الخدری ح: ۱۱۱۴۳)

(۱۴)(مسند احمد حدیث الاسود بن سریح، ح: ۱۶۳۰۱)

(۱۵)(بخاري باب ماقیل فی اولاد المشرکین ح: ۱۳۸۵، مسلم باب معنی کل مولود یولد علی الفطره... ح: ۲۶۵۸)

(۱۶)بخاري، کتاب التعبیر، باب تعبیر الرؤیا بعد صلاة الصبح، ح: ۷۰۴۷)

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند

لغوي مانا:

ثقافت د (ث ق ف) له مادي جوړ دی، په لغوي اعتبار يې څو ماناوې شوې دي:

۱/ هغه آله چې نیزه یا غشي په سموي. د لسان العرب لیکوال وايي:

الثِّقافُ: حَدِيدَةٌ تكُونُ مَعَ القَوَّاسِ والرَّمّاحِ يُقَوِّمُ بِهَا الشيءَ المُعْوَجَّ.

ژباړه: ثقاف هغه اوسپینزه اله ده چې له لینده یا نېزه جوړونکي سره وي او د يوه شي کوږوالی په سموي.

د یادولو، زدکولو، بریا او مخامختیا په مانـاؤ هـم کـارېږي. د لسان العرب لیکوال بیا هم لیکلي:

يُقَالُ: ثَقِفَ الشيءَ وَهُوَ سُرعةُ التَّعَلُّمِ. ابْنُ دُرَيْدٍ: ثَقِفْتُ الشيءَ حَذَقْتُه، وثَقِفْتُه إِذا ظَفِرْت بِهِ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: عرب ژر زدکولو ته ثقف الشئ وايي، ابن دريد وېلي: ثقفتُ الشيء معنا زده مې کړ يا هم تر برلاسي وروسته عرب وايي: ثقفتُه. الهي وينا ده: که ته پر دوی په جنګ کې برياليٰ شوې...يا هم که ته له دوی سره په جنګ کې مخ شوې...(۱)

اصطلاحي مانا:

په اصطلاحي معنا کې يې دوې معناوې د پام وړ دي، يوه يې د مطلق ثقافت ده او بله يې د اسلامي ثقافت شوې ده. معجم اللغة العربية المعاصرة ثقافت داسې تعريفوي:

مجموع ما توصَّلت إليه أمَّة أو بلد في الحقول المختلفة من أدب وفكر وصناعة وعلم وفن، ونحوها؛ بهدف استنارة الذِّهن وتهذيب الذَّوق وتنمية ملكة النَّقد والحكم لدى الفرد أو في المجتمع.(۲)

ژباړه: په مختلفو وختونو کې چې يو ښار يا امت د ادب، فکر، صناعت، علم، فن او نورو په برخه کې کومو شيانو ته رسېدلي همدا ثقافت دی چې هدف ورڅخه د ذهن تنوير، د ذقونو ښايسته کول او په ټولنه و فرد کې د انتقادي قوې پياوړي کول دي.

د الثقافة السلامية کتاب ليکوال يې داسې تعريف کړی دی:

مجموعة المعارف و المعلومات النظرية، والخبرات العملية المستمدة من القران الکريم والسنة النبوي، التي يکتسبها الانسان، ويحدد على ضوئها طريقة تفکيره و منهج سلوکه في الحياة.(۳)

ژباړه: د نظري معلوماتو، معارفو او هغو عملي علومو ټولګه ده چې له قران کريم او نبوي سنتو انسان اخيستي او د همدې په رڼا کې د ژوند مهال د فکر او سلوک لار ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر کوم په دویم تعریف کې ثقافت لـه خپـل لـوی مفهـوم څخـه را کوچنی شوی دی، زما په اند په اسلامي ثقافت کې هم یوازې د علم او معارف په اړه خبرې باید نه وي، پـه اسـلامي ثقافـت کـې د مسـلمانانو کلتور، فنون، علوم که دینـي وي یـا پـه نـورو برخـو کـې، تـاریخ یـې، دودونه او رواجونه اسلام ته یې نسبت کیږي که نه؛ ځکه په یوه اسلامي ټولنه کې وي چې که اساسن اسلام کې ریښه هم ونه لري، خو بیا هم په مسلمانانو کې د وجود له امله یې اسلامي ثقافت کې ځایولای شو.

تر دې وضاحت وروسته غواړم ځینې ټکـي د اسـلامي ثقافـت پـه اړه دلته ذکر کړم چې زما په اند د اسلامي ثقافت د تدریس مهال یـې ذکـر اړین دی:

۱/ د ثقافـت عمـومي تعریـف او پـه خـاص ډول د اسـلامي ثقافـت تعریف باید د کتاب په لومړي سر کې وشي. تر هر بحث مخکې د یوه شي تعریف ضروري دی. د تعریف په برخـه کـې دې یـوازې پـر نقـل اکتفا نه کیـږي، بلکـې د خپلـې ټـولنې شرایطـو تـه پـه کتـو دې ځینـې تعریفونه خپله هم جوړ کړي او دا لاره دې همداسې خلاصـه پریـږدي چې راتلونکي وخت نور کسان هم ګامونه پر واخلي. د دې تـر څنـګ دې دا هم واضحه شي چې موږ ولې اسلامي ثقافت وایو؟ اړتیا یې څـه ده او ګټه یې څه ده؟

۲/ د اسلامي دین او اسلامي شریعت د اصلي او فرعي منابعو پېژندنـه د اسلامي ثقافت د تدریس مهال تر ټولـو لـومړی ټکـی دی چـې بایـد توجو ورته وشي. شاګرد باید دا وپېژني چې د شرعي و دیني مسایلو په حل کې پوهان لومړی او په دویم قدم کې کومو منابعو ته رجوع کوي؟ کوم مسایل باید له اصلي منابعو ثابت وي؟ او هغه مسایل کوم دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له فرعي منابعو ثابت شي هم پروا نه لري؟ د اسلامي سرچينو په اړه باید بحث هر اړخيز وي، اساسي منابع هم باید د خپلو مرتبو له مخې هغه ډول تشريح شي چې ورسره مناسب وي او له دې سره په ترتيب باید فرعي منابع هم د خپلې درجې له مخې تشريح شي چې د هرې يوې په بحث کې يې مقام، اړتيا او له دې څخه د مسايلو په حل کې چې څنګه ګټه اخيستل کېږي؛ هغه هم باید توضيح شي.

۳/ درېيم بحث زما په اند دا اړين دی چې د اسلامي ثقافت مواضع باید معلوم شي. په اسلامي ثقافت کې له کومو شيانو بحث کېږي؟ يوازې عقيده؟ ورسره عبادت؟ اخلاقيات؟ او که تر دې اضافه نور مجالات هم شته چې باید د اسلامي ثقافت د تدريس مهال ورته پام وشي؟ که بحث يوازې په لومړۍ يا دويمه يا ورسره درېيمه کټګورۍ کې را خاص شي نو بيا د اسلامي شريعت نوم تر ثقافت ښه ورسره لګېږي؛ ولې بيا د اسلامي ثقافت نوم ور کړی دی؟ او که داسې وي چې له اسلامه څنګه تعبير هم شوی دی، چا کړی دی، په څه وخت کې شوی دی، څنګه نتيجه پرې راغلې ده، د کومو اصولو په نظر کې نيولو سره يې کړی دی، د اسلامي شريعت اغېز پر کلتور څه و؟ د ټولنې په نظم کې څه رول لري؟ اقتصادي برخه کې څومره مهم دی؟ د غم و ښادي په وخت کې څه وايي؟ همداسې هغه مواضع باید په ګوته شي چې د اسلامي شريعت څخه اغېزمن شوي وي او دا ټول په ثقافت کې داخلېږي.

۴/ د ثقافت مضمون باید د معرفت سبب شي نه د تجاهل، همداراز باید خلک افراطيت ته سوق نه کړي، بلکې دلته چې څه ورته تدريس شي هغه يې د لا روښانتيا او زغم سبب شي نه دا چې د نورو په وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرکې او نفرت تخم پکې وکري. له بده مرغه چې د ثقافت مضمون اوس په مسلکي ډول نه دی عیار شوی او څوک چې یې تدریسوي هغه هم پر خپل مضمون بشپړ برلاسی نه لري له دې امله د ښه پایلې پر ځای منفي نتیجه ور کوي.

په ډېر افسوس باید په دې اعتراف وکړو چې اسلامي ثقافت کې د نن پر ځای پر پرون زیات زور راوړل کېږي؛ د دې پر ځای چې د د شریعت پر اساساتو مناسب بحث وکړي، لا یې نورو پیچلی کړي چې محصلین یې په زدکولو کې له ستونزو سره مخېږي. یو بل مشکل د عیني ژوند او ذهني تصور ترمنځ را پیدا کوي؛ ځکه د ثقافت مضمون تر حال پر تېر ډېر بحث کوي چې شاګردان او لوستونکي د نن پر ځای پرون ته توجو کوي او له دې امله د عیني شرایطو او هغه تصور چې له شاګرد سره پیدا کېږي یو ډول ټکر رامنځته کوي او دا د ژوند حقیقت هغوی ته تریخ کړي.

۵/ د دې مضمون یوه بله نیمګړتیا داده چې په محصلینو کې د فکر وړتیا نه زیاتوي. دوی نه د مسلمانانو د تاریخ، نه د اوسنیو ستونزو د حل، نه له تاریخ څخه د زدکړې او نه هم د اسلام د تعبیر او سرچینو په اړه سم پوهاوی تر لاسه کړي. د یوه مضمون چې اساسي هدف همدا د اسلامي شریعت پېژندنه وي، د هغه پر تاریخي سیر باندې رڼا اچول وي، د تعبیرونو او سرچینو په اړه یې بحث وي، اما بیا هم یو محصل تر لوست وروسته په دې یوه هم پوه نه شي، نو حتمن په دې مضمون کې ستونزې شته چې جدي حل غواړي.

۶/ ثقافت که په لنډ ډول تعریف کړو نو د اوسني امت یو ژوندی انځور راته کاږي. که دا مضمون په دې اړه بحث کې ناقص وي، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو ته هم څه نه شي ور کولای، تر ټولو مهمه داده چې لـه دې مضمون وروسته طالب العلم پوه شي چې اوس د امت په مخ کې ستر خنډونه څه دي او حل يې څه دی؟ موږ د شريعت پروني تعبير تـه نـن زياته اړتيا نه لرو، خو د نن له شرايطو سره سم ورته اړتيا لرو، نو کـه پـه مضمون کې د نن پر ځای پرون ډېر فشار راوړل شوی وي دا د امت پـه اوسني حالت کې فايده نه لري او بايد فوري يې پر بديل فکر وشي.

7/ اسلامي ثقافت بايد د هغو باورونو، عقايدو او ارزښـتونو پـه اړه لـه اسلامي ليدلوري بحث وکړي چې په يو نه يو ډول له ديـن يـا شريعـت سره تړاو لري.

٨/ په اسلامي ثقافت کې بايد د هغو فرقو پـه اړه هـم ځـانګړی فصـل موجود وي چې له اسلام څخه خپـل تعبيـر لـري. دوی حـتمن د خپـل تعبير لپاره ځانګړي اصول لري، تګلاره يې لـه نـورو بېلـه وي. اسـلامي ثقافت بايد د هرې اسلام ته منسوبې فرقې پر ليدلوري، اصـولو، تعبيـر، له نورو سره پر مهمې اختلافي ټکو بحـث وکـړي چـې محصـلينو تـه د مسلمانانو د مذاهبو، فرقو، تعبيرونو او پـه ټولـه کـې د مسـلمانانو د تېـر تاريخ په اړه معلومات وشي.

٩/ په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو تېر تاريخ ته نظر ډېر لازمي دی. که داسې وشي چې دا تاريخ پر پړاونو ووېشل شي لا به ښه وي چې پـه مختلفو سمسترونو کې ولوستل شي. د رسول الله ص دور دې ځانګړی شي، بيا دې د راشده خلفاؤ دوره ولوسـتله شي، تـر دې وروسـته دې د نورو خلفاؤ، اميرانو، پاچاهانو او هغه کسان هم بايد له پامه ونه غورزول شي چې د خلافت يا امارت دعوه يـې کـړې وي خـو واک تـه نـه وي رسيدلی، د هغه په اړه بحث به دا ګټه وکړي چې هم به يې محصلين پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه معلومات ولري، دويم دا ټکی اړين دی چې معلومه کړي هغه ولې دې ادعا کولو ته اړ شو او بيا برياليی ولې نه شو؟

۱۰/ د اسلامي ثقافت مضمون دې داسې چمتو شي چې پر څو مهمو برخو ويشل شوی وي. مثلن: په لومړۍ برخه کې دې د اسلام پر سرچينو بحث وکړي چې اساسي او فرعي سرچينې کومې دي؟ تر دې وروسته که د اسلامي مذاهبو په اړه بحث کيږي، نو لومړی دې د رسول الله ص له دوره پيل کړي چې هلته يوازې يوه مرجعه وه او هغې تفسير وړاندې کاوه؛ اما که اصحابو ته اړتيا پيښه شوې وای، هغوی اجتهاد کاوه لکن رسول الله ص يې د خطاګانو سمونه کوله. د رسول الله ص په دور کې دا ټکی لازمي دی چې اصحابو کومو معيارونو ته په کتو اجتهاد کاوه؟ دا ټکی له موږ سره د اجتهاد په تعريف او مجتهدينو په پيژندنه کې مرسته کوي.

د اصحابو په دور کې هم د تعبير اختلافات وو؛ له دې امله بايد ښه بحث پر وشي. دلته نو دا ټکی نور هم اړين دی چې کومو معيارونو ته په کتو اصحابو اجتهاد کاوه او ولې ځينو ته پر نورو ترجيح ور کول شوې ده؟ هغه اصحاب چې په اجتهاد کې تر نورو مخکې بلل شوي، که د هغوی د اجتهاد روش معلوم شي په اساني موږ پته لګولای شو چې دوی کوم معيارونه په نظر کې نيولي دي؟ د اصحابو په دور کې که څه هم مدون اسلامي مذاهب نه دي را پيدا شوي خو د هغوی اجتهادي تګلارو بيا د مذاهبو په رغونه کې ښه جوت کردار ادا کړی دی.

د اصحابو تر زمانې را وروسته نو فقهي مذاهب په يو نه يو ډول را پيدا شوي دي چې فقهي تګلارې يې سره بيلې وې. دا دور نو لوی او ژور

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ته اړتیا لري چې د اسلامي زده کړو محصلین د مذاهبو په تګلارو، له نصوصو د اجتهاد په طریقو او معیارونو باید وپوهېږي. دلته بل مهم بحث دا هم دی چې د اختلاف پر را منځته کېدا هم باید بحث وشي چې مذاهب ولې تر خپل منځ اختلاف سره لري؟ دا ډېر مهم بحث دی او محصلین یې په اړه یا معلومات نه لري یا که څوک پوهېږي؛ نو بیخي کم. د هر مذهب د اصولو په اړه بحث به نور هم ګټور وي، د دې تر څنګ که یې د ځینو مشهورو څیرو په اړه معلومات وړاندې شي ډېر به ښه شي.

زما په اند د اسلامي ثقافت په برخه کې دا هغه ټکي دي چې باید پکې ځای شي. که اسلامي ثقافت له دې یادو ټکو پرته لوستل کېږي، نو نه یوازې چې اسلامي ثقافت سم معرفي کولای نه شي بلکې زیان به یې دا وي چې محصلین او لوستونکي په تیاره کې ساتي. هغوی ته د یادو شیانو په اړه سم لیدلوری نه ورکوي، د اسلامي ثقافت مضمون په خپله غېږه کې خورا زیات شیان را نغاړي چې په یوه چپټر یې خلاصول هم له دې مضمون سره ظلم دی او هم له محصلینو سره. زما په اند د اسلامي ثقافت مضمون باید په مشخصو پوهنځیو کې ولوستل شي چې هغوی په یو نه یو ډول له اسلامي زدکړو سره اړه ولري. د طب یا ساینس په پوهنځیو کې شاملول یې هم محصلین په تکلیف کوي او هم دا مضمون په هغه ډول نه تدریسېږي چې ور سره مناسبه ده. د اسلامي ثقافت مضمون دې د یوه تخصصي مضمون په توګه یوازې هغو کسانو ته تدریس شي چې اسلامي زدکړې کوي او په دې برخه کې پوهاوي ته اړتیا لري. د نورو پوهنځیو محصلین د اسلام په اړه عمومي معلومات د مکتب له ابتدا تر انتها زده کوي او بیا تخصصي زده کړو ته اړتیا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. که بيا هم اړتيا وي، نو ځينې داسې کتابو دې په اړه وليکل شي چې عمومي وي او يوازې د پوهنتون کسان ګټه ترې وانه خلي بلکې عام افراد يې هم له مطالعې يو څه تر لاسه کړي او هغوی ته په دې اړه يو عمومي پوهاوی ور کړي او همدا به ورته کافي وي.

١/٢/٢٠٢٠

کابل- افغانستان

سرچينې:

(١)لسان العرب، الفصل التاء المثلثة: ١٩/9، د دار صادر- بيروت دريم چاپ ١٤١٤)

(٢)معجم اللغة العربية المعاصرة، بحث ثاء د ث ق ف ماده ١٠٦٠ لغت:١/ ٣١٨، د عالم الكتب لومړی چاپ: ٢٠٠٨)

(٣)الثقافة السلامية: ١٨، د اثراء د نشر و توزيع ادارې لومړی چاپ: ٢٠٠٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين د انسان لپاره دی که انسان د دين؟

يا هم انسان وسيله دی که هدف؟

اوس ډېر کسان دا پوښتنه کوي چې دين د انساني ګټو لپاره دی او که انسان د دين لپاره پيدا شوی دی چې بايد په خپلو غوښو او وينو د ديني ارزښتونو ساتنه وکړي؟

دا په دې برخه کې خورا اهميت لرونکې پوښتنه ده چې بايد ډېره پخوا په معقول او منطقي توګه حل شوې وای؛ له بده مرغه چې د نورو ټولنو لپاره به حل وي، خو زموږ د ټولنې لپاره تر اوسه هم په معقول ډول نه ده حل شوې.

که د دې پوښتنې په اړه ځينو ټکو ته پام شوی وای، نو معقول او منطقي حل يې ډېر اسانه و، بدبختانه چې د موضوعاتو بعدونه، له زمان و مکان سره يې تطبيق او د ټولنې غوښتنو ته نه پام د دې سبب کېږي چې پوښتنې په خپله اصلي بڼه پاته شي او د معقول حل لپاره يې څوک جدي او پرېکنده اقدام ونه کړي.

د ديني او شرعي متن له محتوا په ډېره څرګنده معلومېږي چې د انسان او دين ترمنځ په پرتله کې د انسان د مهم بللو پله درنه ده، ديني متن په ګڼو ځايونو کې دې موضوع ته پام کړی دی او د مقدسو لاربښوونو په بهير کې د شرايعو تغيير او تبديل د همدې محور پر اساسيتوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځرخي او موږ ته په ګوته کوي چې دين او شريعت د انساني ګټو د تامين وسيلې، له دې امله نو د قران په مقدس متن کې راغلي چې که انسان ته د زيان رسولو معامله د دين پر سر رامنځته شوه، انسان په ډېره اساني کولای شي چې له دين څخه منکر شي، اما اجازه دې نه ور کوي چې د انسان فزيکي وجود ته زيان ورسيږي.(النحل: ۱۰۶)

دا سمه ده چې د دين او شريعت په متن کې خورا ډېر دلايل د دې لپاره موجود دي چې دين د انسان لپاره وبولي، د انساني ګټو د تضمين وسيله يې وګڼي، اما په دينپالو ټولنو کې دې فکر ولې دومره وده کړې ده چې انسان د دين لپاره دی او بايد د ديني ارزښتنو په خونديتابه کې له ځانه بيا تر ماله او ابرو و عزته هر څه قرباني کړي؟

څو عوامل د دې سبب شوي دي، چې ځينې يې د ديني کتابونو د متن له ناسم تعبير سره اړه لري او نور يې بيا له ټولنيز ژوند سره تړاو لري. د قران کريم له يوه ايت څخه په دې برخه کې خورا ناسم تعبير کېږي چې د ايت اصل متن په دې توګه دی:

{وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ} [الذاريات: 56]

ترجمه: او ما پيری و انسان د خپل فرمان منلو لپاره پيدا کړي دي.

د دغه ايت له الفاظو، موضوع او مخته وروسته جملو سره ډېره بېباکه چلند شوی دی، نه دغه الفاظ هغه مفهوم ايجابوي چې په عمومي توګه ځني کېږي او نه زموږ د سترګو ليدلې مشاهده ورسره سر خوري.

که دلته له عبادت څخه هغه مفهوم ومنو چې عمومن ځني کېږي، نو بيا انسان ولې سرکښي کوي؟ انسان ولې د خپل تخليق هدف هېر کړی دی؟ په عربي کې د عبادت لفظ يوازې دغه مفهوم نه لري لکه زموږ خلکو ته چې له دې لفظ څخه بيخي بدهي ښکاري. عبادت د امر منلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره هم کارېږي، د يو چا امر ته غاړه ږدل، هم عبادت دی، د قران کريم په دې ايت کې د جن او انس له عبادت څخه هدف هم هغو قوانينو ته د هغوی تسليمي ده چې د کائيناتو د نظم چلولو په برخه کې خالق پيدا کړي او له دې قوانينو سرغړونه د جن او انس له وسه بهر خبره هم ده، دا مفهوم قران کريم بل ځای نورو مخلوقاتو لپاره د الفاظو په يو څه توپير داسې بيان کړی دی:

{تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيماً غَفُوراً} [الإسراء: 44]

ترجمه: اووه اسمانه، ځمکه او څه چې پکې دي، ټول د هغه لپاره له ستاينې سره يوځای تسبيح وايي؛ خو تاسو د هغوی په تسبيح نه پوهېږئ، يقينن هغه له دې امله بخښونکی دی چې زغم يې زيات دی.

په دې ايت کې اسمان، ځمکې او پکې شته ټولو مخلوقاتو ته د تسبيح نسبت هم له دې جملې دی لکه انسان ته چې د عبادت نسبت شوی دی، نه اسمان او ځمکه خوله لري چې تسبيح په ووايي او نه د خدای هدف دغه ټول تسبيح دي، قران کريم وويل چې تاسو يې تسبيح نه شئ فهمولای، يقينن له انسان پرته د نورو مخلوقاتو عبادت او تسبيح تر اوسه هم ډېرو انسانانو ته د فهم وړ نه دي، اما دلته هدف هغو قوانينو ته د ټولو مخلوقاتو تسليمي ده چې د جهان د اداره کولو لپاره په دې نړۍ کې نافذ دي او هيڅوک يې له پيروي انکار نه شي کولای، حتا دا داسې قوانين دي چې د قران کريم له مخې خدای خپله هم د دې قوانينو پابند دی او مخالفت يې نه کوي، نو مخلوق به يې څنګه مخالف شي؟ مثلن د جاذبې قانون دی، له دې قانون څخه مخالفت د جهان د متلاشي کېدلو په معنا دی، نو که خدای له دې قانون څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک معاف کړي، ګډوډي به جوړه شي او الله عزوجل په کائيناتو کې د عمومي ګډوډۍ پلوي نه دی.

که د قران کريم د تفسير لپاره زموږ مفسرينو اول د قران کريم مفاهيم خپله په قران کې کتلي وای، زما په اند د قران کريم خپل تفسير او تعبير به تره ډېره موافقت سره درلودلای او هغه خطاګاني به نه پيدا کېدلای چې اوس يې موږ شاهدان يو، زموږ مفسرينو له بده مرغه چې د قراني اياتونو په تفسير کې نه ځمکني شرايط او د عينيت فلسفه په نظر کې نيولې ده او نه يې خپله د يوه ايت تفسير د بل په څنګ کې ايښی دی چې څومره يو د بل له تفسير او تشريح سره تطابق لري؟ د تفسير په کتابونو کې دا هغه خلا ده چې تر اوسه پام نه دی ور ته شوی او لا يې هم د ډکولو لپاره يوې داسې ادارې کار نه دی پيل کړی چې په ټوله معنا د دې کار اهليت او وړتيا ولري.

دين ولې د انسان په ژبه راغلی دی؟ موږ بايد پر دې نکته هم ډېر فکر کړی وای، که هدف د انسان له تخليق څخه يوازې د الله هغه عبادت وای چې موږ يې په عمومي ژوند کې کوو، نو بيا انسان سرغړونې معنا نه درلوده، د انساني ارزښتونو لپاره د ديني متن تغيير او تبديل معنا نه ورکوله او په ټوله کې د انسان په هغه ژبه چې تل د تغيير او تبديل په حال کې وي د هغه قانون متن رالېږل چې د دوی په اند هيڅ وخت تغيير او تبديل نه مني د ثوابتو له جملې دي، هم بې معنا او بې مفهومه جمله ده؛ ځکه که هدف دغه عبادت شي چې موږ يې په ورځني ژوند کې کوو، نو يو لور ته خو ټول انسانان دا کار نه کوي، بل خوا د دې عبادت نوعيت او ډولونه سره ګڼ او بېل دي او بل يې دغه متن په ايجادولو او د هدف په تر لاسه کولو کې چنداني موثر هم نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای کولای شوای چې د دې تحول منونکې ژبې پر ځای د عبادت قانون د انسان د عصبي سیستم یوه نه جلا کېدونکې برخه گرځولای وای، چې هم هدف تر لاسه شوی وای، هم ټولو انسانانو عبادت کړی وای، ورسره د اختلاف او په عبادت کې د تنوعاتو مخه ډب شوې وای او تر څنګ یې ډېرې نورې ښېګڼې هم؛ اما خدای دا کار نه دی، بلکې په انساني ژبه یې متن رالېږلی دی، هغه ژبه چې انسان پنځولې ده، هغه ژبه چې د خورا ډېرو تعبیرونو، تفسیرونو، ګڼو مفاهیمو ور کولو او نورو ګڼو پدیدو تحمل لري، دا هر څه په ګوته کوي چې تر دین انسان مهم دی، دین به د انسان ګټې ساتي، لکه عملن چې موږ لیدلي هم دي، دین هغه وخت نازل شوی دی چې یوه ټولنه د تاریکۍ په تور ګرداب کې لاهو کېږي، له دې جوتېږي چې په دیني ارزښتونو به انساني هغه ساتل کېږي.

انسان ته د دین منلو او نه منلو اختیار، یوه بله هغه اساسي نکته ده چې موږ په دې ځانګړې قضیه کې د خاصې پرېکړې برداشت کولای شو، د خدای په رالېږلي متن کې دغه نکتې ټولې د انسان محوره دین تصریح کوي، د خدای دین د کړاو لپاره نه دی، انسان د انسان لپاره داسې ایډیالوژي جوړه کړي چې هغه په کړاو بدله شي، د خدای دین که انسان ته د دین منلو واک ور کوي، نو دا هم ښکاره کوي چې انسان خدای ته څومره مهم دی؟ اما د خدای له متن څخه چې انسان کوم برداشت کړی دی، په هغه برداشت کې د انسان اصل مقام ډېر راټیټ شوی دی، د ایډیالوژیو په ګړبړ کې د انسان مقام ته زیان رسېږي، هره ایډیالوژي که له پیله د انسان په ګټه رامنځته شوې وي، هم وروسته داسې لارې کوڅې پکې جوړې شي د خاصو انسانانو د ګټو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوندیتابه قانون شي، تر جبر لاندې انسان نه شي کولای چې د ټولو انسانانو غوښتنې، اړتیاوې، د طبیعت حالات او نور دې سره ورته شي، بلکې دا هر وخت سره مخالف وي، له دې امله د انسانانو لپاره د یوې داسې عمومي ایډیالوژۍ را پیدا کول چې د ټول بشر په خیر دې وي، که ناممکنه نه ده، نو مشکله حتمن ده؛ ځکه لکه د هر انسان فزیکي وجود چې له یوه بل سره توپیر لري، دغه ډول یې نور ډېر شیان هم له نورو انسانانو سره فرق کوي، یو شی که زه د ځان په گټه بولم او بل ته یې هم گټه، اما بل زما په شان فکر نه شي کولای، ممکن هغه یې د ځان په تاوان وگڼي او مخ ځنې وگرځوي، یوه ایډیالوژي په یوه بڼه چې په هیڅ زمان، مکان او ټولنه کې دې د هغې جوړښت، موخه او د تطبیق و اجراء ډول دې توپیر نه سره کوي، یوه اساسي تېروتنه ده چې له له دیني ایډیالوژیو رانیولې بیا تر غیر دیني پورې د هرې یوې پیروان د دغه ناسم فکر ښکار شوي دي او په پایله کې یې انسانیت ته په زیان تمامه شوې ده.

هره ټولنه، ځای او وخت خپلې تقاضاوې لري، د دې لپاره به نظریات تراشل کېږي، که زما د هیواد لپاره یوه دیني نظریه نن کار ور کوي، عیني په همدې وخت کې یې د امریکا دټولنې لپاره نه ور کوي، باید د هغه ځای له شرایطو سره عیاره کړل شي، له دې ثابتېږي چې انسان مهم دی، دیني تعبیرونه، تفسیرونه او ایډیالوژي گانې له دغه اساسي نکته له پامه نه باسي چې هر څه د انساني گټې لپاره، که له دې اصل څخه د هرې ډلې، فکر او مکتب پیروان مخالفت کوي، په اصل کې د خپلې ایډیالوژۍ وخت لنډوي او نورو انسانانو ته د کړاو پر ځای اول خپلو ځانو ته د کړاو په ایجادولو کې وخت ضایع کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵/۱۱/۲۰۲۱

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام

له شک پرته چې کتاب د انسانیت په رشد او پرمختګ کې خپل رول هر وخت ادا کړی دی، که نن څومره هم نویو عصري وسایلو پر مختګ کړی دی، خو د کتاب اهمیت نه یوازې کم شوی نه دی بلکې زیات شوی دی.

د کتاب اهمیت ته په کتو د عالمیانو خالق هم په بېلابېلو وختونو کې له ګڼو نبیانو سره کتابونه او صحیفې د انسانانو د هدایت لپاره رالېږلي دي.

په ټولو انساني ټولنو کې د کتاب له اهمیت څخه څوک منکر نه دي او هره ټولنه د کتاب اهمیت مني اما ممکن په ځینو ټولنو کې یې اغېز زیات وي او په ځینو کې کم؛ خو دا هر څه د هغې ټولنې په ظرفیت پورې تړلي دي چې د یوې ټولنې ظرفیت څومر لوړ وي، هغومره د کتاب اهمیت هم هلته زیات وي.

مقدس کتابونه

د کتاب نوم په قران کریم کې هم ذکر شوی دی، قران کریم په مجموع کې څلور ستر کتابونه یاد کړي دي چې پر څلورو سترو رسولانو په جلا جلا وختونو کې نازل شوي دي. دلته به د تېرو الهي کتابونو او قران کریم په اړه د قران کریم ځینې لارښوونې او هغه صفات را واخلم چې قران کریم ذکر کړي دي څو د کتاب اهمیت په ښه ډول څرګند شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ () مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ (ال عمران: ۳، ۴)

ژباړه: پر تا يې په حقه کتاب نازل کړی چې د مخکنيو تاييدونکی دی، او پخوا يې تورات و انجيل نازل کړي وو چې انسانانو ته لارښود او فرقان يې هم نازل کړی دی.

په دې ايت کې د پخوانو کتابونو لپاره د لارښود صفت ذکر شو، قران کريم يې په حقه نازل شوی ګڼلی دی چې مخکني کتابونه تاييدوي او د فرقان نوم يې ور کړی چې حق و باطل سره بېلوي.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ (المائده: ۴۴)

ژباړه: بېشکه موږ تورات نازل کړ چې په هغه کې هدايت او نور وو، نبيانو وربانديې فيصلې کولې.

دلته له هدايت سره د نور صفت ور اضافه شوی او دا هم ويل شوي چې د خلکو پرېکړې نبيانو په همدې تورات کولې.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ.

(الاعراف: ۵۲)

ژباړه: او يقينا موږ دوی ته کتاب ور کړی، د علم له مخې مو تفصيل پکې کړی وو، مومنانو وګړو ته لارښود او رحمت.

قران کريم د موسی عليه السلام کتاب هم د فرقان په نوم ياد کړی دی:

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ. (البقره: ۵۳)

ژباړه: او هغه وخت چې موږ موسی ته کتاب او فرقان ور کړل چې ګوندې تاسو لار ومومئ.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ. (الزمر: ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله د کتاب په بڼه تر تولو ښې خبرې نازلې کړې دي چې يـو لـه بل سره مشابه او تکراري دي.

قران کريم د الله تر ټولو بهترې خبرې دي، د کتاب په بڼه دا خبرې يـو د بل تاييد کوي، نقض او تضاد پکې نه شته او دا لامل دی چې خبرې پکې تکرار راغلې دي، قضاياوې بيا-بيا راغلې دي خو د تضاد پر ځای مشابهت پکې دی چې د قران کريم پر حقانيت دلالت کوي.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ () قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (الزمر: ۲۷، ۲۸)

ژباړه: او يقينن موږ په دې قران کې انسانانو ته(د هدايت لپاره) هـر ډول مثال بيان کړی چې ښايي دوی پند واخلي. داسې قـران چې پـه عـربي ژبه دی، له هر ډول نقص(کوږوالی) څخه پاک دی ګوندي دوی ځـان ساتنه اختيار کړي.

دا خو په قران کريم کې د کتاب په اړه لارښوونې وې، په دې اړه مناسبه بولم چې يو حديث هم راوړم:

«إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(۱)

ژباړه: بيشکه الله په دې کتاب ځينې خلـک اوچتـوي او نـور بيـا کښـته کوي.

له دې حـديث څخـه د قـران کـريم فضـيلت معلـومېږي چې د کتـاب اهميت په ګوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحیفې او حدیثي کتابونه

د سترو الهي کتابونو تر څنګ، الله ځینو نبیانو ته صحائف هم ور کړي دي چې انسانانو ته لارښوونې پکې وي. قران کریم د ځینو انبیاؤ په اړه د صحائفو یادونه هم کړې ده:

وكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا (الاعراف: ۱۴۵)

ژباړه: او موږ ده ته په الواحو (صحائفو) کې د هر شي په اړه نصیحت او د هر شي په اړه تفصیل لیکلی وو؛ نو دا الواح ټینګ ونیسه او قوم دې امر کړ چې په ښه ډول عمل په وکړي.

د همدې الواحو په اړه یو بل ځای وایي:

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ (الاعراف: ۱۵۴)

ژباړه: او کله چې له موسی څخه غوسه ولاړه الواح یې واخیستل او د هغو په نسخه کې هغو وګړو ته چې له خپله ربه ډارېږي هدایت او رحمت وو.

له دې جوتېږي چې صحائف هم د انساني هدایت لپاره وې، کله چې انسانان د الله په فرامینو عمل وکړي نو د رحمت سبب ورته کېږي او له دې امله الله پاک کتاب او صحائف هر ځای انسانانو ته رحمت بولي.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى () وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى (النجم: ۳۶، ۳۷)

ژباړه: او که دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او هغه ابراهیم په صحیفو کې وو چې په خپلو خبرو یې عمل وکړ؟

له دې ثابته شوه چې د موسی علیه السلام تر څنګ د خورا زیاتو نبیانو جد او مقتدا ابراهیم علیه الصلاة و السلام ته هم صحیفې ور کړل شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې او په هغو کې ځيني احکام وو چې دلته د يوه سرکښ په اړه وايي، دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او ابراهيم عليهما السلام په صحائفو کې راغلي وو؟

تر دې ور هاخوا بيا يوه بله کټګورۍ کتابونه د انبياؤ هغه خبرې، وينا وې، فيصلې او عملي و تقريري اعمال دي چې د همدې کتابونو د احکامو او لارښونو د تعميل پر مهال يې ترسره کوي او د نورو انسانانو په لاس ليکل کيږي. که څه هم دا کتابونه مستقيم انبياء نه ليکي، اما د تقدس درجه يې له دې امله پر خپل ځای پاته ده چې دا هم نبيانو عمل يا قول دی او د دين و شريعت په تشريح کې يې ويلی يا کړی دی. له دې امله نو دا د شرعي احکامو دويمه سرچينه بلل کيږي چې خورا لويه برخه شرعي احکام ور پوري تړلي دي. قران کريم د الهي کتاب د تشريح په اړه رسول الله ص ته وايي:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (النحل: ۴۴)

ژباړه: او موږ تاته ذکر نازل کړی چې خلکو ته هغه څه بيان کړې چې ورته نازل شوي او ښايي دوی فکر وکړي.

په دې ايت کې الله تعالی رسول الله ص ته امر وکړ چې خلکو ته د ذکر بيان وکړه. رسول الله ص چې په عمل کې څه بيان کړي، په قول يې هر شی بيان کړی يا هم تقرير، دا ټول هغه څه دي چې رسول الله ص ته د تبين امر شوی دی، يعنې دا بيان دی، د قراني احکامو بيان رسول الله ص خلکو ته په عمل کړی دی، په قول يې ورته بيان کړی او په تقرير يې هم.

له دې امله چې قولي، فعلي او تقريري احاديث و سنت د شرعي احکامو تشريح وه، علماؤ هڅه وکړه چې د قران کريم په شان دا هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابي شکل خوندي کړي چې د ابد لپاره نورو راتلونکي نسلونه د يوې شرعي سرچينې په توګه کار تـرې واخـلي. دادی د حـديثي کتـابونو لـه ليکلو تر زر هم زيات کلونه تېرېږي، خو نن هم د امت په لاس کې دي او د مسايلو په حل کې ترې ګټه اخلي.

له دې لوړ بيان څخه ثابته شوه چې کتاب د اسلامي دعوت پـه لار کـې خورا لوی اغېز لري، همدې اغېز ته په کتو الله تعالی کتابونه نازل کړل، صحيفې يې راولېږلې او د امت لومړنيو پوهانو د حديثو کتابونـه وليکـل چې دادی د امت په رهبري کولو، رغولـو، سـمې لارې تـه پـه هـدايت کولو کې خپل مهم نقش لري او امت تر هر څه اول په شرعـي و دينـي احکامو کې همدې سرچينو ته رجوع کوي.

په دعوت کې د کتاب اغېز

مخکې کې مو هم يادونه وکړه چې که کتاب اغېز نه در لودلای نـو اللـه تعالی انسانانو ته د لارښوونې لپاره کتابونه نه نازلول.

د الهي کتابونو نازلېدل خپله ثابتوي چې اغېز يې زيات دی.که کتاب نه وای، نو له ادمه تر دې دمه راغلي اخبار او احوال بـه مـوږ تـه پـه دونـه خوندي ډول نه وای رسېدلي. موږ چې نن د تيرو نبيانو په احوالـو خـبر يو د همدې کتاب نقش دی، که د هغوی خبرې موږ ته رسېږي او مـوږ يې منو، ايمان پر راوړو دا هم د کتاب له امله دی، نـو لازمـه خـبره ده چې کتاب له خورا زيات اغېز څخه برخمن دی چې په ديني او دنيـوي لحاظ يې د انساني رشد په پر مخ وړلو کې ډېر مهم نقش له پامه نه شـو اچولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د خپلو اسلافو له اقوالو او احوالو خبر یو، دا هم د کتاب برکت دی، موږ ته د هغوی خبرې او اجتهادات رارسیدلي دي، دا هم د کتاب له رویه، د کتاب اغېز دی چې نن هم د هغوی پیغامونه ژوندي دي او خلکو ته د سمې لارې په ښودنه کې ترې کار اخیستل کېږي.
د اوس وخت پر اجتهاداتو او د مسلو پر حل د پخوانو علماؤ د فکر اثر حتمن شته چې دا هم د کتاب اغېز ثابتوي.
د کتاب یو ښه والی دادی چې لوستونکی ورسره زیاتره وخت حساسیت نه پیدا کوي او نه هم مقابله ورسره کوي، کتاب یو خاموشه داعی دی چې په خپل وار هر وخت، هر ځای کې هر چا ته په خپلو موثرو کلمو او جملاتو پیغام رسوي، د خلکو پر زړو او اذهانو اغېز کوي او ممکن خپل پیغام ور باندي ومني.

د کتاب پیغام

د پیغام په رسولو کې کتاب له پخوا زمانو ډېر د ارزښت وړ وو او دی. کتاب په زیاتو وختونو کې تر مخامخ خبرو ډېر موثر وي، ځکه د کتاب د وړاندي کولو انداز له خبرو سره فرق لري، په کتاب کې یو خاموش داعي خپل پیغام په ارام ډول، له هر ډول استثنا پرته، په ښو جملو، غوره انداز او داسې میتود وړاندي کوي چې مخاطب ورسره په جنجال نه اخته کیږي. لوستونکی یوازې د کتاب پیغام لولي او فکر پکې کوي، دلایل یې ګوري او تامل ته اړ کېږي، تګلاره یې ارزوي او تر اغېز لاندي یې راځي او بالاخره د کتاب پیغام ته تسلمېږي.
د کتاب یوه بله ځانګړنه داده چې هر وخت موجود وي، زموږ سره اوس هم داسې کتابونه شته چې لیکوالان یې خورا وختي مړه شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، ان د رسول الله ص تر بعثت مخکې کتابونـه هـم موجـود دي او د يونان د فلسفې او منطق کتابونه اوس هم په يوه بڼه موجود دي.

د زياتره کتابونو پيغام عمومي وي، هر وخت ته رسېدای شي، عمر يـې اوږد وي، له يوه قومه تر بله له يـوې جغرافـې تـر بلـې هـيڅ سرحـد نـه پېژني، له دې امله د کتاب پيغـام خـورا مهـم دی. يـو عـالم وايـي، کـه څوک غواړي چې ونه مري، نو ګټور کتاب دې وليکي.

رښتيا هم د زرګونو کسانو نومونه موږ اوس داسې يـادوو لکـه هـمزولي چې مو وي او د ژوند په خورا زياتو پېښو يې داسې خبر يو لکه زموږ د کلي چې وي، دا ولې؟ ځکه چې هغوی علماء وو، کتابونه يـې وليکـل او انسانيت ته يې خدمت وکړ، د هغـوی د کتـاب پيغـام مـوږ د هغـوی پېژندلو ته وهڅولو.

۲۱/۱۲/۲۰۱۹

سرچينه:

(۱)مسـلم، کتـاب صـلاة المسـافرين و قصرهـا، بـاب فضـل مـن يقـوم بالقران... ح: ۸۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني تعبير د نړۍ والې اداري اړتيا

دغه کار که په تېر وخت کې ممکن نه و؛ اوس خو يې حتمي شونتيا رامنځته شوې ده چې د اسلامي نړۍ په کچه د پوهانو يوه داسې اداره جوړه شي چې يوازينی کار يې له وخت، مکان او شرايطو سره د دين او شريعت سم تعبير وي.

په اوس وخت کې د دې اداري اړتيا ځکه زياته شوې ده چې د دين په وړاندې چېلنجونه زيات دي؛ له دينه هغه محلي تعبيرونه د وخت او غوښتنو سره سم نه کېږي، د هغو په نتيجه کې خبره جنګونو او ورانيو ته رسېږي چې نړۍ يې هم په ناسم تعبير خبره او د عملي زيان بيلګې يې ويني.

په محلي کچه له دينه ناسم تعبير که يوه لور ته د جنګونو او تشدد سبب شوی دی، نو بل لور ته يې له دينه د مخ اړولو لړۍ هم اوچته کړې ده، په نن وخت کې د اسلامي نړۍ په کچه دا هم يو لوی چېلنج پاتــه دی چې خلك له دغه مروجه تعبيره ستړي کېږي او له دينه مخ بې دينۍ ته اړوي چې د اسلام ټولنې لپاره د يوه بل ګواښ زنګ دی.

محلي ناسم تعبيرونه يو بل مشکل دا لري چې دولتونه او ديني مرکزونه/ اشخاص د همدې پر سر سره په جنجال اخته او يو بل ته په سنګر کې ناست دي، که تعبير يو محوره او د زمان و مکان غوښتنې پـه نظر کې ونيول شي حداقل دې سناريو ته به پای ور کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي او شخصي تعبيرونه د اختلافاتو د زياتېدو سبب هم کېږي چې دا نن يې زموږ په هيواد او نژدې ګاونډي هيواد پاکستان کې خورا زياتې بېلګې وينو. طبيعي خبره ده چې د يوه انسان تعبير نسبت د ډېرو تعبير ته حتمن د خطا زيات احتمال لري، که له دينه تعبير جمعي کړو او د فرد کار يې ونه ګڼو نو زما په ګومان به مو د دې مذهبي زړه بدونکو اختلافونو مخنيوی تر يوه حده کړی وي.

فرد محوره او محل محوره تعبيرونه د وخت او زمان غوښتنو ته هغه ډول پاملرنه نه شي کولای چې بايد ورته شوې وای، اوس هغه وخت تېر دی چې يو کس به د خونې په يوه کونج کې ناست و، کتاب او فتاوا به يې ليکله، کله چې به وليکل شوه نو د هغې سيمې ټولو خلکو ته به يوه لاسته راوړنه وه او په هغه سيمه کې به عمل په کېده، اوس خبره د يوه ولايت او يوې سيمې نه ده، ديني هويتونه اوس په ملي هويتونو بدل شوي او د يوه ولايت په فتوا پر ټول هيواد اثر کوي، چې له امله يې ستونزې را پيدا کېږي، له دې امله اړينه ده چې له فرد محورۍ او محل محورۍ څخه نور دا کار جمع محورۍ ته وسپارو.

د ټيکنالوجي سرعت د هغو نويو مسلو را پيدا کول هم اسانه او تېز کړي دي چې له ديني او شرعي تعبير سره يو نه يو ډول اړيکه ولري؛ د همدې لپاره اړينه ده چې پر وخت او مناسب ځواب په ديني و شرعي تعبير کې ورته وموندل شي، چې دا کار هم فرد او محلي تعبير کوونکې نه شي کولای، له دې امله اړينه ده چې د دې مسلو د حل لپاره د اسلامي نړۍ په کچه د علماؤ اداره موجوده وي چې دې ټول غوښتنو او ستونزو ته پر وخت ځواب ومومي او ستونزې هوارې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اړتیا تر دې اړینو ټکو را وروسته زه خپل شخصي نظر د دې ادارې د جوړښت په اړه اجمالن لیکم:

اول: په دې اداره کې به د ټولې اسلامي نړۍ او هغو غیر اسلامي هیوادونو استازي وي چې هلته زیات مسلمانان میشت دي او له دین او شریعته تعبیر ته جدي اړتیا لري، د دې استازو کار به دا وي چې په مرکزي اداره کې ناستو د نړۍ نورو پوهانو ته به د خپلې سیمې کلتور، رواجونه، عنعنات، زماني و مکاني غوښتنې، اقتصادي، سیاسي او ټولنیز چاپیریال معرفي کوي چې همدې ټولو ته په کتو به یوځل پرېکړه په مرکزي اداره کې کېږي او بیا به د هیواد په سطحه د هغې ادارې وطني څانگه هم خپل نظر پر ور کوي.

دوم: د ادارې یوه څانگه به په ټولو اسلامي او هغو غیر اسلامي هیوادونو کې وي چې د څانکې اړتیا یې احساسېږي، دوی به له دین سره تړلي مسایل او هغه را ټوکېدلې ستونزې درک کوي چې له دیني و شرعي منابعو په سم تعبیر یې باید حل وړاندې شي، دا به له پوره تفصیل او خپلو نظریاتو سره مرکزي ادارې ته لېږي؛ هغوی به پر همدې ور کړو معلوماتو خپل نظرونه سره ور کوي، که اړتیا شوه نور جزئیات به راغواړي او که دوی نور څه ومو ندل هم به یې مرکزي ادارې ته پر وخت لېږي، کله چې پرېکړه کېږي نو د هغه هیواد وطني څانگه به یې د هیواد په کچه د پلي کېدو د احتمالي ستونزو او جانبي عوارضو د را پیدا کېدو شتونتیا ارزیابي کوي، که له مکان او زمان سره یې تطبیق او سمون نه در لود بیا به اپډیټ کېږي څو د وخت او مکان له شرایطو سره برابره فتوا خلکو ته پر وخت وړاندې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې: په مرکزي اداراه او وطني ځانګو کې به یې د هر مسلک علما او پوهان ناست وي، د دوی عړیتوب ته ځکه اړتیا ده چې ډېری وخت یوه مسله یو بعد نه لري چې یوازې دیني علما یې ارزیابي وکړي او ځواب دې ورته چمتو کړي، په مسله کې طبي اړخ رول لري، یوه مسله له سیاست سره تړلې وي، بله یوه له اقتصاد سره، یوه له تاریخي ابدتاتو سره اړیکه لري، بله له زراعته سرچینه اخلي، په همدې ډول نورې هم؛ نو د دې لپاره اړینه ده چې په ټولو ځانګو او خپله مرکز کې د هر فن متخصص کسان غړیتوب ولري او د هرې مسلې د حل هیڅ یوه ناسته د هغې برخې چې شرعي مسله ور سره اړه لري، د متخصصو کسانو له شتون پرته حل او فصل نه شي، د دوی نظر او موافقه به د مسلې په حل کې اړینه او لاینفک جز وي.

څلور: دولتونه به یې ټول ملاتړ کوي، د دې ادارې لپاره به فنډ د اسلامي نړي دولتونه په ګډه ور کوي، ځکه د ټولې اسلامي نړۍ په سطحه د دین د تعبیر دروند بوج ور له غاړې دی چې پر دولتونو حق لري له مالي اړخه یې ټولې ستونزې ور حل کړي.

پنځه: د هر هیواد هغه جید علما به یې غړي کېږي چې هم په خپل هیواد کې خپلو دولتي ادارو له هغه څخه امتحان اخیستی وي او له دې امتحانه بریالی وتلی وي او هم به مرکزي اداره کې د ازموینې لپاره خپل سستم موجود وي چې له هغه څخه هم باید په شفاف ډول تېر شي څو د خپلې وړتیا له مخې دې مقام ته راشي. دغه مقام له هر کس سره ځکه نه ښایي چې د نړۍ په کچه د دین د تعبیر مرکز دی، نو یوازې هغه کسان یې باید د غړیتوب ویاړ ولري چې په علمي میدان کې ځلیدلی وي، عملن د داسې تعصب او کینې و عقدې ښکار نه وي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمه خبره ورته چپه ښکاره شي، په اخلاقي لحاظ له دې پاك وي چې ګوته ورته ونيول شي او داغ پرې ولګيږي او نور هغه اړين صفات ولري چې وطني اداري او مرکزي هسته يې ورته تعبينوي.
۲۰۲۱/ ۳/ ۲۰

په کومو حالاتو کې هدف وسيله توجيه کوي؟

دا ډېره مهمه پوښتنه ده، ځينې وختونه له همدې اصل څخه ډېره ناسمه استفاده کيږي او کله بيا وسيلې ته د نه توجيه په اړخ کې تفريط کيږي. دغه حالات او شرايط بايد معلوم شي چې په کومو حالاتو کې په کومو شرايطو هدف وسيله توجيه کوي او په کومو کې نه کيږي؟
عربي کې يوه قاعده ده چې الغايه تبرر الوسيله؛ تر دې اصل لاندې هم فقهاء او هم پوهان پر همدې موضوع بحث کوي چې هدف څنګه وسيله توجيه کولای شي؟
د دې لپاره پوهانو دوه شرطونه لومړی ذکر کړي دي: اول دا چې هدف به مشروع وي، په هدف کې به شرعي ستونزه نه وي، جائز او روا به وي. دويم دا چې د حرامې وسيلې زيان به د هغه هدف تر مصلحت کم وي چې په دې وسيله تر لاسه کيږي.
هغه وسيله چې موږ هدف ته رسوي، که يې ټولنې ته زيان رساوه او زيان يې هم دومره و چې د هدف تر مصلحت زيات و، بيا دغه وسيله هدف نه شي توجيه کولای، ځکه د وسيلې زيان ټولنې ته دومره دی چې هغه هدف يې نه شي جبيره کولای، او که د هدف مصلحت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسيلې له فساد سره مساوي وي، بيا د فساد مخنيوى د ګټو لـه تـر لاسـه کولو ښه دى، بيا هم بايد هدف وسيله توجيه نه کړي.

لکه: يو کس د غلا، قاچاقو او فسـاد پـه شـتمني حـج کـوي، دى فکـر کوي چې حـج هـدف دى، نـو زه بايـد دې هـدف تـه پـه هـره وسـيله ورسېږم. دوې تېروتنې رامنځته کېږي، يـو دا چـې اللـه تعـالى پـه مـالي عباداتو کې د پاکوالي قيد زيات کړى دى چې حـج هـم مـالي عبـادت دى او هم بدني، نو دغه ټکى پکې اړين دى او دويم دا چې د حج تر ګټې د غلا، قاچاقو او فساد و رشوت زيان وټولنې ته زيـات دى، نـو د حج پر ځاى بايد د غلا، قاچاقو، فساد او رشوت مخه ونيول شي.(۱)

بل مثال: د قاچاقو او نشيي موادو په تجارت يو څوک جهاد کوي، دلته بيا تېروتنه کېږي. له جهاد څخه هم هدف د انسان ژغورل، په ټولنه کې د فساد مخنيوى او د ډار ختمول دي، که د جهاد په خاطر نشيي مـوادو ته د کرکيلې او قاچاق اجازه ور کول کېږي، نو د جهاد هدف لـه منځـه ځي، ځکه په نشيي توکو بېرتـه خلـک اختـه کېـږي، د هغـوى د تلـف کېدو سبب کېږي، په ټولنه کې فساد پېښوي، بې انډولي رامنځته کـوي چې يوه طبقه ډېره شتمنه شي او بله يې بزګر او خواريکښ پـاتېږي، نـو بيا هم نه شي کولاى چې دغه هدف دې وسيله توجيه کړي.

هغه حالات چې پکـې هـدف وسـيله توجيـه کـوي، يـو ضرورت دى، مثلن: يو څوک له لوږې بې حاله دى، يا هم تنده پر راغلـې يـا مـريض دى، کولاى شي حرام شى وخوري البته نه بـه تـر وخـت مخکـې بـانې ورته لټوي او نه به افراط پکې کوي، يا هم حرام څښاک وکړي يـا نشـه مريض ته ور کړي چې ډاکټر يې تداوي وکړي. دا د اړتيـا صـورت دى چې هغه پاسني دواړه شرايطو ته به پام کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل صورت د اکراه يا مجبوريت دی، که يو څوک مجبور شي چې يا به وژل کيږي يا به اسلام ايله کوي، هغه کولای شي چې اسلام پټ کړي او ظاهرن د نامسلمانو پيرې وکړي.

دريم د مصالحو(ګټو) او مفاسدو(زيان) ټکر دی، په دې صورت کې هم هدف وسيله توجيه کوي. لکه رسول الله صلی الله عليه وسلم چې د کعبې پر ابراهيمي بنسټ ودانول د خلکو د ارتداد له امله پرېښوده؛ د خلکو له اسلامه ګرځېدل غټه فتنه وه نسبت دې ګټې ته چې کعبه دې پر ابراهيمي بنيادونو له سره جوړه شي، له دې امله رسول الله صلی الله عليه وسلم پرېښوده. کعبه اصلن هغه ده چې پر کومو بنيادونو ابراهيم عليه السلام جوړه کړې وه، اما دا يوه وسيله ده چې خلک دې يوه جهت ته لمونځ کوي څو د اتحاد فکر پکې پيدا شي، بل لور ته هدف د خدای لور ته د خلکو متوجې کول او د خدای پر پيغام د هغوی باور دی، نو د کعبې ودانول چې وسيله ده پاته شو څو هغه هدف چې د خلکو ايمان دی له لاسه ور نه کړو او د هغوی باور ته زيان ونه رسيږي.(۲)

يا په قران کريم کې راغلي چې د موسی عليه السلام ملګري د کښتۍ يوه دړه وايسته، دا يو شر دی، د بل په ملکيت کې د هغه له اجازې او خوښۍ پرته ناسم تصرف دی، البته دغه وړوکی شر د دې وسيله شوه چې دا ټوله کښتۍ د يوه غاصب له منګولو وژغوري، نو پروا نه لري. دلته دوه مفاسد دی، يو يې لوی دی بل يې کوچنی، که کوچنی وسيله نه شي د لوی شر د پيښېدو خطر دی، له دې امله بايد کوچنی شر وشي چې د لوی مخنيوی وکړي.(الکهف: ۷۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا هم رسول الله صلی الله عليه وسلم کوچی په مسجد کې بولو کولو ته ايله کړ، دا هم يو شر و، اما که يې ورته ويلي وای چې بهر ته ولاړ شه، هغه ښايي د مسجد نورې برخې هم لړلې وای، دا تر هغه اول ډېر تاواني شر و، له دې امله يې پر يوه ځای د بولو کولو لپاره ايله کړ.(۳)

که دا اصل عمومي شي چې هر هدف وسيله توجيه کوي، نو به په شرعي احکامو ريشخند وهل پيل شي، په شرعي نصوصو کې د دغه ډول مثالونو شتون چې دلته موږ لوړ بيان کړل، بايد د نورو احکامو په څنګ کې وځېړل شي، نه دا چې له هر يوه څخه دې ځای پر ځای حکم استنباط شي. فقهي اصول د همدې لپاره رامنځته شوي دي چې د دغه ډول ناسمو برداشتونو مخنيوی وکړي او خلک د احکامو په اخيستلو کې دغو اصولو ته پام وکړي څو شرعي متن د استهزا مقام ته راکښته نه کړي.

د هدف وسيله توجيه کولو اصل ځينې وختونه همداسې عمومي کاريږي، اما دا فکر ناسم دی، که د قران او سنت په رڼا کې ورته وکتل شي، نو هدف په شرايطو او خاصو وختونو کې وسيله توجيه کوي نه په عمومي حالاتو کې له شرايطو پرته.

۱۳/۲/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)(صحيح مسلم، كتاب الزكاة، باب قبول الصدقه من الكسب الطيب وتربيتها،ح: ۱۰۱۵)

(۲)(مسلم كتاب الحج، باب نقض الكعبة وبنائها، ح: ۱۳۳۳)

(۳)(مسلم، كتاب الطهارت، باب غسل البول وغير من النجاسات اذا حصلت في المسجد... ح: ۲۸۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځلاریتوب(وسطیت)

لغوي و اصطلاحي معنا:

د پاس عنوان لپاره عربي کې اعتدلال یا وسطیت الفاظ کارېږي. دا له وسط څخه جوړ دی او ګڼې معناوې لري، (الوسطية مأخوذة من مادة وسط ، وهى كلمة تدل على العدل والفضل والخيرية والنصف والتوسط بين الطرفين.)(۱) وسطیت له وسطه اخیست شوی، چې عدل، فضل، غوره، نیم او د طرفینو مابینځ ته ویل کېږي. قران کریم هم د وسط (۲)لفظ د محمدي امت په صفاتو کې راوړی. دا چې وسط هلته څه معنا ورکوي په اړه یې ګڼشمېر نظرونه او اراء موجود دي. چا د منځلاریتوب معنا ترې کړې او نورو بیا د غوره یا ښه په معنا اخیستی. زما په اند محمدي امت دا دواړه صفات لري، قران کریم بل ځای د امت لپاره د (كنتم خير امة)(۳) الفاظ هم کارولي. له دې جوتېږي چې د دې امت غوروالی په همدې منځلاریتوب کې دی. اعتدال د عدل له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادې څخه دی چې په چارو کې میانه روي و منځلاریتوب اعتدال بلل کیږي.

د اصطلاحي معنا یې ګڼ تعریفونه یې وړاندې شوي دي چې مفاهیم یې تقریبن سره نژدې دي. د تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي لیکوال وایي: حالة - خطابیة أو سلوکیة محمودة تعصم الفرد من المیل إلی جانبی الإفراط و التفریط.(۴) د وینا او عمل هغه غوره حالت دی چې فرد له افراط و تفریطه خوندي کوي.

افراط تر حد تجاوز ته وایي، او تفریط بیا کموالی دی، له دې هر یوه چې ځان وساتل شي، دا بیا وسطیت یا منځلاریتوب دی. پاس د لغوي او اصطلاحي معناو او د قران کریم له ایاتونو څخه معلومه شوه چې د اسلامي دین اساس پر وسطیت بنودل شوی، د اسلامي دین بنکلا همدا منځلاریتوب دی چې که څوک یې په افراط تر حدودو ګام اړوي یا هم په تفریط؛ نو د دین یو مهم امتیاز او اساس له پام اچوي چې د اسلامي دین یوه مهمه ځانګړتیا او بنسټ دی.

منځلاریتوب په قران او سنت کې:

د الله تعالی په کتاب او رسول الله ص په سنتو کې د منځلاریتوب په اړه ډېرې لاربنوونې موندل کیږي. پخوانیو مفسرینو او فقهاؤ چې په دې اړه بحثونه کړي دي، لومړی یې د قران کریم له دې ایته را پیلوي:

وکَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ (۵)

ژباړه: او تاسو مو منځلاری امت کړئ چې پر خلکو شاهدان شئ.

دې امت ته پر نورو امتونو د شاهدۍ امتیاز ور کول هم د همدې منځلاریتوب له امله دی. منځلاریتوب یو ډول انساني فطرت دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان که زيات خوراك وکړي ستونزې ورته جوړوي او که لږ وکړي بې انرژۍ کېږي، خو که افراط و تفريط ونه کړي، له دواړو زيانونو به خوندي وي. منځلاريتوب يوازې په دين کې اړين نه دی، بلکې د ژوند په ټولو برخو کې انسان او ټولنه ورته اړتيا لري. پښتانه يو متل کوي: مه دومره تريخېږه چې څوك دې وغورزوي او مه دومره خوږېږه چې خلك دې وخوري؛ بلکې ميانه روي اړينه ده.

د خدای د غوره بندګانو په صفاتو کې الله تعالی وايي:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (٦)

ژباړه: او دوی چې کله نفقه کوي؛ نه اسراف او نه کمبود کوي، بلکې ميانه روي غوره کوي.

همدې ته ورته يو بل ايت کې هم رغلي دي:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُوراً (٧)

ژباړه: او مه له صدقې څخه يو مخيز لاس اخله او مه يې پوره پرانيزه نو به ملامت شوی پښيمانه شې.

له دې اياتونو څخه معلومه شوه چې په خيرات کې ميانه روهي لازمي ده، نه دې بيخي بخيل جوړېږي چې هيڅ نه ترې بيلېږي او نه دې داسې کوي چې له ډېره اسرافه وروسته خپله هم پښيمانه وي او نور يې هم ملامت کړي. بلکې غوره او ښه حالت يې منځنی دی چې نه ځان زيانمن کړي او نه ټولنه بې خيره پرېږدي؛ نه بايد سيخ وسوځول شي نه کباب!

د منځلاريتوب تګلاره د اسلام د نزول مهال هم عملي شوې ده. د الله کتاب په يوه پلا نه دی نازل شوی، نه داسې کيدل چې ورته اړتيا به وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو الهي قراني پيغام به نه راتلی. بلکې د قران کريم نزول په ۲۳ کاله کې وشو چې د ميانه روهی يو بهترين مثال دی. په يوه پلا د قران نزول پر خلکو د عمل او زدکړې له مخې بوجبدی او ټولنه يې له اعتدال څخه د تشدد لور ته وړه. له دې څخه حتمن د فرد په خپل شخصي ژوند او له ټولنې سره په ټرلو مواردو کې تشدد رامنځته کېده او دا ويره هم موجوده وه چې ځينو اصحابو له رسول الله ص څخه مخ اړولی وای ځکه انسان په يوه وار د ډېر بوج پورته کولو توان نه لري او فطرت يې همداسې جوړ دی. که بيا د اړتيا مهال احکام ځنډيلي وای هم به يې ټولنه د سموالي او سمون پر ځای تشنج ته وړې وای. ځکه د قران کريم احکام له عملي ژوند او چارو سره تړلي و چې د خلکو ترمنځ د ستونزو د حل و فصل پرېکړې ور پورې تړلې وې، نو ځنډېدا يې هم حتمن له ستونزه خالي نه وه. يوازينی لار يې همدا د منځلاريتوب او اعتدال لار وه چې قران د همدې تگلارې له مخې په ۲۳ کاله کې نازل شو.

رسول الله ص په خپل دعوت او عملي لارښوونو کې هم د قران کريم تگلاره عملي کوله، په يوه وار يې خلك تر بوج لاندې نه راوستل. په يوه حديث کې دي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى اليَمَنِ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى

(c) ketabton.com: The Digital Library

فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ» (۸)

ژباړه: له ابن عباس رض څخه روایت دی چې رسول الله ص معاذ بن جبل رض یمن ته لیږه، ورته وې ویل: ته د اهل کتابو یو قوم ته ورځې، کله چې ورشي، بلنه ورکړه چې دوی شاهدي ورکړي له الله پرته بل معبود نه شته او محمد د الله رسول دی. که یې په دې کي ستا اطاعت وکړ، بیا خبر ورکړه چې الله تعالی پر دوی په یوه ورځ او شپه کې پنځه وخته لمونځ فرض کړی دی. که یې دا هم در سره ومنل، بیا خبر ورکړه چې الله پر دوی زکات فرض کړی دی، له شتمنو به یې اخیستل کیږي او بې وزلانو ته به یې ور کول کیږي. که یې دا هم در سره ومنله، نو د هغوی له غوره مالونو ځان ساته، د مظلوم له ښرا وډار شه، بېشکه د ده او الله ترمنځ هیڅ پرده نه شته.

له دې حدیث څخه موږ ته د میانه روۍ بهترین مثال په لاس راځي. رسول الله ص له دې سره چې دا احکام نازل شوی وو، مسلمانانو په همدې وخت کې عملي کول، مگر یو نوي مسلمان ته یې په یوه وار ډیر احکام نه وړاندې کول. رسول الله ص په خپل عملي او قولي سنتو ثابته کړې وه چې دین اسانه دی. الله تعالی د قران کریم د نزول مهال خپل مخلوق ته روښانه کړه چې الله د اسانۍ اراده لري سختي نغواړي. اعتدال انسان په نارمل حالت کې ساتي او تشدد انساني طبیعي نارمل حالت له منځه وړي، ځکه نو نارمل انسان هغه لار غوره کوي چې اسانه او گټوره وي. نارمل انسان د خلکو په خبرو کې فکر کوي او ښه یې ترې اخلي او بدې یې ایله کوي، مگر د احساساتو مهال څوک نه شي کولای چې حواس پر ځای وساتي او د گټې و ناگټې خبرې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفکیک کړي، لـه دې املـه قـران کـریـم د دې لانـدې صـفـت لرونکـي کسان د زیري وړ بللي دي:

فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ (۹)

ژباړه: زماهغو بندګانو ته زیری ور کړه چې وینا ته غوږ ږدي، نو د ښـې وینا پیروي کوي. همدوی الله هدایت کړي او همدوی د عقل خاوندان دي.

د بل وینا ته غوږ ښودل او ښـه یـې منل تـر نـورو یـې تېرېـدل خپلـه د اعتدال یو غـوره مثـال دی. قـران کـریـم پـه دغـو مفـاهیم سره اسـلامي منځلاریتوب ته اشاره کوي. د قران کریم ډېر تمرکز پر استدلال او غوږ ښودلو دی. له دې امله چې قران کریم په معجز ډول رسول الله ص تـه ور کول شـوی لـه دې املـه یـې پـر اعتـدال، منځلاریتـوب او تعقـل و منطقیت ډېر ټینګار کړی دی. ان قران کریم ویـلي، د بـدۍ پـه ځـواب کې د نیکۍ اعلا مثال وړاندې کړئ چې سـخت دښـمن بـه دې ټینـګ دوست شي. (۱۰) وسطیت فطري حالت دی، په فطـري حالـت کـې د خدای معرفت او خلکو ته د ګټو رسولو چانس تر هغو استثنایي حالاتو یو په څو چنده وي چې کله ناکله په بیړنیو وختونو کې رامنځته کیږي. د منځلاریتـوب تـر ټولـو لویـه ښـېګڼه دا ده چـې انسـاني کرامـت پکـې خوندي کیږي، د انساني وینې توینې مخنیوی کیږي او انسان پـه خپـل فطري حالت کې وي او هر څه ته تر یوه حده د واقعیت او حقیقـت لـه زاویې ګوري، خو کله چې منځلاریتوب څوک ایله کـړي یـا افـراط یـا تفریط ته مخه کړي، نو هرو مـرو یـې یـوه عقـده پـه مخـه کـوي چـې حقیقت ته په رسیدلو کې ډېر وخت د انسـان پـه وړانـدې د هغـه خپلـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهني عقده خنډ شوې ده. له دین سره د دغسي چلند په اړه رسول الله صلی الله علیه وسلم منعه کړې ده:

عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيَّاكُمْ وَالتَّعَمُّقَ فِي الدِّينِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ جَعَلَهُ سَهْلاً، فَخُذُوا مِنْهُ مَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ مَا دَامَ مِنْ عَمَلٍ صَالِحٍ وَإِنْ كَانَ يَسِيراً. (١١)

ژباړه: سوید بن غفله ویل چي له عمر بن الخطاب رض مي واورېدل ویل یې چې رسول الله ص وویل: په دین کې له افراطه ډډه وکړئ، ځکه الله دین اسانه کړی دی، نو له خپل وس سره سم عمل په وکړئ، بېشکه الله تعالی ته نیک دوامداره عمل خوښ دی که څه هم لږ وي.

په دې حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم پر یوه عمل د استقامت او دوام لپاره بهترینه نسخه وړاندې کړې ده. که څوک تر طبیعي حالت ور اضافه ډېر کار وکړي نو ترې خسته کېږي او اخیر ځنې پاتېږي، بل لور ته که څوک عمل بیخي نه کوي، نو سوکه سوکه د نورو اعمالو ایله کولو ته هم اړ کېږي ځکه چې ده تساهل خوښ کړی دی. دا نسخه د دنیوي کارونو په اړه هم صدق کوي. که دنیاوي کارونه ډېر وشي هم خستګي رامنځته کوي او که بیخي صرف نظر شي نو انسان بیا تر حد زیات لټی ته اړ کېږي. ښه لار یې دوامداره کار دی چې له وس سره سم وي. دا اصل هم په دین کې د تطبیق وړ دی او هم په دنیوي چارو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډیز:

انساني تجربه موږ ته په ګوته کوي چې د ستونزو په وړاندي هغه وخت د بریا چانس زیات وي چې کله یې پر ټولو اړخونو په ساړه دماغ فکر وشي او دا کار یوازې په منځلاریتوب کې ممکن دی. ځکه د افراط پلویان د عواملو له مخې له منځني حالته وتلي او د تفریط دا همداسې در واخله. انساني اذهان حقیقت ته په رسېدو کې هسې هم له بلا ستونزو سره مخېږي، که د اعتدال لار ورکه کړي او د عیني ستونزو تر څنګ په رواني او ذهني مشکلاتو کې هم راګیر شي نو حقیقت ته رسېدل یې که محال هم نه وي بیخي ډېر ستومنزمن خو هرو مرو دی. د دې لپاره چې په دین او دنیا دواړو کې بریا تر لاسه کړو باید د وسطیت په فلسفه ځانونه پوه کړو. د دین او دنیا او د دنیا و اخرت دواړو لپاره دا یوه ګټوره تګلاره ده. خدای د همدې امر کړی، دین یې د همدې اصل په رڼا کې را لیږلی، رسول یې د همدې اصل د تطبیق لپاره ۲۳ کاله عملي مبارزه وکړه او په انساني تجربو کې موږ د دې تګلارې هغه ګټې ولیدې چې په نورو لارو یې تر لاسه کول له سختو پیچومو تېرېدل غواړي.

۲۰۱۸/ ۹/ ۸

سرچینې:

۱)مجلة البحوث الاسلامیة، مسلسل شمېره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، کال: ۱۴۲۶هق.

۲)البقره: ۱۴۳.

۳)ال عمران: ۱۱۰.

۴)تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵)البقره: ۱۴۳.
۶)الفرقان: ۶۷.
۷)الاسراء: ۲۹.
۸)بخاري کتاب المغازي باب بعث ابي موسی و معاذ الی یمن قبل حجة الوداع حدیث نمبر: ۴۳۴۷.
۹)الزمر: ۱۸.
۱۰)الفصلت: ۳۴.
۱۱)امالي د ابن بشران، المجلس الثاني والاربعون حدیث نمبر: ۶۷.

د نارینه او ښځو یوځایي زدکړې

یوځایي زدکړو ته د مختلط تعلیمي سیستم اصطلاح ډېره کاریږي، زموږ د سیمې مذهبي او کلیوال ذهنیت لرونکي کسان له دې ډېر بد وړي او په همدې پلمه د میرمنو د زدکړو مخالفت هم کوي.
که یو څوک ووایي چې زما دا طبیعت کې نه ده خوښه، دا بیله خبره ده، که د یو چا د کور میرمنې نه غواړي چې دغه ډول تعلیم وکړي، جلا بحث دی او که یوڅوک دغه ډول سیستم د شریعت له لورې حرام بولي؛ نو دا دریځ یې ناسم دی او د خپل دریځ لپاره کره شرعي لاسوند نه شي موندلای، بلکې له قران او سنت څخه د دې دریځ مخالف سندونه تر لاسه کېدلای شي.
په قران کریم له سلیمان علیه السلام سره د یوې ملکې د یوځای کېدو یادونه په دې ټکو راغلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} [النمل: 44].

ژباړه: هغې ته وويل شول چې ماڼۍ ته ننوزه، دې چې ماڼۍ وليده، گومان يې وکړ چې اوبه دي، نو پایڅې يې را پورته کړې، سليمان ورته وويل: دا په ښيښو منظمه جوړه شوې ماڼۍ ده، هغې ويل: زما ربه! ما پر خپل ځان ظلم کړی، د سليمان په ملتيا مې د جهانيانو پالونکي ته ځان سپارلی دی.

په قران کريم کې د دې ايت وجود، له يوه نبي سره د يوې ملکې يوځای کېدل، ترمنځ يې خبرې، ماڼۍ ته تگ تول ثابت دي، د سبا قوم ملکه د سليمان عليه السلام په همکاري اسلام مني، په قران کريم يا احاديثو کې هيڅ ځای دا کار د نورو کسانو لپاره نه دی غندل شوی.

په قران کريم کې بل ځای وايي:

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ (69) فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ (70) وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ (هود: ٦٩، ٧٠، ٧١)

ژباړه: او يقينن زموږ استازي مو له زېرې سره ابراهيم ته ولېږل، دوی ويل: سلام، نو په لنډ وخت کې ابراهيم سور کړی (کباب شوی) گيلگی راوړی، کله چې يې وليدل هغوی لاس هم نه ور وړي، نو دا کار يې نااشنا وگاڼه او له دوی څخه وډار شو، هغوی ويل: مه ډارېږه، موږ د لوط قوم ته لېږل شوي يو او د ابراهيم ميرمن هم ولاړه وه، وې خندل، نو موږ هغې ته د اسحاق او تر هغه وروسته د يعقوب زېری ور کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ايت کې د ابراهيم عليه السلام د ميرمنې يادونـه شـوې ده چـې د هغه ميلمنو ته راغلې ده، دا که څه هم فرشتې وې، اما لومړی نه ابراهيم عليه السلام پېژندلې دي او نه يې ښځې، مگر بيا هم د هغه ښځه د ده په موجودگۍ کې ميلمنو ته راغلې ده.

دا په قران کريم کې د اختلاط يادونـه وه، تـر دې وړانـدې چـې نبـوي احاديثو کې د اختلاط په اړه لاسوندونه وړاندې کړم، لومړی غواړم هغـه روايت راوړم چې ځينو ته د اختلاط د تحريم مغالطه ځنې پيـدا شـوې ده:

«لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ ».(١)

ژباړه: يو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نـه يـوازې کېږي.

خلکو ته له دغه حديث څخه د وهم پيدا شوی دی چې ښځې له نارينه وو سره يوځای تعليم نه شي کولای، ځکه په اسلام کـې اخـتلاط نـاروا دی، اما دغه حديث د اختلاط په اړه نه دی، دغه د خلـوت پـه اړه دی چې يوه ښځه له يوه پردي نارينه سره يوځای کېدلای نـه شي، کـه يـې محرم وجود ولري، بيا پروا نه کوي، نو دا حديث پر اختلاط رد نه دی، بلکې د اختلاط تاييد ځنې کېـږي، ځکـه وايـي لـه محـرم پرتـه دې لـه ښځې سره يو سړی نه يوازې کېږي، نو دا معنا چـې کـه محـرم موجـود وي، بيا د پردي سړي اختلاط له پردۍ ښځې سره شرعن هيڅ ستونزه نه لري.

په دې اړه نور احديث هم شته چې دلته يې څو نمونې راوړم:

عَنْ سَهْلٍ، قَالَ: لَمَّا عَرَّسَ أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ دَعَا النَّبِيَّ صَـلَّى اللهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ وَأَصْـحَابَهُ، فَـمَا صَـنَعَ لَهُـمْ طَعَامًـا وَلاَ قَرَّبَـهُ إِلَـيْهِمْ إِلاَّ امْرَأَتُـهُ أُمُّ أُسَيْدٍ.(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له سهله رض روایت دی، ده ویل: ابو اسید الساعدي رض چې واده وکړ، نو رسول الله ص او د هغه اصحاب یې ولیمې ته وغوښتو، د هغوی لپاره د خوراک تیارولو او ورته راوړلو چاره یوازې د هغه میرمنې ترسره کوله.

نوموتی مفسر امام قرطبي رح(مړینه: ٦٧١) د هود د ٧١ ایت په تفسیر کې د بخاري دغه حدیث راوړی، وروسته دی کاږي:

قَالَ عُلَمَاؤُنَا: فِيهِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْعَرُوسِ زَوْجَهَا وَأَصْحَابَهُ فِي عُرْسِهَا. وَفِيهِ أَنَّهُ لاَ بَأْسَ أَنْ يَعْرِضَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ عَلَى صَالِحِ إِخْوَانِهِ، وَيَسْتَخْدِمُهُنَّ لَهُمْ.(٣)

ژباړه: زموږ د مذهب علماء وایي: له دې حدیث دا جواز تر لاسه کېږي چې میرمن په خپل واده کې د مېړه او د هغه د ملگرو خدمت وکړي او دا هم څنې تر لاسه کېږي چې که مېړه خپلو نیکو ملگرو ته د خپل کور میرمنې راولي او هغوی د میلمنو خدمت وکړي، پروا نه لري.

امام ابن حجر رح(مړینه:٨٥٢) تر دغه حدیث وروسته د بخاري په مشهوره شرحه فتح الباري کې کاږي:

وَفِي الْحَدِيثِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا وَمَنْ يَدْعُوهُ وَلاَ يَخْفَى أَنَّ مَحَلَّ ذَلِكَ عِنْدَ أَمْنِ الْفِتْنَةِ وَمُرَاعَاةِ مَا يَجِبُ عَلَيْهَا مِنَ السِّتْرِ وَجَوَازُ اسْتِخْدَامِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ فِي مِثْلِ ذَلِكَ.(۴)

ژباړه: او په دې حدیث کې د دې جواز شته چې میرمن د مېړه او راغوښتل شویو میلمنو خدمت وکړي او هېره دې نه وي چې دا هغه وخت که د فتنې وېره نه وه او میرمنې لازمه پرده کړې وي او دا هم ترې ثابته شوه چې مېړه په دغه ډول ځای کې له میرمنې د خدمت هیله کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بخاري يو بل شارح ابن بطال رح(مړينه: ۴۴۹) د دې حديث په شرح کې کاږي:

وفيه: أن الحجاب ليس بفرض على نساء المؤمنين، وإنما هو خاص لأزواج النبى، كذلك ذكره الله فى كتابه بقوله: (وإذا سألتموهن متاعًا فاسألوهن من وراء حجاب.(۵)

ژباړه: له حديثه ثابته شوه چې د مومنانو پر ښځو حجاب کول فرض نه دي، بلکې دا حکم يوازې نبوي ميرمنو باندې خاص و، الله تعالی په خپل کتاب کې همداسې ويلي دي: او که تاسو له دوی د يوه شي پوښتنه کوله، نو د پردې له بلې خوا يې ځنې وکړئ.

يو بل حديث کې دي:

فَجَعَلاَ يُرِيَانِهِ أَنَّهُمَا يَأْكُلاَنِ.(۶)

ژباړه: مېړه او ماينې ميلمه ته ور ښکاروله چې دوی هم ورسره خوراک کوي.

د حديث له الفاظو داسې څرګندېږي چې له يوې کاسې يې خوراک کاوه، دوی هم لاسونه کښته او پورته کول چې ګواکې خوراک کوي، اما دوی خوراک نه کاوه، يوازې يې ميلمه ته دا په ذهن کې ور کول چې خوراک کوي.

دا هغه موراد دي چې د نارينه او ښځو ترمنځ په يوه ځای کې اختلاط راغلی وي، په حديثو کې دا ډول احاديث خورا زيات دي، د رسول الله ص په زمانه کې ښځې لمانځه ته تلې، جنګو ته وتلې، مړي او زخميان يې را ټولول، د اختر او جمعې خطبو ته وتلې، له اصحابو سره په سفرونو کې ملګرې وې، په يوه کور کې مهاجر او انصار يوځای سره اوسېدلي دي او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ص له ميرمنو احاديث روايت شوي دي، له هغوی څخه به اصحابو او نورو کسانو پوښتنې کولې، حتا د رسول الله ص په زمانه کې هم خلکو د هغه له ميرمنو د هغه د عمل په اړه پوښتنه کړې ده چې رسول الله ص يې په دې کار خبر شو، هغوی درې کسان وو، رسول الله ص دا نه دي ورته ويلي چې زما په نه موجودګي کې تاسو ولې زما له ميرمنو پوښتنې کوئ؟

د الاهرام په نوم يوه عربي ويبسايټ کې مې د دوکتور جمعه محمد په نوم د يوه ديني عالم له دې موضوع سره په تړاو دا خبرې خوښې شوې:

کون الرجال يتعلمون من المرأة وکون النساء يتعلمن من الرجل مما لا مانع منه شرعا؛ فالذي عليه عمل المسلمين سلفا و خلفا ان مجرد وجود النساء مع الرجال في مکان واحد ليس حراما في ذاته، وان الحرمة انما هي من الهيئة الاجتماعية اذا کانت مخالفة للشرع الشريف؛ کأن يظهر النساء ما لا يحل لهن اظهاره شرعا، او يکون الاجتماع على منکر او لمنکر، او يکون فيه خلوة محرمه.

و نص اهل العلم على ان الاختلاط المحرم في ذاته انما هو التلاصق والتلامس، لا مجرد اجتماع الرجال مع النساء في مکان واحد.

ژباړه: دا چې نارينه له ميرمنې زدکړه کوي يا ښځې له نارينه زدکړه کوي، په دې کې هيڅ شرعي ممانعت نه شته، د مسلمانانو د اولنيو او وروستنيو عملي تواتر داسې راغلی دی چې په يوه ځای کې د نارينه او ښځو يوځای کېدل په خپل ذات کې نه دی حرام؛ هغه يوځای کېدل يې حرام دي چې له شرعې مخالف وي؛ لکه دا چې ښځې هغه ځايونه ښکاره کړي چې شرعن ناروا وي، يا اجتماع پر يوه منکر کار وي يا د منکر لپاره وي يا هم پکې حرام خلوت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ذات کې د حرام اختلاط په اړه علماؤ پـه څرګنـدو ټکـو ویـلي چې هغه د نارینه او ښځو د بدنو لګېدلو او د پیستون اختلاط دی؛ نه دا چې نارینه او ښځې په یوه ځای کې سره را ټول شي.

له دې ور هاخوا د عباداتو په برخه کې رسول الله ص د بېلوالي حکم نه دی، لمنځونه یې په یوه جومات کې کول، د نارینه وو تر صف وروسته به د ښځو صف ولاړ و، په حج کـې د میلینـو انسـانانو اخـتلاط وي، دا حکم نه دی شوی چې یو وخت به نارینه طواف کـوي، بـل وخـت بـه ښځې.

که څوک ناسم کارونه کوي، هغوی یې لـه اخـتلاط پرتـه هـم کـوي. د ډېرو کسانو په شتون کـې څـوک ښـځو تـه د بـدو کتـو جـرأت نـه شي کولای او نه ښځې نارینه ته اشاره کولای شي. دا چـې زمـوږ پـه هیـواد کې د زدکړو سیستم له دې امله ځنډول کېږي چې ښځې او نارینه پکې یوځای وي، دا کار د دوی په اند شرعي مجوز نـه لـري، سـم درک نـه دی، په شریعت کې له خلوته منعه شوې ده، خو له اختلاطه منعه نـه ده راغلې. د علم او زدکړې لپاره که امکانات کـم وي، نـو مخـتلط نظـام د شریعت له مخې هیڅ ستونزه نه لري، نه یوازې دا چې هر وخت پروا نه لري، بلکې د اړتیا پر وخت خو بیخي لازمي دی چې باید مختلط تعلیم ته اجازه ور کړل شي، ځکه تعلیـم تـر دې ډېـر اړیـن دی چـې دوی د مختلط تعلیمي سیستم مخه ونیسي.

۲۷/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحيح البخاري، كتاب النكاح، باب قيام المرأة على الرجال في العرس و خدمتهم بالنفس، ح: ۵۱۸۲)

(۳)(تفسير قرطبي، د هود سورت، ۷۱ ايت:9/ 68)

(۴)(فتح الباري لابن حجر: 9/ 251)

(۵)(شرح صحيح البخارى لابن بطال: 6/ 53)

(٦)(صحيح البخاري، كتاب مناقب الانصار، باب قوله الله: ويؤثرون على انفسهم... ح: ۳۷۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکمیت د بېلابېلو مفاهیمو توضیح

پر دې حقیقت اوس ټول ژبپوهان سره یوه خوله دي چې د وخت او ځای په تغییرېدا د الفاظو مفهوم هم تغییر خوري. د حاکمیت موضوع د یوه ایراني لیکوال سید حسن له وینا سره سم د منځنیو پېړیو له وخته خورا جنجالي پاته شوې ده او د اروپا عیسویانو هغه مهال د حاکمیت پر یوه مفهوم یعنې شرعي یا الهي حاکمیت تاکید کاوه چې له دې پرته بل مفهوم یې ورته د منلو نه و او هر مخالف کس به یې تکفیراوه.
همدې موضوع د اسلام په لومړۍ پېړۍ کې د مسلمانانو ټولنې ته هم سرایت وکړ او د صفین تر جنګ وروسته چې علي رض او معاویه رض دوه حکمه د فیصلې لپاره وټاکل؛ یوې ډلې هغه دواړه تکفیر کړل او د الهي حاکمیت تر شعار لاندې یې یو څه خلك سره را غونډ شول او تر ډېره وخته یې د خلافت یا د وخت د نظام په وړاندي له دې امله مقاومت کاوه چې ځانونه یې سم مسلمانان او نور یې کافران بلل.
د تاریخ په بېلا بېلو پړاونو کې حاکمیت ته هم د ګڼو مفاهیمو جامې ور اغوستل شوې دي. یوه ستونزه دا هم وه او اوس هم شته چې د حاکمیت له موضوع ډېری وختونه د سیاسي قدرت یا شخصي ګټو لپاره کار اخیستل شوی دی او له بده مرغه چې دې هر څه ته بیا شرعي جنبه هم ور کول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیخي ډېر الفاظ دي چې یو مهال یې یوه مانا ور کوله او نن یې هغه پخوانی مفهوم عمومن نه اخیستل کېږي. د همدې تېرو څرګندونو ته په پام که حاکمیت له خپله مفهومه اوښتی یا پراخ شوی وي هم د خلکو د تکفیرولو او د نظامونو د چپه کولو پلمې ترې جوړول له دین او شریعته ناخبري ده. حاکمیت د واک لپاره کارېږي، ځکه له حاکم څخه دی او د پرېکړه کوونکي یا منځګړي لپاره عربي کې حَکَم کارېږي د پرېکړې لپاره حُکَم کارېږي، چې له حَکَم څخه حکمیت (پرېکړه) جوړېږي نه حاکمیت.

د قران کریم له دې ایت څخه چې ان الحکم الا لله، دا معنا اخیستل چې حاکمیت د الله دی، ناسمه مهفوم دی. حاکمیت خپله قران کریم هم انسان ته ور کړی دی، د خلیفه د لفظ په یادولو خپله دا خبره ثابتېږي چې انسان دلته د خدای نایب دی او نایب ځیني واکونه لري، قران کریم نور ځایونه هم یادونه کړې ده چې تاسو ته مو په ځمکه کې واك در کړی دی، نو د حکم له ایت څخه د حاکمیت د نفې مهفوم اخیستل، که ناپوهي یا عارفانه تجاهل نه وي، دې ته انسان د چیشي نوم ور کړي؟

د حکمیت په اړه زموږ د هیواد او هر مسلمان هیواد په اساسي قوانینو کې واضحه شوې ده چې دلته اسلام تر ټولو قوانینو اوچت دی، څوك یې مخالفت نه شي کولای، د اسلام واضح اصول اساسي قوانین نه ماتوي، بلکې په اساسي قانون کې د حاکمیت بحث وي یا د هغو مسایلو چې دین اوشریعت انسان ته د رایې ور کولو اجازه ور کړې ده.

نو که د وخت له تېرېدا سره دا ورسره ومنو چې حاکمیت اوس د حکمیت لپاره هم کارېږي، نو ما چې څومره مطالعه کړې ده او د خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحثونو ته غوړ شوی یم، د حاکمیت مې دا لاندې مفاهیم پیدا کړي دي:

۱/ الهي یا شرعي حاکمیت:

که دا پاس اصطلاح استعمال شي هدف یې دا وي چې دلته به د الله یا شریعت امر منل کېږي او له دې پرته د بل انسان پرېکړې ته هیڅ مجال نه پاتېږي.

۲/ سیاسي حاکمیت:

یعنې سیاسي واک، دا یې هغه لومړی مفهوم دی چې د انسان ذهن ته د دې کلیمې له اورېدلو سره سم ورځي.

بل یې په دې ځای کې استعمال دا مفهوم ورکوي چې د سیاسي قدرت لرونکي چارواکي د خپل ولس په وړاندې مسوول دي چې د خپلو کړنو په اړه ولس ته ځواب ورکړي او پر واک باندې پاتېدا یې د هغوی په خوښه او ناخوښه پورې مربوط ده. یعنې اوس واک لري چې تر محاسبې وروسته هغوی ته د سیاسي حاکمیت نور چانس ورکوي که نه؟

۳/ ملي حاکمیت:

دلته د حاکمیت مفهوم دادی چې پر خپل وطن او ملت واک ولري او بل څوک یې دا واک له ګوانښ سره مخ نه کړي. یا هم له خپل ولس او جغرافیې څخه د واک ساتنې په موخه دفاع ده.

۴/ د قانون حاکمیت:

د قانون حاکمیت دا مانا چې ټولې چارې د هغو قوانینو په رڼا کې مخته ځي چې ټول حقونه پکې معرفي شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکمیت اوس ګڼ مفاهیم ایجاد شوي دي، نو هر ځای چې حاکمیت کارېږي سیاق و سباق ته په کتو ځانګړی مفهوم ور کوي چې له شرعي حاکمیت سره یې باید ټکر ونه ګڼو. زه په دې باور یم چې په بشري نړۍ کې ټول غیر شرعي چارې نه د شرعیت په قانون کې بشپړ حل لري او نه شریعت د دې ټولو د حل لپاره راغلی دی. یو بل مهم ټکی دا هم دی چې شریعت په خپل ذات کې د خدای اوامر یا نواهي دي مګر کله چې د شریعت له متونو څخه انسانان خپل برداشتونه واخلي بیا نو په یوه انساني یا بشري ایډیالوژۍ بدلیږي چې د وخت، مکان، کلتور او سیاست اغېز له ورایه پکې ښکاري.

د بشر تعبیر هر وخت د خطا امکان هم لري او زما په اند دې ته به سل سلنه د خدای د حاکمیت جامه هم نه ور اغوندو. تاریخي تجربې راته په ګوته کوي چې له مقدس متن څخه د بشر تعبیرونه د زمان، مکان، فرهنګ او سیاسي قدرت په تبدیلېدا ډېر بدلون موندلی دی. له دې ښکاري چې د هر تعبیر نوم که موږ الهي حاکمیت وټاکو نو ایا د ګڼو سوالونو له را پیدا کېدو سره به مو انسانانو ته په ژوند کې مشکلات نه وي ایجاد کړي؟

زه دا نه وایم چې په شریعت کې راغلی مشخص د امر یا نهې امر ته دي بدلون ور کړل شي، اما د شرعي حاکمیت یا سیاسي و نورو حاکمیتونو زاویې سره بېلې دي. یو لفظ د ځای په بدلېدا هر وخت یو مفهوم نه ور کوي، دا نه یوازې د انسان په ژبه کې یې خورا زیات مثالونه موندلای شو؛ بلکې په قران کې هم د دې مثالونه شته لکه د فتنې توری چې قران کې ډېر ځایونه ذکر شوی او مخکې و وروسته جملې ته په کتو خاص مفهوم ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ابوداؤد کې د یوه نبوي حدیث مفهوم دادی چې د الله حلال کړي حلال دي او حرام کړي یې حرام دي او له هر څه چې سکوت شوی هغه کې ستاسو واک او اختیار دی.

له دې په ډاګه کیږي چې شریعت یوازې پر هغو مسلو بږغېدلی چې له شریعت سره اړیکه لري او هغه چارې چې شریعت ترې سکوت کړی خدای پوهېده چې دا چارې انسانان په خپل عقل هم حل کولای شي او بل دا چې که له وخته یو مشخص چوکاټ ورته وټاکل شي نو ایینده به انسانانو ته د ګټې پرځای تاوان وکړي. له دې امله شریعت دنیوي چارې د انسان حل ته ایله کړې چې د خپل وخت، ځای او محیط له غوښتنو سره سمې یې حل و فصل کړي.

دا خبره بیخي واضحه ده چې په شریعت کې ټاکلي چوکاټونه باید مات نه شي، دلته د الله فیصله پره هره بله فیصله لوړه ده، هغه ایاتونه یا احادیث چې د الهي حاکمیت خبره کوي، موضوع یې واضحه او روښانه ده. قران او سنت د شرعي چارو په اړه د خدای پریکړه پر نورو فیصلو لوړه بللې ده او دا هم ترې واضح دي چې دنیوي چارې یې د انسانانو حل ته ایله کړې دي. که داسي نه وای نو ولې رسول الله ص ته امر کوي چې له اصحابو سره د چارو په اړه مشوره کوه؟ ایا شرعي امر هم مشورې ته اړتیا لري؟ یا هم وایي د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره مخته وړل کیږي، که دا چارې شرعي وای؛ نو ایا الله یې انسانانو ته دا واک ورکاوه چې هغوی یې په خپل منځي مشورو پر مخ بوزي؟ یا هم رسول الله ص د اصحابو په منځ کې و، د مرګ وخت یې راغلی، خو رسول الله ص هیڅ کس هم د هغوی لپاره امیر نه کړ ځکه دې کار یې ایینده امت ته ستونزې جوړولې او دا دنیوي چاره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغوی خپلمنځي مشورې ته پرېښوده چې هغوی یې باید خپله حل کړي.

زما په اند پر ولسواکي باندې د هغه چا نیوکه سمه نه ده چې وایي شریعت او ولسواکي له دې امله سره ټکر دي چې په یوه کې واک یا حاکمیت د الله دی او په بل کې د ملت یا ولس دی! ځکه دلته دوه بېل او متفاوت شیان سره خلط شوي دي. هر یو خپل ځای لري او تر هرې اصطلاح لاندې خپل افراد را نغاړل کېږي. الهي حاکمیت په ولسواکي کې هم پر خپل ځای پاته دی. زموږ مسلمان ملت چې ۹۹ سله یې مسلمانان دي هیڅکله دا نغواړي چې د اسلام له احکامو سرغړونه وکړي او د خدای ټاکلي چوکاټونه مات کړي؛ بلکې دلته په هغو چارو کې د ولس واک او اختیار دی چې شریعت ورته واک ور کړی دی. ولسواکي دا معنا چې له شریعته ور هاخوا چارې د هغوی په خوښه سمبالېږي او دا کار د اصحابو په زمانه کې هم کېده. د هغوی امیران یا هم خلیفه د خپل ولس په وړاندې ځواب ور کاوه. د تاریخ یوه مشهوره پېښه ده چې د عمر رض په وړاندې یو کس ولاړ شو چې تا ولې له هغه ټوکره کالي جوړ کړي دي چې موږ ته دې هم راکړ په داسې حال کې چې هغه خو کم و او د یوه کس جامه نه ترې رغېده؟ عمر فاروق رض خپل زوی عبد الله رض ولاړ کړ او له هغه یې ځواب طلب کړ. هغه وویل: زما د پلا جامه له دوو ټوټو رغېدلې ده، یوه د هغه خپله برخه وه او یوه زما. تر دې وروسته نیوکه کوونکی کېناست او عمر رض خپله خطبه بیان کړه.

د کوفې، بصرې او نورو ښارونو خلکو هم له خپلو والیانو یا نورو چارواکو څخه شکایتونه کول چې دوی زموږ چارې په عادلانه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخته نه وړي. له دې څخه معلومېږي چې ولسواکي په یوه نه یو ډول له ډېره وخته په بشري ټولنو کې موجوده وه که څه هم د ولسواکي یا ډیموکراسۍ نوم به یې نه وو ور کړی.

ډیموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو تغییر کوي، مثلن: د امریکا ولس چې له خپل حکومت څخه څه ډول ولسواکي غواړي، حتمي نه ده چې زموږ ملت دې هم هغه ولسواکي دلته هم طلب کړي. موږ خپلو عنعناتو، ارزښتونو او رواجونو ته په کتو له دې کلتور او محیط سره سمه ولسواکي غواړو او هغوی یې له یادو شیانو سره موافقه ولسواکي غواړي. نو د الهي حاکمیت موضوع لومړی له لویه سره مطرح نه ده، ځکه دا دوه بېلې زاویې لري او بل ډیموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو یې هغه عملي جنبه تغییر کوي؛ نو زموږ د ولس ډیموکراسي د نورې نړۍ له جمهوریتونو سره د ځمکې او اسمان توپیر لري چې هیڅکله به هم د الهي حاکمیت حدود پکې مات نه کړل شي.

۱/۱۲/۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قربانۍ اساسي هدف

دا يو منل شوی حقيقت دی چې د زمانې په تېرېدا سره شرعي مسايل هم د وخت له غوښتنو سره سم خپل شکل، د اداينې طريقه او کيفيت له يوه حالت څخه بل ته بدلوي. يو شمېر شرعي مسايل داسې هم شته چې د وخت تېرېدا نه بلکې د کلتورونو او دودونو تبديلي د مسايلو په کيفيت او کميت کې بدلون راولي.

ستر اومشهور صحابي عمر فاروق رضي الله عنه د حالاتو له غوښتنې سره سم په يو شمېر شرعي مسلو کې بدلونونه راوستل. د تراويحو مسله ټولو خلکو ته معلومه ده چې عمر فاروق رضی الله عنه پکې بدلون راوستی. د طلاق په مسله کې يې لاس وهنه وکړه او ځينې نورې مسلې هم شته چې دلته يې يادونه اړينه نه بولم.

ځينې شرعي مسايل د اسلام په دويمه پېړۍ کې لا د سترو امامانو له لورې تر خپل پخواني مسير پراخ شوي او د اداينې ډول يې تر پخوا پراخ او يا هم يو ډول بدل شوی دی. د امام ابو حنيفه رحمه الله په مذهب کې د کوچني اختر سرسايه د خورما، کشمشو، کورت او اوربشو پر ځای کرنسۍ او بل هر د ګټې شی ور کول کېدای شي. ځکه د امام صاحب دليل دا دی چې سرسايه له بې وزلانو سره د مرستې په غرض را منځ ته شوې او د زمانې په اوږدو کې چې دا هدف په هر شي ښه تر سره کېږي نو بايد مسکين ته هغه شی ور کول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام صاحب په دې تګلاره کې هم د شرعي مسایلو انساني ټولنې ته د ګټې اړخ روښانه شوی او هم خلکو ته د شرعي مسایلو په عملي کولو کې اساني پیدا شوې. که موږ د شرعي مسایلو په اړه د سترو امامانو دا پر ډېرو مهمو انساني ارزښتونو ولاړه تګلاره تعقیب کړو، نو یو لور ته به په ټولنه کې د مسایلو په اړه شته ابهامونه لرې شي او بل لور ته به خلکو ته اساني هم پیدا شي.

نن باید د قرباني په اړه هم فکر وکړو چې قرباني اصلن د څه لپاره وه او د اسلام په سر کې د قرباني په اړه د رسول الله ص او اصحابو عملي تګلاره څه وه؟ لومړی په دې اړه څو روایات را اخلم:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، تَرْفَعُهُ، قَالَ: «إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ وَعِنْدَهُ أُضْحِيَّةٌ يُرِيدُ أَنْ يُضَحِّيَ، فَلاَ يَأْخُذَنَّ شَعْراً، وَلاَ يَقْلِمَنَّ ظُفُراً».(۱)

ژباړه: ام سلمې رض له رسول الله ص نقل کړی چې ویل یې: که ذی الحجه داخله شي له یو چا سره د قربانۍ حیوان وي او د قرباني اراده یې هم وي؛ نو وېښتان او نوکان دي نه پرېکوې.

په دې حدیث کې دوې خبرې دي، یوه دا چې که څوک قرباني ولري او اراده یې وي چې د اختر په ورځ یې قرباني کړي؛ دا د حدیث اوله برخه ده او زموږ هدف هم دا برخه ده او بله خبره د وېښتانو او نوکانو د نه پرېکولو ده.

له لومړۍ برخې ښکاري چې قرباني د انسان اختیاري عمل دی نه وجوبي. ځکه وایي؛ که څوک حیوان ولري او د قرباني اراده یې وکړي، له دې الفاظو ښکاري چې خبره د اختیار ده نه د لزوم. بل لور ته چې د لزوم په اړه کوم روایات راغلي یو یې هم د هغو اصولو پر تول برابر نه دی چې محدثینو د یوه روایت د کرتوب لپاره ټاکلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په ګومان د روایت په دویمه برخه کې ابهام شته، دلته ضرور کومه تېروتنه شوې او په دې اړه باید اصل و قانون د عائشې رضی الله عنها هغه روایت وګڼو چې د رسول الله د عمومي ژوند په اړه نقل شوی دی او دا برخه هم پکې راتلای شي. په هغه روایت کې دي:

أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ يَبْعَثُ بِهَدْيِهِ وَلَا يَحْرُمُ عَلَيْهِ شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ لَهُ حَتَّى يَنْحَرَ هَدْيَهُ».(٢)

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله قرباني(حرم) ته استوله او د قرباني تر حلالېدا يې هيڅ حلال شی پر ځان نه حراماوه.

له دې څخه ښکاري چې د نوکانو او وېښتانو نه پرېکولو په مسله کې کومه تېروتنه شوې. ښايي رسول الله ص يو خاص سړي ته د يوه ځانګړي لامل له وجې دا خبره کړې وي، دا هم شونې ده چې رسول الله ص د حيوان په اړه ويلي وي چې ښونګري او وېښته يې مه پرېکوئ او دا امر هم ممکن ځانګړی شاليد ولري. د يو شمېر علماؤ په اند دا امر بيخي وجوبي نه دی؛ بلکې هسي استحبابي امر دی.

دويم روايت هم انساني عقل و فطرت مني، هم د اسلام له روح سره سرخوري او هم د رسول الله ص د عمومي ژوند عادت بيانوي. نو دې ټکو ته په کتو تر لومړي روايت زما په ګومان دويم روايت د منلو وړ دی. د روايت د همدې برخې په اړه د سترو امامانو ترمنځ هم ژور اختلاف شته. کتابونه وايي:

وَقَدْ اخْتَلَفَ الْعُلَمَاءُ فِي ذَلِكَ فَذَهَبَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ وَرَبِيعَةُ وَأَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ وَدَاوُد وَبَعْضُ أَصْحَابِ الشَّافِعِيِّ إلَى أَنَّهُ يَحْرُمُ عَلَيْهِ أَخْذُ شَيْءٍ مِنْ شَعْرِهِ وَأَظْفَارِهِ حَتَّى يُضَحِّيَ فِي وَقْتِ الْأُضْحِيَّةِ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ وَأَصْحَابُهُ: هُوَ مَكْرُوهٌ كَرَاهَةَ تَنْزِيهٍ وَلَيْسَ بِحَرَامٍ. وَحَكَى الْإِمَامُ الْمَهْدِيُّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فِي الْبَحْرِ عَنْ الإِمَامِ يَحْيَى وَالْهَادَوِيَّةِ وَالشَّافِعِيِّ أَنَّ تَرْكَ الْحَلْقِ وَالتَّقْصِيرِ لِمَنْ أَرَادَ التَّضْحِيَةَ مُسْتَحَبٌّ وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: لاَ يُكْرَهُ، وَقَالَ مَالِكٌ فِي رِوَايَةٍ: لاَ يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يَحْرُمُ فِي التَّطَوُّعِ دُونَ الْوَاجِبِ.(٣)

په دې اړه علماؤ اختلاف کړی، سعید بن مسیب، ربیعه، احمد، اسحاق، داود او د شافعي ځینې ملګري په دې اند دي چې د قربانۍ تر وخته د وېښته او نوك پرېکول حرام دی. شافعي او ملګري يې وايي: دا حرام کار نه دی بلکې تنزیهي مکروه دی. په بحر کې امام مهدي له امام یحیی، هادویه او شافعي نقل کړی چې که څوك قرباني کوي نو د وېښته خرېيل او کمول دې د استحباب له مخې پرېږدي. امام ابوحنیفه ویلي چې هیڅ مکروه نه دی. امام مالك یوځل ویلي: مکروه نه دي، په بل روایت کې يې ویلي: مکروه دي، درېیم وار يې ویلي: په نفلي قرباني کې حرام دي او په لزومي کې نه دي حرام.

له دې اختلافه ښکاري چې تېرو علماؤ هم له روایته یو ډول برداشت نه دی کړی، بلکې دوئ هم د نورو روایاتو، انساني عقل او اسلامي روح ته په کتو اختلاف سره کړی.

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلاَ يُصْبِحَنَّ فِي بَيْتِهِ بَعْدَ ثَالِثَةٍ شَيْئًا»، فَلَمَّا كَانَ فِي الْعَامِ الْمُقْبِلِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ أَوَّلَ، فَقَالَ: «لاَ، إِنَّ ذَاكَ عَامٌ كَانَ النَّاسُ فِيهِ بِجَهْدٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ يَفْشُوَ فِيهِمْ».(۴)

سلمه بن اکوع رض له رسول الله ص روایت کړی چې ویل يې: که ستاسو چا قرباني وکړه نو تر درې ورځو وروسته دې په کور کې هیڅ هم نه ایله کوي.(یعنې خیرات دې کړي) په راتلونکي کال دوی ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل: د الله رسوله! د تېر کال په شان عمل وکړو؟ ده وویل: نه! په هغه کال خلك وږي وو نو اراده مې وکړه چې غوښې دوی ټولو ته ورسېږي.

دا روایت هم یو ډول د قرباني سنتوالي ته اشاره کوي که واجب او لزومي وایي؛ نو باید وس لرونکو ته يې امر کړی وای، خو داسي نه دي شوي.

دې روایاتو ته په کتو ویلای شم چې د قرباني اساسي هدف هم په ټولنه کې له موجودو بې وزلو انسانانو سره کومك و. ځکه د رسول الله ص او اصحابو په زمانه کې کرنسی نه وه چې انسانانو دې پېر و پلور په کړی وای. له روایاتو ښکاري چې په هغه زمانه کې زیاتره سوداوې جنس په جنس کېدې. یعنې بایع(خرڅونکی) خو له لویه سره جنس پلوري، مگر مشتري (اخیستونکي) به هم د بل جنس په عوض له بایع سره سودا کوله. د ټولنې همدې اساسي مشکل ته په کتو رسول الله ص له مسکینانو سره د مرستې دا دوې لارې را منځته کړې چې په دواړو اختړانو کې به شتمنو او وس لرونکو کسانو له مسکینانو سره مرستې کولې. حتا د اسلام په سر کې رسول الله ص امر کړی وو چې د قرباني غوښې به تر درې ورځو زیاتې نه ذخیره کېږي. دا امر هم په دې وجه شوی وو چې خلك به د قربانۍ غوښې نه ذخیره کوي څو په ټولنه کې شته مسکینانو ته پوره حصه ور سېږي.

نو که نن موږ د مسلې اصلي هدف او د ټولنې اوسني حالت ته په کتو دا تگلاره غوره کړو چې د قرباني پر ځای خلك له بې وزلو کسانو سره نغدي مرسته وکړي په دې ډول به هم د شرعي مسلو اساسي هدف پوره شوی وي او هم به زموږ د ټولني له بې وزلو وگړو سره مرسته شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په گومان د قرباني مسله د کوچني اختر د سرسايې په شان ده، که د سرسايې پر رواياتو د کرنسۍ جواز ور زياتولای شو نو د قرباني په اړه هم اوسنيو شرايطو ته په کتو دا زياتولای شو چې که څوک غواړي نو نغدې پيسې هم مسکين ته ور کولای شي.

څکه له لويه سره قرباني فرض او واجب نه، بلکې سنت ده چې اصلي هدف يې نن د قرباني او غوښو پر ځای په نغدو ښه کېدای شي.

که د اختر د سرسايې او لوی اختر د قربانۍ د روپيو د پر ځای لګولو لپاره دولت يوه اداره جوړه کړي او په همدې روپو د مسکينانو پر اساسي اړتياوو کار وکړي، نو له دې راکړل شوي شرعي امکاناتو څخه به مو هم ښه ګټه پورته کړې وي او هم به د ټولنې اساسي ستونزې ورو-ورو حل سي.

۲۰۱۶م

سرچينې:

(۱)مسلم، کتاب الاضاحي، باب بيان ما کان من النهي عن اکل لحوم الاضاحي...، ح: ۱۹۷۷)

(۲)(مسلم، کتاب الحج، باب استحباب بعث الهدی الی الحرم...، ح: ۱۳۳۱)

(۳)(نيل الاوطار باب ما يجتنبه فی العشر من اراد التضحية)

(۴)(صحيح مسلم، کتاب الاضاحي، باب بيان ما کان من النهي... ح: ۱۹۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعا اهمیت او اغېز

دعا په اسلامي دین و شریعت کې ډېر اهمیت لري، دعا د عبادت یوه نوعه ده، انسان په دعا خپله عاجزي خپل رب ته څرګندوي. قران او سنت ته په کتو هیڅوك هم د دعا له اهمیت، ارزښت، عبادت د نیکۍ له یوه ډوله منکرېدلای نه شي.
دا پاس خبرې د دعا په اړه هر کس مني، مهمه خبره د دعا په اړه داده چې ایا دعا په عینیت کې هم څه بدلوي؟ موږ کولای شو چې یو شی له عمل او کار پرته په دعا وکړو؟ دعا برخلیك ټاکوونکې ده؟ که دا کارونه نه شي کولای، دعا ولې عبادت ده او د الله په کتاب و د رسول په سنتو کې د څه لپاره دومره اهمیت ورکول شوی دی؟
زه چې څومره له نصوصو پوه شوی یم، دعا یوازې ذهني ډاډ دی، په عینیت کې کوم بدلون نه راولي. ځکه له دعا سره هر نبي د عمل لپاره هم هڅې کړې دي، که په نوح سورت کې د هغه د دعوت په اړه فکر وکړو، نو هغه د شپې او د ورځې، پټ او ښکاره، مخامخ په مجلسو نو کې یوازې فردي دعوت، ټولې طریقې یې کارولې دي، که یوازې دعا کار کولای، نو د یوه نبي دعا حتمن قبلېږي هم، بیا یې ولې په دعا هغه کار نه کاوه چې په عمل یې کړی دی؟ د هغوی عمل د امت لپاره د لارې مشال وي، نو چې یو رسول له دعا سره عمل کوي، دا ثابتېږي چې یوازې دعا کار نه ورکوي، دعا د انسان ذهنیت د عمل لپاره ډاډه کوي، له انسان سره د خدایي بندګۍ فکر پیدا کوي، انسان ته دا ور په

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه کیږي چې زه بنده یم، عاجزه یم، محتاج یم او هر وخت شونې ده چې زه دې د یوه بل ځواک تکیې ته اړ شم، دعا انسان ته دا هر څه ور په زړه کوي، نو انسان بیا په عمل کې هم دغه چوکاټونه ساتي، انسان د لویي هڅه نه کوي، په بل انسان د ظلم کوښښ نه کوي، پوهیږي چې تر ما په وس او ځواک کې بالا یو ځواک شته، هغه مې څاري، لـه دې سره د هغه په ذهن کې دا خبره هم وي چې له ماسره خدای د دې کـار په اجرا کې مرسته کوي، نو هغه د یوه ساعت کار پـه نـیم کـوي، خپلـه زحمت کش کړي، تکلیف وکاږي، خولې توی کړي، خو ذهنیـت یـې دا وي چې یو غیبي مرسته راسره وه چې دا کار دومره ژر یا ښه خـلاص شو؛ اصلن هیڅ غیبي مرسته نه وه، د هغه کار ته ذهنیت جوړ شـوی و، فکر یې کاوه چې غیبي کومک را سره کیږي، نو له دې وجې یې د کار پر اجراء خوند اخیستی دی. په قران پاک الله تعالی وایي:

{وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ} [البقرة: 186].

ژباړه: او که زما بندګان زما په اړه درڅخه پوښتنه وکړي(ورته ووایه چې) زه نژدې یم، کله چې مې څوک ور وبولي، د بلونکي بلنه منم؛ نو دوی دې له ما دعا وغواړي، پر ما دې باور وساتي، ښایي سمه لار ومومي.

د دعا په وخت کې به دې د نورو شرطونو تر څنګ دا هم په ذهن کـې وي چې الله نژدې دی، ترمنځ د نورو مخلوقاتو ځایولو ته اړتیا نه شـته، نو ما در وبولئ، نور پرېږدئ، پر ما باور ولرئ چې زه مو د دعا پـه منلـو او قبلولو کې یوازینی مرجع یم. د دعا لپاره دغه یت کې یو لـړ شرایـط بیان شوي دي، پر الله باور، د الله را ننګول، هغه نژدې ګڼل چې ترمنځ یې نورو څوک ځای نه شي، وروسته دعا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا عبادت ده، حدیث کې راغلي دي:
«إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ».(١)
ژباړه: دعا عبادت دی.

یوه بل حدیث کې راځي:
عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ: عَنْ دُعَاءٍ كَانَ يَدْعُو بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: كَانَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ، وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ»(٢)
ژباړه: له فروه بن نوفل څخه روایت دی، ده ویل، له عائشې رض مې د رسول الله ص د دعا پوښتنه وکړه، چې هغه به کوله، دې وویل، هغه ص به ویل: اې الله! زما د کړي عمل له شره هم تاته پنا در وړم او د هغه عمل هم چې ما نه وي کړی.
په دغه حدیث کې رسول الله ص د کړنې له فتنو پنا غوښتې ده، دا که د ده خپل عمل وي یا د بل عمل، انسان ته کله خپله عمل او کار بلا شي، لکه پښتانه چې وايي: خپله ژبه هم کلا ده هم بلا او کله بیا د بل عمل د انسان لپاره سرخوږی شي. نو که زما عمل وي، د شر سبب یې مه کوې او که د بل عمل وي، هم یې راته د شر سبب مه کوې.
د یوه انسان بل انسان ته دعا د مینې او محبت سبب کېږي، انسان چې کوم چا ته په زړه کې خِیره نه لري، زړه یې له نفرته ورته ډک نه وي، نو دعا ورته کوي، په دې توګه دعا د مینې ښه وسیله ده. له نفرته د خلاصون ذریعه ده، رسول الله ص ولې یو مسلمان بل ته په دعا امر کړی، د یوه مسلمان دعا یې د بل په حق کې کې د قبولیت وړ ګڼلې ده، دا ځکه چې دعا د مینې د خپرولو، له نفرتونو د پاکې ټولنې وسیله کېږي، مسلمان باید له مسلمان سره خپه نه وي، یو له بل سره خپګان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريعت منعه کړی دی، يو بل ته دعا يې ستايلې ده، نو دعا دومره زياته په قران او حديث کې د همدې لپاره ذکر شوې ده چې د ذهني ډاډ ترځنګ د يوه او بل د مينې و محبت وسيله شي.

دا چې دعا په عينيت کې بدلون نه راولي، د قران کريم له دې اصل څخه دا مفهوم اخلو:

{إِنَّ اللَّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ} [الرعد: 11].

ژباړه: يقينن الله د يوه قوم حالت نه بدلوي څو يې دوی په خپله بدل نه کړي.

يوه شاعر د شعر په ژبه دا مطلب داسې بيان کړی:

خدای هم نه بدلوي حال د هغه قوم

څوك چې خپل حالت پخپله بدل نه کا

د قران کريم دغه ايت ته په کتو موږ ويلای شو چې هر شی په عملي بڼه بدلېدل غواړي، ځکه دا د قران کريم اصل دی، له دې اصل سره ټکر مفهوم د قران کريم له بل ايت څخه اخيستل ناسم کار دی، بل ځای که عام ويل شوي وي چې دعا مو قبلېږي، نو هدف يې دا نه دی چې له عمل پرته يو کار ترسره کېږي، بلکې عمل پر خپل ځای بانـدې کار کوي او دعا خپل، دعا عبادت ده، ثواب يې اخرت کې در کـوي، دعا ذهني ډاډ ده چې ستا په لاشعور کې دا خبره ځای ونيسي- چې لـه ماسره مرسته کېږي، نو کار په ښه ډول مخته ځي، دعا د مينې وسـيله ده چې په ټولنه کې يو بل کس سره نژدې کوي، ته ما ته دعا کوه زه تاتـه، په دې سره زما زړه هم خوشاله او ستا هم، دا مفته د مينې وسيله ده چې نفرت ختموي او زړونه له مينې و محبته ډکوي، نو ځکه قران کريم دعا ياده کړې، حديثو کې يې فضيلت راغلی، اما له عمل پرته د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلول، یا د یوه انسان د حالت بدلول، امکان نه لري، نه د الله له اصولو سره سر خوري، نه د نبیانو له عملي سنتو سره او نه زموږ له مشاهدې سره. نو ولې باید له قران کریم او احادیثو څخه داسې تفسیر وکړو چې هم له قران سره نه لګیږي، هم د نبیانو له عملي سنتو سره او هم زموږ له مشاهدې و تجربې سره؟!

که په دعا یو څه کېدلای، نه به انسان ناروغ شوی وای، نه به مړ شوی، نه به چا له لوږې سا ور کړې وه، نه به د یوه ملت حالت خراب شوی، نه به یو چا په تجارت کې تاوان کړی وای، نه به څوک په امتحان او درسونو کې ناکامه شوی وای، خو دا چې دغه ټول پېښېږي او پېښ شوي دي، نو معلومه شوه چې دعا د عیني شرایطو په بدلولو کې هیڅ رول نه لري، یعنې مستقیم تاثیر نه پر لري، دا سمه ده چې د انسان ذهن باندې مثبت تاثیر لري، هغه بیا پر عینیت اغېز کولای شي، خو مخامخ پر عیني شرایطو تاثیر نه لري؛ څوک چې د دعا د تاثیر په نیامت ناست وي، تغییر غواړي، تحول راولي، خپل حال او د ملت حال بدلوي، هغوی به همداسې په سراب پسې منډې وهي چې هیڅکله به اوبو ته ونه رسیږي، دوی به په خیال کې د یوه ملت حالت بدل کړی وي، چې دا خوب به یې رښتیا نه شي، دوی به یو هیواد ودان کړی وي چې خولې پر توی نه شي د یوه ملت ودانول، د دې دنیا د شرایطو، مشاهدې او تجربې له مخې د نه منلو وړ خبره ده. بناءن باید ځانونه خطا نه کړو، له دعا سره تر څنګ عملي کار ته هم اوږه ور کړو، د دعا په خپل اصل هدف او اغېز ځانونه خبر کړو، نص د خدای له اصل، د نبي له عملي سنتو او زموږ له تجربو او مشاهدې سره یوځای کښېږدو بیا مفهوم څنې واخلو چې په دې سره د یوه نص اصل مفهوم ته د رسیدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره شونتيا شته، نسبت هغه ته چې هـر نـص دې مجـرد وخپـرل شي او مفهوم دې ورڅخه وفهمول شي.

۳۱/۳/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب دعاء رسول الله ص، ح: ۳۸۲۸)

(۲)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب ما تعوذ منه رسول الله ص، ح: 3839)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکفیر وبا

لغوي او شرعي مفهوم:

تکفیر د کفّر یکفّر یعنې تفعیل د باب مصدر دی، د لغوي معنا په اړه يې عربي ویکیپیډیا لیکي: التکفیر هو نسبة احد اهل القبلة الى الکفر.
یعنې تکفیر کفر ته یوه مسلمان نسبت دی.
د شرعي معنا په اړه یې ورپسې کاږي:
واما في الشرع فان معرفة حقیقة التکفیر تتوقف على معرفة معنى الکفر.
فالکفر في اللغة یعطي معنى الستر والتغطیة: و وصف اللیل بالکافر لانه یستر الاشخاص والاشیاء بظلامه، کما وصف المزارعین بالکفار لسترهم البذور في الارض. بینما الکفر بالعقیدة هو عدم الایمان بما یجب الایمان به. في حین ان کفر العمل هو جحد المعروف وعدم شکره.
ژباړه: د شریعت له مخې د تکفیر پېژندنې حقیقت د کفر د کلیمې له معرفت سره تړلی دی، کفر په لغت کې پټولو ته وایي، شپې ته له دې امله کافره ویل کېږي چې په خپله تیاره اشخاص او نور شیان پټوي، بزگرانو ته کفار ځکه ویل کېږي چې په ځمکه کې تخم پټوي؛ د عقیدې کفر پر هغه څه نه ایمان دی چې باید ایمان یې پر وای، په داسې حال کې چې عملي کفر له نیکو انکار او نه منته یې ده.
دوکتور عبد القادر الشیخلي په اسباب التکفیر وآثاره و علاجه کې کاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

التکفیر بالباطل هو الصاق تمهة الکفر بمسلم بلا ضابط شرعي، وهذا التکفیر داء یصیب الفکر الاسلاميّ ویؤدّي الی مزید من التطرّف والقیام باعمال إرهابیّة تخلّ بالامن.

ژباړه: په ناحقه کفر ته نسبت پر یوه مسلمان له شرعي اصل پرته د کفر تهمت دی، دغه تکفیر یو مرض دی چې مسلمانان په فکري لحاظ په اخته دي، دا د زیات تشدد او داسې ترهګریزو اعمالو سبب کېږي چې امن اخلالوي.

تکفیر د مزیدو باب دی، چې اصلي ریښه یې له کفره راغلې ده، له دې امله یې شرعي معنا کې پر هغه څه د نه ایمان یادونه راغلې ده چې باید ایمان یې پر راوړی وای. د تفعیل باب متعدي دی، معنی یوازې فاعل یې کار نه کوي؛ بلکې مفعول هم غواړي، تکفیر کفر ته منسوبول دي، تعلیم بل ته ښودل دي او داسې نور هم.

له شرعي اړخه د تکفیر قباحت:

شرعي متونو دې اړخ ته پاملرنه کړې ده، چې انسانا کله عقده ونیسي، نو د خپل مخالف په مقابل کې له هرې وسیلې کار اخلي؛ د اسلام په اوایلو کې له اصحابو دغه غلطي تکرار شوې ده، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم پر دغو اصحابو سخت غوسه شوی دی، حتا اصحابو ته یې د هغو منافقانو د وژلو اجازه هم نه ور کوله چې د قران کریم ایاتونه یې په اړه راغلي وو. رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دښمن ته د تبلیغ وسیله په لاس ور کوله او هم یې د هغوی ظاهر ته کتل چې ظاهرن یې د اسلام احکام عملي کول او انسان د بل انسان په اړه وړاندې یوازې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاهر فیصله کولای شي. دغه د اسلام عمومي قاعده ده او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په عملي ډګر کې د دغې قاعدې پیروي کړې ده.
لاندې به د تکفیري وبا په اړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څو احادیث د نمونې په ډول راوړم:
وَأَنْ لاَ نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ»، قَالَ: «إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْراً بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فِيهِ بُرْهَانٌ».(۱)

ژباړه (موږ له رسول الله ص سره پر څو شیانو بیعت وکړ یو دا وو چې) له چارواکو سره به د واک پر سر شخړه نه کوو، ده ویل: مګر که مو له دوی څرګند کفر ولیدی چې تاسو پر هغه د الله له خوا دلیل در لودی.
دلته څو مهم ټکي یاد شوي دي چې ښه پام ورته اړین دی: یو دا دی چې کفر باید واضح او صریح وي، دویم دا چې د کفر په اړه باید شرعي نصوص قطعي الثبوته او قطعي الدلالته وي، نه په ظني الثبوته فیصله کیدای شي او نه په ظني الدلالته هیڅوک د پریکړې حق لري. دریم ټکی په حدیث کې دا هم دی چې د کفر په اړه پریکړه د عالمانو او باصلاحیته کسانو کار دی نه د هر کس، ځکه ویلي دي چې تاسو پر دې کفر د الله له خوا دلیل ولرئ. په دلیل پوهیدل د عالمانو کار دی او دا چې دغه دلیل د دوی لپاره حجت وي، دغه یې صلاحیت ته اشاره ده، هر څوک نه شي کولای چې د نورو د اعمالو په اړه پریکړې وکړي، یوازې هغه کسانو د خلکو د عمالو د څارنې دنده لري چې د ټولنې نظم ساتل یې مسوولیت وي او د دغه د اخلال مخنیوی د هغوی له مسوولیتونو څخه وي، که هر څوک په دغو چارو کې مداخله پیل کړي، هم به د مسوولیت او نا مسوولیت کسان سره ګډ شي او هم چارې ګډوډیږي، پښتانه متل کوي چې د ډیرو خر لیوان خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلىَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَيُّمَا امْرِئٍ قَالَ لِأَخِيهِ: يَا كَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا، إِنْ كَانَ كَمَا قَالَ، وَإِلاَّ رَجَعَتْ عَلَيْهِ ".(۲)

ترجمه: رسول الله صلى الله عليه وسلم ويل: هر كس كه خپل ورور ته وويل: اې كافره! نو له دواړو پر يوه به دا كلمه صادقيږي، كه هغه شخص كافر وي(خو سهي ځاى يې پيدا كړ) كه نه بېرته پر ويونكي راګرځي.

له دينه بايد د خپلو اغراضو د تر لاسه كولو وسيله جوړه نه شي، هر وخت چې ديني ارزښتونه د شخصي موخو لپاره كار شوي دي، ډېرې بدې پايلې يې ور كړې دي، دين كې يو بل ته ښه توصيه ده، حديث كې ويل شوي:

قَالَ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ».(۳)

ترجمه: رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: دين نصيحت دى، موږ وويل: د چا لپاره؟ ده ويل: د الله لپاره، د هغه د كتاب او رسول لپاره، د مسلمانانو د مشرانو او عوامو لپاره.

قَالَ النَّبِيُّ صَلىَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ مِلَّةِ الإِسْلاَمِ فَهُوَ كَمَا قَالَ، قَالَ: وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ، وَلَعْنُ المُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ، وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ ".(۴)

ترجمه: نبي عليه السلام ويل: كه چا له اسلامي ملت پرته په بل قسم وكړ هغه د خپلې وينا په شان دى، ده ويل: كه چا په هره وسيله ځان قتل كړ په دوزخ كې به په هماغه وسيله عذاب ور كول كېږي، پر مومن لعنت ويل، د هغه د قتل په شان دي او كه چا يو مومن په كفر تورن كړ، نو ګواكې قتل يې كړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه حدیث کې یو چا ته د کفر نسبت کول ډېره لویه ګنا بلـل شـوې ده، یوه مسلمان ته اصلن نه ښایي چې دغه نسبت خپل ورور ته وکړي، د کفر او اسلام د حساب مسوولیت د یوه عام وګړي کار نه دی، خدای له خپلو بندګانو سره د حساب ژمنه کړې ده او هغه پـوه شـو خپـل یـې بندګان.

په دې اړه د علماؤ نظرونه:

پاس احادیثو ته په کتو علماؤ هم په دې اړه سـخت دریـغ خپـل کـړی دی، په دې اړه د امت پوهانو زیات کتابونه لیکلي دي او دغه مسله یې په ښه ډول روښانه کړې ده. له بده مرغه چې زموږ پـه ژبـه تـر اوسـه د یادولو وړ شی نه دی پر لیکل شوی، یوازې د تکفیـر لپـاره د اسـبابو د زیاتوب کتابونه ښه ډېر لیکل شوي او بس. لاندې بـه د عـلي کـرم اللـه وجهه او یوه بل عالم نظر را واخلم:

ولما سئل علي بن أبي طالب رضي الله عنه عـن أهـل الجمـل وصـفين: أمشركون هم؟ قال: لا، من الشرك فـروا. فقيـل: أمنـافقون؟ قـال: لا، لأن المنافقين لا يذكرون الله إلا قليلاً. قيل: له فما حالهم؟ قال: إخواننـا بغـوا علينا".(۵)

ژبـاړه: لـه عـلي رضي اللـه عنـه د جمـل او صـفین پـه جنګونـو کـې د جنګېدونکو کسانو په اړه پوښتنه وشوه چـې ایـا دوی مشرکان دي؟ ده وویل: نه، له شرکه تښتېدلي. پوښتنه وشوه: منافقان دي؟ ده ویل: نه، ځکه منافقان خدای ډېر کم یادوي. پوښتنه ترې وشـوه چـې چـیش دي؟ ده ویل: زموږ وروڼه دي خو بغاوت یې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويقول ابن دقيق العيد: "وهذا وعيد عظيم لمن أكفر أحداً من المسلمين وليس كذلك، وهي ورطة عظيمة وقع فيها خلق كثير من المتكلمين، ومن المنسوبين إلى السنة وأهل الحديث لما اختلفوا في العقائد، فغلظوا على مخالفيهم، وحكموا بكفرهم ".(٦)

ژباړه: ابن دقيق عيد ويل: دغه حديث لويه ګوتڅنډنه ده هغه چا ته چې مسلمان تکفيروي او هغه دغه ډول نه وي، دغه يوه لويه فاجعه ده چې د متکلمانو او هغو کسانو چې اهل سنت او اهل حديثو ته منسوب دي لويه برخه؛ څکه پکې ښکېله ده چې عقيدې کې اختلاف سره لري، نو دوی پر خپلو مخالفانو سختي کړې ده او د هغوی د کافر بللو پرېکړه يې کړې.

د تکفير په اړه د اهل سنتو اصل:

د تکفير په اړه اهل سنت دا اصل لري:

لا نكفر الا من كفره الله ورسوله، فمن جاءت النصوص بكفره فهو كافر، ومن لم يكفره الله ورسوله فلا يكفّر... وعلى هذا فاهل السنة لا يكفّرون من يكفرهم من غيرهم لمجرد ان الاخر فد كفرهم، لان التكفير حكم شرعي ليس داخلا في باب العقوبة بالمثل، فالتكفير حق الله، لذا لم يكفّر الصحابة الخوارج مع ان الخوارج كفروا عليّاً رضي الله عنه ومن معه من الصحابة، فالمعوّل عليه في مسألة التكفير النص الصريح او الاجماع او الاقياس الجلي على منصوص عليه.(٧)

ژباړه: موږ يوازې هغه څوک کافر ګڼو چې الله او رسول يې کافر بللی وي. د يوه چا د کفر په اړه که منصوصي کفر ثابت شي، هغه کافر دی او که څوک الله يا رسول يې کافر نه وي بللی، هغه کافر نه بلل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله اهل سنت هغه څوك كافر نه بولي چې لـه دوی پرتـه نـورو هغه كافر كړی وي؛ ځكه تكفير شرعي حكم دی د بالمثل عـذاب پـه كټګوری كې نه داخليږي؛ تكفير يـوازې د اللـه حـق دی، لـه دې املـه اصحابو خوارج كافران نه بلـل لـه دې سره چـې خوارجـو عـلي رض او ورسره ملګري اصحاب تكفير كړل، د تكفير په مسله كې معيـار صريـح نص، اجماع او پر منصوصي مسله جلي قياس دی.

دغه اصل ته په كتو كه څوك د اهل سنت پيروان وي بايد له دې مسلې سره زيات احتياط وكړي، ځكه دا داسې خبره نه ده چې كول يې انسان ته هيڅ زيان نه رسوي، بلكې دغه يـوه كليمـه، يـو ويـونكی لـه ايمانـه خلاصوي يا هغه كس چې ورته ويل شوې ده پر هغه صادقيږي؛ نو كـه له چا سره د خپل ايمان او اسلام غم وي، هغـه بايـد لـه دې مسـلې سره احتياط وكړي، اصلن الله له يوه انسانه دا پوښـتنه نـه كـوي چـې پلانـی كافر و؛ نو تا ولې ورته كافر ونـه ويـل، خـو دا پوښـتنه پـه ډيـر جـديت كيږي چې پلانی مسلمان و تا ولې كافر ګڼلی دی؟ كه څوك په دنيـا او اخرت ځان ته مشكلات نه ايجادوي هغه بايد د هيڅ مسلمان په اړه هم د تكفير الفاظ ونه كاروي. د ايمان او اسلام غوښتنه داد چې هغه څوك چې لمونځ كوي، زموږ ذبيحه خوري او قبلـې تـه پـه لمانځـه كـې مـخ كوي بايد د تكفير الفاظ ورته ونه كارول شي، له رسول الله پـه حـديث كې همدغه معيار نقل شوی دی او كه څـوك د رسـول اللـه صـلی اللـه عليه وسلم معيار نه مني، هغه دې خپلـه پـر خپـل ايـمان او اسـلام وډار شي.(٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسباب يې:

دا چې زموږ په اسلامي ټولنه کې دغه وبا ولې ډېره شوې ده او لا پسې پراخېږي؛ نو ګڼ عوامل شته چې دغه کار ته يې زمينه برابره کړې ده، لاندې يې څو مهم اسباب په ګوته کوم:

ناپوهي: يو له مهمو او بنسټيز اسبابو څخه د شرعي علم نه وجود دی چې ځينې کسان د خپل جهالت له امله پر نورو د کفر ټاپې ولګوي. که د شريعت په اصولو او له تکفير سره تړلو ضوابطو څوک خبر وي، کله به هم پر يوه مسلمان د کفر تور ونه لګوي، اما له بده مرغه چې زموږ په وخت کې هغه کسان، هم نور، د کفر په تور تورنوي، چې حتا خپل لمونځ يې هم په معنا نه وي زده، د دغه حالت يو سبب له شرعي علمه لرې والی دی. علي رضي الله عنه چې عالم انسان و خوارج يې هم تکفير نه کړل، خو بلخوا خوراجو نه يوازې علي رض تکفير کړ؛ بلکې له ده سره يې نور اصحاب هم تکفير کړل، چې د هغوی پر جهالت او ناپوهي دلالت کوي.

له نصوصو ناسم برداشت: يو بل سبب له نصوص غلط برداشت دی چې په اوس او پخوا کې د خلکو د تکفير سبب شوی دی. له اسلامي متونو د ګڼشمېر مذاهبو را پيدا کيدلو لامل هم له نصوصو په برداشت کې اختلاف دی چې دغه اختلاف کله تر دې بريده ورسېږي چې د يوه مذهب خلک د بل مذهب، د يوه فکر خلک د بل فکر خلک کافران وګڼي، چې د خوارجو له زمانې دغه فتنه را پيل شوې او تر اوسه دوام لري. له نصوصو اخذ کول د هر چا د وس کار نه دی، که يوڅوک د ژبې له قواعدو سره بلد نه وي، ژبني ظرافتونه ونه پېژني، د شريعت عمومي قواعد يې نه وي پېژندلي، د شکل او ماهيت په مسله پوه نه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له اجتهاد سره تړلي نور موارد ورته سم معلوم نه وي، هغوی به حتمن د ناسم برداشت ښکار کیږي، چې له بده مرغه اوس اسلامي امت دغه رنځ ناسور جوړ شوی دی.

تعصب او تشدد: مذهب پالنه او پر خپل دریځ تر وروستي حده درېدل هم ددې سبب کیږي، چې خلک د یوه بل په مقابل کې تکفیر ته مخه کړي؛ لکه د اهل سنت او اهل تشیع ترمنځ، یا هم اوس کې د مذهبي مسلمانانو او اهل حدیثو ترمنځ، چې دا لړۍ ښه توده روانه او پر یوه بل د کفر، شرک او بدعت ټاپې سره وهل کیږي.

د خواهشاتو پیروي: په دې ضمن کې یوه غوښنه ډله خلک د خپلو خواهشاتو او شخصي اهدافو لپاره هم پر هغو کسانو د کفر تور لګوي چې دوی یې د خپلو اهدافو په لار کې خنډ بولي. دغه وسیله نه یوازې نن ښه کارېږي، بلکې د اسلامي امت په تاریخ کې د ډېرو حکومتونو، چارواکو، اشخاصو او ډلو خلاف استعمال شوې ده. له بده مرغه چې موږ لا هم تر اوسه په دې برخه کې د خلکو خولو ته ګورو او شرعي تعبیرونه لا هم د خلکو د شخصي اغراضو ښکار کیږي.

جمود: زموږ پر سیمه د جمود سیوری له ډېره وخته غوړېدلی دی، د همدغه جمود نتیجه ده، چې خلک یې له حقایقو لرې ساتلي او پر مازې یوه خبره او واړه مخالفت خلک عقده اخلي او یو پر بل د کفر ټاپې وهي. ما په پاکستان او افغانستانو دواړو کې دغه ډول بېلګې بېخي زیاتې لیدلې، چې ووړ مخالفت نه شي زغملای او دومره جامده فکره دي چې که له هغه سره چا په یوه شخصي- مسله کې مخالفت کړی وای، هم نژدې وه چې ځای پر ځای یې د کفر په ټاپه نازولی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وسطیت نه وجود: زموږ یو بل مشکل د وسطیت نه وجود دی، نه زموږ په مکاتبو کې وسطیت ته کار کیږي اونه په مدرسو کې، نه مې پوهنتون کې وسطیت په اړه څه ولیدل او نه شخصي علمي مرکزونه شته چې دې لور ته کار وکړي. هره مذهبي ډله یوازې خپل کتابونه وایي او د خپلو مذهبي مشرانو خبرې اوري، چې په دې ډول د نورو مذهبونو په وړاندې د معلوماتو په خلا کې، یوازې د کرکې ذهنیت لري. دغه وضعیت که موږ په خپل هیواد کې هم وڅیړو، نو ښه لویه برخه کسان به په دې لیست کې شامل شي.

نتیجه:

له پاس احادیثو او د علماؤ له وینا جوتیږي، چې کفر یوه شخصي کړنه ده، په دغه اړه اشخاص د هیڅ ډول اقدام واک نه لري، د اخرت حساب یې له الله سره دی او په دنیا کې یوازې حکومت د خپلو اسلامي قوانینو سره سم په دغه اړه د مناسب ګام پورته کولو حق لري.
اشخاص حق نه لري چې بل ته د کفر نسبت وکړي، د خلکو پر نیتونو شک وکړي، د هغوی د پټو مجلسو تجسسي وکړي او ادعا وکړي چې دغه کس په زړه کې کافر دی یوازې د مسلمان ښودلو تظاهر کوي، اسلام د هر انسان ظاهري اعمالو ته ګوري او له دې پرته د هیچا زړه نه ور څیري چې د زړه په احوالو یې ځان خبر کړي که څه هم د زړه له څیرولو هم دا کار نه معلومیږي. که هر څوک دغه کار کوي نو پر خپل ایمان دې وډار شي او د هر شخص په اړه چې هر څوک دغه الفاظ پر خوله راوړي، نو څومره چې بل ته خطر متوجې کوي، همدومره خطر په دیني و شرعي لحاظ ځان ته هم متوجې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸/۱۰/۲۰۲۰

سرچيني:

(۱)صحيح مسلم كتاب الامارة باب وجوب طاعة الامراء في غير معصية...ح: ۱۷۰۹.

(۲)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان حال ايمان من قال لاخيه المسلم: يا كافر ح: ٦۰.

(۳)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان ان الدين النصيحة ح: ۵۵.

(۴)صحيح البخاري كتاب الايمان والنذور باب من حلف بملة سوى ملة الاسلام ح: ٦٦۵۲.

(۵)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 15)

(٦)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 13)

(۷)التكفير وضوابطه، المبحث الثاني، قواعد و ضوابط في التكفير، القاعدة الاولى.

(۸)صحيح البخاري كتاب الصلاة باب فضل استقبال القبلة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ته له دینه د واحد تفسیر اړتیا

د انساني ژبو یوه نیمګړتیا او په عیني حال کې بیا تنوع داده چې ټولې کلیماتې او جملې یې یوازې یوه معنا نه ور کوي؛ بلکې کله د حسي-شیانو الفاظ د معنوي هغو لپاره کارېږي، کله حقیقت متعذر وي لازمن به مجاز ته تلل حتمي وي او داسې نور موارد چې انساني ژبې یې ترې برخمنې دي.

دا برخمنتیا هم نقص دی او هم تنوع؛ نقص له دې امله دی چې له یوې کلیمې مختلف تعبیرونه پیدا کېږي. که قانون وي یا بل هر شی، لیکلی وي که شفاهي، د مختلفو تعبیرونو کېدل د انسانانو ترمنځ د اختلاف او شخړو سبب کېږي، چې دا پایله له هیچا پټه نه ده او هر د عقل و بصیرت خاوند پرې پوهېږي.

تنوع له دې امله ده چې انسان ته طبعن یو ډول الفاظ چې زیات تکرار شي، کلیشه ګرځي او خوند یې له منځه ځي؛ له دې امله یې په اوربدلو یو ډول خواتوری احساسوي او پر مزاج یې ښه نه لګېږي، طعبیت یې د نویو عبارتونو اوربدل خوښوي، د همدې لپاره هر وخت په ژبو کې بدلونونه راځي او له انساني فطرت سره سم یې خپله تنوع ساتلې ده.

الهي ادیانو که څه هم په خپل ذات کې کمی او نقص نه لري، اما دا چې د انسان په ژبه نازلېږي، هغه نقص حتمن ورته پېښېږي چې د انساني ژبې نور متونونه یا شفاهي جملات ورسره مخ وي. د الهي دین د تطبیق لپاره خدای یو بشر-په دې خاطر استازی ټاکلی وي چې د انساني توان تر حده هغه اصول عملي کړي چې خدای د انسان لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کړي وي. په دې کې دوه بارز حکمتونه دي چې یو خو انسان دا ادعا بیا نه شي کولای چې د دې اصولو تعمیل زما تر وس لوړ وو؛ ځکه رسول هم بشر وي او یو شی چې د هغه تر وس لوړ نه وي، هغه د نورو انسانانو تر وس هم نه لوړېږي.

دویم دا چې د نورو انسانانو په شان هغه هم له مختلفو حالاتوسره مخېږي، کله خوشالي وي کله غم، کله پراخي وي کله تنگدستي، د وخت تقاضا وې هم مختلفې وي، د دې لپاره چې رسول کومه تگلاره غوره کوي، موږ هم په خپل ژوند کې هغې تگلارې ته په کتو، د خپلو بشري تقاضاؤ لوری ټاکلای شو، چې زموږ په وخت کې د ټولنې لپاره حیاتي حیثیت لري.

د احادیثو په کتابونو کې راغلي دي چې له رسول الله ص کله یوه صحابي پوښتنه کړې ده، نو یو ډول ځواب یې ور کړی دی او بل وخت بیا بل پوښتنه کړې، دې ته یې بل ډول ځواب ور کړی. د حدیثو شارحینو هم په دې اړه بحث کړی دی چې ولې د یوې پوښتنې ځوابونه دوه یا تر دې هم زیات ډولونه لري.

د دوی یو عمده ځواب هم دغه دی چې د شخصیت په بدلېدا رسول الله ځواب هم بدل کړی دی، ځکه د یوه کس حالاتو یوه غوښتنه در لوده او د بل کس حالاتو نور څه غوښتل، رسول الله د هغوی وضعیت ته په کتو ځوابونه ور کړي او هر یو له حکمته خالي نه و.(۱)

دې اصل ته په کتو نن او پرون علماؤ همدا تگلاره اخیستې وه، د سورېې علماؤ د افغانستانو له علماؤ څخه په یوه مسله کې اختلاف کړی دی، ځکه د هغوی خلک، حالات، ځای او وخت یوه غوښتنه ځنې کوي او زموږ دا بله، له همدې امله موږ اړ یو چې ځمکنیو حقایقو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو دین تفسیر کړو، چې نه دین ته خلك شا ور واړوي او نه یې د دین له امله دنیوي ژوند له خنډونو سره مخ شي، د پښتو متل دی چې نه سیخ وسوځي او نه کباب!

په قران کریم کې موږ مکي او مدني سورتونه لرو، که یې موضوعاتو او محتوا ته پام وشي، نو ژور بدلون به پکې حس شي؛ دا ولې؟ ځکه وخت، مکان او غوښتنې بدلې شوې، د اسماني اشرایعو روح داسې نه دی جوړ چې له حالاتو سره ټکر ته انسان اړ کړي، بلکې ورسره د جوړېدا او تعامل توصیه کوي. په اضطراري حالاتو کې د حرام ژوي غوښه خوړل، یا هم خپله مسلماني پټول کفر اظهارول له حالاتو سره د تعامل دوې نمونې دي.(بقره: 173، نحل: ۱۰۶)

فقهي پوهان به دې کې اختلاف نه لري چې د سعودي د علماؤ فتوا د افغانستان په اړه د عملي کېدا وړ نه ده، مګر په هغه صورت کې چې د مسلې په ټولو بعدونو پوه شي او بیا فتوا ور کړي. داسې خو هیڅ ممکنه نه ده چې زموږ د هرې مسلې په هر اړخ دې د بل هیواد علماؤ پوره پوه کړل شي او بیا دې د مسلې حل هغوی موږ ته وړاندې کړي.

له دې امله اړینه ده چې د هر هیواد په جغرافیه کې دننه دیني پوهان د مسلو داسې حل وړاندې کړي، چې نه ځمکنې حقیقتونه ورسره ټکر ولري، نه د زمانې غوښتنې له پامه پکې اچول شوې وي، نه هم مکان هېر شوی وي او سمدم له مقتضا الحال سره مناسب ځوابونه ورته موندل شوي وي.

د مشهور فقیه امام شافعي په اړه د تاریخ کتابونو کې راځي چې کله د عمر په اخیرو وختونو کې مصر ته ولاړ، نو د خپلو پخوانیو فتواو برخلاف یې نوې فتواوې ور کړې، ځکه نو د شافعي مذهب په فقه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه مصري اقوال د نويو اقوالو په نوم يادوي او معتبر هم دي. د هغه همدې تګلارې ته د عبد السلام الاندونيسي په نوم يوه عالم پـه الامـام الشافعي في مذهبيه القديم والجديد كتاب كې كتنه كړې ده، دغه كتاب اوونيم سوه مخونه چې د مصر الازهر پوهنتون ته د دوكتورا لپاره ليكـل شوى او ١٩٨٨ كې خپور شوى دى. انلاين موندل كيږي.

د امام مالك څخه د عباسيانو يوه خليفـه(چې غالبا هـارون الرشـيد بـه وو) وغوښتل چې د موطأ په نوم كتاب به پـه ټـول خلافـت كـې قـانون اعلان كړو، مګر امام هغه منعه كړ چې دا پر خلكو بوج راولي هر ځاى زموږ فتوا او اقوال نه چليږي، ځكه كلتورونه، وختونـه او ځايونـه تـوپير كوي او دا هر څه د مسلو په ادلون بدلون كې رول لري، له دې امله نـو خلكو باندې ديني مسلو كې اجبار مه راوله.(2)

اوس زموږ لپاره ولې د يوه تعبير درلودل اړين دي؟ ځواب تر يوه حـده واضح هم دى، خو زه بيا هم خپل استدلال وړانـدې كـوم: مـوږ د يـوه ملت په توګه خپلې داسې تقاضاوې لرو، چې له نورو ملتونو سره تـوپير لري، داسې كلتور لـرو چـې پـه بعضـو برخـو كـې بـه حـتمن لـه نـورو فرهنګونو سره فرق لري، وختونه تيريږي او نوې غوښتنې و مسـلې پيـدا كوي، اوس دې ټولو ټكو تـه پـه كتـو كـه مـوږ د نـورې دنيـا د علـماؤ فتواوې عملي كړو، نو په خـورا زيـاتو ځـايونو كـې زمـوږ لـه غوښـتنو، حالاتو، كلتور اوحياتي مسلو سره جوړې نه راځي، اوس به يا موږ خپل دنيوي ژوند په دې خاطر تريخوو چې د نورو علماؤ فتواوې علمي كړو يا به د ځان لپاره زموږ له حـالاتو سره سـمې فتـواوې لـه شرعـي متونـو څخه راباسو، چې عقلن و نقلن معقوله او منطقي حللار ده. له دې املـه موږ ته په كار ده چې د نورو افكار دلته را وارد نه كړو، بلكې د افكـارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولید ته اړتیا ده چې موږ په فرهنګ رنګیدلي وي، له حالاتو سره د ټکر پر ځای جوړ راشي، غوښتنو و پوښتنو ته مو معقولې حللارې وړاندیز شوې وي چې هم نقلي جنبه ولري او هم د مشاهدې، بشري تجربې او عقلانیت پوښ پرې اوار شوی وي.

دا هغه څه دي چې ما له دیني متونو د تجربې، مشاهدې او عقل په مټ فهمولي دي.

۲۵/۵/۲۰۱۹

سرچینې:

(۱)فتح الباري، باب افضل الصلاة لوقتها، ح: ۵۲۷، ۹/۲)

(2)صفة صلاة النبي، د الباني ص: ۴۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت او اخلاقو اړیکه

له ډېر لرغونی دور څخه په فلسفه کې پر اخلاقیاتو بحث کېده او لا هم کیږي. بلکې تر پخوا نن ډېر په جدي ډول دا موضوع تر بحث لاندې ده او لا نور بعدونه پیدا کوي. اوسمهال د اخلاقیاتو او شریعت ترمنځ پر رابطه هم خورا ډېر بحثونه کیږي. دلته به د خپل بشري وس سره سم پر دې موضوع لږ تم شم.

بحث ته تر داخلېدو وړاندې به لومړی د دین، شریعت او اخلاقو تعریف وړاندې کړو چې له موږ سره د بحث په پوهېدا کې ګټور تمامیږي. که څه هم د ټولنیزو پدیدو په اړه ټولمنلی تعریف نه شي وړاندې کېدای او هر زمان و مکان کې یې ګڼ او بېل تعریفونه وړاندې شوي دي. زما په اند دین او شریعت سره بېل دي. د قران کریم د دې وینا له مخې چې د ټولو نبیانو دین یا ملت یو ګڼي(۱) او بل لور ته بیا شریعت د هر چا دا بېل بولي(۲) دا معلومیږي چې دین او شریعت باید سره بېل شي. دې ته په کتو باید دین داسې تعریف کړو:

د دین تعریف:

د ټولو رسولانو ترمنځ مشترکاتو ته دین ویلای شو، چې احکام یې عمومي او اوږدمهالي وي، ټول فوکس یې د خدای پر احترام، پر هغه د باور او حساب و کتاب باندې وي. له همدې امله چې کله قران کریم د رسولانو د بلنې لنډیز راخیستی، نو اتقوا الله او اعبدوا الله باندې یې بسنه کړې.(۳)

د شریعت تعریف:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعـي احکـام د دینـي احکـامو بـرخلاف زیـاتره یـې لنـډ مهـالي او خصوصي وي. له دې امله نو پـه شرایعـو کـې نسـخه راتـلای شي،(۴) احکامو کې اختلاف تر سترګو کېږي او له یوې ټولنې بلې ته او له یوې زمانې بلې ته توپیر کوي. ځکه دا احکام له ټـولنیز ژونـد او اړیکـو سره تړاو لري، چې وخت پر وخت د بدلون، تغییر او بیخي ورکېدا په حـال کې وي، نو احکام یې هم هغه ټول څه مني چې په ټولنیز ژوند کې یې د موجودېدا شتونتیا هیڅکله نه شي ردېدای.

له پاس دوو تعریفونو معلومه شوه چې اخلاق د شریعـت برخـه کېـدای شي، نـه د دیـن؛ ځکـه اخـلاق یـوه ټـولنیزه پدیـده ده، چـې لـه دې موضوعاتو یوازې شریعت بحث کوي.

د اخلاقو تعریف:

جیم ریچلز وایي: د عقل په لارښوونه عمل کول، یعنې د هر کـار د تـر سره کېدا لپاره باید مناسب دلایل وجود ولري.(۵) یـو بـل تعریـف یـې داسې شوی دی: د ژوند په ټولو برخو کې د فضایلو او رذایلو مجموعې ته اخلاق وایي.

دلته یوه بله موضوع زما په انـد ګونګـه پاتـه شـوه. د اخلاقـو او ټـولنیزو ارزښتونو ترمنځ توپیر یا اتحاد ته ګوته ونه نیول شوه. زموږ په ټولنه کـې یو کس چې د بدو ځواب په ښه ور کوي، پر خلکو پوښتنه کوي، بدې خبرې نه کوي، د هر چا سره مخکېدای یې په ورین تندي وي، دې ته اخلاقي وایـو. خـو سـخي تـه اخلاقـي نـه وایـو. ارزښـتونه مـوږ مـلي، فرهنګي، شرعي، تاریخي او... ته ویشلای شو؛ خـو د اخلاقـو دارنګـه تقسیمبندي ما تر اوسه نـه ده لیـدلې. لـه دې جـوتېږي چـې اخـلاق او ارزښتونه تر خپل منځ تـوپیر هـم سره لـري او هـر ارزښـت نـه اخلاقـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت بللای شو او نه له دې زاويې ورته کتل به سم او پـر ځـای کـار وي. خو دا هم بايد ومنو، چې د دواړو ترمنځ پوله درول هم اسانه کـار نه دی. همدا سختي د دې سـبب شـوې چـې د دواړو تـرمنځ د بيلتـون کرښې تر يوه حده همداسې مبهمې پاته شي.

د دواړو د راپيدا کېدا انګېزه هـم لـږ تـر لـږه بيلتـون تـه اشـاره کـوي. د ارزښتونو په اړه عمومي فکر دا دی چې ټولنې يې راپنځوي. له دې امله ورته تولنيز قراردادونه هم وايي. مګر د اخلاقو په اړه په مجموع کـې دا فکر زما په اند سم نه دی. ځکه د يو کس د اخلاقو په لاسته راوړنه کې د هغه خپـل رول او د ټـولنې د ارزښـتونو، قيـدونو او کلتـور رول دواړه شته. خپل رول په دې معنا چې د ټولنې له جبر پرته کولای شي يـو ښـه اخلاقي صفت په ځان کې پيدا کړي، که څه هم هغه صفت هم دی لـه ټولنې کسب کوي، البته اختيار او په ځان کې پيدا کول يې خپـل کـمال وي. دا د يوه کس خپل رول دی.

د ټولنې او کلتور رول بيا دادی چې د اخلاقيـاتو ځينـي برخـې د ټـولنې جبر وي. لکه زموږ په ټولنه کې پردۍ ميرمنې ته لاس ور کول، کـه څـه هم د يو کس به زړه غواړي چې لاس ور کړي، دلته زموږ ټولنه او دين دواړه رول لري، بل خوا بيا په غـربي ټولنـو کـې لاس ور کـول، روغبـړ ورسره کول، پروا نه لري، خو زموږ ټولنه يوه فرد تـه ور زده کـوي چـې دلته به دا کار نه کوې، که نه حيثيت به دي ور سره کم شي، د يو چا له عکس العمل سره به مخ شې، يا به هم په ټولنه کې د بد و بداخلاقـه پـه نوم معرفي شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې اخلاق له شریعت سره څه اړیکه لري؟ د اخلاقو سرچینه شریعتونه دي که ټولنې؟ او د شرعي اخلاقو او سیکولر اخلاقو ترمنځ څه تفاوت دی؟په اړه یې ګڼ نظرونه موجود دي.

یو نظر دا دی چې اخلاق له شریعته بېل دي. د اخلاقیاتو جلا نظام شته چې په یوه غیر مذهبي ټولنه کې هم وجود لري. دویم نظر دا دی چې مذهب یا شریعت عیني اخلاقیات دي. درېیم نظر داسې دی چې اخلاقیات له شریعت سره نه د تضاد اړیکه لري او نه د عینیت؛ بلکې درېیمه اړیکه ده چې نه ټول اخلاقي نظام شرعي بللای شو او نه برعکس. په شریعت کې د اخلاقو په اړه ګڼې لارښوونې شته، دومره لویه ټولنیزه پدیده شریعت له پامه اچولای هم نه شي. زه تر لومړیو دوو نظرونو له درېیم سره موافق یم، خو زه یو بل وېش هم پکې راولم.

د اخلاقو هغه برخه چې شریعت کې یې یادونه نه وي شوې، له لومړي نظر سره سم غیر مذهبي اخلاق دي. دا سمه خبره ده چې په غیر مذهبي ټولنو کې هم اخلاق وجود لري او هلته اخلاقي نظام لازمن شته. مګر موږ دلته یوازې د انساني ټولنې د هغې کتلې په اړه خبره نه کوو چې هلته یا مذهب نه شته یا تر مذهب وړاندې ټولنې وې؛ بلکې د اخلاقو او مذهب په اړیکه کې به هغه ټولنې هم په نظر کې نیسو چې مذهب پکې شته او مذهبي معاشرې یې ګڼلای شو. نو اول اند تر یوه حده سم دی.

دویمه برخه هغه اخلاق دي چې تر شریعت مخکې هم په یوه ټولنه کې موجود وي خو د شریعت تر نزول وروسته یې په شرعي متن کې هم یادونه راشي. ممکن دا برخه ځینې نظروال مذهبي ونه بولي، خو د دویم نظر خاوندان یې مذهبي جامه وراغوندي. په شرعي متن کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخې راوړلو څخه داسې ښکاري چې مذهب ور سره موافق دی، د ساتنې لپاره يې يوه انګېره هم انساني ټولنې ته ور کړې، نو توليدي مذهبي اخلاق يې نه شو بللای، مګر په هر حال مذهبي صبغه لري. البته دومره هم نه لکه د دويم نظر خاوندان چې يې ادعا کوي او اخلاق عيني مذهب يا مذهب عيني اخلاق ورته ايسي؛ اما داسې انګېرل هم زما په اند سهي نه دي چې په مذهب کې بيخي اخلاقي نظام وجود نه لري يا هم سره ضد دي. مذهب د انساني ټولنې لپاره دی، اخلاق هم د ټولنې د ګټې لپاره جوړ انساني چوکاټ دی، له دې امله مذهب اخلاقيات هېرولای نه شي او ځای پر ځای يې يادونه شوې ده.

درېيمه برخه هغه اخلاق دي چې يوازې په مذهبي ټولنو کې وجود ولري او د هغو سرچينه هم يوازې مذهب وي. مثلن: په عربي ټولنه کې د جنګي بنديانو په اړه د غلامۍ، وژنې، بندي کونې، په فديه کې د ايله کولنې او ډېر نادر له قيد او شرط پرته ايله کولو دود موجود و، خو اسلام د جنګي اسير په اړه د فديې او احسان امر وکړ چې د غلامۍ، وژنې او په زندان کې د ساتنې رواج يې ختم کړ. دلته اسلام د جنګي اخلاقو په فهرست کې يو نوی باب خلاص کړ.(٦) زما په اند دا حکم د جنګي اخلاقو په ليست کې شاملولای شو که څه هم ښايي ځينو ته دا يو حقوقي امر او موضوع و ايسي؛ مګر زه پکې عربو ته د نويو جنګي اخلاقو څرکونه هم وينم.

که د لنډيز په ډول ووايم هغې ټولنې ته چې د لومړي وار لپاره شريعت ورکول کېږي، تر نزول وروسته به يې اخلاقي سيستم درو برخو ته تقسيمېږي. يوه برخه پخواني اخلاقيات يې شريعت مني چې ځينې کسان يې بيا مذهبي اخلاق بولي. يوه برخه يې ردوي چې د يوې غير

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي ټولنې د اخلاقي نظام برخه وه او له شريعت سره جوړ نه راځي نو ردېږي او د اخلاقو په چوکاټ کې ځيني نوې اضافې هم کېږي چې د شريعت تر نزول وروسته د هغې ټولنې په اخلاقي چوکاټ کې ځای نيسي او دې ته توليدي مذهبي اخلاق ويلای شو.

د مذهبي ټولنې د اخلاقياتو او د غيرمذهبي ټولنې د اخلاقي نظام ترمنځ جوت توپيرونه شته. لومړی توپير يې په انګېزه کې دی. يو مذهبي کس د ثواب هيله لري، خو نامذهبي کس يې نه لري. مذهبي کس د اخلاقو سرچينه يا شريعت بولي يا يې د مذهبي تاييد له امله مذهبي صبغه ور کوي چې غير مذهبي کس يا ټولنه کې مذهبي اخلاق يا د مذهب له لورې تاييد شوي اخلاق وجود نه لري. پر خدای، قيامت، ثواب او جنت و دوزخ باور د اخلاقو په تعميل، ساتنه او تبليغ کې موثر رول لري چې يوه غير مذهبي ټولنه له دې موثر ځواک څخه بې برخې وي. يعنې مذهبي ټولنه يا کس د اخلاقي اصولو پابندي د خپل وجدان له مخې هم کوي او د خدای په خاطر يې هم کوي، خو غير مذهبي ټولنه يو هغځونکی ځواک لري چې هغه انساني ټولنه يا د وجدان قضاوت دی. په مذهبي ټولنه کې د اخلاقو سرچينه هم ټولنه وي او هم شريعت، خو په غير مذهبي ټولنه کې يوازې ټولنه مرجع وي.

کله چې په يوه ټولنه کې مذهب ځای ونيسي نو د وخت په تېرېدا بيا له شرعي متن څخه يوه برخه نوي مذهبي اخلاق را پيدا کېږي که څه هم د زمان او مکان په تغيير به تغيير خوري؛ خو سرچينه يې مذهبي متون وي. د شرايعو د اختلاف له امله به د اخلاقو دا برخه هم په خپل ذات کې متنوعه وي، خو يو ټکی يې مشترک دی چې سرچينه له مذهبي متن څخه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند د بشپړ اخلاقي نظام سرچینه مذهب هیڅکله هم نه دی. اخلاق پنځونه په مجموع کې د یوه فرد کار هم نه دی. که یو فرد ټول عمر یوازې ژوند وکړي، نو ممکن چې د اخلاقو په نوم هیڅ بیخي ونه پېژني. اخلاق یوه ټولنیزه پدیده ده. اخلاقي نظام هغه مهال معنا ور کوي چې ټولنه وجود ولري. د یو کس اخلاق هغه مهال معلومېږي چې له بل سره په تعامل کې واقع شي. نو مذهب یوازې یوه سرچینه نه شي کېدای چې اخلاقي نظام وپنځوي. بلکې د اخلاقیاتو لویه برخه خپله په ټولنه کې د اړتیا له مخې را پیدا کېږي او مذهب یې په مختلفو وختونو کې د تایید یا رد په ټاپه نازوي او د اخلاقو په نظام کې بیخي وړه برخه یې شته چې یا د شریعت راوړونکي مخامخ په هغه امر کړی وي یا د زمانې په اوږدو کې انسانان یو تعبیر ترې واخلي او هغه وروسته د مذهبي ټولنې په اخلاقي نظام کې مهم ځای ونیسي. په یوه حدیث کې راغلي چې زه د غوره اخلاقو د بشپړولو لپاره راغلی یم(۷)، له دې ثابتېږي چې په ټولنه کې اخلاقي نظام وجود در لود، مذهب یې یوه برخه چې ټولنې ته ګټه نه لري، ردوي، یوه برخه یې تاییدوي.

اخلاق د هرې انساني ټولنې اړتیا ده چې باید وپنځول شي. له دې امله د یوې ټولنې د اخلاقي نظام ځیني برخې ښایي د بلې ټولنې له اخلاقي نظام سره توپیر ولري. ځکه هره ټولنه خپلو اړتیاو ته په کتو د اخلاقو چوکاټ جوړوي چې ښایي هغه چوکاټ په بله ټولنه یا زمانه کې کار ور نه کړي. مذهب هم د هرې ټولنې په لوښي کې چې نازلېږي د هغه لوښي په رنګ تل رنګېدلی وي. ځکه لومړي مخاطبین یې د هغې ټولنې وګړي وي چې باید د هغوی زمان، مکان، کلتور او اړتیاوې په پام کې ونیسي. له دې امله نو د مذهبي اخلاقو برخه کمه ده. ځکه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره ټولنه کې په هغه بنه نه شي چلېدای چې د لومړي ځل لپاره یوې ټولنې ته ور کول شوي. همدا سبب دی چې بلې ټولنې ته په تلو خپل پخوانی رنګ ورو- ورو بایلي او د بلې معاشرې په رنګ رنګیږي او موږ یې په خپله ټولنه کې ژوندي مثالونه ډېر لرو.

په مذهب کې ډېری برخه د عباداتو، د ایمان، میتافزیک مسایلو، معاملاتو او... ګڼو نورو شیانو ده، یوازې یوه برخه یې اخلاقیات دي، مذهب که د ټولنې د خیر لپاره نازلیږي، نو په هره ټولنه کې د اخلاقیاتو دوه ډوله شته چې یا به ښه وي یا بد، که ښه وي، باید مذهب یې تایید کړي او که بد وي هغه به ردوي، مثلن: په عربي ټولنه کې فحاشي زیاته وه، دا کار یې د ټولنې په ضرر و، د ښځې حیثیت ته یې صدمه رسولې وه، عربي ټولنې له ښځې ته په داسې نظر کتل چې نارینه یې د جنسي- تندې د خړوب لپاره کاروي، عاطفي او غوره اخلاقي اړیکه د دې دوو جنسونو ترمنځ کم رنګه شوې وه. رسول الله ص فحاشي حرامه کړه، ښځو ته یې په ټولنه کې داسې حیثیت ور کړ چې دویمه درجه مخلوق نه وي، بلکې خپل استقلالیت یې په هر شي کې ور کړ، د تجارت حق، د ملګري د انتخاب حق، د خپل ژوند د هر ډول کولو حق، د تعلیم حق، د میراث حق، تر ټولو بده دا وه چې د مال په شان به میراث پاته شوه او یوې کورنۍ به په میراث وړه، الله تعالی دا کار حرام کړ، د ښځې په اړه رسول الله ص وصیت وکړ چې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ».(۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عبد الله بن عمرو رض روایت دی، ده ویل چې رسول الله ص وویل: ستاسو غوره هغه کسان دي چې له خپلو ښځو سره ښه چلند کوي.

په عربي ټولنه کې یوه بد اخلاقي دا وه چې کمزورو کسانو ته به بد نظر کتل کېدل، په دې کسانو کې زیاتره یې هغه خلك وو چې په ټولنه کې یې پېشې در لودې، لکه زرگر، پښ، نجار، حجام او داسې، نور د المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام ليکوال وايي:

وكانوا يعيرون من يتزوج من ابنة صائغ أو حداد أو نجار، ويعيرون نسله، ولا سيما إذا كان من بيت رفيع.(۹)

ژباړه: دوی هغه چا ته پېغور ور کاوه چې د زرگر، پښ یا نجار لور به یې نکاح کړه، د هغه نسل ته یې هم پېغور ور کاوه، په خاص ډول که به هغه سړی د اشرافي کورنۍ و.

له دې ښکارې چې عربي ټولنه هغه وخت عربي ټولنه له بد اخلاقي زوال سره مخ وه، د رسول الله ص په راتلو دا معیارونه بدل شول، قران کریم ورته لار ښوونه وکړه:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ }.(۱۰)

ژباړه: اې انسانانو! موږ تاسو له یوه نارینه او ښځې پیدا کړي یئ بیا مو خیلونه او قبیلې د دې لپاره کړئ چې سره وپېژنئ، الله ته ستاسو باعزته په تاسو کې متقي کسان دي، یقینن الله علیم او باخبره دی.

قران د هغوی اخلاقي بدۍ ته گوته ونیوه، قبیلې، خیلونه او نسب د ښه سړیتوب معیار نه دی، تقوا د انسانیت معیار شوه، همدې ته په کتو رسول الله ص ویلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَلاَ لاَ فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلاَ لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلاَ أَحْمَرَ، عَلَى أَسْوَدَ، وَلاَ أَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ، إِلَّا بِالتَّقْوَى.(11)

ژباړه: خبردار! عرب پر عجم غوراوی نه لري او عجم یې پر عرب نه لري، سور یې پر تور نه لري او تور یې پر سور نه لري، فضیلت په تقوا سره دی.

عرب په همدې اخلاقي وبا اخته وو چې خپل ځانونه تر نورو قومونو غوره ورته برېښېدل، عربانو ته دا کسبونه هم سپک ښکارېدل، له دې امله به یوازې مرېیانو، عجمیانو او یهودو دا کارونه کول، د المفصل لیکوال د خپل پاسني بحث په اوږدو کې وایي چې په دې برخه کې به حتمي مبالغه هم شوې وي، دې زیاتوي: ولکننا لا نستطیع نکران ازدراء العرب للحرف والصناعات.

خو موږ نه شو کولای چې کسب او کمال ته د عربو له سپک نظره منکر شو.

اسلام د هغوی دا اخلاقي مرض په دې توګه بدل کړ: رسول الله ص وویل: لوړ لاس پر کښته غوره دی(۱۲) او خپل کار و عمل یې وغوره باله(۱۳) همدا شان یې وویل چې زکریا ع نجار و(۱۴)، نو کسب او پیشه هیڅ بد کار نه دی، بلکې پر تولنه ځان تحمیلول بد کار دی(۱۵).

۲۲ /٦ /۲۰۱۸

سرچینې:

(۱)سورة الانبیاء: ۹۲، سورة المؤمنون: ۵۲)

(۲)سورة المائده: ۴۸، او په سورة التوبه کې د قران کریم داسي هدایت هم شته: هُوَالَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ (التوبه: ۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله هغه دی چې خپل رسول یې له عملي تګلارې او حق دین سره لیږلی. دلته د (هدی او دین) بیل- بیل ذکر کول دا په ګوته کوي چې دواړه جلا شیان دي. د معجم لغة العربیه المعاصر لیکوال د (هدی) په درو ترجمو کې طریقه او شریعت هم راوړي دي. له دې هم ثابتیږي چې شریعت او دین سره بېل دي.

(۳)سورة الاعراف: ۵۹، ٦۵، ۷۳، ۸۵)

(۴)سورة البقره: ۱۰٦)

(۵)مصطفی ملکیان، رابطه دین و اخلاق.

(٦)محمد: ۴.

(۷)السنن الکبری، کتاب الشهادات، باب بیان مکارم الاخلاق و معالیها التي من کان متخلقا بها، ح: ۲۰۸۱۹)

(۸).سنن ابن ماجه، کتاب النکاح، باب حسن معاشرة النساء، ح: ۱۹۷۸.

(۹)المفصل فی تاریخ العرب قبل الإسلام (8/ 155)

(۱۰)[الحجرات: 13].

(۱۱) مسند احمد، مسند رجل من اصحاب النبي ص، ح: ۲۳489.

(۱۲)بخاري، کتاب الزکات، باب لا صدقة الا غن ظهر غنی، ح: ۱۴۲۷.

(۱۳)بخاری، کتاب الزکات، باب علی کل مسلم صدقه...ح: ۱۴۴۵.

(۱۴)مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائیل زکریا ع، ح: ۲۳۷۹.

(۱۵)نحل: ۷٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟

لومړی د موضوع په اړه دوه روايات را اخلم:
عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيِّبِ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ، أَخْبَرَتْهُ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهَا بِقَتْلِ الأَوْزَاغِ».(۱)
ژباړه: ام شريک رض سعيد ته خبر ورکړ چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه.
عَنْ أُمِّ شَرِيكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، " أَمَرَ بِقَتْلِ الوَزَغِ، وَقَالَ: كَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ ".(۲)
ژباړه: له ام شريکه رض روايت دی چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه او ويل يې چې ده د ابراهيم عليه السلام اورته ورپوکل.
د کربوړي د وژلو په اړه نور روايات له ابوهريره رض، سعد بن ابي وقاص رض، ابن مسعود رض او يو همدا لوړ روايت دی چې له ام شريک رض څخه شوی دی. په دې رواياتو کې ځينې نکتې سره مشترکې او ځينې يې بېلې دي. مثلن: په لوړ روايت کې د ابراهيم عليه السلام ذکر کول د ځينو محدثينو په اند د بخاري د استاد عبيد الله بن موسی په روايت کې راغلي دي چې د ابن جريج مدرج يې بللی دی. ځکه ابن جريج څخه نورو شاگردانو روايت کړی دی او دا جمله هغوی نه ده راوړې، نو ښکاره خبره ده چې دا شاگرد د حديثو اخيستلو په فهم کې تېروتنه کړېده.
روی يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ القطان وَ محمد بن بَكْرٍ البرساني وَرَوْح بن عبادة قَالَوا: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ، أَنَّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابْنَ الْمُسَيِّبِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ أَخْبَرَتْهُ، أَنَّهَا اسْتَأْمَرَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَتْلِ الْوِزْغَانِ فَأَمَرَهَا بِقَتْلِ الْوِزْغَانِ.(٣)

ژباړه: یحی، محمد، او روح درې واړو روایت کړی دی چې ابن جریج ویل موږ ته عبد الحمید حدیث بیان کړ چې ده ته ابن مسیب خبر ور کړ، ام شریک رض هغه ته خبر ور کړ چې دې ویل: له رسول الله ص مې د کربوړي د وژلو په اړه اجازه وغوښته؛ نو هغه دکربوړي وژلو اجازه راکړه.

دې حدیث کې هغه لوړه خبره نه شته په داسې حال کې چې درې کسانو روایت کړی دی، نو معلومه شوه چې هغه حدیث کې تېروتنه شوې ده. بله نکته داده چې ام شریک له رسول الله ص د قتل اجازه غوښتې ده، له دې معلومېږي چې ام شریک رض له کربوړیو په تکلیف شوې وه، نو هغې اجازه وغوښته چې باید قتل یې کړم، رسول الله ص اجازه ور کړه؛ ځکه هغه ترې په عذابه وه. د مسلم او مسند له دې حدیث څخه موږ په اثبات رسولای شو چې که له کربوړي یا هم بل شي څخه انسان ته تکلیف رسېده، نو وژل یې روا دي.

خو که فرض کړو چې هغه لومړی حدیث هم سهي دی، وروستی جمله یې د ابن جریج مدرج نه ده، نو بیا له دې لاندې مشکلاتو سره مخېږو:

له قران کریم سره یې ټکر واقع کېږي؛ ځکه قران کریم اصل بیانوي چې د یوه کس په ګنا بل کس نه نیول کېږي، دلته ولې یو حیوان د بل په ګنا نیول شوی دی؟

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى (الانعام: ١٦٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هر کس چې یو کار کوي گنا یې پر هغه ده، او هیڅ گنهکار د بل په گنا نه نیول کیږي.

د قران کریم دې اصل ته په کتو، که موږ دا فرض کړو، چې کربوړي دا کار کړی دی، نو د نړی ټولو کربوړیو او ټول نسل ته یې ولې سزا ورکوله کیږي؟ که له انسان سره دا معامله نه کیږي، چې عقل هم لري، شعور هم لري، کتاب او نبي هم ورته راغلي دي او اصل مخاطب هم دی، نو له حیوان سره ولې دا د ظلم معامله وشي؟

قران کریم وایي چې پر ابراهیم علیه السلام باندې الله اور یخ او سالم کړ: قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلاَمًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ (الانبیاء: ٦٩)

ژباړه: موږ وویل: اې اوره! پر ابراهیم باندې یخ او سالم شه.

که اور ابراهیم علیه السلام ته هیڅ زیان نه وي رسولی، یا بیخي گرم شوی نه وي، نو بیا د کربوړي پوکل د څه لپاره و؟ د کربوړي دا عمل بیا د قران کریم له بل ایت سره واضح په ټکر کې راځي:

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلاَئِكَةُ وَهُمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ () يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ.

(النحل: ۴۹، ۵۰)

ژباړه: الله ته هغه څه سجده کوي چې اسمانو کې دي او هغه چې ځمکه کې دي له حیواناتو او ملایکو، دوی د الله له عبادته لویي نه کوي، پر خپلو ځانو د دوی له ربه ډاریږي او هغه څه کوي چې امر یې ورته کیږي.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې ملایکې او حیوانات د الله پر ښودل شویو طریقو روان دي او کله یې هم مخالفت نه کوي. پوښتنه داده چې د قران له دومره صراحت سره څنگه ومنو چې کربوړي د الله یوه ستر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر ته د دښمنۍ په سترګه کتل او د مشرکانو ملاتړ یې کاوه؟ تر دې ور هاخوا بله پوښتنه داده چې حیوانات د انسان د کفر او اسلام تمیز نه شي کولای، که نه په حیواناتو کې تر ټولو ښایسته او انسان ته نژدې یې اس دی، هغه په تېره زمانه کې ډېر قیمتي و او انسان ته یې ډېر ارزښت درلود، مګر موږ ته ثابته ده چې د رسول الله ص او اصحابو په مقابل کې د مکې مشرکانو له اسانو کار اخیسته او هیڅ اس جنګ ته له تلو انکار نه دی کړی. له قران کریم او عقل څخه مخالفت د موضوعي حدیث یوه علامه ده؛ مناسبه ده چې دلته له اصول الحدیث څخه یوه قاعده رانقل کړم:

د- أو قرینة في المروي: مثل کون الحدیث رکیك اللفظ، أو مخالفا للحس، أو مخالفا لصریح القرآن.(۴)

ژباړه: (د موضوعي حدیث) څلورمه نښه د حدیث په متن کې وي، مثلا: الفاظ یې رکیک وي، د حس (یا عقل) مخالف وي او د قران کریم د ښکاره نص مخالفت یې کړی وي.

دلته موږ وینو چې دا روایت په همدغو الفاظو نه یوازې د قران کریم مخالف دی، بلکې د عقل او حس مخالف هم دی. موږ تر اوسه هیڅ حیوان نه دی لیدلی چې مکلف وي؛ یا هم د مکلفو انسانانو غوندې اعمال یې کړي وي؛ بیا دې هغه ته سزا ور کول شوې وي؛ نه یوازې هغه؛ بلکې ټول نسل یې د یوې ګنا له امله عاق شوی وي.

بل لور ته د دې حدیثونو مخالف کره روایات هم شته چې رسول الله ص یې د قتل امر نه دی کړی، حدیث کې دي:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لِلْوَزَغِ الْفُوَيْسِقُ» زَادَ حَرْمَلَةُ: قَالَتْ: وَلَمْ أَسْمَعْهُ أَمَرَ بِقَتْلِهِ.(۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عائشې رض روایت دی چې رسول الله ص کربوړي ته فویسق نوم ور کړ، حرمله په خپله روایت کې زیاته کړې چې عائشې رض ویل: ما نه دي ترې اورېدلي چې د کربوړي وژلو امر یې کاوه.

که یو لور ته هغه حدیثونه دي، نو بل لور ته دا حدیثونه هم شته چې رسول الله ص د هغه د قتل امر نه دی کړی. موږ ولې یوازې د قتل حدیثونه بیان کړي دي او دغه روایت مو پټ کړی دی؟ ولې مو یوازې هغه د وژلو روایات منلي دي او دغه روایت مو په عمل او باور کې هیڅ ځای نه لري؟ په داسې حال کې چې د وژلو روایات له قران کریم سره ټکر دي، عقل یې نه مني، خپله له صحیحو روایاتو سره ټکر دي او تر خپل منځ هم موافقت نه سره لري. یو مثال یې د مسلم دا لاندې راوایات دي:

عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال : «مَنْ قَتَلَ وَزَغًا فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ كُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَفِي الثَّانِيَةِ دُونَ ذَلِكَ، وَفِي الثَّالِثَةِ دُونَ ذَلِكَ».

عَنْ سُهَيْلٍ، حَدَّثَتْنِي أُخْتِي، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ سَبْعِينَ حَسَنَةً».

وفي رواية : عن سهيل، قال: حدثتني أختي أو أخي ، عن أبي هريرة، عن النبي -صلى الله عليه وسلم- أنه قال: "في الضربة الأولى سبعين حسنة".

ژباړه: له ابوهریره رض روایت دی چې رسول الله ص وویل: که چا په اول وار کربوړی قتل کړ، نو سل نیکۍ ور کول کېږي، په دویم وار کمې دي او په درېیم وار تر دې هم کمې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلم له ابوهریره رض په بل روایت کې راغلي دي چې رسول الله ص وویل: په لومړي ویشتلو کې اویا نیکۍ دي.

او په دریم روایت کې چې نورو کتابونو راوړی دی راغلي دي چې رسول الله ص وویل: د لومړي ویشتلو اویا نیکۍ دي. خو دلته بیا په سند کې خورا زیات مشکلات دي، معلوم نه دی چې سهیل حدیث له خوره بیانوي که له وروره، د مسلم په لومړي حدیث کې یې له پلاره حدیث بیاناوه، نو د دې حدیث په سند او متن دواړو کې مشکلات شته. که سل ومنو د اویا روایت به څه کوو، که اویا ومنو د سلو دا به څه کوو؟

قال النووي في شرحه: وقع في أكثر النسخ: (أختي)، وفي بعضها: (أخي) بالتذكير، وفي بعضها: (أبي). ... قالوا: ورواية: (أبي) خطأ).(٦)

ژباړه: نووي په خپله شرحه کې ویلي دې چې په زیاتره نسخو کې اختي (له خوره روایت) راغلی دی، په ځینو کې اخي (ورور) نارینه راغلی دی، په نورو کې بیا ابي (پلار یې) ذکر کړی دی... دوی ویلي دي چې له پلاره روایت یې خطا ده.

د ابوهریره رض روایت د سند او متن دواړو له لورې خورا زیات مشکلات لري، د سهیل راوي په اړه اما ذهبي وایي:

قال في ترجمته: وَمِنْ غَرَائِبِ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيْهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، حَدِيثُ: "مَنْ قَتَلَ وَزَغاً فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ" .(٧)

ژباړه: د سهیل له پلاره او هغه له ابوهریره رض په غرائبو کې دا روایت دی چې که چا په اوله پلا کربوړی قتل کړ.

تر دې وضاحت وروسته که د حدیثو له تعارضه ځان ساتل غواړو او هم یې د قران کریم له ټکر او عقل له تصادمه ساتل مناسب بولو، نو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ښه طریقه یې زما په نظر داده چې رسول الله ص ام شریک رض ته له دې امله د وژلو اجازه ور کړې وه چې هغه ترې په تکلیف وه، هغه ورغلې ده او په دې اړه یې پوښتنه هم ترې کړې ده، نو دا ټوله مسله د هغې د پوښتنې څخه را پیدا شوې ده. دا یوه خاصه پېښه ده چې د خاصې پوښتنې په ځواب کې راغلې ده؛ نه عمومي قانون چې که هر ځای مو کربوړی ولیده هغه به مړ کېږي.

په حدیثو کې د دې ډول مشکلاتو نور مثالونه هم شته، مثلن: پر مړي د ژړا په اړه راغلي روایت کې یو ځای ویل شوي دي چې که اهل یې وژاړي نو مړي ته له دې امله عذاب ور کول کېږي. دا حدیث په بخاري کې ابن عمر او خپله عمر رض څخه هم نقل شوی دی. اما ابن عباس یې له عایشې رض څخه نقل کوي چې دا حدیث د یوه یهودي په اړه راغلی دی چې جنازه یې تېرېده، رسول الله ص هغه ته په اشارې وویل چې دوی پر ژاړي او هغه ته عذاب ور کول کېږي. له عائشې پوښتنه وشوه چې که عمومي شي، نو څه تاوان کوي؟ دې ویل چې تاوان یې له قران کریم سره ټکر دی، ځکه یو څوک د بل په ګنا نه نیول کېږي دا د قران کریم اصل دی، عایشې رض دا هم ویل چې دا د دې حدیث د بیان پر مهال له رسول الله ص سره موجوده وه او دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده. د کربوړي له روایت سره همداسې معامله شوې ده، پوښتنه ام شریک له دې امله کړې ده چې ترې په عذابه وه، ځکه که رسول الله ص عمومي د هغو د وژلو امر کړی وای، نو بیا پوښتنې ته اړتیا نه وه، بلکې هغې به هم وژلای. دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده، له دې امله نو د روایت متن او سند هم سم خوندي شوي نه دي. ځیني وایي هغه ضرري دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو فویسق هم بلل شوی دی او د وژلو امر یې هم شوی دی همدا شان د ثواب وعده هم ورکول شوې ده.

اما په فویسق کې یوازې کربوړی نه دی شامل، نور حیوانات هم دي لکه موږک. نو پر هغو د ثواب وعده یې ولې نه ده ورکړې؟ مار، لړم او غونډک تر کربوړي شل کرته زیات خطرناک دي؛ د هغو په اړه د یوې نیکۍ هم نه دي ویل شوي، اما د کربوړي په اړه د سلو، یا اویا نیکیو وعده شوې ده؟!

د علوم حدیث یوه قاعده دا هم ده چې پر واړه کار د زیات ثواب ژمنې هم د یوه حدیثو د موضوعیت نښه کېدای شي. وذلك كالأحاديث التي ترتب الثواب الكثير جدا على العمل القليل.(۸)

ژباړه: او دا لکه پر لږ عمل د ډېر زیات ثواب احادیث.

دلته د یوه کربوړي پر وژلو د سلو نیکیو ثواب هم پر یوه عمل د ډېر ثواب له جملې څخه دی چې د موضوعیت نښې له ورایه پکې ښکاري. د کربوړي په اړه راغلو روایاتو کې که صحیح حدیث وي، هغه یوازې هغه دی چې ام شریک رض تر تکلیف وروسته له رسول الله د قتل اجازه وغوښته، دا حدیث نورو کسانو ته په ناسم ډول رسېدلی دی یا هم وروسته راویانو کې داسې فاحشې تېروتنې ځینو کسانو کړې دي چې د روایت لوری یې یو مخ بلې خوا ته بدل کړی دی. هغه روایت چې د وژلو علت یې اور ته پوکل بیانوي، یا هغه چې د زیاتو نیکیو وعدې ور کوي کره نه دي، حتمن په راویانو کې یا قصدي غلطۍ شوې دي او یا هم تېروتنې دي، له دې امله نو که اړتیا نه وه د کربوړي وژل د ثواب په نیت نه ښه کار دی او نه دې د یوه ژوندي مخلوق پر وژلو له خدایه ثواب غواړي. د اړتیا له مخې د یوه غوایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلالول هم مباح کار دی، اما د ثواب کار نه دی، یو مار که څوک خوري هم وژل یې لازمي دي، اما له خدای دې د ثواب تمه نه لري. ما په خپل ژوند کې د مار، لړم، غونډک، لنډۍ او غالبوزو ډېر خوړلي او چیچلي لیدلي دي، خو د کربوړي د خوړلو مې تر اوسه نه دي اورېدلي. نو څنګه د مار وژل د ثواب کار نه دی، خو د کربوړي پر وژلو یوه نیکۍ هم نه ده سل نیکۍ ور کول کېږي؟

د دې موضوع د احادیثو تر کتلو وروسته زه لومړی دې پایلې ته رسېږم چې د کربوړي پر وژلو هیڅ امر نه دی شوی، د رحمة للعالمین له شان سره دا مناسبه نه ده چې د یوه حیوان د درست نسل وژلو امر دې وکړي، لکه عایشې رض چې ویل، کربوړی یې بویسق بللی دی اما د وژلو امر یې ما نه دی اورېدلی. که تر دې وروسته بیا هم وژل فرض کړو، نو هغه یوازې په یوه صورت کې ممکن دي، چې ام شریک رض ته یې د هغې تر غوښتنې وروسته اجازه ور کړې وه. که زموږ په زمانه کې هم اړتیا د هغو مرګ ایجاباوه، نو نه یوازې چې کربوړی وژلای شي، بلکې نور حیوانات هم وژل کېږي اما د ثواب تمه دې نه کوي.

۲۰۱۹/سپټمبر/۷

سرچینې:

(۱)(بخاري کتاب بدء الخلق باب خیر مال المسلم غنم یتبع بها شعف الجبال ح: ۳۳۰۷)

(۲)(بخاري کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی: واتخذ الله ابراهیم خلیلا...ح: ۳۳۵۹)

(۳)(المسند ح: ۲۷۳۶۵ ، صحیح مسلم ح:۲۲۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)(تیسر مصطلح الحدیث، الفصل الثانی، تقسیم خبر الاحاد، المبحث الثاني، المطلب الثاني، الخبر المردود، د موضوعي حديث د پېژندلو بيان: ۱/ ۱۱۲)

(۵)(بخاري كتاب بدء الخلق باب خير مال مسلم غنم... ح: ۳۳۰۶، مسلم كتاب السلام باب استحباب قتل الوزغ ح: ۲۲۳۹)

(۶)(شرح نووي على مسلم، كتاب قتل الحيات وغيرها باب استحباب قتل الوزغ.)

(۷)"سير أعلام النبلاء: (۶/ ۱۷۱)

(۸)(الوسيط في علوم و مصطلح الحديث، اقسام الحديث من حيث القبول والرد، الحديث الموضوع، اثار الوضع السيئة: ۱/ ۳۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱)قران کریم.

۲)بخاري، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشیري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحیح مسلم، دار احیاء التراث العربي، بیروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سلیمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصریة، صیدا-بیروت.

۵) ابو عیسی، محمد بن عیس بن سورة، الجامع الکبیر سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بیروت.

۶) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ۱۴۲۱- ۲۰۰۱.

۷) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن یزید القزویني، سنن ابن ماجه، دار احیاء الکتب العربیة.

۱۰) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحیح البخاري، دار المعرفة- بیروت، ۱۳۷۹هـ.

۱۱)نسائي، السنن الکبری، د ابو عبد الرحمن احمد بن شعیب الخراساني، د شعیب الاناووط تر سرپرستي لاندې د حسن عبد المنعم شبلي په تحقیق، د الرساله موسسې چاپ بیرون، لومړی چاپ: ۲۰۰۱، ۱۲ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲)ابن بطال، شرح البخاري، د ابو الحسن علي بن خلف، د ابـو تمـيم یاسر بن ابراهیم په تحقیق، د مكتبة الرشد سعودي رياض چاپ، دویـم چاپ: ۲۰۰۳، لس ټوکه.

۱۳)نووي، المنهاج شرح صحيح مسلم، د ابو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف، دار احیاء التراث العربي بيروت چاپ، د چاپ کـال: ۱۳۹۲، اته ټوکه.

۱۴) معجم اللغة العربية المعاصره، د احمد مختار عبـد الحميـد عمـر او یوې ډلې تالیف، د عالم الکتب چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۲۹هـ ۲۰۰۸م، څلور ټوکه.

۱۵)کاساني، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، د علاء الدین، ابـو بکـر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الکتـب العلميـه چـاپ، دوم چـاپ: ۱۹۸۶، ۷ ټوکه)

۱۶) طبراني، معجم الكبير، د ابو القاسم، سليمان بن احمد بن ايوب بن مطير اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجيد السـلفي پـه تحقیـق، د قاهرې د ابن تیمیه مکتبې چاپ، دویم چاپ له تاریخ پرته، ۲۵ ټوکه)

۱۷)موصلي، مسند ابي يعلى، د ابو يعلـى احمـد بـن علـي التميمـي، د حسن سليم اسد په تحقیق، د دار المامون للتراث دمشق چاپ، لـومړی چاپ: ۱۹۸۴، دیارلس ټوکه.

۱۸)قرطبي، الجامع لاحکام القران(تفسیر قرطبي)، د ابو عبد الله محمـد بن احمد الانصاري، د احمد الـبردوني او ابـراهيم اطفـيش پـه تحقیـق، دویم چاپ: ۱۹۶۴، لس ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹)دمشقي، تفسیر القران العظیم، د ابو الفداء، اسماعیل بن عمر بن کثیر القرشي، د سامي بن محمد سلامه په تحقیق، د دار طیبه للنشر والتوزیع چاپ، دویم چاپ: ۱۹۹۹، اته ټوکه.

۲۰) زحیلي،القواعد الفقهیه وتطبیقاتها فی المذاهب الاربعه، د محمد مصطفی، دار الفکر دمشق،لومړی چاپ ۲۰۰۶م، دوه ټوکه)

۲۱)سیواسي، فتح القدیر، د ابن الهمام، کمال الدین، محمد بن عبد الواحد، د دار الفکر چاپ، له تاریخ پرته.

۲۲) جدیع، تیسر علم اصول الفقه، د عبد الله بن یوسف، د الریان اداري چاپ، بیروت لبنان، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، یو ټوک.

۲۳) افریقي، لسان العرب، د محمد بن مکرم بن علي ابو الفضل جمال الدین بن منظور، د دار الصادر بیروت چاپ، ۱۴۱۴کال، ۱۵ ټوکه)

۲۴)معجم الوسیط، د ابراهیم مصطفی، احمد الزیات، حامد عبد القادر، محمد نجار، د دار الدعوه چاپ.

۲۵) الثقافة السلامیة، د اثراء د نشر و توزیع اداري لومړی چاپ: ۲۰۰۷.

۲۶) مجلة البحوث الاسلامیة، مسلسل شمیره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، کال: ۱۴۲۶هق.

۲۷)تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

۲۸) امالي، د ابن بشران، د دار الوطن ریاض چاپ، د چاپ کال: ۱۹۹۷م.

۲۹) ملکیان، رابطه دین و اخلاق، د مصطفی، دانشگاه امام صادق، تهران ۱۳۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰)شاطبي، الموافقات، د ابراهیم بن موسی بن محمد الغرناطي، د ابو عبیده مشهور بن حسن په تحقیق، د دار ابن عفان چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، اووه ټوکه.
۳۱)علي، المفصل في تاریخ العرب قبل الاسلام، د دوکتور جواد علي، د دار الساقي چاپ، څلورم چاپ: ۲۰۰۱، شل ټوکه.
۳۲)الباني، سلسلة الاحادیث الضعیفه والموضوعه واثرها السيئ في الامه، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدین، د دار المعارف ریاض چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۲، ۱۴ ټوکه.
۳۳)شوکاني، نیل الاوطار، محمد بن علي الیمني، د عصام الدین الصبابطي په تحقیق، د مصر ـ د دار الحدیث چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۳، ۸ ټوکه.
۳۴)شیباني، العلل و معرفة الرجال، د ابو عبد الله احمد بن محمد بن حنبل، د وصي الله بن محمد عباس په تحقیق، د دار الخارني ریاض چاپ، دویم چاپ: ۲۰۰۱، درې جز.
۳۵)سقار، التکفیر و ضوابطه، د منقذ بن محمود، د رابطه العالم الاسلامي چاپ.
۳۶)الباني، صفة صلاة النبي ص، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدین، د مکتبة المعارف ریاض چاپ.
۳۷)نعیمي، تیسیر مصطلح الحدیث، د ابو حفص، محمود بن احمد بن محمود طحان، د مکتبة المعارف چاپ، لسم چاپ: ۲۰۰۴، یوټوک.
۳۸)ذهبي، سیر اعلام النبلاء، شمس الدین، ابو عبد الله، محمد بن احمد، د شعیب الارنووط تر سرپرستی لاندې د پوهانو د یوې ډلې په تحقیق، الرساله ادارې چاپ، دریم چاپ: ۱۹۸۵، ۲۵ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹)الوسیط في علوم و مصطلح الحدیث، د ابو شهبه محمد بن محمـد بن سویلم، د دار الفکر العربي چاپ، یو ټوک.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library